

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कविकुलगुरू कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय रामटेक

हस्तलिखित संग्रह

दाखल.क्र. M-५८८ विषय धर्मशास्त्र

नाव श्रीमद्भागवत षष्ठस्कन्ध

लेखक/लिपीकार —

पृष्ठ ५६ काळ पुर्ण/ अपुर्ण

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ अथ श्रीमद्देवीभागवते षष्ठस्कंधः प्रारभ्यते ॥

M-2768

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीगणेशायनमः ॥ दरांदोलितदीर्घाक्षींशृंगाररसवारिधिम् ॥ कुलीनांकलयेकांचित्कामिनींकाममंजरीम् ॥ १ ॥ षष्टिश्लोकैर्वृत्रदैत्यवधोदेव्याकथंकृतः ॥ इत्याशंक्यकथातस्यविस्तरेणोपवर्ण्यते ॥ २ ॥ तत्रप्रथमतः स्वभक्तिप्रदर्शनेनश्रोतारोमुनयोवक्तारंसूतमुत्साहयंति सूतसूतेति ॥ द्विरुक्तिरादरार्था ॥ द्वैपायनेति ॥ द्वैपायनेनकृतमुत्पादितंत्वन्मुखान्निःसृतमित्यर्थः ॥ १ ॥ वेदेपीति ॥ बह्वृचब्राह्मणेऽपीत्यर्थः ॥ २ ॥ संख्ये ॥ युद्धे ॥ ३ ॥ ब्रह्मयोनिर्ब्राह्मणः ॥ ४ ॥ सात्त्विकानां देवानामेतत्क्रूरंकर्माऽनुचितमित्याह देवाइति ॥ ५ ॥ इत्थंदेवानांसात्त्विकत्वेसतिक्रूरकर्मकरणेमहान्विरोधइत्याह विरोधोऽत्रेति ॥ छलेनेति ॥ नहिसात्त्विकेषुछलसंभवस्तस्यरजोगुणादुत्पत्तेरितिभावः ॥ ६ ॥ किंचसात्त्विकस्येंद्रस्यप्रेरयिताविष्णुस्तुमहासात्त्विकस्तेनकथंप्रेरितः ॥ क्रूरकर्मणि स्वयमपिकपटेनवज्रमध्येकथंप्रविष्टइत्याह विष्णुरिति ॥ पविर्वज्रम् ॥ ७ ॥ किंच विश्वासघातोऽप्यनुचितःकथंकृतइत्याह संधिमिति ॥ संधिर्मैत्री ॥ सत्यंसत्यवाक्यंनाऽहंहनिष्यामीत्येवंरूपम् ॥

ऋषयऊचुः ॥ सूतसूतमहाभागमिष्टंतेवचनामृतम् ॥ नतृप्ताःस्मोवयंपीत्वाद्वैपायनकृतंशुभम् ॥ १ ॥ पुनस्त्वांप्रष्टुमिच्छामःकथांपौराणिकींशुभाम् ॥ वेदेपिकथितांरम्यांप्रसिद्धांपापनाशिनीम् ॥ २ ॥ वृत्रासुरइतिख्यातोवीर्यवांस्त्वष्टुरात्मजः ॥ सकथंनिहतःसंख्येवासवेनमहात्मना ॥ ३ ॥ त्वष्टावैसुरपक्षीयस्तत्पुत्रोबलवत्तरः ॥ शक्रेणघातितःकस्माद्ब्रह्मयोनिर्महाबलः ॥ ४ ॥ देवाःसत्त्वगुणोत्पन्नामानुषाराजसाःस्मृताः ॥ तिर्यञ्चस्तामसाःप्रोक्ताःपुराणागमवादिभिः ॥ ५ ॥ विरोधोऽत्रमहान्भातिनूनंशतमखेनह ॥ छलेनबलवान्वृत्रःशक्रेणविनिपातितः ॥ ६ ॥ विष्णुःप्रेरयितातत्रसतुसत्त्वधरःपरः ॥ प्रविष्टःपविमध्येसछद्मनाभगवान्प्रभुः ॥ ७ ॥ संधिंविधायसद्येवंमंत्रितोऽसौमहाबलः ॥ हरिभ्यांसत्यमुत्सृज्यजलफेनेनशातितः ॥ ८ ॥ कृतमिंद्रेणहरिणाकिमेतत्सूतसाहसम् ॥ महांतोपिचमोहेनवंचिताःपापबुद्धयः ॥ ९ ॥ अन्यायवर्तिनोऽत्यर्थंभवंतिसुरसत्तमाः ॥ सदाचारेणयुक्तेनदेवाःशिष्टत्वमागताः ॥ १० ॥ एवंविशिष्टधर्मेणशिष्टत्वंकीदृशंपुनः ॥ हत्वावृत्रंतुविश्वस्तंशक्रेणच्छद्मनापुनः ॥ ११ ॥ प्राप्तंपापफलंनोवाब्रह्महत्यासमुद्भवम् ॥ किंचत्वयापुराप्रोक्तंवृत्रासुरवधःकृतः ॥ १२ ॥ श्रीदेव्याइतितच्चाऽपिचित्तंमोहयतीहनः ॥ सूतउवाच ॥ शृण्वंतुमुनयोवृत्तंवृत्रासुरवधाश्रयम् ॥ १३ ॥ यथेंद्रेणचसंप्राप्तंदुःखंहत्यासमुद्भवम् ॥ एवमेवपुरापृष्टोव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ १४ ॥ पारिक्षितेनराज्ञाऽपिसयदाहचतद्ब्रुवे ॥ जनमेजयउवाच ॥ कथंवृत्रासुरःपूर्वंहतोमघवतामुने ॥ १५ ॥

शातितोनाशितः ॥ ८ ॥ ९ ॥ सदाचारेति ॥ युक्तेनशास्त्रानुमतेनसदाचारेणदेवाःशिष्टत्वमागताःप्राप्ताइत्यर्थः ॥ १० ॥ एवमिति ॥ एवंविशिष्टेनैतादृशेनधर्मेणाऽऽचारेणतेषांदेवानांकीदृशंपुनःशिष्टत्वं नकथमपीत्यर्थः ॥ ११ ॥ किंचैतादृशब्रह्मवध्यायाः फलंतेनेंद्रेणप्राप्तमथवानेत्ययमपिप्रश्नोस्तीत्याह प्राप्तमिति ॥ प्रश्नान्तरमप्याह ॥ किंचेति ॥ यत्त्वयापुराचतुर्थस्कंधेप्रोक्तं श्रीदेव्यावृत्रासुरवधःकृतइति तच्चापितदुक्तमपिनोस्मान्मोहयति वृत्रासुरवधः किंदेव्याकृतआहोस्विदिंद्रेणकृतइत्यविवेकमुत्पादयतीत्यर्थः ॥ तदुक्तंचतुर्थस्कंधेचतुर्विंशाध्याये ॥ वृत्रासुरादयोदैत्यालीलयैवयया हताइति ॥ तथाऽऽदित्यपुराणेपि ॥ याजघ्नेमहिषंदैत्यंक्रूरंवृत्रासुरंतथा ॥ साचरक्तासुरंहत्वास्वाराज्यंतेप्रदास्यतीति ॥ १२ ॥ इत्यनेकान्मुनिप्रश्नान्श्रुत्वासूतआह शृण्वंत्विति ॥ १३ ॥ १४ ॥ सयदाहेति ॥ सव्यासस्तंराजानंयदाहतदेवाऽहंब्रुवे कथयामीत्यर्थः ॥ राजप्रश्नमाह कथमिति ॥ विष्णुसहायमासाद्यवृत्रासुरःपूर्वंकथंकेनप्रकारेणमघवताहतइत्येकःप्रश्नः ॥ १५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

द्वितीयंप्रश्नमाह कथंचेति ॥ योमघवतानिहतइत्युक्तः सकथंदेव्यानिहतः ॥ केनचहेतुनाकारणेनदेव्यानिहतइतितृतीयःप्रश्नः ॥ १६ ॥ कथमेकवधइति ॥ द्वाभ्यांसमर्थाभ्यामेकस्यवधःकथंकृतइ त्याश्चर्यंप्रतिभातीत्यर्थः ॥ यद्यपिद्वाभ्यामेकस्यवधोनाश्चर्यभूतस्तथापिश्रुताविंद्रेणकृतइत्युक्तम् ॥ पुराणेषुतुदेवीकृतइत्युच्यतइत्याश्चर्यमित्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ पीत्वाऽमृतमिति ॥ अमृतंपीत्वात त्स्वादंजानंतोऽपिदेववराः पानेसुधापानेवितृष्णाभवंति ॥ त्वंत्वेतावत्पर्यंतंश्रुत्वाऽपिनवितृष्णोभवसीतिधन्योसीतिभावः ॥ १९ ॥ तदेवाह दिनेदिनेतइति ॥ इदमेवश्रोतुर्युक्तम् ॥ तदैववक्ता ऽपिवक्तुंप्रसीदतीत्याह श्रोतेति ॥ २० ॥ युद्धमिति ॥ वेदेबव्हृचब्राह्मणे ॥ तथैवलब्धम् ॥ यथाकर्मदुर्घटंकृतंतथैवदुःखमपिलब्धमित्यर्थः ॥ २१ ॥ यत्त्वयोक्तंसात्त्विकेनवासवेनक्रूरकर्मकथंकृतमि

सहायंविष्णुमासाद्यछद्मनासात्त्विकेनह ॥ कथंचदेव्यानिहतोदैत्योऽसौकेनहेतुना ॥ १६ ॥ कथमेकवधोद्वाभ्यांकृतःस्यान्मुनिपुंगव ॥ तदेतच्छ्रोतुमि च्छामिपरंकौतूहलंहिमे ॥ १७ ॥ महतांचरितंशृण्वन्कोविरज्येतमानवः ॥ कथयांबावैभवंत्वंवृत्रासुरवधाश्रितम् ॥ १८ ॥ व्यासउवाच ॥ धन्योऽसिरा जंस्तवबुद्धिरीदृशीजातापुराणश्रवणेऽतिसादरा ॥ पीत्वाऽमृतंदेववरास्तुसर्वथापानेवितृष्णाःप्रभवंतिवैपुनः ॥ १९ ॥ दिनेदिनेतेऽधिकभक्तिभावःकथासु राजन्महनीयकीर्तेः ॥ श्रोतायदैकप्रवणःशृणोतिवक्तातदाप्रीतमनाब्रवीति ॥ २० ॥ युद्धंपुरावासववृत्रयोर्यद्वेदेप्रसिद्धंचतथापुराणे ॥ दुःखंसुरेंद्रेणतथैव लब्धंहत्वारिपुंत्वाष्ट्रमपापमेव ॥ २१ ॥ चित्रंकिमत्रनृपतेहरिवज्रभृद्भ्यांयच्छद्मनाविनिहतास्त्रिशिरोऽथवृत्रः ॥ मायाबलेनमुनयोऽपिविमोहितास्तेचक्रु श्चनिंद्यमनिशंकिलपापभीताः ॥ २२ ॥ विष्णुःसदैवकपटेनजघानदैत्यान्सत्त्वात्ममूर्तिरपिमोहमवाप्यकामम् ॥ कोन्योऽस्तितांभगवतींमनसापिजेतुं शक्तःसमस्तजनमोहकरींभवानिम् ॥ २३ ॥ मत्स्यादियोनिषुसहस्रयुगेषुसद्यःसाक्षाद्भवत्यपियया विनियोजितोऽत्र ॥ नारायणोनरसखोभगवाननंतःका र्यंकरोतिविहिताविहितंकदाचित् ॥ २४ ॥ देहंधनंगृहमिदंस्वजनामदीयंपुत्राःकलत्रमितिमोहमुपेत्यसर्वः ॥ पुण्यंकरोत्यथचपापचयंकरोतिमायागुणैर तिबलैर्विकलीकृतोयत् ॥ २५ ॥ नजातुमोहंक्षपितुंनरःक्षमःकश्चिद्भवेद्वेदपरावरार्थवित् ॥ विमोहितस्तैस्त्रिभिरेवमूलतोवशीकृतात्माजगतीतलेभृशम् ॥ २६ ॥ अथतौमाययाविष्णुवासवौमोहितौभृशम् ॥ जघ्नतुश्छद्मनावृत्रंस्वार्थसाधनतत्परौ ॥ २७ ॥

तितत्राह चित्रंकिमत्रेति ॥ येमुनयोदेहदुःखंप्रत्यक्षमनुभवंतोतएवपापाद्भीतास्तेऽपिमायामोहिताःसंतोनिंद्यंकर्मचक्रुर्बहवः ॥ तदानित्यंदुःखासंस्पृष्टंस्वर्गसुखंमदांधादेवाअनुभवंतःकथंनमाययामो हिताः ॥ तथाचमाययामोहितत्वादिंद्रहरिभ्यांछद्मनाविनिहतस्त्रिशिराअग्रेवक्ष्यमाणोब्राह्मणस्तथावृत्रोदैत्योविनिहतोऽत्रकिंचित्रं ॥ नकिमपीत्यर्थः ॥ मायामोहिताःसर्वेकुर्वंतीतिभावः ॥ २२ ॥ त त्किंविष्णुरपिमायावशएवेतिचेदस्त्येवेत्याह विष्णुःसदैवेति ॥ कपटेनेति ॥ नैतन्मायामोहितत्वाभावेसंभवतीतिभावः ॥ यदाविष्णुरपिमायांजेतुमसमर्थस्तदातदन्यः कःसमर्थःस्यादित्याह कोन्यो ऽस्तीति ॥ २३ ॥ तदेवमायामोहितत्वंसर्वेषांविशदयति मत्स्यादीति ॥ ययाविनियोजितइति ॥ माययेतिशेषः ॥ २४ ॥ यद्यस्मान्मायागुणैर्विकलीकृतोमोहितइत्यर्थः ॥ अद्वैतेब्रह्मणिद्वैतस्यमाया कल्पितत्वान्मायाधीनंसर्वेषांहिताहितकर्तृत्वमुक्तंयुक्तमेव ॥ २५ ॥ परावरार्थवित् ॥ परोर्थः कारणम् ॥ अवरोर्थः कार्यं तयोर्विदपीत्यर्थः ॥ मूलतआदितः ॥ २६ ॥ यतएवमतआह अथेति ॥ २७ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

प्रश्नसमाधानमुपसंहृत्यकथारंभंप्रतिजानीते ॥ तदहमिति ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ पादपाग्रेपादयोर्निवेशनंतथाचाधोमुखताफलिता ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ शात

तदहंसंप्रवक्ष्यामिवृत्तांतमवनीपते ॥ कारणंपूर्ववैरस्यवृत्रवासवयोर्मिथः ॥ २८ ॥ त्वष्टाप्रजापतिर्ह्यासीद्देवश्रेष्ठोमहातपाः ॥ देवानांकार्यकर्ताचनिपुणोब्राह्मणप्रियः ॥ २९ ॥ सपुत्रंवैत्रिशिरसमिंद्रद्वेषात्किलाऽसृजत् ॥ विश्वरूपेतिविख्यातंनाम्नारूपेणमोहनम् ॥ ३० ॥ त्रिभिःसवदनैःश्रेष्ठैर्व्यरोचतमनोहरैः॥ त्रिभिर्भिन्नानिकार्याणिमुखैःसमकरोन्मुनिः ॥ ३१ ॥ वेदानेकेनसोधीतेसुरांचैकेनसोऽपिबत् ॥ तृतीयेनदिशःसर्वायुगपच्चनिरीक्षते ॥ ३२ ॥ त्रिशिराभोगमुत्सृज्यतपश्चक्रेसुदुष्करम् ॥ तपस्वीसमृदुर्दांतोधर्ममेवसमाश्रितः ॥ ३३ ॥ पंचाग्निसाधनंकालेपादपाग्रेनिवेशनम् ॥ जलमध्येनिवासंचहेमंतेशिशिरेतथा ॥ ३४ ॥ निराहारोजितात्माऽसौत्यक्तसर्वपरिग्रहः ॥ तपश्चचारमेधावीदुष्करंमंदबुद्धिभिः ॥ ३५ ॥ तंचदृष्ट्वातपस्यंतंखेदमापशचीपतिः ॥ विषादमगमत्तत्रशक्रोऽयंमास्मभूदिति ॥ ३६ ॥ दृष्ट्वातस्यतपोवीर्यंसत्यंचामिततेजसः ॥ चिंतांचमहतींप्रापद्यनिशंपाकशासनः ॥ ३७ ॥ विवर्धमानस्त्रिशिरामामयंशातयिष्यति ॥ नोपेक्ष्यःसर्वथाशत्रुर्वर्धमानबलोबुधैः ॥ ३८ ॥ तस्मादुपायःकर्तव्यस्तपोनाशायसांप्रतम् ॥ कामस्तुतपसांशत्रुःकामान्नश्यतिवैतपः ॥ ३९ ॥ तथैवाऽद्यप्रकर्तव्यंभोगासक्तोभवेद्यथा ॥ इतिसंचिंत्यमनसाबुद्धिमान्बलमर्दनः ॥ ४० ॥ आज्ञापयत्सोप्सरसस्त्वष्टृपुत्रप्रलोभने ॥ उर्वशींमेनकांरंभांघृताचींचतिलोत्तमाम् ॥ ४१ ॥ समाहूयाऽब्रवीच्छक्रस्तास्तदारूपगर्विताः ॥ प्रियंकुरुध्वंमेसर्वाःकार्येऽद्यसमुपस्थिते ॥ ४२ ॥ यत्तोमेद्यमहाञ्छत्रुस्तपस्तपतिदुर्जयः ॥ कार्यंकुरुतगच्छध्वंप्रलोभयतमाचिरम् ॥४३॥ शृंगारवेषैर्विविधैर्हावैर्देहसमुद्भवैः ॥ प्रलोभयतभद्रंवःशमयध्वंज्वरंमम ॥४४॥ अस्वस्थोऽहंमहाभागास्तस्यज्ञात्वातपोबलम् ॥ बलवानासनंमेऽद्यग्रहीष्यत्यविलंबितः ॥ ४५ ॥ भयंमेसमुपायातंक्षिप्रंनाशयताऽबलाः ॥ उपकुर्वंतुसहिताःकार्येऽद्यसमुपस्थिते ॥ ४६ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंनार्यऊचुस्तंप्रणताःपुरः ॥ माभयंकुरुदेवेशयतिष्यामःप्रलोभने ॥ ४७ ॥ यथानस्याद्भयंतस्मात्तथाकार्यंमहाद्युते ॥ नृत्यगीतविहारैश्चमुनेस्तस्यप्रलोभने ॥४८॥ कटाक्षैरंगभेदैश्चमोहयित्वामुनिंविभो ॥ लोलुपंवशमस्माकंकरिष्यामोनियंत्रितम् ॥४९॥ व्यासउवाच ॥ इत्याभाष्यहरिंनार्योययुस्त्रिशिरसोंतिकम् ॥ कुर्वंत्योविविधान्भावान्कामशास्त्रोचितानपि ॥ ५० ॥ गायंत्यस्तालभेदैस्तान्नृत्यंत्यःपुरतोमुनेः ॥ तंप्रलोभयितुंचक्रुर्नानाभावान्वरांगनाः ॥ ५१ ॥ नाऽपश्यत्सतपोराशिरंगनानांविडंबनम् ॥ इंद्रियाणिवशेकृत्वामूकांधबधिरःस्थितः ॥ ५२ ॥ दिनानिकतिचित्तस्थुर्नार्यस्तस्याऽऽश्रमेवरे ॥ कुर्वंत्योगाननृत्यादिप्रपंचानतिमोहदान् ॥ ५३ ॥

यिष्यतिनाशयिष्यति ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ यत्तइति ॥ संयत्तइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥४८॥४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ मूकांधबधिरइवस्थितः ॥५२॥५३॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ दिष्टचेति ॥ अस्मद्भाग्येनेत्यर्थः ॥ नशप्ताइतियत्तद्दिष्टचेत्यन्वयः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेप्रथमोऽध्यायः॥१॥ ॥ ६॥ ॥ त्रि
पंचाशत्पद्यवर्यैस्त्रिशिरोवधवर्णनम् ॥ कृत्वावृत्रासुरोत्पत्तिर्विस्तरेणोपवर्ण्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेपापबुद्धिंतद्वधायचकारेत्युक्तंतदुत्तरंजातंवृत्तमाह अथेति ॥ सइंद्रः लोभमुपेत्यप्राप्यत्रिशिरसंप्रतिस

नचचालयदाकामंध्यानान्नत्रिशिरामुनिः ॥ परावृत्त्यतदादेव्यःपुनःशक्रमुपस्थिताः ॥ ५४ ॥ कृतांजलिपुटाःसर्वादेवराजमथाऽब्रुवन् ॥ श्रांतादीनाभय
त्रस्ताविवर्णवदनाभ्रृशम् ॥ ५५ ॥ देवदेवमहाराजयत्नश्चपरमःकृतः ॥ नसशक्योदुराधर्षोधैर्याच्चालयितुंविभो ॥ ५६ ॥ उपायोऽन्यःप्रकर्तव्यःसर्वथा
पाकशासन ॥ नाऽस्माकंबलमेतस्मिंस्तापसेविजितेंद्रिये ॥५७॥ दिष्ट्यावयंनशप्ताःस्मयदनेनमहात्मना ॥ मुनिनावह्नितुल्येनतपसाद्योतितेनहि ॥५८॥
विसृज्याऽप्सरसःशक्रश्चिंतयामासमंदधीः ॥ तस्यैवचवधोपायंपापबुद्धिरसांप्रतम् ॥ ५९ ॥ विसृज्यलोकलज्जांसतथापापभयंभृशम् ॥ चकारपापबुद्धिं
तुतद्वधायमहीपते ॥ ६० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ अथसलोभमुपेत्यसुराधिपःसमधिगम्य
गजासनसंस्थितः ॥ त्रिशिरसंप्रतिदुष्टमतिस्तदामुनिमपश्यदमेयपराक्रमम् ॥ १ ॥ तमभिवीक्ष्यदृढासनसंस्थितंजितगिरंसुसमाधिवशंगतम् ॥ रविविभा
वसुसन्निभमोजसासुरपतिःपरमापदमभ्यगात् ॥ २ ॥ कथमसौविनिहंतुमहोमयामुनिरपापमतिःकिलसंमतः ॥ रिपुरयंसुसमिद्धतपोबलःकथमुपेक्ष्यइहा
ऽऽसनकामुकः ॥ ३ ॥ इतिविचिंत्यपविंपरमायुधंप्रतिमुमोचमुनिंतपसिस्थितम् ॥ शशिदिवाकरसन्निभमाशुगंत्रिशिरसंसुरसंघपतिःस्वयम् ॥४॥ तदभि
घातहतःसधरातलेकिलपपातममारचतापसः ॥ शिखरिणःशिखरंकुलिशार्दितंनिपतितंभुविवाऽद्भुतदर्शनम् ॥ ५॥ तंनिहत्यमुदमापसुरेशश्चुक्रुशुश्चमुन
यस्तुसंस्थिताः ॥ हाहतेतिभृशमार्तनिःस्वनाःकिंकृतंशतमखेनपापिना ॥ ६ ॥ विनापराधंतपसांनिधिर्हतःशचीपतिःपापमतिर्दुरात्मा ॥ फलंकिलाऽयं
तरसाकृतस्यप्राप्नोतुपापीहननोद्भवस्य ॥ ७ ॥ तंनिहत्यतरसासुरराजोनिर्जगामनिजमंदिरमाशु ॥ सहतोऽपिविरराजमहात्माजीवमानइवतेजसांनि
धिः ॥ ८ ॥ तंदृष्ट्वापतितंभूमौजीवंतमिववृत्रहा ॥ चिंतामापाऽतिखिन्नांगःकिंवाजीवेदयंपुनः ॥ ९ ॥ विमृश्यमनसाऽतीवतक्षाणंपुरतःस्थितम् ॥ मघवा
वीक्ष्यतंप्राहस्वकार्यसदृशंवचः ॥ १० ॥ तक्षंश्छिंधिशिरांस्यस्यकुरुष्ववचनंमम ॥ माजीवतुमहातेजाभातिजीवन्निवस्वयम् ॥ ११ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्त
स्यतक्षोवाचविगर्हयन् ॥ तक्षोवाच ॥ महास्कंधोभृशंभातिपरशुर्नतरिष्यति॥१२॥

मधिगम्यगत्वातंमुनिमपश्य दित्यन्वयः ॥ १ ॥ परमापदंखेदम् । २॥ आसनकामुकःमदी
यासनेच्छावान्कथमुपेक्ष्यइत्यर्थः॥३॥४॥वाद्भुतदर्शनमित्यत्रवाशब्दइवार्थकोभुविनिपतितमिवेत्येवंयोज्यः॥५॥६॥७॥ सहतोपीति ॥ हतोमृतोपिजीवमानइवजीववदेवविरराज ॥ यतस्तेजसांनिधि
रित्यर्थः॥८॥ किंवेति किंमूर्च्छांप्राप्तोयंपुनर्जीवेदित्यर्थः९॥१०॥११ महास्कंधइति॥स्कंधःकंठोमहागजवदच्छेद्योभाति ॥ अत्रममपरशुश्छेदनान्नंतरिष्यति कार्यंकर्तुंसमर्थोनभविष्यतीत्यर्थः॥१२॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ तंविनेति ॥ लोभविषयकवस्तुप्राप्तिंविनेत्यर्थः ॥ १९ ॥ पशोर्यच्छिरोऽस्तितस्तेभागोभविष्यति अमंत्रकमपितंभागंगृहीत्वासंतुष्टोभवेत्यर्थः ॥ शुल्के

ततोनाहंकरिष्यामिकार्यमेतद्विगर्हितम् ॥ त्वयावैनिंदितंकर्मकृतंसद्भिर्विगर्हितम् ॥१३॥ अहंबिभेमिपापाद्वैमृतस्यैवचमारणे ॥ मृतोयंमुनिरस्त्येवशिरसः कृंतनेनकिम् ॥१४॥ अयंकिंतेऽत्रसंजातंपाकशासनकथ्यताम् ॥ इंद्रउवाच ॥ सजीवइवदेहोऽयमाभातिविशदाकृतिः ॥ १५ ॥ तस्माद्बिभेमिमाजीवेन्मुनिःशत्रुरयंमम ॥ तक्षोवाच ॥ नाऽत्रकिंत्रपसेविद्वन्क्रूरेणाऽनेनकर्मणा ॥१६॥ ऋषिपुत्रमिमंहत्वाब्रह्महत्याभयंनकिम् ॥ इंद्रउवाच ॥ प्रायश्चित्तंकरिष्यामिपश्चात्पापक्षयायवै ॥१७॥ शत्रुस्तुसर्वथावध्यश्छलेनाऽपिमहामते ॥तक्षोवाच ॥ त्वंलोभाभिहतःपापंकरोषिमघवन्निह ॥१८॥ तंविनाऽहंकथंपापंकरोमिवदमेविभो ॥ इंद्रउवाच ॥ मखेषुखलुभागंतेकरिष्यामिसदैवहि ॥ १९ ॥ शिरःपशोस्तुतेभागंयज्ञेदास्यंतिमानवाः ॥ शुल्केनाऽनेनछिंधित्वंशिरांस्यस्यकुरुप्रियम् ॥ २० ॥ व्यासउवाच ॥ एतच्छ्रुत्वामहेंद्रस्यवचस्तक्षामुदान्वितः ॥ कुठारेणशिरांस्यस्यचकर्तसुदृढेनहि ॥२१॥ छिन्नानित्रीणिशीर्षाणिपतितानियदाभुवि ॥ तेभ्यस्तुपक्षिणःक्षिप्रंविनिष्पेतुःसहस्रशः ॥२२॥ कलविंकास्तित्तिरयस्तथैवचकपिंजलाः ॥ पृथक्पृथग्विनिष्पेतुर्मुखतस्तरसातदा ॥२३॥ येनवेदानधीतेस्मसोमंचपिबतेतथा ॥ तस्माद्वक्रात्किलोत्पेतुःसद्यएवकपिंजलाः ॥२४॥ येनसर्वादिशःकामंपिबन्निवनिरीक्षते ॥ तस्मात्तुतित्तिरास्तत्रनिःसृतास्तिग्मतेजसः ॥२५॥ यत्सुरापंतुतद्वक्रंतस्माच्चटकाःकिल ॥ विनिष्पेतुस्त्रिशिरसएवंतेविहगान्नृप ॥२६॥ एवंविनिःसृतान्दृष्ट्वातेभ्यःशक्रस्तदांडजान् ॥ मुमोदमनसाराजञ्जगामत्रिदिवंपुनः ॥२७॥ गतेशक्रेतुतक्षाऽपिस्वगृहंतरसाययौ ॥ यज्ञभागंपरंलब्ध्वामुदमापमहीपते ॥२८॥ इंद्रोऽथस्वगृहंगत्वाहत्वाशत्रुंमहाबलम् ॥ मेनेकृतार्थमात्मानंब्रह्महत्यामाचिंतयन् ॥२९॥ तंश्रुत्वानिहतंत्वष्टापुत्रंपरमधार्मिकम् ॥ चुकोपाऽतीवमनसावचनंचेदमब्रवीत् ॥३०॥ अनागसंमुनिंयस्मात्पुत्रंनिहतवान्मम ॥ तस्मादुत्पादयिष्यामितद्वधार्थंसुतंपुनः ॥३१॥ सुराःपश्यंतुमेवीर्यंतपसश्चबलंतथा ॥जानातुसर्वंपापात्मास्वकृतस्यफलंमहत् ॥३२॥ इत्युक्त्वाऽग्निंजुहावाऽथमंत्रैराथर्वणोदितैः ॥ पुत्रस्योत्पादनार्थायत्वष्टाक्रोधसमाकुलः ॥३३ ॥ कृतेहोमेऽष्टरात्रंतुसंदीप्ताच्चविभावसोः ॥ प्रादुर्बभूवतरसापुरुषःपावकोपमः ॥३४॥ तंदृष्ट्वाऽग्रेसुतंत्वष्टातेजोबलसमन्वितम् ॥ वेगात्प्रकटितंवन्हेर्दीप्यमानमिवानलम् ॥३५॥ उवाचवचनंत्वष्टासुतंवीक्ष्यपुरःस्थितम् ॥ इंद्रशत्रोविवर्धस्वप्रतापात्तपसोमम ॥ ३६ ॥

नमौल्येन ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४॥ येनमुखेनसर्वादिशः पिबन्निवभक्षयन्निवेक्षतेतस्मादन्नादनान्मुखात्तित्तिरानिःसृताइत्यर्थः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ यत्सोमपानमासीत्सकपिंजलोभवद्यत्सुरापानंसकलविंकोयदन्नादनंसतित्तिरिरिति ॥ २५ ॥ चटकाः कलविंकाः ॥ २६ ॥ मुमोदेति ॥ त्रिशिरामृतइतिनिश्चयेन ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ अष्टरात्रमभिचारहोमेकृतेसतीत्यर्थः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ नामकंममनामकरणंकुर्वित्यर्थः ॥ ३९ ॥ तेनपुत्रेण जातेनकिंफलम् नकिमपि ॥ यस्यपुत्रस्यपितादुःखितोभवति ॥ ४० ॥ ४१ ॥ हन्मींद्रमिति इंद्रंहन्मिहनिष्यामियमंवाऽन्यद्वादे

इत्युक्तेवचनेत्वष्ट्राक्रोधप्रज्वलितेनच ॥ सोऽवर्धतदिवंस्तब्ध्वावैश्वानरसमद्युतिः ॥ ३७ ॥ जातःसपर्वताकारःकालमृत्युसमःस्वराट् ॥ किंकरोमीतितंप्राह पितरंपरमातुरम् ॥ ३८ ॥ कुरुमेनामकंनाथकार्यंकथयसुव्रत ॥ चिंतातुरोऽसिकस्मात्त्वंब्रूहिमेशोककारणम् ॥ ३९ ॥ नाशयाम्यद्यतेशोकमितिमेव्रतमा हितम् ॥ तेनजातेनकिंभूयःपिताभवतिदुःखितः ॥ ४० ॥ पिबामिसागरंसद्यश्चूर्णयामिधराधरान् ॥ उद्यंतंवारयाम्यद्यतरणिंतिग्मतेजसम् ॥ ४१ ॥ ह न्मींद्रंससुरंसद्योयमंवादेवतांतरम् ॥ क्षिपामिसागरेसर्वान्समुत्पाट्यचमेदिनीम् ॥ ४२ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यत्वष्टापुत्रस्यपेशलम् ॥ प्रत्युवाचाऽतिमुदि तस्तंसुतंपर्वतोपमम् ॥ ४३ ॥ वृजिनात्त्रातुमद्यनायस्माच्छक्तोऽसिपुत्रक ॥ तस्माद्वृत्रइतिख्यातंतवनामभविष्यति ॥ ४४ ॥ भ्रातातवमहाभागत्रिशिरा नामतापसः ॥ त्रीणितस्यचशीर्षाणिह्यभवन्वीर्यवंतिच ॥४५॥ वेदवेदांगतत्त्वज्ञोसर्वविद्याविशारदः ॥ संस्थितस्तपसिप्रायस्त्रिलोकीविस्मयप्रदे ॥४६॥ शक्रेणतुहतःसोऽद्यवज्रघातेनसांप्रतम् ॥ विनाऽपराधंसहसाछिन्नानिमस्तकानिच ॥ ४७ ॥ तस्मात्त्वंपुरुषव्याघ्रजहिशक्रंकृतागसम् ॥ ब्रह्महत्यायुतंपा पंनिस्त्रपंदुर्मतिंशठम् ॥ ४८ ॥ इत्युक्त्वाचतदात्वष्टापुत्रशोकसमाकुलः ॥ आयुधानिचदिव्यानिचकारविविधानिच ॥ ४९ ॥ ददावस्मैसहस्राक्षवधाय प्रबलानिच ॥ खड्गशूलगदाशक्तितोमरप्रमुखानिवै ॥ ५० ॥ शार्ङ्गंधनुस्तथाबाणंपरिघंपट्टिशंतथा ॥ चक्रंदिव्यंसहस्रारंसुदर्शनसमप्रभम् ॥ ५१ ॥ तूणी रौचाक्षयौदिव्यौकवचंचाऽतिसुंदरम् ॥ रथंमेघप्रतीकाशंदृढंभारसहंजवम् ॥ ५२ ॥ युद्धोपकरणंसर्वंकृत्वापुत्रायपार्थिव ॥ दत्त्वाऽसौप्रेरयामासत्वष्टा क्रोधसमन्वितः ॥ ५३ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥छ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ कृतस्वस्त्ययनोवृत्रोब्राह्मणैर्वेद पारगैः ॥ निर्जगामरथारूढोहंतुंशक्रंमहाबलः ॥१॥ तदैवराक्षसाःक्रूराःपुरादेवपराजिताः ॥ समाजग्मुश्चसेवार्थंवृत्रंज्ञात्वामहाबलम् ॥ २ ॥ इंद्रदूतास्तु तंदृष्ट्वायुद्धायतुंसमागतम् ॥ वेगादागत्यवृत्तांतंशशंसुस्तस्यचेष्टितम् ॥ ३ ॥ दूताऊचुः ॥ स्वामिञ्छीघ्रमिहाऽऽयातिवृत्रोनामरिपुस्तव ॥ बलवान्स्यंदने रूढस्त्वष्ट्राचोत्पादितःकिल ॥ ४ ॥ अभिचारेणनाशार्थंतवक्रोधान्वितेनवै ॥ पुत्राघाताभितप्तेनदुःसहोराक्षसैर्युतः ॥ ५ ॥ यत्नंकुरुमहाभागशीघ्रमा यातिसांप्रतम् ॥ मेरुमंदरसंकाशोघोरशब्दोऽतिदारुणः ॥ ६ ॥

वतांतरंहन्मिहनिष्यामीत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ वृजिनात्त्रायतइतिवृत्रः पृषोदरादि त्वाज्जिनशब्दस्यतकारादेशः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ चकारउत्पादितवान् ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥
॥ षष्टिश्लोकैर्देवसेनापराजयकथोत्तरम् ॥ पित्राज्ञयातपस्यार्थंवृत्रोगतउदीर्यते ॥ १ ॥ त्वष्टुःप्रेरणोत्तरंजातंवृत्रमाह कृतस्वस्त्ययनइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ तवनाशार्थमित्यन्वयः ॥ ५ ॥ ६ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ दिविउत्पाताभवंति भूम्यंतरिक्षजाश्चोत्पाताभवंतीत्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ अलकाःकेशाः खतःआकाशतः पतंति ॥ १८ ॥ १९ ॥

एतस्मिन्नंतरेतत्रभीतादेवगणाभृशम् ॥ आगत्योचुःसुरपतिंशृण्वंतंदूतभाषितम् ॥ ७ ॥ गणाऊचुः ॥ मघवन्दुर्निमित्तानिभवंतित्रिदशालये ॥ बहूनिभ यशंसीनिपक्षिणांविरुतानिच ॥ ८ ॥ काकागृध्रास्तथाश्येनाःकंकाद्यादारुणाःखगाः ॥ रुदंतिविकृतैःशब्दैरुत्कारैर्भवनोपरि ॥ ९ ॥ चीचीकूचीतिनिन दान्कुर्वंतिविहगाभृशम् ॥ वाहनानांचनेत्रेभ्योजलधाराःपतंत्यधः ॥ १० ॥ श्रूयतेतिमहाञ्छब्दोरुदतीनांनिशासुच ॥ राक्षसीनांमहाभागभवनोपरि दारुणः ॥ ११ ॥ प्रपतंतिध्वजास्तूर्णंविनावातेनमानद ॥ प्रभवंतिमहोत्पातादिविभूम्यंतरिक्षजाः ॥ १२ ॥ कृष्णांबरधरानार्योभ्रमंतिचगृहेगृहे ॥ यांतु यांतुगृहात्तूर्णंब्रुवंत्योविकृताननाः ॥ १३ ॥ रात्रौस्वप्नेषुकांतानांसुप्तानांनिजमंदिरे ॥ केशाँल्लुनंतिराक्षस्योभीषयंत्योभृशातुराः ॥ १४ ॥ एवंविधानिदेवे शभूकंपोल्कादयस्तथा ॥ गोमायवोरुदंतिस्मनिशायांभवनांगणे ॥ १५ ॥ सरटानांचजालानिप्रभवंतिगृहेगृहे ॥ अंगप्रस्फुरणादीनिदुर्निमित्तानिसर्व शः ॥ १६ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाचिंतामापसुरेश्वरः ॥ बृहस्पतिंसमाहूयपप्रच्छचमनोगतम् ॥ १७ ॥ इंद्रउवाच ॥ ब्रह्मन्किमुतघोरा णिनिमित्तानिभवंतिवै ॥ वाताश्चदारुणावांतिप्रपतंत्यलकाःखतः ॥ १८ ॥ सर्वज्ञोऽसिमहाभागसमर्थोविघ्ननाशने ॥ बुद्धिमाञ्छास्त्रतत्त्वज्ञोदेवतानांगुरु स्तथा ॥ १९ ॥ कुरुशांतिंविधानज्ञशत्रुक्षयविधायिनीम् ॥ यथामेनभवेद्दुःखंतथाकार्यंविधीयताम् ॥ २० ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ किंकरोमिसहस्राक्षत्व याऽद्यदुष्कृतंकृतम् ॥ अनागसंमुनिंहत्वाकिंफलंसमुपार्जितं ॥ २१ ॥ अत्युग्रपुण्यपापानांफलंभवतिसत्वरम् ॥ विचार्यखलुकर्तव्यंकार्यंतद्भूतिमिच्छता ॥ २२ ॥ परोपतापनंकर्मनकर्तव्यंकदाचन ॥ नसुखंविंदतेप्राणीपरपीडापरायणः ॥ २३ ॥ मोहाल्लोभाद्ब्रह्महत्याकृताशक्रत्वयाऽधुना ॥ तस्यपापस्य सहसाफलमेतदुपागतम् ॥ २४ ॥ अवध्यःसर्वदेवानांजातोऽसौवृत्रसंज्ञकः ॥ हंतुंत्वांससमायातिदानवैर्बहुभिर्वृतः ॥ २५ ॥ आयुधानिचसर्वाणिवज्रतु ल्यानिवासव ॥ त्वष्ट्रादत्तानिदिव्यानिगृहीत्वासमुपस्थितः ॥ २६ ॥ समागच्छतिदुर्धर्षोरथारूढःप्रतापवान् ॥ देवेंद्रप्रलयंकुर्वन्नास्यमृत्युर्भविष्यति ॥ ॥२७॥ कोलाहलस्तदाजातस्तथाब्रुवतिवाक्पतौ ॥ गंधर्वाःकिन्नरायक्षामुनयश्चतपोधनाः ॥ २८ ॥ सदनानिविहायैवाऽमराःसर्वेपलायिताः ॥ तद्दृष्ट्वाम हदाश्चर्यंशक्रश्चिंतापरायणः ॥ २९ ॥ आज्ञापयामासतदासेनोद्योगायसेवकान् ॥ आनयध्वंवसून्रुद्रानश्विनौचदिवाकरान् ॥ ३० ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ अत्युग्रेति ॥ यतःसत्वरंफलंभवतिततोविचार्यैकर्तव्यमित्यन्वयः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ देवेंद्रेति हेदेवेंद्र ॥ प्रलयंकुर्वन्नागच्छति ॥ अस्यमृत्युर्नैवभविष्यति ॥ तादृशपराक्रमवतःपुरुषस्याऽभावादितिभावः ॥ २७ ॥ गंधर्वाइत्यस्यपलायिताइत्यन्वयः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ मानुषेणेतिमनुष्याणांशतवर्षपरिमितकालपर्यंतमित्यर्थः ॥ ३७ ॥ बभूवेतिअस्यसंग्रामइत्यनेनान्वयः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ मृगागजाःयथ

पूषणंचभगंवायुंकुबेरंवरुणंयमम् ॥ विमानेषुसमारुह्यसायुधाःसुरसत्तमाः ॥ ३१॥ समागच्छंतुतरसाशत्रुरायातिसांप्रतम् ॥ इत्याज्ञाप्यसुरपतिःसमारु
ह्यगजोत्तमम् ॥३२॥ बृहस्पतिंपुरोधायनिर्गतोनिजमंदिरात् ॥ तथैवत्रिदशाःसर्वेस्वंस्वंवाहनमास्थिताः॥३३॥ युद्धायकृतसंकल्पानिर्ययुःशस्त्रपाणयः॥
वृत्रोऽथदानवैर्युक्तःसंप्राप्तोमानसोत्तरम् ॥ ३४ ॥ पर्वतंदेवतावासंरम्यंपादपशोभितम् ॥ इंद्रोप्यागत्यसंग्रामंचकारमानसोत्तरे ॥ ३५ ॥ पर्वतेदेवतायुक्तो
वाचस्पतिपुरःसरः ॥ तत्राऽभूद्दारुणंयुद्धंवृत्रवासवयोस्तदा ॥३६॥ गदासिपरिघैःपाशैर्बाणैःशक्तिपरश्वधैः ॥ मानुषेणप्रमाणेनसंग्रामःशरदांशतम्॥३७॥
बभूवभयदोनृणामृषीणांभावितात्मनाम् ॥ वरुणःप्रथमंभग्नस्ततोवायुगणःकिल ॥ ३८॥ यमोविभावसुःशक्रःसर्वेतेनिर्गतारणात् ॥ पलायनपरान्दृष्ट्वादे
वानिंद्रपुरोगमान् ॥ ३९ ॥ वृत्रोऽपिपितरंप्रागादाश्रमस्थंमुदान्वितम् ॥ प्रणम्यप्राहत्वष्टारंपितुःकार्यंमयाकृतम् ॥ ४० ॥ देवाविनिर्जिताःसर्वेसेंद्राःसम
रसंस्थिताः ॥ विद्रुतास्तेगताःस्थानंयथासिंहान्मृगागजाः॥४१॥ इंद्रःपदातिरगमन्मयाऽऽनीतोगजोत्तमः ॥ ऐरावतोयंभगवन्गृहाणद्विरदोत्तमम् ॥४२॥
नहतास्तेमयातस्मादयुक्तंभीतमारणम् ॥ आज्ञापयपुनस्तातकिंकरोमितवेप्सितम् ॥४३ ॥निर्जरानिर्गताःसर्वेभयभीताःश्रमातुराः ॥ इंद्रोऽप्यैरावतंत्य
क्त्वाभयभीतःपलायितः ॥ ४४ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिपुत्रवचःश्रुत्वात्वष्टाप्राहमुदान्वितः ॥ पुत्रवानद्यजातोऽस्मिसफलंममजीवितम् ॥ ४५ ॥ त्वया
ऽहंपावितःपुत्रगतोमेमानसोज्वरः ॥ निश्चलंमेमनोजातंदृष्ट्वावीर्यंतवाऽद्भुतम् ॥४६॥ शृणुवक्ष्याम्यहंपुत्रहितंतेऽद्यनिशामय ॥ तपःकुरुमहाभागसावधा
नःस्थिरासनः ॥४७॥ विश्वासोनैवकर्तव्यःकेषांचित्पाकशासनः ॥ शत्रुस्तेछलकर्ताऽस्तिनानाभेदविशारदः ॥ ४८ ॥ तपसाप्राप्यतेलक्ष्मीस्तपसारा
ज्यमुत्तमम् ॥तपसाबलवृद्धिःस्यात्संग्रामेविजयस्तथा ॥ ४९ ॥ आराध्यद्रुहिणंदेवंलब्ध्वावरमनुत्तमम् ॥ जहिशक्रंदुराचारंब्रह्महत्यासमावृतम् ॥५० ॥
सावधानःस्थिरोभूत्वाधातारंभजशंकरम् ॥ वांछितंसवरंदद्यात्संतुष्टश्चतुराननः ॥ ५१ ॥ तोषयित्वाविश्वयोनिंब्रह्माणममितौजसम् ॥ अविनाशित्वमा
साद्यजहिशक्रंकृतागसम् ॥ ५२ ॥ वैरंमनसिमेपुत्रवर्ततेसुतघातजम् ॥ नशांतिमनुगच्छामिनस्वपामिसुखेनह ॥५३॥ तापसोमेहतःपुत्रोनिरागाःपाप्म
नायतः॥नविंदामिसुखंवृत्रत्वंमामुद्धरदुःखितम्॥५४॥व्यासउवाच॥तदाकर्ण्यपितुर्वाक्यंवृत्रःक्रोधयुतस्तदा॥आज्ञामादायचपितुर्जगामतपसेमुदा॥५५॥

सिंहाद्विद्रुताइत्यर्थः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ द्विषष्टिश्लोकवर्यैस्तुवृत्रेणवरगर्वतः ॥ देवाःसर्वेपराभूताःशंकरंशरणंययुः ॥ १ ॥ तपोविघ्न

गंधमादनमासाद्यपुण्यांदेवधुनींशुभाम् ॥ स्नात्वाकुशासनंकृत्वासंस्थितश्चस्थिरासनः ॥ ५६ ॥ त्यक्त्वान्नंवारिपानंचयोगाभ्यासपरायणः ॥ ध्यायन्वि
श्वसृजंचित्तेसोपविष्टःस्थिरासने ॥ ५७ ॥ मघवातंतपस्यंतंज्ञात्वाचिंतातुरोह्यभूत् ॥ गंधर्वान्प्रेषयामासविघ्नार्थंपाकशासनः ॥५८॥ यक्षांश्चपन्नगान्सर्पा
न्किन्नरानमितौजसः ॥ विद्याधरानप्सरसोदेवदूताननेकशः ॥५९॥ उपायास्तैःकृताःसम्यक्तपोविघ्नायमायिभिः ॥ नचचालततोध्यानात्त्वाष्ट्रःपरमताप
सः ॥ ६० ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥४॥ ॥ व्यासउवाच ॥ निर्गतास्तेपरावृत्तास्तपोविघ्नकराःसुराः ॥
निराशाःकार्यसंसिद्ध्यैतंदृष्ट्वादृढचेतसम् ॥१॥ जातेवर्षशतेपूर्णेब्रह्मालोकपितामहः ॥ तत्राऽऽजगामतरसाहंसारूढश्चतुर्मुखः ॥ २ ॥ आगत्यतमुवाचेदं
त्वष्टृपुत्रसुखीभव ॥ त्यक्त्वाध्यानंवरंब्रूहिददामितववांछितम् ॥३॥ तपसातेऽद्यतुष्टोऽस्मित्वांदृष्ट्वाचाऽतिकर्शितम् ॥ वरंवरयभद्रंतेमनोभिलषितंतव ॥
॥४॥ व्यासउवाच ॥ वृत्रस्तदाऽतिविशदांपुरतोनिशम्यवाचंसुधासमरसांजगदेककर्तुः ॥ संत्यज्ययोगकलनांसहसोदतिष्ठत्संजातहर्षनयनाश्रुकलाकला
पः ॥५॥ पादौप्रणम्यशिरसाप्रणयाद्विधातुर्बद्धांजलिःपुरतएवसमाससाद ॥ प्रोवाचतंसुवरदंतपसाप्रपन्नंप्रेम्णाऽतिगद्गदगिराविनयेननम्रः ॥६॥प्राप्तंमया
सकलदेवपदंप्रभोऽद्ययद्दर्शनंतवसुदुर्लभमाशुजातम् ॥ वांछाऽस्तिनाथमनसिप्रवणेदुरापातांप्रब्रवीमिकमलासनवेत्सिभावम् ॥७॥ मृत्युश्चमाभवतुमेकि
ललोहकाष्ठशुष्कार्द्रवंशनिचयैरपरैश्चशस्त्रैः ॥ वृद्धिंप्रयातुममवीर्यमतीवयुद्धेयस्माद्भवामिसबलैरमरैरजेयः ॥८॥ व्यासउवाच ॥ इत्थंसंप्रार्थितोब्रह्मातमाह
प्रहसन्निव ॥ उत्तिष्ठगच्छभद्रंतेवांछितंसफलंसदा ॥९॥ नशुष्केणनचाऽऽर्द्रेणनपाषाणेनदारुणा ॥ भविष्यतिचतेमृत्युरितिसत्यंब्रवीम्यहं ॥१०॥ इतिदत्त्वा
वरंब्रह्माजगामभुवनंपरम् ॥ वृत्रस्तुतंवरंलब्ध्वामुदितःस्वगृहंययौ ॥११॥ शशंसपितुरग्रेतद्वरदानंमहामतिः ॥ त्वष्टातुमुदितःप्राप्तंपुत्रंप्राप्तवरंतदा ॥१२॥
स्वस्तितेस्तुमहाभागजहिशक्रंरिपुंमम ॥ हत्वागच्छत्रिशिरसोहंतारंपापसंयुतम् ॥१३॥ भवत्वंत्रिदशाधीशःसंप्राप्यविजयंरणे ॥ ममाधिंछिंधिविपुलंपुत्र
नाशसमुद्भवम् ॥ १४॥ जीवतोवाक्यकरणात्क्षयाहेभूरिभोजनात् ॥ गयायांपिंडदानाच्चत्रिभिःपुत्रस्यपुत्रता ॥१५॥तस्मात्पुत्रममाऽत्यर्थंदुःखंनाशितुम
र्हसि ॥ त्रिशिराममचित्ताह्लादनाऽपसर्पतिकर्हिचित् ॥ १६ ॥ सुशीलःसत्यवादीचतापसोवेदवित्तमः ॥ अपराधंविनातेननिहतःपापबुद्धिना ॥ १७ ॥

करगंधर्वगमनोत्तरंजातंवृत्तमाह निर्गताइति ॥१॥२॥३॥४॥ योगकलनांध्यानविधिम् ॥ ५ ॥ ६ ॥ वेत्सिभावमिति ॥ यद्यपित्वंममभावमभिप्रायंसर्वज्ञत्वाद्वेत्सितथाऽपीत्यर्थः ॥७॥ वंशनिचयैःवंशा
वेणवस्तेषांकाष्ठत्वेऽपिपृथगुपादानंगोबलीवर्दन्यायेन ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ त्रिशिरसोहंतारमिंद्रम् ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ पापबुद्धिमेति ॥ इतिपुत्रंप्राहेतिशेषः ॥ १७ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ गृध्रव्यूहंगृध्रपक्ष्याकारसेनानिवेशम् ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ अपावृत्यकवचवस्त्राद्यावरणरहितंकृत्वेत्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥

व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वावृत्रःपरमदुर्जयः ॥ रथमारुह्यतरसानिर्जगामपितुर्गृहात् ॥ १८ ॥ रणदुंदुभिनिर्घोषंशंखनादंमहाबलम् ॥ कारयित्वा प्रयाणंसचकारमदगर्वितः ॥ १९ ॥ निर्ययौनयसंयुक्तःसेवकानितिसंवदन् ॥ हत्वाशक्रंग्रहीष्यामिसुरराज्यमकंटकम् ॥ २० ॥ इत्युक्त्वानिर्जगामाऽऽशु स्वसैन्यपरिवारितः ॥ महतासैन्यनादेनभीषयन्नमरावतीम् ॥२१॥ तमागच्छंतमाज्ञायतुराषाडपिसत्वरः ॥ सेनोद्योगंभयत्रस्तःकारयामासभारत॥२२॥ सर्वानाहूयतरसालोकपालानरिंदमः ॥ युद्धार्थंप्रेरयन्सर्वान्व्यरोचतमहाद्युतिः ॥ २३ ॥ गृध्रव्यूहंततःकृत्वासंस्थितःपाकशासनः ॥ तत्राऽऽजगामवेगा त्तुवृत्रःपरबलार्दनः ॥ २४ ॥ देवदानवयोस्तावत्संग्रामस्तुमुलोऽभवत् ॥ वृत्रवासवयोःसंख्येमनसाविजयैषिणोः ॥ २५ ॥ एवंपरस्परंयुद्धेसंदीप्तेभयदेभृ शम् ॥ आकूतंदेवताःप्रापुर्दैत्याश्चपरमांमुदम् ॥ २६ ॥ तोमरैर्भिंदिपालैश्चखड्गैःपरशुपट्टिशैः ॥ जघ्नुःपरस्परंदेवदैत्याःस्वस्ववरायुधैः ॥ २७॥ एवंयुद्धेवर्त मानेदारुणेलोमहर्षणे ॥ शक्रंजग्राहसहसावृत्रःक्रोधसमन्वितः ॥ २८ ॥ अपावृत्त्यमुखेक्षिप्त्वास्थितोवृत्रःशतक्रतुम् ॥ मुदितोभून्महाराजपूर्ववैरमनुस्मर न् ॥ २९ ॥ शक्रेग्रस्तेऽथवृत्रेणसंभ्रांतानिर्जरास्तदा ॥ चुक्रुशुःपरमार्तास्तेहाशक्रेतिमुहुर्मुहुः ॥ ३० ॥ अपावृतंमुखेशक्रंज्ञात्वासर्वेदिवौकसः ॥ बृहस्पतिं प्रणम्योचुर्दीनाव्यथितचेतसः ॥ ३१ ॥ किंकर्तव्यंद्विजश्रेष्ठत्वमस्माकंगुरुःपरः ॥ शक्रोग्रस्तस्तुवृत्रेणरक्षितोदेवतांतरैः ॥ ३२ ॥ विनाशक्रेणकिंकुर्मःसर्वेही नपराक्रमाः ॥ अभिचारंकुरुविभोसत्वरःशक्रमुक्तये ॥ ३३ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ किंकर्तव्यंसुराःक्षिप्तोमुखमध्येऽस्तिवासवः ॥ वृत्रेणोत्सादितोजीवन्नस्ति कोष्ठांतरेरिपोः ॥ ३४ ॥ व्यासउवाच ॥ देवाश्चिंतातुराःसर्वेतुरासाहंतथाकृतम् ॥ दृष्ट्वाविमृश्यतरसाचक्रुर्यत्नंविमुक्तये ॥ ३५ ॥ असृजंतमहासत्वांजृंभि कांरिपुनाशिनीम् ॥ ततोविजृंभमाणःसव्यावृत्तास्योबभूवह ॥ ३६ ॥ विजृंभमाणस्यततोवृत्रस्याऽऽस्यादवापतत् ॥ स्वान्यंगान्यपिसंक्षिप्यनिष्क्रांतोब लसूदनः ॥ ३७ ॥ ततःप्रभृतिलोकेषुजृंभिकाप्राणिसंस्थिता ॥ जहृषुश्चसुराःसर्वेशक्रंदृष्ट्वाविनिर्गतम् ॥ ३८ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतयोर्लोकभयप्रदम् ॥ व र्षाणामयुतंयावद्दारुणंलोमहर्षणम् ॥ ३९ ॥ एकतश्चसुराःसर्वेयुद्धायसमुपस्थिताः ॥ एकतोबलवांस्त्वाष्ट्रःसंग्रामेसमवर्तत ॥ ४०॥ यदाव्यवर्धतरणेवृत्रो वरमदावृतः ॥ पराजितस्तदाशक्रस्तेजसातस्यधर्षितः ॥ ४१ ॥ विव्यथेमघवायुद्धेततःप्राप्यपराजयम् ॥ विषादमगमन्देवादृष्ट्वाशक्रंपराजितम् ॥ ४२ ॥ जग्मुस्त्यक्त्वारणंसर्वेदेवाइंद्रपुरोगमाः ॥ गृहीतंदेवसदनंवृत्रेणागत्यरंहसा ॥ ४३ ॥

॥३१॥३२॥३३॥ जीवन्नस्तीति ॥ जीवतोनिष्कासनोपायःप्रथमतःकर्तव्यस्तदनंतरमभिचारचिकीर्षेतिबृहस्पतेरभिप्रायः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥४२॥४३॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ यज्ञभागात्सुरालयाच्चपरिभ्रष्टाइत्यर्थः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ हरेःक्षयंस्थानम् ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ क्षयेस्थाने ॥ भक्तव

देवोद्यानानिसर्वाणिभुंक्तेऽसौदानवोबलात् ॥ ऐरावतोऽपिदैत्येनगृहीतोऽसौगजोत्तमः ॥ ४४ ॥ विमानानिचसर्वाणिगृहीतानिविशांपते ॥ उच्चैःश्रवाहयवरोजातस्तस्यवशेतदा ॥ ४५ ॥ कामधेनुःपारिजातोगणश्चाप्सरसांतथा ॥ गृहीतंरत्नमात्रंतुतेनत्वष्टृसुतेनह ॥ ४६ ॥ स्थानभ्रष्टाःसुराःसर्वेगिरिदुर्गेषुसंस्थिताः ॥ दुःखमापुःपरिभ्रष्टायज्ञभागात्सुरालयात् ॥ ४७ ॥ वृत्रःसुरपदंप्राप्यबभूवमदगर्वितः ॥ त्वष्टाऽतीवसुखंप्राप्यमुमोदसुतसंयुतः ॥ ४८ ॥ अमंत्रयन्हितंदेवामुनिभिःसहभारत ॥ किंकर्तव्यमितिप्राप्तेविचिंत्यभयमोहिताः ॥ ४९ ॥ जग्मुःकैलासमचलंसुराःशक्रसमन्विताः ॥ महादेवंप्रणम्योचुःप्रह्वाःप्रांजलयोभृशम् ॥ ५० ॥ देवदेवमहादेवकृपासिंधोमहेश्वर ॥ रक्षाऽस्मान्भयभीतांस्तुवृत्रेणाऽतिपराजितान् ॥ ५१ ॥ गृहीतंदेवसदनंतेनदेवबलीयसा ॥ किंकर्तव्यमतःशंभोब्रूहिसत्यंशिवाऽद्यनः ॥ ५२ ॥ किंकुर्मःक्वचगच्छामःस्थानभ्रष्टामहेश्वर ॥ दुःखस्यनाऽधिगच्छामोविनाशोपायमीश्वर ॥५३॥ साहाय्यंकुरुभूतेशव्यथिताःस्मकृपानिधे ॥ वृत्रंजहिमदोत्सिक्तंवरदानबलाद्विभो ॥ ५४ ॥ शिवउवाच ॥ ब्रह्माणंपुरतःकृत्वावयंसर्वेहरेःक्षयम् ॥ गत्वासमेत्यतंविष्णुंचिंतयामोवधोद्यमम् ॥ ५५ ॥ सशक्तश्छलज्ञश्चबलवान्बुद्धिमत्तरः ॥ शरण्यश्चदयाब्धिश्चवासुदेवोजनार्दनः ॥ ५६ ॥ विनातंदेववेदेशंनार्थसिद्धिर्भविष्यति ॥ तस्मात्तत्रचगंतव्यंसर्वकार्यार्थसिद्धये ॥ ५७ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिसंचिंत्यतेसर्वेब्रह्माशक्रःसशंकरः ॥ जग्मुर्विष्णोःक्षयंदेवाःशरण्यंभक्तवत्सलम् ॥ ५८ ॥ गत्वाविष्णुपदंदेवास्तुष्टुवुःपरमेश्वरम् ॥ हरिंपुरुषसूक्तेनवेदोक्तेनजगद्गुरुम् ॥ ५९ ॥ प्रत्यक्षोभूज्जगन्नाथस्तेषांसकमलापतिः ॥ संमान्यचसुरान्सर्वानित्युवाचपुरःस्थितः ॥ ६० ॥ किमागतास्मलोकेशाहरब्रह्मसमन्विताः ॥ कारणंकथयध्वंवःसर्वेषांसुरसत्तमाः ॥६१॥ व्यासउवाच॥ इतिश्रुत्वाहरेर्वाक्यंनोचुर्देवारमापतिम् ॥ चिंताविष्टाःस्थिताःप्रायःसर्वेप्रांजलयस्तथा ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम॰षष्ठस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

॥ ॥ व्यासउवाच ॥ तथाचिंतातुरान्वीक्ष्यसर्वान्सर्वार्थतत्त्ववित् ॥ प्राहप्रेमभरोद्भ्रांतान्माधवोसेदिनीपते ॥ १ ॥ विष्णुरुवाच ॥ किंमौनमाश्रितायूयंब्रुवंतुकारणंसुराः ॥ सदसद्वाऽपियच्छ्रुत्वायतिष्येतन्निवारणे ॥ २ ॥ देवाऊचुः ॥ किमज्ञातंतवविभोत्रिषुलोकेषुवर्तते ॥ सर्ववेदभवान्कार्यंकिंपृच्छसिपुनःपुनः ॥३॥ त्वयापूर्वंबलिर्बद्धःशक्रोदेवाधिपःकृतः॥ वामनंवपुरास्थायक्रांतंत्रिभुवनंपदैः॥४ ॥अमृतंत्वाहृतंविष्णोदैत्याश्चविनिपातिताः ॥त्वंप्रभुःसर्वदेवानांसर्वापद्विनिवारणे ॥ ५ ॥

त्सलत्वंतुचेतनत्वारोपेण ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥६१॥६२॥ इतिश्रीदेवीभा॰तिलकेषष्ठस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः॥४॥ ॥एकोनषष्टिश्लोकैस्तुदेवाःसर्वेसवासवाः॥ देवींस्तुत्वावरंमापुरितिसम्यगिहोच्यते॥ १ ॥ मौनमाश्रितेषुदेवेष्वनंतरंजातंवृत्तमाह तथेति ॥ १ ॥ सदसद्वापीति ॥ सत्कारणंवाअस्तुअसत्कारणंवाऽस्तु तद्ब्रुवंत्वित्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ६ ॥ ७ ॥ सामादयः सामदानभेददंडाः ॥ तेसर्वेयथायोग्यंकेचित्सुहृत्सुकेचिद्दुर्हृदेषुविशेषतःकर्तव्याइत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥१०॥ विनासामेति ॥ सामविनाप्रतारणंविना यतोब्रह्मदत्तवरेणाऽसौदृ
प्तस्तस्माद्भेददंडयोरत्राऽसंभवात्सामप्रतारणंविनादुःसाध्योऽयमित्यर्थः॥११॥१२॥संगम्येति ॥ तत्रसंगम्यगत्वायथासवक्ष्यतिसमयंसंकेतम् ॥ तेनसंकेतेनशपथान्कृत्वार्तंविश्वास्यतेनमित्रत्वंचसमा
धायहंतव्यइत्यर्थः ॥ १३ ॥ अहंतुकिंकरिष्यामितत्राह अदृश्यइति ॥ १४ ॥ अत्रत्वरानकर्तव्या ॥ आयुषःक्षयएवमरणंभवतिनान्यथा ॥ आयुस्तुतस्याऽद्यापिवर्ततेइत्याह समयंचेति ॥ समयं
कालम् ॥ १५ ॥ इंद्रेणसह वृत्रासुरस्यमित्रत्वमित्यर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥ नचाऽन्यथेति ॥ एतदुक्तप्रकारादन्यःप्रकारस्तस्यमरणेनास्तीत्यर्थः ॥ ननुवासवोविश्वासघातंनकुर्यात्तदाकथमस्माकंका

विष्णुरुवाच ॥ नभेतव्यंसुरवरावेद्म्युपायंसुसंमतम् ॥ तद्वधायप्रवक्ष्यामियेनसौख्यंभविष्यति ॥ ६ ॥ अवश्यंकरणीयंमेभवतांहितमात्मना ॥ बुद्ध्याब
लेनचार्थेनयेनकेनच्छलेनवा ॥ ७ ॥ उपायाःखलुचत्वारःकथितास्तत्त्वदर्शिभिः ॥ सामादयःसुहृत्स्वेवदुर्हृदेषुविशेषतः ॥ ८ ॥ ब्रह्मणाऽस्यवरोदत्तस्तप
साराधितेनच ॥ दुर्जयत्वंचसंप्राप्तंवरदानप्रभावतः ॥ ९ ॥ अजेयःसर्वभूतानांत्वष्टासमुपपादितः ॥ ततोबलेनवृद्धिंसप्राप्तःपरपुरंजयः ॥ १० ॥ दुःसाध्यो
ऽसौसुराःशत्रुर्विनासामप्रतारणम् ॥ प्रलोभ्यवश्यमानेयोहंतव्यस्तुततःपरम् ॥११॥ गच्छध्वंसर्वगंधर्वायत्राऽसौबलवत्तरः ॥ सामतस्यप्रयुंजध्वंततएनंवि
जेष्यथ ॥ १२ ॥ संगम्यशपथान्कृत्वाविश्वास्यसमयेनहि ॥ मित्रत्वंचसमाधायहंतव्यःप्रबलोरिपुः ॥ १३ ॥ अदृश्यःसंप्रवेक्ष्यामिवज्रमस्यवरायुधम् ॥
साहाय्यंचकरिष्यामिशक्रस्याऽहंसुरोत्तमाः ॥ १४ ॥ समयंचप्रतीक्षध्वंसर्वथैवाऽऽयुषःक्षये ॥ मरणंविबुधास्तस्यनाऽन्यथासंभविष्यति ॥ १५ ॥ गच्छ
ध्वमृषिभिःसार्धंगंधर्वाःकपटावृताः ॥ इंद्रेणसहमित्रत्वंकुरुध्ववाक्यदानतः ॥१६॥ यथासयातिविश्वासंतथाकार्यंप्रतारणम् ॥ गुप्तोऽहंसंप्रवेक्ष्यामिपविंसं
छादितंदृढम् ॥ १७ ॥ विश्वस्तंमववाशत्रुंहनिष्यतिनचाऽन्यथा ॥ विश्वासस्यकृतेपापंकृत्वाशक्रस्तुपृष्ठतः ॥ १८ ॥ मत्सहायोऽथवज्रेणशातयिष्यति
पापिनम् ॥ नदोषोऽत्रशठेशत्रौशाठ्यमेवप्रकुर्वतः ॥ १९ ॥ नाऽन्यथाबलवान्वध्यःशूरधर्मेणजायते ॥ वामनंरूपमाधायमयाऽयंवंचितोबलिः ॥२०॥
कृत्वाचमोहिनींवेषंदैत्याःसर्वेऽपिवंचिताः ॥ भवंतःसहिताःसर्वेदेवींभगवतींशिवाम् ॥ २१ ॥

र्यंभविष्यतितत्राह विश्वस्तमिति ॥ मयाबोधितइतिशेषः॥१८॥ किंवात्रदुष्टशत्रुविषयेसदोषोपिनास्तीत्याह नदोषइति ॥शठंप्रतिशठंकुर्यादितिन्यायादित्यर्थः ॥१९॥ किंचयदिपापभियाशाठ्यंन
क्रियते तदाऽन्यप्रकारेणशूरधर्मेणाऽयंवध्योनैवभवतीत्याह नान्यथेति ॥ मयाऽप्येवंबहुविधंकपटंसंकटेप्राप्तेकृतमित्याह वामनमिति ॥२०॥ किंचाऽयंसर्वोऽपिसत्योवामिथ्यावाप्रकारस्तदैवसिध्ये
द्यदिपरमेश्वर्याजगदंबायाःप्रसादःस्यात्तस्मात्सैवमुख्यत्वेनाराधनीयेत्याह भवंतइति ॥ भगवतीं ऐश्वर्यस्यसमग्रस्यधर्मस्ययशसःश्रियः ॥ ज्ञानवैराग्ययोश्चापिषण्णांभगइतींगनेतिश्लोकोक्तष
ड्भगरूपैश्वर्यवतीम् ॥ यद्वा ॥ भगंमायासमाख्यातायोनिःसर्वस्यसायतः॥ तद्वतीतितदीशानीनाम्नाभगवतीस्मृतेतिशिवपुराणांतर्गतोमासंहितोक्तेः॥सर्वकारणत्वाद्योनिस्थानापन्नायामायाशक्तिस्त
स्याःस्वामिनीत्वासद्वतीयासच्चिदानंदरूपिणीदेवीसाभगवतीपदेनोच्यते॥तांभगवतींशिवांमंगलरूपांतद्दात्रींवा॥यद्वाशिवाभेतामुमामेनांजडशक्तितयैव वेतिसूतसंहितोक्तरीत्यासंविद्रूपामितिवा ॥२१

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २२ ॥ किंचनिरंतरमस्माभिःसर्वैःसैवाऽऽराध्यते ॥ ततोऽस्मिन्संकटेतांविहायकमन्यंशरणंव्रजेमेत्यभिप्रायेणाह वंदामहेइति ॥ सात्त्विकींशुद्धसत्त्वात्मकमायोपाधिविशिष्टांप्रकृतिम् ॥ प्रकृतिश्च प्रतिज्ञादृष्टांतानुपरोधादितिब्रह्मसूत्रप्रतिपाद्यांसर्वकारणांचिद्रूपांभगवतीमित्यर्थः ॥ देवींस्वप्रकाशाम् तमेवभांतमनुभातिसर्वंतस्यभासासर्वमिदंविभातीतिश्रुतेः ॥ सिद्धिदांमोक्षदांकामदामैहिकपार लौकिककामदाम् ॥ काम्यांसर्वैरभिलषणीयाम् ॥ २३ ॥ ननुतदाराधनेकिंसाक्षाद्धनिष्यतिनेत्याह मोहिनीति ॥ २४ ॥ ननुतयामोहितोऽपिनसमरिष्यति शस्त्रादिनातस्यगृतेरभावादितिचेत्तत्राह प्रसन्नायामिति ॥ सर्वंयथासशस्त्रादिरहितोपायेनमरिष्यतितथातत्सर्वंसाध्यंभविष्यति ॥ २५ ॥ तदप्रसन्नतायांतुसर्वंदुर्लभमेवेत्याह नोचेदिति ॥ ननुसर्वोत्तमासा किमर्थमस्मदर्थंक्लेशमाश्रयिष्यती

गच्छध्वंशरणंभावैःस्तोत्रमंत्रैःसुरोत्तमाः ॥ साहाय्यंसायोगमायाभवतांसंविधास्यति ॥२२॥ वंदामहेसदादेवींसात्त्विकींप्रकृतिंपराम् ॥ सिद्धिदाकामदां कामांदुरापामकृतात्मभिः ॥ २३ ॥ इंद्रोऽपितांसमाराध्यहनिष्यतिरिपुंरणे ॥ मोहिनीसामहामायामोहयिष्यतिदानवम् ॥ २४ ॥ मोहितोमाययावृत्रः सुखसाध्योभविष्यति ॥ प्रसन्नायांपरांबायांसर्वसाध्यंभविष्यति ॥ २५ ॥ नोचेन्मनोरथावाप्तिर्नकस्याऽपिभविष्यति ॥ अंतर्यामिस्वरूपासासर्वकारण कारणा ॥ २६ ॥ तस्मात्तांविश्वजननींप्रकृतिंपरमादृताः ॥ भजध्वंसात्त्विकैर्भावैःशत्रुनाशायसत्तमाः ॥ २७ ॥ पुरामयाऽपिसंग्रामंकृत्वापरमदारुणम् ॥ पंचवर्षसहस्राणिनिहतौमधुकैटभौ ॥ २८ ॥ स्तुतामयातदात्यर्थंप्रसन्नाप्रकृतिःपरा ॥ मोहितौतौतदादैत्यौछलेनचमयाहतौ ॥ २९ ॥ विप्रलब्धौमहा बाहूदानवौमदगर्वितौ ॥ तथाकुरुध्वंप्रकृतेर्भजनंभावसंयुताः ॥ ३० ॥ सर्वथाकार्यसिद्धिंसाकरिष्यतिसुरोत्तमाः ॥ एवंतेदत्तमतयोविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ ३१ ॥ जग्मुस्तेमेरुशिखरंमंदारद्रुममंडितम् ॥ एकांतेसंस्थितादेवाःकृत्वाध्यानंजपंतपः ॥ ३२ ॥ तुष्टुवुर्जगतांधात्रींसृष्टिसंहारकारिणीम् ॥ भक्तकाम दुघामंबांसंसारक्लेशनाशिनीम् ॥ ३३ ॥ देवाऊचुः ॥ देविप्रसीदपरिपाहिसुरान्प्रतप्तान्वृत्रासुरेणसमरेपरिपीडितांश्च ॥ दीनार्तिनाशनपरेपरमार्थतत्त्वेप्रा प्तांस्त्वदंघ्रिकमलंशरणंसदैव ॥ ३४ ॥ त्वंसर्वविश्वजननीपरिपालयाऽस्मान्पुत्रानिवाऽतिपतिता त्रिपुसंकटेऽस्मिन् ॥ मातर्नतेऽस्त्यविदितंभुवनत्रयेऽपिक स्मादुपेक्षसिसुरानसुरप्रतप्तान् ॥ ३५ ॥ त्रैलोक्यमेतदखिलंविहितंत्वयैवब्रह्माहरिःपशुपतिस्तववासनोत्थाः ॥ कुर्वंतिकार्यमखिलंस्ववशानतेतेभ्रूभंग चालनवशाद्विहरंतिकामम् ॥ ३६ ॥

तिचेत्तत्राह अंतर्यामीति ॥ सर्वदातयांतर्यामिरूपिण्यासर्वेक्लेशाआश्रिताएवसंति ॥ नतेनवीनाआश्रयितव्याइत्यर्थः॥ यद्वा ननुसर्वोत्तमाकिमर्थमस्माकमुपायंवक्ष्यतीतिचेत्तत्राह अंतर्यामीति ॥ सर्वोत्तमायाएवतस्याः अंतर्यामिरूपत्वाद्यद्यच्चेष्टितंतत्सर्वंतत्प्रेरणयैवभवतीतिसाप्रार्थितासतीयथाकार्यंभविष्यतितथैव प्रेरयिष्यतीतिभावः ॥ सर्वेषांकारणंमाया तस्याअपिकारणाविवर्ताधिष्ठानरूपा ॥ यद्यपिमायायाअनादित्वंतथाऽपितद्वृत्तेरुत्पन्नत्वात्तदभिप्रायेणेयमुक्तिरितिबोध्यम् ॥२६॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ प्रतप्तान्संसारतापेन ॥ परमार्थसत्यंयत्तत्त्वंब्रह्मरूपंतत्स्वरूपे हेभगवतित्वदंघ्रिकमलंशरणमाश्रयंप्राप्तानित्यन्वयः ॥ ३४ ॥ उपेक्षसीतिपरस्मैपदमार्षम् ॥ ३५ ॥ अस्मिन्संकटेब्रह्मादयःकिमितिनप्रार्थ्यंतेतत्राह त्रैलोक्यमिति ॥ अस्वतंत्रप्रार्थनयाकिंफलंभविष्यतीतिभावः ॥ ३६ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

किंचाऽस्मत्प्रार्थनयैववयंत्वयापालनीयाइतिन ॥ किंतुस्वकल्पितरीतिपरिपालनार्थमपिवयंत्वयारक्षणीयाइत्याह मातासुतानिति ॥ मातापरिभवात्सुतान्पालयतीतिरीतिर्मर्यादात्वयैवयुगादौरचिता ॥ अन्येषुपशुष्वपिदर्शनात् ॥ वयंतुनिरपराधाएव ॥ ततःहेकरुणारसाब्धेकुतोऽस्मान्सुतान्मातृभूतासतीनपालयसीत्यर्थः ॥ ३७॥ ननुयूयंसापराधामद्दत्तलक्ष्मीमदांधाःसंतोनमांभजयेतिततोम न्नेत्रकटाक्षविषयानभवथेतिचेत्तत्राह नूनमिति ॥ ममांघ्रेर्भजनेनाप्तंप्राप्तंपदमिंद्रादिस्थानंयैस्तेयूयंविभवेसतिस्थानप्राप्तौसत्यांसुखस्यभोगेलुब्धाआसक्ताः ॥ नचैषेति ॥ अस्त्वेवंरीतिरन्यत्र ॥ सुतेषु तविषयेजननकर्तरिजनन्यांचनैषारीतिःकुत्राऽपिदृष्टा ॥ पुत्रापराधाःसर्वेऽपिमात्रासोढव्याएवेतिभावः ॥ ३८ ॥ किंचनाऽयंदोषोऽस्माकंत्वयामोहेनाऽऽच्छादितंसर्वंयथायथायस्मिन्कार्येप्रेरयसि तथाकुर्मइत्याह दोषोननइति ॥ ततोनिरपराधिषुदयाऽवश्यंविधेयेतिभावः ॥ ३९ ॥ किंचवयमपराधिनोनाऽधुनैवकिंतुपूर्वमपिस्थितास्तत्रपूर्वंयथाऽस्मदपराधानविगणय्ययथामहिषाद्यादैत्याहता

मातासुतान्परिभवात्परिपातिदीनान्रीतिस्त्वयैवरचिताप्रकटापराधान् ॥ कस्मान्नपालयसिदेविविनापराधानस्मांस्त्वदंघ्रिशरणान्करुणारसाब्धे ॥ ३७ ॥ नूनंमदंघ्रिभजनाप्तपदाःकिलैतेभक्तिंविहायविभवेसुखभोगलुब्धाः ॥ नेमेकटाक्षविषयाइतिचेन्नचैषारीतिःसुतेजननकर्तरिचाऽपिदृष्टा ॥ ३८ ॥ दोषोननोऽत्रजननिप्रतिभातिचित्तेयत्तेविहायभजनंविभवेनिमग्नाः ॥ मोहस्त्वयाविरचितःप्रभवत्यसौनस्तस्मात्स्वभावकरुणेदयसेकथंन ॥ ३९ ॥ पूर्वंत्वयाजननिदैत्यपतिर्बलिष्ठोव्यापादितोमहिषरूपधरःकिलाऽऽजौ ॥ अस्मत्कृतेसकललोकभयावहोऽसौवृत्रंकथंनभयदंविधुनोषिमातः ॥ ४० ॥ शुंभस्तथाऽतिबलवाननुजोनिशुंभस्तौभ्रातरौतदनुगानिहताहतौच ॥ वृत्रंतथाजहिखलंप्रबलंदयार्द्रेमत्तंविमोहयतथानभवेद्यथाऽसौ ॥ ४१ ॥ त्वंपालयाऽद्यविबुधानसुरेणमातःसंतापितानतितरांभयविह्वलांश्च ॥ नाऽन्योऽस्तिकोऽपिभुवनेषुसुरार्तिहंतायःक्लेशजालमखिलंनिदहेत्स्वशक्त्या ॥४२॥ वृत्रेदयातवयदिप्रथितातथापिजह्येनमाशुजनदुःखकरंखलंच ॥ पापात्समुद्धरभवानिशरैःपुनानानोचेत्प्रयास्यतितमोननुदुष्टबुद्धिः ॥ ४३ ॥ तेप्रापिताःसुरवनंविबुधारयोयेहत्वारणेऽपिविशिखैःकिलपावितास्ते ॥ त्रातानकिंनिरयपातभयाद्दयार्द्रेयच्छत्रवोऽपिनहिकिंविनिहंसिवृत्रम् ॥ ४४ ॥ जानीमहेरिपुरसौतवसेवकोनप्रायेणपीडयतिनःकिलपापबुद्धिः ॥ यस्तावकस्त्विहभवेदमरानसौकिंत्वत्पादपंकजरतान्ननुपीडयेद्वा ॥४५॥

स्तथाऽधुनाऽपिवृत्रंकुतोननाशयसीत्याह पूर्वंत्वयेति ॥ विधुनोषि नाशयसि॥४०॥४१॥त्वदन्यःकोप्यस्मान्रक्षेदित्याशाअनसापिनत्वयाकर्तव्येत्याह त्वंपालयाद्येति॥स्वशक्त्याऽस्माकंक्लेशजालंनिर्दहेदेतादृशोनैवास्तीत्यर्थः॥सर्वेषांक्लेशनाशकावयंदेवाः अस्मत्क्लेशस्यनिवारकःकोऽन्यःस्यादितिभावः ॥ ४२ ॥ ननुयथाभवतांमाताऽस्मितथादैत्यानामपिभवामिततश्चकथंमयाजनन्यातेहन्तव्याइतिचेत्तत्राह वृत्रेदयेति॥ दुष्टबुद्धिर्दुराचारःसयदित्वयानहन्यतेतदास्वपापात्तमोनरकंप्रयास्यतिततस्तत्कल्याणार्थमेवतंजहीतिभावः ॥ ४३ ॥ ननुमच्छस्त्रपूताःकेस्वर्गंगताइतिचेत्तत्राह तेप्रापिताइति ॥ सुरवनंनंदनं येयेत्वयाहताःशत्रवोभवंतितेतेसर्वेऽपिनप्रापिताःकिम् अपितुप्रापिताएव॥तथानरकपातभयात्त्राताःकिम् अपितुत्राताएव ततोवृत्रं किंकुतोनविनिहंसीत्यर्थः ॥४४॥ननुसममभक्तोऽस्तितत‍ःकथंहंतव्यइतिचेत्सतवभक्तोनैवाऽस्ति यदितवभक्तःस्यात्तदात्वत्पादाब्जभजनरतानस्मान्कथंपीडयेदित्याह जानीमहेइति ॥ तवभक्तस्तुसर्वत्रदेवीबुद्धिमाश्रितोभवति ॥ नचतथाविधः किंचित्पीडयति॥यतोऽयंपीडयतितस्मान्नतवभक्तइतिभावः॥४५॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अथतवपूजयातवसंतोषउत्पादनीयइतिचेदस्माकंनिकटे कःपदार्थःपूजायोग्योस्ति येनत्वंसंतुष्यसि ॥ योस्तिसत्वद्रूपस्तवैवाऽस्तिततोनास्माकंपूजायोग्यता ॥ किंतुकेवलंनमस्कारेणैवसंतुष्टाभवे त्यभिप्रायेणाह कुर्मःकथमिति ॥ मंत्रावयंपूजाकर्तारः चकारादन्यदपिपूजायोग्यंग्राह्यम् ॥ तत्सर्वंपरशक्तिरूपमित्यर्थः ॥४६॥ अथभगवत्युपासकानांधन्यतांवर्णयति धन्यास्तएवेति ॥ पोतंनौका म् ॥४७॥ येयाज्ञिकाइति ॥ स्वाहास्वधोच्चारणकर्तारस्तेऽपिधन्याइत्यर्थः ॥४८॥ विभवमिति ॥ मेधादिकंसर्वंविभवमैश्वर्यंकृत्वोत्पाद्यभजतांकृपयातेभ्योददासितदैवेत्यन्वयः ॥४९॥५०॥ पाशांकुश वराभीतिभिर्लसद्युक्तंबाहुचतुष्टयंयस्याःसा ॥ तत्राभीतिरऽभयमुद्रा ॥ तत्रायुधक्रमस्तुदशपटल्यामुक्तः ॥ दक्षेऽकुशाभयेप्रोक्तेवामेपाशमथेष्टदमिति ॥ रणच्छब्दायमानंयत्किंकिणिकानांक्षुद्रघंटिका

कुर्मःकथंजननिपूजनमर्घ्यतेंबपुष्पादिकंतवविनिर्मितमेवयस्मात् ॥ मंत्रावयंचसकलंपरशक्तिरूपंतस्माद्भवानिचरणेप्रणताःस्मनूनम् ॥ ४६ ॥ धन्यास्तए वमनुजाहिभजंतिभक्त्यापादांबुजंतवभवाब्धिजलेषुपोतम् ॥ यंयोगिनोऽपिमनसासततंस्मरंतिमोक्षार्थिनोविगतरागविकारमोहाः ॥ ४७ ॥ येयाज्ञिकाः सकलवेदविदोऽपिनूनंत्वांसंस्मरंतिसततंकिलहोमकाले ॥ स्वाहांतुतृप्तिजननीमसुरेश्वराणांभूयःस्वधांपितृगणस्यचतृप्तिहेतुम् ॥ ४८ ॥ मेधाऽसिकांतिर सिशांतिरपिप्रसिद्धाबुद्धिस्त्वमेवविशदार्थकरीनराणाम् ॥ सर्वंत्वमेवविभवंभुवनत्रयेऽस्मिन्कृत्वाददासिभजतांकृपयासदैव ॥ ४९ ॥ व्यासउवाच ॥ एवं स्तुतासुरैर्देवीप्रत्यक्षासाऽभवत्तदा ॥ चारुरूपधरातन्वीसर्वाभरणभूषिता ॥ ५० ॥ पाशांकुशवराभीतिलसद्बाहुचतुष्टया ॥ रणत्किंकिणिकाजालरशनाब द्धसत्कटिः ॥ ५१ ॥ कलकंठीरवाकांताक्कणत्कंकणनूपुरा ॥ चंद्रखंडसमाबद्धरत्नमौलिविराजिता ॥ ५२ ॥ मंदस्मिताऽरविंदास्यानेत्रत्रयविभूषिता ॥ पारिजातप्रसूनाच्छनालवर्णसमप्रभा ॥ ५३ ॥ रक्तांबरपरीधानारक्तचंदनचर्चिता ॥ प्रसादसुमुखीदेवीकरुणारससागरा ॥ ५४ ॥ सर्वशृंगारवेषाढ्यासर्व द्वैतारणिःपरा ॥ सर्वज्ञासर्वकर्त्रीचसर्वाधिष्ठानरूपिणी ॥५५॥ सर्ववेदांतसंसिद्धासच्चिदानंदरूपिणी ॥ प्रणेमुस्तांसमालोक्यसुरादेवींपुरःस्थिताम् ॥५६॥ तानाहप्रणतानंबाकिंवःकार्यंब्रुवंतुमाम् ॥ देवाऊचुः ॥ मोहयैनंरिपुंवृत्रंदेवानामतिदुःखदम् ॥५७॥ यथाविश्वसतेदेवांस्तथाकुरुविमोहितम् ॥ आयुधेचब लंदेहिहतःस्याद्येनवारिपुः ॥५८॥ व्यासउवाच ॥ तथेत्युक्त्वाभगवतीतत्रैवांतरधीयत ॥ स्वानिस्वानिनिकेतानिजग्मुर्देवामुदान्विताः ॥५९॥ ॥इतिश्रीदे॰ भा॰म॰षष्ठस्कंधेदेवीमाहात्म्येपंचमोऽध्यायः ॥५॥

नांजालंतद्युक्तरसनयाकांच्याबद्धासत्कटिर्यस्याःसा ॥५१॥ कलकंठीकोकिलातद्वत्मधुरोरवःशब्दोयस्याः कांतादीप्ताःक्कणंतःशब्दा यमानाःकंकणनूपुरायस्याःसा ॥ चंद्रखंडेनाऽर्धचंद्रेणसमाबद्धोरत्नमौलीरत्नमुगुटस्तेनविराजिता ॥५२॥ मंदस्मितमीषद्धास्यंतेनयुक्तमरविंदसदृशमास्यमाननंयस्याः ॥ पारिजातवृक्षस्ययत्प्रसूनंपुष्पं तस्ययदच्छंनालंतस्ययोवर्णोरक्तस्तेनसमाप्रभायस्याःसारक्तवर्णेत्यर्थः ॥५३॥ प्रसादेनप्रसन्नतयासुमुखी ॥५४॥ सर्वशृंगारयुक्तवेषेणाढ्यायुक्ता शृंगारमूर्तिरित्यर्थः ॥ सर्वंयद्द्वैतमात्मातिरिक्तंपदार्थ जातंतस्याऽरणिरुत्पादिका ॥ अतएवसर्वज्ञासर्वकर्त्रीचतथासर्वविवर्ताधिष्ठानंब्रह्मतद्रूपिणीच ॥५५॥ सर्वेवेदांताउपनिषद्भागास्तैः संसिद्धातदेकप्रतिपाद्येत्यर्थः ॥५६॥ वोयत्कार्यंतन्मांब्रुवंत्वित्यन्वयः ॥ ब्रूधातोर्द्विकर्मकत्वात् ॥५७॥ यथादेवान्विश्वसतेदेवेषुयथाविश्वसेत्तथाविमोहितंकुर्वित्यर्थः ॥ किंचायुधेपिबलंदेहियेनबलेनरिपुर्हतःस्यादित्यर्थः ॥५८॥५९॥इ॰ श्रीदे॰ ति॰ षष्ठस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥५॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अष्टषष्टिश्लोकवर्यैर्वृत्रदैत्यवधाश्रिता ॥ कथाप्रारभ्यतेयत्रदेव्यास्तुमहिमास्मृतः ॥ १ ॥ देव्यंतर्धानानंतरंजातंवृत्तांतमाह एवंप्राप्तेति ॥ १ ॥ विष्णुनापूर्वमुक्तं प्रथमतःसाम्नाविश्वासःकर्तव्यस्ततोवि
श्वस्तोहंतव्यइति तत्सामार्थंऋषयस्तंवृत्रंप्रत्यागत्योचुरित्याह ऋषयोऽथेति ॥ २ ॥ ३ ॥ सौख्यविघातकंस्वशत्रोर्नाशावैतयादग्धचित्तत्वात् ॥ ४ ॥ तदेवोपपादयति युवयोरिति ॥ ५ ॥ यद्य
स्मात्कारणाद्द्वयोःपरस्परंवैरिजन्यंभयंभवतितस्मादित्यर्थः ॥ ६ ॥ स्थितिर्मर्यादा ॥ ७ ॥ संग्रामरसिकाः युद्धंप्रशंसंतीत्युत्तरेणान्वयः ॥ पंडिताःशृंगारचतुरास्तुयुद्धंनशंसंतियतस्तदिंद्रियार्थवि

व्यासउवाच ॥ एवंप्राप्तवरादेवाऋषयश्चतपोधनाः ॥"जग्मुःसर्वेचसंमंत्र्यवृत्रस्याश्रममुत्तमम्" ॥ददृशुस्तत्रतंवृत्रंज्वलंतमिवतेजसा ॥ १ ॥ धक्ष्यंतमिवलोकांस्त्रीन्ग्रसंतमिवचाऽमरान् ॥ ऋषयोऽथततोऽभ्येत्यवृत्रमूचुःप्रियंवचः ॥ २ ॥ देवकार्यार्थसिद्ध्यर्थंसामयुक्तंरसात्मकम् ॥ ऋषयऊचुः ॥ वृत्रवृत्रमहाभाग सर्वलोकभयंकर ॥ ३ ॥ व्याप्तंत्वयैतत्सकलंब्रह्मांडमखिलंकिल ॥ शक्रेणतववैरंयत्तत्तुसौख्यविघातकम् ॥ ४ ॥ युवयोर्दुःखदंकामचिंतावृद्धिकरंपरम् ॥ नत्वंस्वपिषिसंतुष्टोनचाऽपिमघवातथा ॥ ५ ॥ सुखंस्वपितिचिंतार्तोद्वयोर्यद्वैरिजंभयम् ॥ युवयोर्युध्यतःकालोव्यतीतस्तुमहानिह ॥ ६ ॥ पीड्यंतेचप्रजाःसर्वाःसदेवासुरमानवाः ॥ संसारेऽत्रसुखंग्राह्यंदुःखंहेयमितिस्थितिः ॥ ७ ॥ नसुखंकृतवैरस्यभवतीतिविनिर्णयः ॥ संग्रामरसिकाःशूराःप्रशंसंतिनपंडिताः ॥ ८ ॥ युद्धंशृंगारचतुराइंद्रियार्थविघातकम् ॥ पुष्पैरपिनयोद्धव्यंकिंपुनर्निशितैःशरैः ॥ ९ ॥ युद्धेविजयसंदेहोनिश्चयंबाणताडनम् ॥ दैवाधीनमिदंविश्वंतथाजयपराजयौ ॥ १० ॥ दैवाधीनावितिज्ञात्वानयोद्धव्यंकदाचन ॥ कालेऽथभोजनंस्नानंशय्यायांशयनंतथा ॥ ११ ॥ परिचर्यापराभार्यासंसारेसुखसाधनम् ॥ किंसुखंयुध्यतःसंख्येबाणवृष्टिभयंकरे ॥ १२ ॥ खड्गपातातिरौद्रेचतथाऽरातिसुखप्रदे ॥ संग्रामेमरणात्स्वर्गसुखप्राप्तिरितिस्फुटम् ॥ १३ ॥ प्रलोभनपरंवाक्यंनोदनार्थंनिरर्थकम् ॥ छित्वादेहंव्यथांप्राप्यशृगालकरटादिभिः ॥ १४ ॥ पश्चात्स्वर्गसुखावाप्तिंकोवावांछतिमंदधीः ॥ सख्यंभवतुतेवृत्रशक्रेणसहनित्यदा ॥ १५ ॥ अवाप्स्यसिसुखंत्वंचशक्रश्चाऽपिनिरंतरम् ॥ वयंचतापसाःसर्वेगंधर्वाश्चनिजाश्रमे ॥ १६ ॥ सुखवासंगमिष्यामःशांतवैरेऽधुनैववाम् ॥ संग्रामेयुवयोर्धीरवर्तमानेदिवानिशम् ॥ १७ ॥ पीड्यंतेमुनयःसर्वेगंधर्वाःकिन्नरानराः ॥ सर्वेषांशांतिकामानांसख्यमिच्छामहेवयम् ॥ १८ ॥ मुनयस्त्वंचशक्रश्चप्राप्नुवंतुसुखंकिल ॥ मध्यस्थाश्चवयंवृत्रयुवयोःसख्यकारणे ॥ १९ ॥

घातकंभवतीत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ विजयार्थंयुद्धंचेत्तत्रापिसंदेहएवेत्याह युद्धइति ॥ बाणताडनंतज्जन्यंदुःखंतुनिश्चितमेवभवतिनतत्रसंदेहइत्यर्थः ॥ कुतोविजयसंदेहइतिचेत्तत्राह दैवाधीनमिति ॥
॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ अरातेः सुखप्रदेस्वमरणात्संग्राममरणात्स्वर्गोभवत्येवसुनिश्चितमितिवचनात्स्वर्गफलार्थंयुद्धंयुक्तमितिचेत्तत्राह संग्रामइति ॥ १३ ॥ युद्धेनोदनार्थंप्रेरणार्थमर्थवादः ॥ सन
तुतत्रतात्पर्यमित्यर्थः ॥ छित्वेति कोनामपुरुषोबाणव्यथांप्राप्य शृगालकरटादिभिः देहंछित्वा पश्चात्स्वर्गसुखावाप्तिंवांछति नकोऽपीतिभावः ॥ यद्वा शृगालकरटादिभिर्देहंभक्षयित्वेतिशेषः ॥ १४ ॥
यतएवततः सख्यं भवत्विति ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ सर्वेषांशांतिकामानांसौख्यायेतिशेषः ॥ १८ ॥ १९ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ननुभवंतोपितत्पक्षीयास्ततःभवतांकोविश्वासस्तत्राह शपथमिति ॥ तदेवविशदयति शक्रस्त्विति ॥२० ॥ २१॥२२॥ समूलोहवाएषपरिशुष्यतियोऽनृतमभिवदतीतिप्रश्नोपनिषदिश्रुतेः सत्यभयंसर्वेषामस्तीतिभावः ततः किंतत्राह तस्मादिति ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ यूयंसाधवश्छलकारणंछलंचनविदुरतःसख्यार्थंभवद्भिःप्रार्थ्यते तथापिनायंसख्ययोग्यइतिनीतिशास्त्रवचनमाह वैरेइति ॥ कृतवैरेशत्रौ शठेकपटवति स्तब्धेबुद्धिरहिते कामुकेविषयिणि गतत्विषिअपगतकीर्तौ ॥ २६ ॥ निर्लज्जेसख्यंनकर्तव्यमितिनीतिरित्यर्थः ॥ एतेषांमध्येकोसौवासवइतिचेत्तत्राह निर्लज्जोयमिति

शपथंकारयित्वाऽत्रयोजयामोमिथःप्रियम् ॥ शक्रस्तुशपथान्कृत्वायथोक्तांश्चतवाऽग्रतः ॥ २० ॥ चित्तंतेप्रीतिसंयुक्तंकरिष्यतितुसांप्रतम् ॥ सत्याधारा धरानूनंसत्येनचदिवाकरः ॥२१॥ तपत्ययंयथाकालंवायुःसत्येनवात्यथ ॥ उदन्वानपिमर्यादांसत्येनैवनमुंचति ॥ २२ ॥ तस्मात्सत्येनसख्यंवांभवत्वद्य यथासुखम् ॥ एकत्रशयनंक्रीडाजलकेलिःसुखासनम् ॥२३॥ युवाभ्यांसर्वथाकार्यंकर्तव्यंसख्यमेत्यच ॥ व्यासउवाच ॥ महर्षिवचनंश्रुत्वातानुवाचमहामतिः॥२४॥अवश्यंभगवंतोमेमाननीयास्तपस्विनः॥भवंतोमुनयःक्वाऽपिनमिथ्यावादिनोभृशम्॥२५॥सदाचाराःसुशांताश्चनविदुश्छलकारणम्॥ कृतवैरेशठेस्तब्धेकामुकेचगतत्विषि ॥ २६ ॥ निर्लज्जेनैवकर्तव्यंसख्यंमतिमतासदा ॥ निर्लज्जोऽयंदुराचारोब्रह्महालंपटःशठः ॥ २७ ॥ नविश्वासस्तुकर्तव्यः सर्वथैवेदृशेजने ॥ भवंतोनिपुणाःसर्वेनद्रोहमतयःसदा ॥ २८ ॥ अनभिज्ञास्तुशांतत्वाच्चित्तानामतिवादिनाम् ॥ मुनयऊचुः ॥ जंतुःकृतस्यभोक्तावै शुभस्यत्वशुभस्यच ॥२९॥ द्रोहंकृत्वाकुतःशांतिमाप्नुयान्नष्टचेतनः ॥ विश्वासघातकर्तारोनरकंयांतिनिश्चयम् ॥ ३० ॥ दुःखंचसमवाप्नोतिनूनंविश्वासघातकः ॥ निष्कृतिर्ब्रह्महंतॄणांसुरापानांचनिष्कृतिः ॥ ३१ ॥ विश्वासघातिनांनैवमित्रद्रोहकृतामपि ॥ समयंब्रूहिसर्वज्ञयथातेचेतसिध्रुवम् ॥ ३२ ॥ तेनैवसमयेनाद्यसंधिःस्यादुभयोःकिल ॥ वृत्रउवाच ॥ नशुष्केणनचार्द्रेणनाश्मनानचदारुणा ॥३३॥ नवज्रेणमहाभागनदिवानिशिनैवच ॥ वध्योभवेयं विप्रेंद्राःशक्रस्यसहदैवतैः ॥३४॥एवंमेरोचतेसंधिःशक्रेणसहनान्यथा ॥ व्यासउ० ॥ ऋषयस्तंतदाप्राहुर्बाढमित्येवचादृताः ॥३५॥ समयंश्रावयामासुस्तत्रानीयसुरेश्वरम्॥इंद्रोपिशपथांस्तत्रचकारविगतज्वरः॥३६॥साक्षिणंपावकंकृत्वामुनीनांसन्निधौकिल॥वृत्रस्तुवचनैस्तस्यविश्वासमगमत्तदा॥३७॥बभूव मित्रवच्छक्रेसहचर्यापरायणः॥कदाचिन्नंदनेचोभौकदाचिद्गंधमादने॥३८॥कदाचिदुदधेस्तीरेमोदमानौविचेरतुः॥एवंकृतेचसंधानेवृत्रःप्रमुदितोभवत् ॥३९॥

सर्वदुर्गुणवानितिभावः ॥ २७ ॥ २८ ॥ यूयंसाधवोऽतिवादिनांकपटिनांचेतसामनभिज्ञाअतोभवद्भिःप्रार्थ्यते ॥ परंतुदुष्टमध्यस्थताभवद्भिर्नस्वीकार्येत्यभिप्रायेणाह अनभिज्ञाइति ॥ मुनयस्तुयधेतादृशंशपथंकृत्वाविश्वासघातंकरिष्यतितर्हितस्यसफलंभोक्ष्यतीत्यभिप्रायेणाहुः जंतुःकृतस्येति ॥ २९ ॥ ३० ॥ ब्रह्महंतॄणांतथासुरापानांचनिष्कृतिरस्तीत्यर्थः ॥ ३१॥ अतःसर्वथाऽस्मद्वचनात्त्वयासख्यंकर्तव्यमितिभावः ॥ समयमिति परंतुतत्रसमयंसंकेतमेतादृशंभवद्भिःस्वीक्रियतेचेन्मयासख्यंक्रियतइत्येवंरूपंब्रूहि ॥ तेनैवसमयेनशपथोत्तरमुभयोःसंधिर्मैत्रीस्यादित्यर्थः ॥३२॥ ३३ ॥ ॥ ३४ ॥ एवमितिएवंसमयः ॥ शपथेनक्रियेतचेन्मेममसंधीरोचतइत्यर्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

किंतुकुलांगनाऽहमस्मि ॥ तथाचकुलांगनानामिदंवृत्तमस्तीत्याह कुलशीलगुणैस्तुल्यमिति ॥ रूपचातुर्यबुद्धयादिभिरधिकमित्यर्थः ॥ स्वस्माद्रूपचातुर्यबुद्धयादिभिरधिकमपीत्यर्थः ॥ ८ ॥

कुलशीलगुणैस्तुल्यंतंभजंतिकुलस्त्रियः ॥ अधिकंरूपचातुर्यबुद्धिशीलक्षमादिभिः ॥ ८ ॥ कानुकामाऽऽतुरानारीभजेन्नपशुरूपिणम् ॥ पशूनामधमंनूनंमहिषंदेवरूपिणी ॥ ९ ॥ गच्छतंमहिषंतूर्णंभूपंबाष्कलदुर्मदौ ॥ वदतंतद्वचोदैत्यंगजतुल्यंविषाणिनम् ॥ १० ॥ पातालंगच्छवाऽभ्येत्यसंग्रामंकुरुवामया ॥ रणेजातेसहस्राक्षोनिर्भयःस्यादितिध्रुवम् ॥ ११ ॥ हत्वाऽहंत्वांगमिष्यामिनाऽन्यथागमनंमम ॥ इत्थंज्ञात्वासुदुर्बुद्धेयथेच्छसितथाकुरु ॥ १२ ॥ मामनिर्जित्यभूभागेनस्थानंतेकदाचन ॥ भविष्यतिचतुष्पाददिविवागिरिकंदरे ॥ १३ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तौतौतयादैत्यौकोपाऽऽकुलितलोचनौ ॥ धनुर्बाणधरौवीरौयुद्धकामौबभूवतुः ॥ १४ ॥ कृत्वासुविपुलंनादंदेवीसानिर्भयास्थिता ॥ उभौचचक्रतुस्तीव्रांबाणवृष्टिंकुरूद्वह ॥ १५ ॥ भगवत्यपिबाणौघान्मुमोचदानवौप्रति ॥ कृत्वाऽतिमधुरंनादंदेवकार्यार्थसिद्धये ॥ १६ ॥ तयोस्तुबाष्कलस्तूर्णंसंमुखोभूद्रणांगणे ॥ दुर्मुखःप्रेक्षकस्तत्रदेवीमभिमुखःस्थितः ॥ १७ ॥ तयोर्युद्धमभूद्घोरंदेवीबाष्कलयोस्तदा ॥ बाणाऽसिपरिघाऽऽघातैर्भयदंमंदचेतसाम् ॥ १८ ॥ ततःक्रुद्धाजगन्मातादृष्ट्वातंयुद्धदुर्मदम् ॥ जघानपंचभिर्बाणैःकर्णाऽऽकृष्टैःशिलाशितैः ॥ १९ ॥ दानवोऽपिशरान्देव्याश्चिच्छेदनिशितैःशरैः ॥ सप्तभिस्ताडयामासदेवींसिंहोपरिस्थिताम् ॥ २० ॥ साऽपितंदशभिस्तीक्ष्णैःसुपीतैःसायकैःखलम् ॥ जघानतच्छरांश्छित्वाजहासचमुहुर्मुहुः ॥ २१ ॥ अर्धचंद्रेणबाणेनचिच्छेदचशरासनम् ॥ बाष्कलोऽपिगदांगृह्यदेवींहंतुमुपाययौ ॥ २२ ॥ आगच्छंतंगदापाणिंदानवंमदगर्वितम् ॥ चंडिकास्वगदापातैःपातयामासभूतले ॥ २३ ॥ बाष्कलःपतितोभूमौमुहूर्तादुत्थितःपुनः ॥ चिक्षेपचगदांसोऽपिचंडिकांचंडविक्रमः ॥ २४ ॥ तमागच्छंतमालोक्यदेवीशूलेनवक्षसि ॥ जघानबाष्कलंक्रुद्धापपातचममारसः ॥ २५ ॥ पतितेबाष्कलेसैन्यंभग्नंतस्यदुरात्मनः ॥ जयेतिचमुदादेवाश्चुक्रुशुर्गगनेस्थिताः ॥ २६ ॥ तस्मिंश्चनिहतेदैत्येदुर्मुखोऽतिबलान्वितः ॥ आजगामरणेदेवींक्रोधसंरक्तलोचनः ॥ २७ ॥ तिष्ठतिष्ठाबलेसोऽपिभाषमाणःपुनःपुनः ॥ धनुर्बाणधरःश्रीमान्रथस्थःकवचाऽऽवृतः ॥ २८ ॥ तमागच्छंतमालोक्यदेवीशंखमवादयत् ॥ कोपयंतीदानवंतंज्याघोषंचचकारह ॥ २९ ॥ सोऽपिबाणान्मुमोचाऽऽशुतीक्ष्णानाशीविषोपमान् ॥ स्वबाणैस्तान्महामायाचिच्छेदचननादच ॥ ३० ॥ तयोःरपस्परंयुद्धंबभूवतुमुलंनृप ॥ बाणशक्तिगदाघातैर्मुसलैस्तोमरैस्तथा ॥ ३१ ॥

॥ ९ ॥ गच्छतमितिलोट्मध्यमपुरुषद्विवचनांतं तथैव वदतमित्यपि ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥
॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ तिष्ठतिष्ठेतिभाषमाणइत्यर्थः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३२ ॥ यथेति ॥ वैतरणीसंतरणायेत्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ गोमायुःशृगालः सारमेयःश्वा ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ मौ

रणभूमौतदाजातारुधिरौघवहानदी ॥ पतितानितदातीरेशिरांसिप्रबभुस्तदा ॥ ३२ ॥ यथासंतरणार्थाययमकिंकरनायकैः ॥ तुंबीफलानिनीतानिनवशिक्षापरैर्मुदा ॥३३॥ रणभूमिस्तदाघोराबभूवाऽतीवदुर्गमा॥शरीरैःपतितैर्भूमौखाद्यमानैर्वृकादिभिः ॥३४॥ गोमायुसारमेयाश्वकाकाःकंकाअयोमुखाः ॥ गृध्राःश्येनाश्वखादंतिशरीराणिदुरात्मनाम् ॥३५॥ ववौवायुश्वदुर्गंधोमृतानांदेहसंगतः॥अभूत्किलकिलाशब्दःखगानांपलभक्षिणाम् ॥३६॥ तदाचुकोपदुष्टात्मादुर्मुखःकालमोहितः ॥ देवीमुवाचगर्वेणकृत्वाचोर्ध्वंकरंशुभम् ॥३७॥ गच्छचंडिहनिष्यामित्वामद्यैवसुबालिशे ॥ दैत्यंवाभजवामोरुमहिषंमदगर्वितम् ॥३८॥ देव्युवाच ॥ आसन्नमरणःकामंप्रलपस्यद्यमोहितः ॥ अद्यैवत्वांहनिष्यामियथाऽयंबाष्कलोहतः ॥३९॥ गच्छवातिष्ठवामंदमरणंयदिरोचते॥ हत्वात्वांवैवधिष्यामिबालिशंमहिषीसुतम् ॥४०॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यादुर्मुखोमर्तुमुद्यतः ॥ मुमोचबाणवृष्टिंतुचंडिकांप्रतिदारुणाम् ॥४१॥ साऽपितांतरसाछित्त्वाबाणवृष्टिंशितैःशरैः ॥ जघानदानवंक्रुद्धावृत्रंवज्रधरोयथा ॥४२॥ तयोःपरस्परंयुद्धंसंजातंचाऽतिकर्कशम् ॥ भयदंकातराणांचशूराणांबलवर्धनम् ॥४३॥ देवीचिच्छेदतरसाधनुस्तस्यकरेस्थितम् ॥ तथैवपंचभिर्बाणैर्बभंजरथमुत्तमम् ॥ ४४ ॥ रथेभग्नेमहाबाहुःपदातिर्दुर्मुखस्तदा ॥ गदांगृहीत्वादुर्धर्षोजगामचंडिकांप्रति ॥४५॥ चकारसगदाघातंसिंहमौलौमहाबलात् ॥ नचचालहरिःस्थानात्ताडितोऽपिमहाबलः ॥४६॥ अंबिकातंसमालोक्यगदापाणिंपुरःस्थितम् ॥ खड्गेनशितधारेणशिरश्चिच्छेदमौलिमत् ॥ ४७ ॥ छिन्नेचमस्तकेभूमौपपातदुर्मुखोमृतः ॥ जयशब्दंतदाचक्रुर्मुदितानिर्जराभृशम् ॥४८॥ तुष्टुवुस्तांतदादेवींदुर्मुखेनिहतेऽमराः ॥ पुष्पवृष्टिंतथाचक्रुर्जयशब्दंनभस्थिताः ॥४९॥ ऋषयःसिद्धगंधर्वाःसविद्याधरकिन्नराः ॥ जहृषुस्तंहतंदृष्ट्वादानवंरणमस्तके ॥५०॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ छ ॥ व्यासउवाच ॥ दुर्मुखंनिहतंश्रुत्वामहिषःक्रोधमूर्छितः ॥ उवाचदानवान्सर्वान्किंजातमितिचाऽसकृत् ॥१॥ निहतौदानवौशूरौरणेदुर्मुखबाष्कलौ ॥ तन्व्यातत्परमाश्चर्यंपश्यंतुदैवचेष्टितम् ॥२॥ कालोहिबलवान्कर्तासततंसुखदुःखयोः ॥ नराणांपरतंत्राणांपुण्यपापाऽनुयोगतः ॥ ३ ॥ निहतौदानवश्रेष्ठौ।किंकर्तव्यमतःपरम् ॥ ब्रुवंतुमिलिताःसर्वेयद्युक्तंकार्यसंकटे ॥ ४ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंब्रुवतिराजेंद्रमहिषेऽतिबलाऽन्विते ॥ चिक्षुराख्यस्तुसेनानीस्तमुवाचमहारथः ॥ ५ ॥

लिमत्किरीटवदित्यर्थः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ षट्पंचाशन्महापद्यैर्दैत्यौतौताम्रचिक्षुरौ ॥ महामृधेहतौदेव्याकथ्येयंसमुदीर्यते ॥ १ ॥ दुर्मुखवधोत्तरंजातंवृत्तमाह दुर्मुखमिति ॥ १ ॥ दैवचेष्टितंप्रारब्धचेष्टितमित्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ८ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ दुनोतिखेदयतीत्यर्थः ॥ १६ ॥ ननुयुद्धेक्षत्रियायशःप्राप्नुवंतितद्वदहमपिप्राप्स्यामीतिचेत्तेषामपिधिक्कारएवाऽस्तीत्याह

राजन्नहंहनिष्यामिकाचिंतास्त्रीविहिंसने ॥ इत्युक्त्वास्वबलैर्युक्तःप्रययौरथसंयुतः ॥ ६ ॥ द्वितीयंपार्ष्णिरक्षंतुकृत्वाताम्रंमहाबलम् ॥ महतासैन्यघोषेणपूरयन्गगनंदिशः ॥ ७ ॥ तमागच्छंतमालोक्यदेवीभगवतीशिवा ॥ चकारशंखज्याघोषंघंटानादंमहाऽद्भुतम् ॥ ८ ॥ तत्रसुस्तेनशब्देनतेचसर्वेसुरारयः॥ किमेतदितिभाषंतोदुद्रुवुर्भयकंपिताः ॥ ९ ॥ चिक्षुराख्यस्तुतान्दृष्ट्वापलायनपरायणान् ॥ उवाचाऽतीवसंक्रुद्धःकिंभयंवःसमागतम् ॥ १० ॥ अद्यैवाऽहंहनिष्यामिबाणैर्बालांमदोन्नताम् ॥ तिष्ठंत्वत्रभयंत्यक्त्वादैत्याःसमरमूर्धनि ॥ ११ ॥ इत्युक्त्वादानवश्रेष्ठश्चापपाणिर्बलान्वितः ॥ आगत्यसंगरेदेवीमित्युवाचगतव्यथः ॥ १२ ॥ किंगर्जसिविशालाक्षिभीषयन्कातरान्नरान् ॥ नाऽहंबिभेमितन्वंगिश्रुत्वातेऽद्यविचेष्टितम् ॥ १३ ॥ स्त्रीवधेदूषणंज्ञात्वातथैवाऽकीर्तिसंभवम् ॥ उपेक्षांकुरुतेचित्तंमदीयंवामलोचने ॥ १४ ॥ स्त्रीणांयुद्धंकटाक्षैश्चतथाहावैश्चसुंदरि ॥ नशस्त्रैर्विहितंक्काऽपित्वादृशीनांकदाचन ॥ १५ ॥ पुष्पैरपिनयोद्धव्यंकिंपुनर्निशितैःशरैः ॥ भवादृशीनांदेहेषुदुनोतिमालतीदलम् ॥ १६ ॥ धिग्जन्ममानुषेलोकेक्षात्रधर्माऽनुजीविनाम् ॥ लालितोऽयंप्रियोदेहःकृंतनीयःशितैःशरैः ॥ १७ ॥ तैलाभ्यंगैःपुष्पवातैस्तथामिष्टान्नभोजनैः ॥ पोषितोऽयंप्रियोदेहोघातनीयःपरेषुभिः ॥ १८ ॥ देहंछित्त्वाऽसिधाराभिर्धनभ्रष्टजायतेनरः ॥ धिग्धनंदुःखदंपूर्वंपश्चात्किंसुखदंभवेत् ॥ १९ ॥ त्वमप्यज्ञैववामोरुयुद्धमाकांक्षसेयतः ॥ सुखंसंभोगजंत्यक्त्वाकंगुणंवेत्सिसंगरे ॥ २० ॥ खड्गपातंगदाघातंभेदनंचशिलीमुखैः ॥ मरणांतेतुसंस्कारोगोमायुमुखकर्षणम् ॥ २१ ॥ तस्यैवकविभिर्धूर्तैःकृतंचाऽतीवशंसनम् ॥ रणेमृतानांस्वःप्राप्तिरर्थवादोऽस्तिकेवलः ॥ २२ ॥ तस्माद्गच्छवरारोहेयत्रतेरमतेमनः ॥ भजवाभूपतिंनाथंहयारिंसुरमर्दनम् ॥ २३ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंब्रुवाणंतंदैत्यंप्रोवाचजगदंबिका ॥ किंमृषाभाषसेमूढबूद्धिमानिवपंडितः ॥ २४ ॥ नीतिशास्त्रंनजानासिविद्यांचान्वीक्षिकींतथा ॥ नसेवितास्त्वयावृद्धानधर्मेमतिरस्तिते ॥ २५ ॥ मूर्खसेवापरोयस्मात्तस्मात्त्वंमूर्खएवहि ॥ राजधर्मंनजानासिकिंब्रवीषिममाऽग्रतः ॥ २६ ॥ संग्रामेमहिषंहत्वाकृत्वारुधिरकर्दमम् ॥ यशस्तंभंस्थिरंकृत्वागमिष्यामियथासुखम् ॥ २७ ॥ देवानांदुःखदातारंदानवंमदगर्वितम् ॥ हनिष्येऽहंदुराचारंयुद्धंकुरुस्थिरोभव ॥ २८ ॥ जीवितेच्छाऽस्तिचेन्मूढमहिषस्यतथातव ॥ तदागच्छंतुपातालंदानवाःसर्वएवते ॥ २९ ॥ मुमूर्षायदिवश्चित्तेयुद्धंकुर्वंतुसत्वराः ॥ सर्वानेववधिष्यामिनिश्चयोऽयंममाऽधुना ॥ ३० ॥

धिग्जन्मेति ॥ येषांधर्मोलालितोऽयंप्रियोदेहःशरैःकृंतनीयइति ॥ १७ ॥ तदेवस्पष्टयतितैलाभ्यंगैरिति ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ प्रत्युतदुर्गुणाएवरणेसंतीत्याह खड्गपातमिति ॥ २१ ॥ ननुतर्हिदुर्गुणवतोरणस्यकिमर्थंकविभिःप्रशंसनंकृतमितिचेद्धूर्तकविभिस्तत्कृतमप्रामाणिकमेवेत्याह तस्यैवेति ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ रथात्स्वरथात्स्ववाहनात्सिंहादित्यर्थः ॥ ३३ ॥ रथोपस्थइवरथोपर्येवेत्यर्थः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ किंभवद्भिरिति ॥ भवद्भिरागतैः किंफलंभवतांपतिरेवकुतोनायाति ॥

व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यादानवोबलदर्पितः ॥ मुमोचबाणवृष्टिंतांघनवृष्टिमिवाऽपराम् ॥ ३१ ॥ चिच्छेदतस्यसाबाणान्स्वबाणैर्निशितैस्त
दा ॥ जघानतंतथाघोरैराशीविषसमैःशरैः ॥ ३२ ॥ युद्धंपरस्परंतत्रबभूवविस्मयप्रदम् ॥ गदयाघातयामासतंरथाज्जगदंबिका ॥ ३३ ॥ मूर्च्छांप्राप
सदुष्टात्मागदयाऽभिहतोभृशम् ॥ मुहूर्तद्वयमात्रंतुरथोपस्थइवाऽचलः ॥ ३४ ॥ तंतथामूर्च्छितंदृष्ट्वाताम्रःपरबलाऽर्दनः ॥ आजगामरणेयोद्धुंचंडिकां
प्रतिचापलात् ॥ ३५ ॥ आगच्छंतंतुतंवीक्ष्यहसंतीप्राहचंडिका ॥ एह्येहिदानवश्रेष्ठयमलोकंनयाम्यहम् ॥ ३६ ॥ किंभवद्भिःसमायातैरबलैश्वगतायु
षैः ॥ महिषःकिंगृहेमूढःकरोतिजीवनोद्यमम् ॥ ३७ ॥ किंभवद्भिर्हतैर्मंदैर्ममाऽपिविफलःश्रमः ॥ अहतेमहिषेपापेसुरशत्रौदुरात्मनि ॥ ३८ ॥ तस्मा
द्यूयंगृहंगत्वामहिषंप्रेषयंत्विह ॥ पश्येन्मांसोऽपिमंदात्मायादृशींतादृशींस्थिताम् ॥ ३९ ॥ ताम्रस्तद्वचनंश्रुत्वाबाणवृष्टिंचकारह ॥ चंडिकांप्रतिकोपेनक
र्णाऽऽकृष्टशरासनः ॥ ४० ॥ भगवत्यपिताम्राक्षीसमाकृष्यशरासनम् ॥ बाणान्मुमोचतरसाहंतुकामासुराऽहितम् ॥ ४१ ॥ चिक्षुराख्योऽपिबलवान्मूर्च्छां
त्यक्त्वोत्थितःपुनः ॥ गृहीत्वासशरंचापंतस्थौतत्संमुखःक्षणात् ॥ ४२ ॥ चिक्षुराख्यश्वताम्रश्चद्वावप्यतिबलोत्कटौ ॥ युयुधातेमहावीरौसहदेव्यारणां
गणे ॥ ४३ ॥ कुपिताचमहामायाववर्षशरसंततिम् ॥ चकारदानवान्सर्वान्बाणक्षततनुच्छदान् ॥ ४४ ॥ असुराःक्रोधसंमूढाबभूवुःशरताडिताः ॥
चिक्षिपुःशरजालानिदेवींप्रतिरुषान्विताः ॥ ४५ ॥ बभुस्तेराक्षसास्तत्रकिंशुकाइवपुष्पिणः ॥ शिलीमुखक्षताःसर्वेवसंतेचवनेरणे ॥ ४६ ॥ बभूवतुमुलं
युद्धंताम्रेणसहसंयुगे ॥ विस्मयंपरमंजग्मुर्देवायेप्रेक्षकाःस्थिताः ॥ ४७ ॥ ताम्रोमुसलमादायलोहजंदारुणंदृढम् ॥ जघानमस्तकेसिंहंजहासचननर्दच ॥ ४८ ॥
नर्दमानंतदातंतुदृष्ट्वादेवीरुषान्विता ॥ खड्गेनशितधारेणशिरश्चिच्छेदसत्वरा ॥ ४९ ॥ छिन्नेशिरसिताम्रस्तुविशीर्षोमुसलीबली ॥ बभ्रामक्षणमात्रंतुपपात
रणमस्तके ॥ ५० ॥ पतितंताम्रमालोक्यचिक्षुराख्योमहाबलः ॥ खड्गमादायतरसादुद्रावचंडिकांप्रति ॥ ५१ ॥ भगवत्यपितंदृष्ट्वाखड्गपाणिमुपागतम् ॥
दानवंपंचभिर्बाणैर्जघानतरसारणे ॥ ५२ ॥ एकेनपातितंखड्गंद्वितीयेनतुतत्करः ॥ कंठाच्चमस्तकंतस्यकृंतितंचाऽपरैःशरैः ॥ ५३ ॥ एवंतौनिहतौक्रूरौरा
क्षसौरणदुर्मदौ ॥ भग्नंसैन्यंतयोस्तूर्णंदिक्षुसंत्रस्तमानसम् ॥ ५४ ॥ देवाश्चमुदिताःसर्वेदृष्ट्वातौनिहतौरणे ॥ पुष्पवृष्टिंमुदाचक्रुर्जयशब्दंनभस्थिताः ॥ ५५ ॥

समहिषोगृहेस्थित्वाकिंजीवनोद्यमंकरोति ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ वसंतेचकिंशुकाइवरणेराक्षसाइत्यन्वयः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥
॥ ५२ ॥ पंचबाणानांविभागमाह एकेनेति ॥ अपरैःशरैर्वशिष्टैस्त्रिभिरित्यर्थः ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ५६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ सप्ताऽधिकैश्चपंचाशत्पद्यैरथमहारणे ॥ असिलोमादयःसर्वेनिहताइतिकीर्त्यते ॥ १ ॥ इत्थंपूर्वाध्यायांतेताम्रचिक्षुरयोर्वधानंतरंवृत्तमाह ताविति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ दुःखसंतापेत्युत्तरान्वयि ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥१०॥११ ॥ तद्भोगजंनाशात्मकमनित्यंत्याज्यमित्यन्वयः ॥ तस्मात्त्वमपिब्रह्मज्ञानंसंपाद्यसुखीभवयुद्धादुपरमंकुर्विंतिभावः ॥ ननुसौगतानांमतेपरलोकएवनास्तिदूरतोब्रह्मज्ञानं ॥ तथाचतन्मतेयुद्धसंभवोऽस्तीतिचेत्तत्राह सौगतानामिति ॥ १२ ॥ तन्मतेपिपर

ऋषयोदेवगंधर्ववैतालाःसिद्धचारणाः ॥ ऊचुस्तेजयदेवीतिचांबिकेतिपुनःपुनः ॥ ५६ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ तौतयानिहतौश्रुत्वामहिषोविस्मयान्वितः ॥ प्रेषयामासदैतेयांस्तद्वधार्थमहाबलान् ॥ १ ॥ असिलोमबिडालाख्यप्रमुखान्युद्धदुर्मदान् ॥ सैन्येनमहतायुक्तान्सायुधान्सपरिच्छदान् ॥२॥ तेतत्रददृशुर्देवींसिंहस्योपरिसंस्थिताम् ॥ अष्टादशभुजांदिव्यांखड्गखेटकधारिणीम् ॥ ३ ॥ असिलोमाऽग्रतोगत्वातामुवाचहसन्निव ॥ विनयावनतःशांतोदेवींदैत्यवधोद्यताम् ॥ ४ ॥ असिलोमोवाच ॥ देविब्रूहिवचःसत्यंकिमर्थमिहसुंदरि ॥ आगताऽसिकिमर्थंवाहंसिदैत्यान्निरागसः ॥ ५ ॥ कारणंकथयाऽद्यत्वंत्वयासंधिंकरोम्यहम् ॥ कांचनंमणिरत्नानिभाजनानिवराणिच ॥ ॥ ६ ॥ यानीच्छसिवरारोहेगृहीत्वागच्छमाचिरम् ॥ किमर्थंयुद्धकामाऽसिदुःखसंतापवर्धनम् ॥ ७ ॥ कथयंतिमहात्मानोयुद्धंसर्वसुखाऽपहम् ॥ कोमलेतीवतेदेहेपुष्पघाताऽसहेभृशम् ॥ ८ ॥ किमर्थंशस्त्रसंपातान्सहसीतिविसिस्मिये ॥ चातुर्यस्यफलंशांतिःसततंसुखसेवनम् ॥ ९ ॥ तत्किमर्थंदुःखहेतुंसंग्रामंकर्तुमिच्छसि ॥ संसारेऽत्रसुखंग्राह्यंदुःखंहेयमितिस्थितिः ॥ १० ॥ तत्सुखंद्विविधंप्रोक्तंनित्यानित्यप्रभेदतः ॥ आत्मज्ञानंसुखंनित्यमनित्यंभोगजंस्मृतम् ॥ ॥ ११ ॥ नाशात्मकंतुतत्त्याज्यंवेदशास्त्रार्थचिंतकैः ॥ सौगतानांमतंचेत्त्वंस्वीकरोषिवरानने ॥ १२ ॥ तथाऽपियौवनंप्राप्यभुंक्ष्वभोगाननुत्तमान् ॥ परलोकस्यसंदेहोयदितेऽस्तिकृशोदरि ॥ १३ ॥ स्वर्गभोगपरानित्यंभवभामिनिभूतले ॥ अनित्यंयौवनंदेहेज्ञात्वेतिसुकृतंचरेत् ॥ १४ ॥ परोपतापनंकार्यंवर्जनीयंसदाबुधैः ॥ अविरोधेनकर्तव्यंधर्मार्थकामसेवनम् ॥ १५ ॥ तस्मात्त्वमऽपिकल्याणिमतिंधर्मेसदाकुरु ॥ अपराधंविनादैत्यान्कस्मान्मारयसेऽबिके ॥ १६ ॥ दयाधर्मोऽस्यदेहोऽस्तिसत्यंप्राणाःप्रकीर्तिताः ॥ तस्माद्दयातथासत्यंरक्षणीयंसदाबुधैः ॥ १७ ॥

लोकभयाऽभावात्विषयसुखमेवभोक्तव्यमित्यायातीत्याह तथापीति ॥ ननुममनवेदांतिमतं नाऽपिसौगतं किंतु मीमांसकमतम् ॥ तथाचतन्मतेपरलोकस्यसत्त्वाद्युद्धंपरलोकप्राप्त्यर्थमावश्यकमितिचेत्तत्राह परलोकस्येति ॥ १३ ॥ तन्मतेस्वर्गसुखस्यसर्वोत्तमत्त्वात्तत्प्राप्त्यर्थं कर्मादिकंकुर्वित्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ दयाधर्मोस्येति ॥ अस्यपुरुषस्यदेहोदयाधर्मोदयैवधर्मोयस्यसदयाधर्मस्तथाऽस्ति ॥ अथचाऽस्यपुरुषस्यप्राणाःसत्येप्रतिष्ठिताः सत्येनैवप्राणानांरक्षणात् ॥ तस्माद्दयासत्यंचरक्षणीयमित्याह तस्मादिति ॥ १७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कारणंवदसुश्रोणिदानवानांवधेतव ॥ देव्युवाच ॥ त्वयापृष्टंमहाबाहोकिमर्थमिहचागता ॥ १८ ॥ तदहंसंप्रवक्ष्यामिहननेचप्रयोजनम् ॥ विचरामिसदादै त्यसर्वलोकेषुसर्वदा ॥ १९ ॥ न्यायान्यायौचभूतानांपश्यंतीसाक्षिरूपिणी ॥ नमेकदाऽपिओगेच्छानलोभोनचवैरिता ॥२०॥ धर्मार्थेविचराम्यत्रसंसारे साधुरक्षणम् ॥ व्रतमेतत्तुनियतंपालयामिनिजंसदा ॥२१॥ साधूनांरक्षणंकार्यंहंतव्यायेऽप्यसाधवः॥वेदसंरक्षणंकार्यमवतारैरनेकशः ॥२२॥ युगेयुगेतए वाऽहमवतारान्बिभर्मिच ॥ महिषस्तुदुराचारोदेवान्वैहंतुमुद्यतः ॥२३॥ ज्ञात्वाऽहंतद्वधार्थंओप्राप्ताऽस्मिराक्षसाऽधुना ॥ तंहनिष्येदुराचारंसुरशत्रुंमहाब लम् ॥२४॥ गच्छवातिष्ठकामंत्वंसत्यमेतदुदाहृतम् ॥ ब्रूहिवातंदुरात्मानंराजानंमहिषीसुतम् ॥२५॥ किमन्यान्प्रेषयस्यत्रस्वयंयुद्धंकुरुष्वह ॥ संधिंचे त्कर्तुमिच्छाऽस्तिराज्ञस्तवमयासह ॥२६॥ सर्वेगच्छंतुपातालंवैरंत्यक्त्वायथासुखम् ॥ देवद्रव्यंतुयत्किंचिद्धृतंजित्वारणेसुरान् ॥ २७ ॥ तद्दत्त्वायांतुपा तालंप्रह्लादोयत्रतिष्ठति ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंदेव्याअसिलोमापुरःस्थितः ॥ २८ ॥ बिडालाख्यंमहावीरंपप्रच्छप्रीतिपूर्वकम् ॥ असिलोमोवा च ॥ श्रुतंतेऽद्यबिडालाख्यभवान्याकथितंचयत् ॥ २९ ॥ एवंगतेकिंकर्तव्योविग्रहःसंधिरेववा ॥ बिडालाख्यउवाच ॥ नसंधिकामोऽस्तिनृपोऽभिमानी युद्धेचमृत्युंनियतंहिजानन्॥३०॥दृष्ट्वाहतान्प्रेरयतेतथाऽस्मान्दैवंहिकोऽतिक्रमितुंसमर्थः ॥ "दुःसाध्यएवास्त्विहसेवकानांधर्मःसदामानविवर्जितानाम्॥ आज्ञापराणांवशवर्तिकानांपांचालिकानामिवसूत्रभेदात् ॥" गत्वाकथंतस्यपुरस्त्वयाचमयाऽपिवक्तव्यमिदंकठोरम् ॥ ३१ ॥ गच्छंतुपातालमितश्चसर्वे दत्त्वाऽथरत्नानिधनंसुराणाम् ॥ "प्रियंहिवक्तव्यमसत्यमेवनचप्रियंस्याद्धितकृत्तुभाषितम् ॥सत्यंप्रियंनोभवतीहकामंमौनंततोबुद्धिमतांप्रतिष्ठितम् ॥" नफल्गुवाक्यैःप्रतिबोधनीयोराजातुवीरैरितिनीतिशास्त्रम् ॥ ३२ ॥ ननूनंतत्रगंतव्यंहितंवावक्तुमादरात् ॥ प्रष्टुंवाऽपिगतेराजाकोपयुक्तोभविष्यति॥३३॥ इतिसंचिंत्यकर्तव्यंयुद्धंप्राणस्यसंशये ॥ स्वामिकार्यपरंमत्त्वामरणंतृणवत्तथा ॥ ३४ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इतिसंचिंत्यतौवीरौसंस्थितौयुद्धतत्परौ ॥ धनु र्बाणधरौतत्रसन्नद्धौरथसंगतौ ॥ ३५ ॥ प्रथमंतुबिडालाख्यःसप्तबाणान्मुमोचह ॥ असिलोमास्थितोदूरेप्रेक्षकःपरमाऽस्त्रवित् ॥ ३६ ॥ चिच्छेदतांस्तथा प्राप्तानंबिकास्वशरैःशरान् ॥ बिडालाख्यंत्रिभिर्बाणैर्जघानचशिलाशितैः ॥ ३७ ॥ प्राप्यबाणव्यथांदैत्यःपपातसमरांगणे ॥ मूर्च्छितोऽथममाराऽऽशु दानवोदैवयोगतः ॥ ३८ ॥ बिडालाख्यंहतंदृष्ट्वारणेशक्तिशरोत्करैः ॥ असिलोमाधनुष्पाणिःसंस्थितोयुद्धतत्परः ॥ ३९ ॥

गच्छंत्विति ॥ एतादृशफल्गुवाक्येनराजाकदाऽपिनबोधनीयोवीरैरेतादृशंनीतिशास्त्रमप्यस्तीत्याह नफल्गुवाक्यैरिति ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ॥ ६ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ४०॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ हतशेषादैत्याराजानंप्रतिगत्वाकिमूचुस्तदाह असिलोमेति ॥ ५५ ॥ ५६ ॥
॥५७॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपं० पंचदशोऽध्यायः॥१५॥ ॥छ॥ ॥ अर्धाधिकैःपंचषष्टिपद्यैरथसविस्तरम् ॥ महिषाऽसुरसंवादोदेव्याजातउदीर्यते ॥ १ ॥ पूर्वोऽध्यायांतेहतशेषादैत्यात्राहित्रा

ऊर्ध्वंसव्यंकरंकृत्वातामुवाचमितंवचः ॥ देविजानामिमरणंदानवानांदुरात्मनाम् ॥ ४० ॥ तथाऽपियुद्धंकर्तव्यंपराधीनेनवैमया ॥ महिषोमंदबुद्धिश्चन जानातिप्रियाऽप्रिये ॥ ४१ ॥ तदग्रेनैववक्तव्यंहितंचैवाऽप्रियंमया ॥ मर्तव्यंवीरधर्मेणशुभंवाऽप्यशुभंभवेत् ॥ ४२ ॥ दैवमेवपरंमन्येधिक्पौरुषमनर्थकम् ॥ पतंतिदानवास्तूर्णंतवबाणहताभुवि ॥ ४३ ॥ इत्युक्त्वाशरवृष्टिंसचकारदानवोत्तमः ॥ देवीचिच्छेदतान्बाणैरप्राप्तांस्तुनिजांतिके ॥ ४४ ॥ अन्यैर्विव्याधतंतूर्णमसिलोमानमाशुगैः ॥ वीक्षिताऽमरसंघैश्चकोपपूर्णाननातदा ॥ ४५ ॥ शुशुभेदानवःकामंबाणैर्विद्धतनुःकिल ॥ स्रवद्रुधिरधारःसप्रफुल्लःकिंशुकोयथा ॥ ४६ ॥ असिलोमागदांगुर्वींलौहीमुद्यम्यवेगतः ॥ दुद्रावचंडिकांकोपात्सिंहंमूर्ध्निजघानह ॥ ४७ ॥ सिंहोऽपिनखराघातैस्तंददारभुजांतरे ॥ अगणय्यगदाघातंकृतंतेनबलीयसा ॥ ४८ ॥ उत्पत्यतरसादैत्योगदापाणिःसुदारुणः ॥ सिंहमूर्ध्निसमारुह्यजघानगदयांबिकाम् ॥ ४९ ॥ कृतंतेनप्रहारंतुवंचयित्वाविशांपते ॥ खड्गेनशितधारेणशिरश्चिच्छेदकंठतः ॥ ५० ॥ छिन्नेशिरसिदैत्येंद्रःपपाततरसाक्षितौ ॥ हाहाकारोमहानासीत्सैन्येतस्यदुरात्मनः ॥ ५१ ॥ जयदेवीतिदेवास्तांतुष्टुवुर्जगदंबिकाम् ॥ देवदुंदुभयोनेदुर्जगुश्चनृपकिन्नराः ॥ ५२ ॥ निहतौदानवौवीक्ष्यपतितौचरणांगणे ॥ निहताःसैनिकाःसर्वेतत्रकेसरिणाबलात् ॥ ५३ ॥ भक्षिताश्चतथाकेचिन्निःशेषंतद्रणंकृतम् ॥ भग्नाःकेचिद्गतामंदामहिषंप्रतिदुःखिताः ॥ ५४ ॥ चुक्रुशूरुरुदुश्चैवत्राहित्राहीतिभाषणैः ॥ असिलोमबिडालाख्यौनिहतौनृपसत्तम ॥ ५५ ॥ अन्येयेसैनिकाराजन्सिंहेनभक्षिताश्चते ॥ एवंब्रुवंतोराजानंतदाचक्रुश्चवैशसम् ॥ ५६ तच्छ्रुत्वावचनंतेषांमहिषोदुर्मनास्तदा ॥ बभूवचिंताकुलितोविमनादुःखसंयुतः ॥ ५७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेपंचदशोऽध्यायः ॥१५॥ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाक्रोधयुक्तोनराधिपः ॥ दारुकंप्राहतरसारथमानयमेद्भुतम् ॥१॥ सहस्रखरसंयुक्तंपताकाध्वजभूषितम् ॥ आयुधैःसंयुतंशुभ्रंसुचक्रंचारुकूबरम् ॥ २ ॥ सूतोऽपिरथमानीयतमुवाचत्वरान्वितः ॥ राजन्रथोऽयमानीतोद्वारितिष्ठतिभूषितः ॥ ३ ॥ सर्वायुधसमायुक्तोवरास्तरणसंयुतः ॥ आनीतंतंरथंज्ञात्वादानवेंद्रोमहाबलः ॥ ४ ॥ मानुषंदेहमास्थायसंग्रामेगंतुमुद्यतः ॥ विचार्यमनसाचेतिदेवीमांप्रेक्ष्यदुर्मुखम् ॥ ५ ॥ शृंगिणंमहिषंनूनंविमनासाभविष्यति ॥ नारीणांचप्रियंरूपंतथाचातुर्यमित्यपि ॥ ६ ॥

हीतिभाषणैराजनंप्रतिगत्वारुरुदुरित्युक्तंतदुत्तरंजातंवृत्तमाह तेषामिति ॥१॥ २॥ ३ ॥ ४॥ महिषदेहंत्यक्त्वामानुषदेहधारणेकारणमाह विचार्येति ॥ मांशृंगिणंमहिषंदृष्ट्वादेवीविमनाभविष्यतीति मनसाविचार्येत्यन्वयः ॥ ५ ॥ तमेवविचारमाह नारीणामिति ॥ ६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ७ ॥ किंचममापिमहिषदेहस्यनास्यांविजातीयायांसुखंस्याद्विषयसुखस्यसजातीयएवविद्यमानत्वात् ॥ तस्मात्तस्याःप्रीत्यर्थंमदर्थंचमनुष्यरूपमेवमयाधार्यमित्याह ममापीति ॥८॥९॥ पुष्पबाणो मदनः ॥१०॥११॥१२॥ १३॥१४॥ संयोगजंपदार्थसंबंधजन्यमित्यर्थः ॥ असंयोगेपदार्थसंबंधाऽभावेसुखंतुनैवभवतीत्यर्थः ॥ तानिति ॥ संयोगस्यतान्भेदान्ब्रवीमीत्यन्वयः॥१५॥भेदानांत्रैविध्य माह सुप्रीतीति ॥ केचित्संयोगाःप्रीत्युत्थाःप्रीतिःप्रेमतद्धेतुकाएव ॥नान्यत्कारणांतरंलोभादिकंविद्यते॥यथा मातापित्रोःपुत्रेणसंयोगःप्रेमनिमित्तएव तादृशसंयोगस्यसुखजनकत्वमक्षतमेव तादृशाः केचित्संयोगाइत्यर्थः ॥ तथाकेचिद्धेतूत्थालोभादिरूपहेतुजन्यायथाभ्रातुःसंयोगःसचमामुपकरिष्यतीतिलोभमूलकएव ॥ तस्मात्तादृशाःसंयोगाहेतूत्थाइत्युच्यंते ॥ तथास्वभावोत्थास्वभावे नप्रसंगेनैवजायमानाःकेचित्संयोगायथापांथानां ॥ नहितेषांसंयोगेप्रीतिर्वालोभोवाकारणंसंभवतिकिंतुस्वभावएव तथाचतादृशाःसंयोगाःस्वभावोत्थाइत्युच्यंतेइत्यर्थः ॥ तत्रप्रीत्युत्थानामुदाहर

तस्माद्रूपंचचातुर्यंकृत्वायास्यामितांप्रति ॥ यथामांवीक्ष्यसाबालाप्रेमयुक्ताभविष्यति ॥ ७ ॥ ममाऽपिचतदैवस्यात्सुखंनान्यस्वरूपतः ॥ इतिसंचिंत्यमनसादानवेंद्रोमहाबलः ॥ ८ ॥ त्यक्त्वातन्माहिषंरूपंबभूवपुरुषःशुभः ॥ सर्वायुधधरःश्रीमांश्चारुभूषणभूषितः ॥ ९ ॥ दिव्यांबरधरःकांतःपुष्पबाणइवापरः ॥ रथोपविष्टःकेयूरस्रग्वीबाणधनुर्धरः ॥ १० ॥ सेनापरिवृतोदेवींजगाममदगर्वितः ॥ मनोज्ञंरूपमास्थायमानिनीनांमनोहरम् ॥११॥ तमागतंसमालोक्यदैत्यानामधिपंतदा ॥ बहुभिःसंवृतंवीरैर्देवीशंखमवादयत् ॥ १२ ॥ सशंखनिनदंश्रुत्वाजनविस्मयकारकम् ॥ समीपमेत्यदेव्यास्तुतामुवाचहसन्निव ॥ १३ ॥ देविसंसारचक्रेऽस्मिन्वर्तमानोजनःकिल ॥ नरोवाऽथतथानारीसुखंवांछतिसर्वथा ॥१४॥ सुखंसंयोगजंनृणांनासंयोगेभवेदिह ॥ संयोगोबहुधाभिन्नस्तान्ब्रवीमिश्रृणुष्वह ॥ १५ ॥ भेदान्सुप्रीतिहेतूत्थान्स्वभावोत्थाननेकशः ॥ तत्रप्रीतिभवानादौकथयामियथामति ॥१६॥ मातापित्रोस्तुपुत्रेणसंयोगस्तूत्तमःस्मृतः ॥ भ्रातुर्भ्रात्रातथायोगःकारणान्मध्यमोमतः ॥ १७ ॥ उत्तमस्यसुखस्यैवदातृत्वादुत्तमःस्मृतः ॥ तस्मादल्पसुखस्यैवप्रदातृत्वाच्चमध्यमः ॥ १८ ॥ नाविकानांतुसंयोगःस्मृतःस्वाभाविकोबुधैः ॥ विविधावृतचित्तानांप्रसंगपरिवर्तिनाम् ॥ १९ ॥

णमाह तत्रप्रीतिभवानिति ॥ १६ ॥ मातापित्रोःपुत्रेणसंयोगःप्रीतिजन्यःप्रथमः ॥ सचतादृशप्रीतिजन्यःसंयोगउत्तमएवोत्तमसुखजनकत्वात् ॥ पुत्ररूपप्रियपदार्थदर्शनमात्रेणैवतत्रनिरतिशयसुखस्योद्भवात् ॥ हेतूत्थानामुदाहरणमाह भ्रातुर्भ्रात्रेति ॥ कारणादिति ॥ भ्रातुर्भ्रात्रायःसंयोगःसउपकारमूलकःसुखजनकोनदर्शनमात्रेणयथापितापुत्रयोः ॥ सचसंयोगोमध्यमः ॥ भ्रात्रोपकारेकृतेतत्संयोगस्यपूर्वापेक्षयाऽल्पसुखजनकत्वादित्यर्थः ॥ १७ ॥ अनयोःसंयोगयोःकुतोमध्यमोत्तमत्वंतदाह ॥ उत्तमस्यसुखस्येति ॥ बहुसुखदातृत्वादुत्तमत्वमित्यर्थः ॥ तस्मादल्पसुखस्यैवेति ॥ तस्मात्पूर्वसुखापेक्षयाऽल्पसुखप्रदातृत्वान्मध्यमत्वमित्यर्थः ॥ १८ ॥ स्वभावोत्थसंयोगस्यस्वरूपंतत्कनिष्ठत्वंचाह नाविकानामिति ॥ नावाचरंतितेनाविकाः पांथस्थाइत्यर्थः ॥ तेषांविविधावृतचित्तानामनेकदेशेष्वनेककार्यार्थंव्याकुलचित्तानांप्रसंगपरिवर्तिनांकार्यांतरप्रसंगेनैकत्रमिलितानांयःसंयोगःसस्वाभाविकइत्यर्थः ॥ १९ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सत्वत्यल्पसुखदातृत्वात्कनिष्ठइत्याह अत्यल्पेति ॥ संत्येतेयोगास्त्रिविधाः अल्पमध्यमोत्तमसुखप्रदत्वात्रिप्रकारास्तथाऽपिनतेष्वत्युत्तमसुखदातृत्वादत्युत्तमःसंयोगोऽस्ति ॥ सतुभिन्नएवते भ्योस्तीत्याह अत्युत्तमस्तुसंयोगइति ॥ यःसोत्युत्तमःसंयोगःसएवसंसारेऽत्युत्तमसुखप्रदइत्यर्थः ॥ २० ॥ सकोऽसावितिचेत्तत्राह नारीपुरुषयोरिति ॥ २१ ॥ कुतस्तस्याऽत्युत्तमत्वंतत्राह अत्यन्तमसुखस्यैवेति ॥ तथाविधोत्युत्तमइत्यर्थः ॥ चातुर्यरूपेति ॥ २२ ॥ चातुर्यादिभिः परस्परसमुत्कर्षोऽन्योन्यसमुत्कर्षोहियतःपरस्परंकथ्यते स्त्रीचातुर्यादिगुणैःपुरुषंवर्णयति पुरुषश्चातु

अत्यल्पसुखदातृत्वात्कनिष्ठोऽयंस्मृतोबुधैः ॥ अत्युत्तमस्तुसंयोगःसंसारेसुखदःसदा ॥ २० ॥ नारीपुरुषयोःकांतेसमानवयसोःसदा ॥ संयोगोयःसमाख्यातःसएवाऽत्युत्तमःस्मृतः ॥ २१ ॥ अत्युत्तमसुखस्यैवदातृत्वात्सतथाविधः ॥ चातुर्यरूपवेषाद्यैःकुलशीलगुणैस्तथा ॥ २२ ॥ परस्परसमुत्कर्षःकथ्यतेहिपरस्परम् ॥ तंचेत्करोषिसंयोगंवीरेणचमयासह ॥२३॥ अत्युत्तमसुखस्यैवप्राप्तिःस्यात्तेनसंशयः ॥ नानाविधानिरूपाणिकरोमिस्वेच्छयाप्रिये॥ ॥ २४॥ इंद्रादयःसुराःसर्वेसंग्रामेविजितामया ॥ रत्नानियानिदिव्यानिभवनेऽस्मिन्ममाधुना ॥ २५ ॥ भुंक्ष्वत्वंतानिसर्वाणियथेष्टंदेहिवायथा ॥ पट्टराज्ञीभवात्वंदासोऽस्मितवसुंदरि ॥ २६ ॥ वैरंत्यजेऽहंदेवैस्तुतववाक्यान्नसंशयः ॥ यथात्वंसुखमाप्नोषितथाऽहंकरवाणिवै ॥ २७॥ आज्ञापयविशालाक्षितथाहंप्रकरोम्यथ ॥ चित्तंमेतवरूपेणमोहितंचारुभाषिणि ॥ २८ ॥ आतुरोऽस्मिवरारोहेप्राप्तस्तेशरणंकिल ॥ प्रपन्नंपाहिरंभोरुकामबाणैःप्रपीडितम् ॥ २९ ॥ धर्माणामुत्तमोधर्मःशरणागतरक्षणम् ॥ त्वदीयोस्म्यसितापांगिसेवकोहंकृशोदरि ॥ ३० ॥ मरणांतंवचःसत्यंनाऽन्यथाप्रकरोम्यहम् ॥ पादौनतोऽस्मितन्वंगित्यक्तानानायुधानिते ॥ ३१ ॥ दयांकुरुविशालाक्षितप्तोऽस्मिकाममार्गणैः ॥ जन्मप्रभृतिचार्वंगिदैन्यंनाचरितंमया ॥ ३२ ॥ ब्रह्मादीनीश्वरान्प्राप्यत्वयितद्विदधाम्यहम् ॥ चरितंममजानंतिरणेब्रह्मादयःसुराः ॥ ३३ ॥ सोऽप्यहंतवदासोऽस्मिमन्मुखंपश्यभामिनि ॥ व्यासउवाच ॥ इतिब्रुवाणंतंदैत्यंदेवीभगवतीहिसा ॥ ३४ ॥ प्रहस्यसस्मितंवाक्यमुवाचवरवर्णिनी ॥ देव्युवाच ॥ नाहंपुरुषमिच्छामिपरमंपुरुषंविना ॥ ३५ ॥ तस्यचेच्छास्म्यहंदैत्यसृजामिसकलंजगत् ॥ समांपश्यतिविश्वात्मातस्याहंप्रकृतिःशिवा ॥ ३६ ॥

र्यादिगुणैस्त्रियंवर्णयति ॥ तस्मात्सोत्युत्तमएवाऽत्रसंयोगइत्यर्थः ॥ एतावत्पर्यंतंसंयोगस्वरूपविभागकथनस्यप्रयोजनमाह तंचेदिति ॥ २३ ॥ कथंवीरत्वंतवेतिचेत्तत्राह नानाविधानीति ॥ २४ ॥ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ मरणांतमिति ॥ तेवचोमरणांतंमरणपर्यंतमन्यथानकरोमिनकरिष्यामि सत्यमेतज्जानीहीत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ नाऽहंपुरुषमिच्छामीति ॥ अत्रभगवत्यामायाविशिष्टब्रह्मरूपत्वात्पुंप्रकृत्युभयात्मकत्वेपिस्वस्यप्रकृतिरूपत्वाभिमानमाश्रित्यभगवत्येदमुच्यतेऽलंकारार्थमितिबोध्यम् ॥ ३५ ॥ इच्छास्म्यहमिति ॥ परास्यशक्तिर्विविधैवश्रूयतेस्वाभाविकीज्ञानबलक्रियाचेतिश्रुत्युक्तबलशब्दोदितेत्यर्थः ॥ इच्छाशक्तिरुमाकुमारीतिशिवसूत्रोदिताचेत्यर्थः ॥ ३६ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

चैतन्यंप्रतिबिंबरूपमित्यर्थः ॥ तस्यप्रतिबिंबस्यसंयोगादहंजडाऽपिसचेतनाऽस्मीत्यर्थः ॥ ३७ ॥ नन्वन्यसंबंधात्कथमन्यस्यचेतनत्वमितिचेत्तदृष्टांतवशात्संभवतीत्याह अयस्कांतस्येति ॥ तथाचनाऽहंप्राकृतांगनाऽस्मि यन्मांत्वमित्थंभाषसे किंतुसर्वैश्वर्ययेहमस्मीतिभावः ॥ ननुतथापितवग्राम्यसुखेच्छाऽस्तिवानवेतिचेत्तत्राह नग्राम्येति ॥ ममसर्वैश्वरत्वान्नकाचित्पीडास्तीति भावः ॥ ३८ ॥ यच्चाहंपंडितइतिमदग्रेस्वचातुर्यंदर्शयसितत्रनत्वंपंडितः ॥ किंतुमूर्खएवासीत्याह मूर्खस्त्वमसीति ॥ तत्रहेतुमाह यत्स्त्रीसंगमिति॥ तस्यदुष्टत्वमाह नरस्येति ॥

तत्सान्निध्यवशादेवचैतन्यंमयिशाश्वतम् ॥ जडाऽहंतस्यसंयोगात्प्रभवामिसचेतना ॥ ३७ ॥ अयस्कांतस्यसान्निध्यादयसश्चेतनायथा ॥ नग्राम्यसुखवाछामेकदाचिदपिजायते ॥ ३८ ॥ मूर्खस्त्वमसिमंदात्मन्यत्स्त्रीसंगंचिकीर्षसि ॥ नरस्यबंधनार्थायशृंखलास्त्रीप्रकीर्तिता ॥ ३९ ॥ लोहबद्धोऽपि मुच्येतस्त्रीबद्धोनैवमुच्यते ॥ किमिच्छसिचमंदात्मन्मूत्रागारस्यसेवनम् ॥ ४० ॥ शमंकुरुसुखायत्वंशमात्सुखमवाप्स्यसि ॥ नारीसंगेमहद्दुःखंजानन्किंत्वंविमुह्यसि ॥ ४१ ॥ त्यजवैरंसुरैःसार्धंयथेष्टंविचराऽवनौ ॥ पातालंगच्छवाकामंजीवितेच्छायदस्तिते ॥ ४२ ॥ अथवाकुरुसंग्रामंबलवत्यस्मिसांप्रतम् ॥ प्रेषिताऽहंसुरैःसर्वैस्तवनाशायदानव ॥४३॥ सत्यंब्रवीमियेनाद्यत्वयावचनसौहृदम् ॥ दर्शितंतेनतुष्टाऽस्मिजीवन्गच्छयथासुखम् ॥४४॥ सतांसप्तपदीमैत्रीतेनमुंचामिजीवितम् ॥ मरणेच्छाऽस्तिचेद्युद्धंकुरुवीरयथासुखम् ॥ ४५ ॥ हनिष्यामिमहाबाहोत्वामहंनात्रसंशयः ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वादानवःकाममोहितः ॥ ४६ ॥ उवाचश्लक्ष्णयावाचामधुरंवचनंततः ॥ बिभेम्यहंवरारोहेत्वांप्रहर्तुंवरानने ॥ ४७ ॥ कोमलांचारुसर्वांगींनारींनरविमोहिनीम् ॥ जित्वाहरिहरादींश्चलोकपालांश्चसर्वशः ॥ ४८ ॥ किंत्वयासहयुद्धंमेयुक्तंकमललोचने ॥ रोचतेयदिचार्वंगिविवाहंकुरुमांभज ॥ ४९ ॥ नोचेद्गच्छयथेष्टंतेदेशंयस्मात्समागता ॥ नाहंत्वांप्रहरिष्यामियतोमैत्रीकृतात्वया ॥ ५० ॥ हितमुक्तंशुभंवाक्यंतस्माद्गच्छयथासुखम् ॥ काशोभामेभवेदंतेहत्वात्वांचारुलोचनाम् ॥ ५१ ॥ स्त्रीहत्याबालहत्याचब्रह्महत्यादुरत्यया ॥ गृहीत्वात्वांगृहंनूनंगच्छाम्यद्यवरानने ॥५२॥ तथाऽपिमेफलंनस्याद्बलाद्भोगसुखंकुतः ॥ प्रब्रवीमिसुकेशित्वांविनयाऽवनतोयतः ॥ ५३ ॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ एतादृशंमृदुवचनंनत्वद्भयान्मयोच्यतेकिंतुत्वयावचनसौहृदमेतावत्पर्यंतंदर्शितंतद्वशादित्याह सत्यंब्रवीमीति ॥ अतोजीवन्सन्गच्छयथासुखं नयुद्धंकुर्वितिभावः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ त्वयावारंवारंयुद्धंकुर्वित्युच्यतेतत्रनतेयुद्धादहंबिभेमिकिंतुकोमलांगीकथंहंतव्येतिभयादित्याह बिभेम्यहमिति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ केवलंशोभाऽभावएवन किंतु स्त्रीहत्याऽपितवहननेभविष्यतीत्याह स्त्रीहत्येति ॥ बलात्कारेणत्वांनेष्यामीत्यपिसामर्थ्यंमयिवर्तते तथापितत्रबलात्कारेणभोगेसुखाऽसंभवान्नतत्क्रियतइत्याह गृहीत्वात्वामिति ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

यतइति ॥ यतःपुरुषस्यसुखंकांतामुखांबुजाद्दतेनस्यात् तस्मात्तथैवनारीणामपिपुरुषंविनानस्यात्तुल्यन्यायत्वादुभयोरित्यर्थः ॥ ५४ ॥ संयोगेइति ॥ इदंकिंनजानासीतिशेषः ॥ कांतासीति ॥ ५५ ॥ इदंपुरुषसंगविषयंचातुर्यंतवकिंनाऽस्तीत्यर्थः ॥ कांतायाइदंचातुर्यमवश्यमपेक्षितमितिभावः ॥ ननुविषयोनकर्तव्यइतिमांप्रतिकेनचिदुक्तमस्तीत्यतआह तवोपदिष्टमिति ॥ ५६ ॥ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ शच्याशतमखस्तथेति ॥ तथाऽहमपित्वयाशोभांप्राप्स्यामीतिशेषः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ अथवामेऽहितैरिति ॥ मेममाऽहितैःशत्रुभिर्देवैर्मसुखविध्वंसिभिरयंझषध्व

पुरुषस्यसुखंनस्याद्दतेकांतासुखांबुजात् ॥ तत्तथैवहिनारीणांनस्यान्नपुरुषंविना ॥५४॥ संयोगेसुखसंभूतिर्वियोगेदुःखसंभवः ॥ कांतासिरूपसंपन्नासर्वाऽऽभरणभूषिता ॥ ५५ ॥ चातुर्यंत्वयिकिंनास्तियतोमांनभजस्यहो ॥ तवोपदिष्टंकेनेदंभोगानांपरिवर्जनम् ॥ ५६ ॥ वंचिताऽसिप्रियालापैवैरिणाकेनचित्त्विह ॥ मुंचाग्रहमिमंकांतेकुरुकार्यंसुशोभनम् ॥ ५७ ॥ सुखंतवममाऽपिस्याद्विवाहेविहितेकिल ॥ विष्णुर्लक्ष्म्यासहाभातिसावित्र्याचसहात्मभूः ॥ ५८ ॥ रुद्रोभातिचपार्वत्याशच्याशतमखस्तथा ॥ कानारीपतिहीनाचसुखंप्राप्नोतिशाश्वतम् ॥५९॥ येनत्वमसितापांगिनकरोषिपतिंशुभम्॥ कामःक्वाद्यगतःकांतेयस्त्वांबाणैःसुकोमलैः ॥ ६० ॥ मादनैःपंचभिःकामंनताडयतिमंदधीः ॥ मन्येऽहमिवकामोऽपिदयावांस्त्वयिसुंदरि ॥ ६१ ॥ अबलेतिचमन्वानोनप्रेरयतिमार्गणान् ॥ मनोभवस्यवैरंवाकिमप्यस्तिमयासह ॥ ६२ ॥ तेनचत्वय्यरलाक्षिनमुंचतिशिलीमुखान् ॥ अथवामेऽहितैर्देवैर्वारितोऽसौझषध्वजः ॥ ६३ ॥ सुखविध्वंसिभिस्तेनत्वयिनप्रहरत्यपि ॥ त्यक्त्वामांमृगशावाक्षिपश्चात्तापंकरिष्यसि ॥६४ ॥मंदोदरीवतन्वंगिपरित्यज्यशुभंनृपम् ॥ अनुकूलंपतिंपश्चात्साचकारशठंपतिम् ॥६५॥ कामार्ताचयदाजातामोहेनव्याकुलांतरा ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपं० देवीचरित्रेषोडशोध्यायः ॥१६॥ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्यदेवीपप्रच्छदानवम् ॥ कासामंदोदरीनारीकोऽसौत्यक्तोनृपस्तया ॥१॥ शठःकोवानृपःपश्चात्तन्मेब्रूहिकथानकम् ॥ विस्तरेणयथाप्राप्तंदुःखंवनितयापुनः ॥ २ ॥ महिषउवाच ॥ सिंहलोनामदेशोऽस्तिविख्यातःपृथिवीतले ॥ घनपादपसंयुक्तोधनधान्यसमृद्धिमान् ॥ ३ ॥ चंद्रसेनाऽभिधस्तत्रराजाधर्मपरायणः ॥ न्यायदंडधरःशांतःप्रजापालनतत्परः ॥४॥ सत्यवादीमृदुःशूरस्तितिक्षुर्नीतिसागरः ॥ शास्त्रवित्सर्वधर्मज्ञोधनुर्वेदेऽतिनिष्ठितः ॥ ५ ॥ तस्यभार्यावरारोहासुंदरीसुभगाशुभा ॥ सदाचाराऽतिसुमुखीपतिभक्तिपरायणा ॥ ६ ॥

जोवारितःकिमित्यर्थः ॥ तेनकारणेनाऽसौत्वयिनप्रहरतीत्यर्थः ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ मंदोदरीवपश्चात्तापमित्यन्वयः ॥ सातन्वंगीअनुकूलंपतिंपरित्यज्यपश्चाच्छठंपतिंचकार ॥ कदा यदाकामार्ताजातापश्चात्पूर्वंपत्यलाभेनपश्चात्तापंप्राप्तातदेत्यर्थः ॥ ६५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ ५ ॥ एकषष्टिश्लोकवर्यैर्मंदोदर्याःकथानकम् ॥ देवीबोधायदैत्येनकथ्यतेचेतिकथ्यते ॥ १ ॥ मंदोदरीदृष्टांतंश्रुत्वालीलावशाद्देवीपृच्छतीत्याह इतिश्रुत्वेति ॥ १ ॥ वनितयामंदोदर्या ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नाम्नागुणवतीकांतासर्वलक्षणसंयुता ॥ सुषुवेप्रथमेगर्भेपुत्रींसाचाऽतिसुंदरीम् ॥ ७॥ पिताचातीवसंतुष्टःपुत्रींप्राप्यमनोरमाम् ॥ मंदोदरीतिनामा
स्याःपिताचक्रेमुदान्वितः ॥ ८ ॥ इंदोःकलेवचात्यर्थंववृधेसादिनेदिने ॥ दशवर्षायदाजाताकन्याचातिमनोहरा ॥ ९ ॥ वरार्थंनृपतिश्चिंतामवापचदिने
दिने ॥ मद्रदेशाधिपःशूरःसुधन्वानामपार्थिवः ॥ १० ॥ तस्यपुत्रोऽतिमेधावीकंबुग्रीवोऽतिविश्रुतः ॥ ब्राह्मणैःकथितोराज्ञेसयुक्तोऽस्यावरःशुभः ॥
॥ ११ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नःसर्वविद्यार्थपारगः ॥ राज्ञापृष्टातदाराज्ञीनाम्नागुणवतीप्रिया ॥ १२ ॥ कंबुग्रीवायकन्यांस्वांदास्यामिवरवर्णिनीम् ॥ सातुप
त्युर्वचःश्रुत्वापुत्रींपप्रच्छसादरम् ॥१३॥ विवाहंतेपिताकर्तुंकंबुग्रीवेणवांछति ॥ तच्छ्रुत्वामातरंप्राहवाक्यंमंदोदरीतदा ॥ १४ ॥ नाऽहंपतिंकरिष्या
मिनेच्छामेऽस्तिपरिग्रहे ॥ कौमारंव्रतमास्थायकालंनेष्यामिसर्वथा ॥ १५ ॥ स्वातंत्र्येणचरिष्यामितपस्तीव्रंसदैवहि ॥ पारतंत्र्यंपरंदुःखंमातःसं
सारसागरे ॥ १६ ॥ स्वातंत्र्यान्मोक्षमित्याहुःपंडिताःशास्त्रकोविदाः ॥ तस्मान्मुक्ताभविष्यामिपत्यामेनप्रयोजनम् ॥१७॥ विवाहेवर्तमानेतुपावकस्य
चसन्निधौ ॥ वक्तव्यंवचनंसम्यक्त्वदधीनाऽस्मिसर्वदा ॥ १८ ॥ श्वश्रूदेवरवर्गाणांदासीत्वंश्वशुरालये ॥ पतिचित्ताऽनुवर्तित्वंदुःखाद्दुःखतरंस्मृतम् ॥
॥ १९ ॥ कदाचित्पतिरन्यांवाकामिनींचभजेद्यदि ॥ तदामहत्तरंदुःखंसपत्नीसंभवंभवेत् ॥ २० ॥ तदेर्ष्याजायतेपत्यौक्लेशश्चाऽपिभवेदथ ॥ संसारेक्कसु
खंमातर्नारीणांचविशेषतः ॥ २१ ॥ स्वभावात्परतंत्राणांसंसारेस्वप्नधर्मिणि ॥ श्रुतंमयापुरामातरुत्तानचरणात्मजः ॥ २२ ॥ उत्तमःसर्वधर्मज्ञोध्रुवा
दवरजोनृपः ॥ पत्नींधर्मपरांसाध्वींपतिभक्तिपरायणाम् ॥ २३ ॥ अपराधंविनाकांतांत्यक्तवान्विपिनेप्रियाम् ॥ एवंविधानिदुःखानिविद्यमानेतुभर्तरि ॥
॥ २४ ॥ कालयोगान्मृतेतस्मिन्नारीस्याद्दुःखभाजनम् ॥ वैधव्यंपरमंदुःखंशोकसंतापकारकम् ॥ २५ ॥ परोषितपतित्वेऽपिदुःखंस्याद्धिकंगृहे ॥ मद
नाऽग्निविदग्धायाःकिंसुखंपतिसंगजम् ॥ २६ ॥ तस्मात्पतिर्नकर्तव्यःसर्वथेतिमतिर्मम ॥ एवंप्रोक्तातदामातापतिंप्राहनृपात्मजा ॥ २७ ॥ नचवांछति
भर्तारंकौमारव्रतधारिणी ॥ व्रतजाप्यपरानित्यंसंसाराद्विमुखीसदा ॥ २८ ॥ नकांक्षतिपतिंकर्तुंबहुदोषविचक्षणा ॥ भार्यायाभाषितंश्रुत्वातथैवसंस्थि
तोनृपः ॥ २९ ॥ विवाहोनकृतःपुत्र्याज्ञात्वाभावविवर्जिताम् ॥ वर्तमानागृहेष्वेवंपित्रामात्राचरक्षिता ॥ ३० ॥ यौवनस्यांकुराजातानारीणांकामदीप
काः ॥ तथाऽपिसावयस्याभिःप्रेरिताऽपिपुनःपुनः ॥ ३१ ॥ चकमेनपतिंकर्तुंज्ञानार्थपदभाषिणी ॥ एकदोद्यानदेशेसाविहर्तुंबहुपादपे ॥ ३२ ॥ जगा
मसुमुखीप्रेम्णासैरंध्रीगणसेविता ॥ रेमेकृशोदरीतत्रापश्यत्कुसुमितालताः ॥ ३३ ॥

॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥उत्तानचरणोध्रुत्तानपादः॥२२॥२३॥२४॥२५॥परोषितेदेशांतरगतेइत्यर्थः॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ प्रसाधिकांकुट्टिनीमित्यर्थः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥५४ ॥

पुष्पाणिचिन्वतीरम्यावयस्याभिःसमावृता ॥ कोसलाऽधिपतिस्तत्रमार्गेदैववशात्तदा ॥ ३४ ॥ आजगाममहावीरोवीरसेनोऽतिविश्रुतः ॥ एकाकीरथ
मारूढःकतिचित्सेवकैर्वृतः ॥ ३५ ॥ सैन्यंचपृष्ठतस्तस्यसमायातिशनैःशनैः ॥ दृष्टस्तस्यावयस्यातुदूरतःपार्थिवस्तदा ॥ ३६ ॥ मंदोदर्यैतथाप्रोक्तंसमा
यातिनरःपथि ॥ रथारूढोमहाबाहूरूपवान्मदनोऽपरः ॥ ३७ ॥ मंन्येऽहंनृपतिःकश्चित्प्राप्तोभाग्यवशादिह ॥ एवंब्रुवत्यांतत्राऽसौकोसलेंद्रःसमागतः
॥ ३८ ॥ दृष्ट्वातामसितापांगींविस्मयंप्रापभूपतिः ॥ उत्तीर्यसरथात्तूर्णंपप्रच्छपरिचारिकाम् ॥ ३९ ॥ केयंबालाविशालाक्षीकस्यपुत्रीवदाऽऽशुमे ॥ ए
वंपृष्टातुसैरंध्रीतमुवाचशुचिस्मिता ॥ ४० ॥ प्रथमंब्रूहिमेवीरपृच्छामित्वांसुलोचन ॥ कोऽसित्वंकिमिहाऽऽयातःकिंकार्यंवदसांप्रतम् ॥ ४१ ॥ इतिपृ
ष्टस्तुसैरंध्र्यातामुवाचमहीपतिः ॥ कोसलोनामदेशोऽस्तिपृथिव्यांपरमाद्भुतः ॥ ४२ ॥ तस्यपालयिताचाहंवीरसेनाऽभिधःप्रिये ॥ वाहिनीपृष्ठतःका
मंसमायातिचतुर्विधा ॥ ४३ ॥ मार्गभ्रमादिहप्राप्तंविद्धिमांकोसलाधिपम् ॥ सैरंध्र्युवाच ॥ चंद्रसेनसुताराजन्नाम्नामंदोदरीकिल ॥ ४४ ॥ उद्यानेरं
तुकामेयंप्राप्ताकमललोचना ॥ श्रुत्वातद्भाषितंराजाप्रत्युवाचप्रसाधिकाम् ॥ ४५ ॥ सैरंध्रिचतुराऽसित्वंराजपुत्रींप्रबोधय ॥ ककुत्स्थवंशजश्चाऽहंराजा
ऽस्मिचारुलोचने ॥ ४६ ॥ गांधर्वेणविवाहेनपतिंमांकुरुकामिनि ॥ नमेभार्याऽस्तिसुश्रोणिवयसोद्भूतयौवनाम् ॥ ४७ ॥ वांछामिरूपसंपन्नांसुकुलां
कामिनींकिल ॥ अथवातेपितामह्यंविधिनादातुमर्हति ॥ ४८ ॥ अनुकूलपतिश्चाऽहंभविष्यामिनसंशयः ॥ महिषउवाच ॥ इत्याऽऽकर्ण्यवचस्तस्यसै
रंध्रीप्राहतांतदा ॥ ४९ ॥ प्रहस्यमधुरंवाक्यंकामशास्त्रविशारदा ॥ मंदोदरिनृपःप्राप्तःसूर्यवंशसमुद्भवः ॥५०॥ रूपवान्बलवान्कांतोवयसात्वत्समःपुनः ॥
प्रीतिमान्नृपतिर्जातस्त्वयिसुंदरिसर्वथा ॥ ५१ ॥ पितापितेविशालाक्षिपरितप्यतिसर्वथा ॥ विवाहकालंतेज्ञात्वात्वांचवैराग्यसंयुताम् ॥ ५२ ॥ इत्या
हाऽस्मान्सनृपतिर्विनिःश्वस्यपुनःपुनः ॥ पुत्रींप्रबोधयंत्वेतांसैरंध्र्यःसेवनेरताः ॥ ५३ ॥ वक्तुंशक्तावयंनत्वांहठधर्मरतांपुनः ॥ भर्तुःशुश्रूषणंस्त्रीणांपरो
धर्मोऽब्रवीन्मुनिः ॥ ५४ ॥ भर्तारंसेवमानावैनारीस्वर्गमवाप्नुयात् ॥ तस्मात्कुरुविशालाक्षिविवाहंविधिपूर्वकम् ॥ ५५ ॥ मंदोदर्युवाच ॥ नाऽहंपतिं
करिष्यामिचरिष्येतपमद्भुतम् ॥ निवारयन्नृपंबालेकिंमांपश्यतिनिस्त्रपः ॥ ५६ ॥ सैरंध्र्युवाच ॥ दुर्जयोदेविकामोऽसौकालस्तुदुरतिक्रमः ॥ तस्मान्मे
वचनंपथ्यंकर्तुमर्हसिसुंदरि ॥ ५७ ॥ अन्यथाव्यसनंनूनमापतेदितिनिश्चयः ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वाकन्योवाचाथतांसखीम् ॥ ५८ ॥

॥ ५५ ॥ तपंतुतपसासहेतिद्विरूपकोशः ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥५९ ॥६०॥ ६१ ॥ इतिश्रीदेवीभावगततिलकेपंमचमस्कंधेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ ९ ॥ सप्ततिश्लोकवर्यैस्तुमंदोदर्याःकथानकम् ॥ समाप्यमहिषस्याऽपिवधएवाऽत्रकथ्यते ॥ १ ॥ त
स्मिन्राजनिगतेऽनंतरंजातंवृत्तमाह तस्यास्तुभगिनीति ॥ तस्यामंदोदर्याः ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ विटंधूर्तं॥सामंदोदरी ॥४॥ मद्राधिपंमद्रराजानम् ॥ ५ ॥ तत्परस्तदुद्योगवान् ॥ ६ ॥ तंमद्रा

यद्यद्भवेत्तद्भवतुदैवयोगादसंशयम् ॥ नविवाहंकरिष्येऽहंसर्वथापरिचारिके ॥५९॥ महिषउवाच ॥ इतितस्यास्तुनिर्बंधंज्ञात्वाप्राहनृपंपुनः ॥गच्छराजन्य
थाकामंनेयमिच्छतिसत्पतिम् ॥ ६० ॥ नृपस्तुतद्वचःश्रुत्वानिर्गतःसहसेनया ॥ कोसलान्विमनाभूत्वाकामिनींप्रतिनिःस्पृहः ॥ ६१ ॥ इतिश्रीदेवीभाग
वतेमहापुराणेपंचमस्कंधेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७॥ ॥ ९ ॥ महिषउवाच ॥ तस्यास्तुभगिनीकन्यानाम्नाचेंदुमतीशुभा ॥ विवाहयोग्यासंजातासुरूपाऽव
रजायदा ॥ १ ॥ तस्याविवाहःसंवृत्तःसंजातश्चस्वयंवरः ॥राजानोबहुदेशीयाःसंगतास्तत्रमंडपे ॥ २ ॥ तयावृतोनृपःकश्चिद्बलवान्रूपसंयुतः ॥ कुलशी
लसमायुक्तःसर्वलक्षणसंयुतः ॥ ३ ॥ तदाकामातुराजाताविटंवीक्ष्यनृपंतुसा ॥ चकमेदैवयोगात्तुशठंचातुर्यभूषितम् ॥ ४ ॥ पितरंप्राहतन्वंगीविवाहं
कुरुमेपितः ॥ इच्छामेऽद्यसमुद्भूताद्दक्षामद्राधिपंत्विह ॥ ५॥ चंद्रसेनोऽपितच्छ्रुत्वापुत्र्यायद्भाषितंरहः ॥ प्रसन्नेनैवमनसातत्कार्येतत्परोऽभवत्॥६॥ त
माहूयनृपंगेहेविवाहविधिनाददौ ॥ कन्यांमंदोदरींतस्मैपारिबर्हंतथाबहु ॥ ७ ॥ चारुदेष्णोपितांप्राप्यसुंदरींमुदितोऽभवत् ॥ जगामस्वगृहंतुष्टोराजाऽपि
सहितःस्त्रिया ॥ ८॥ रेमेनृपतिशार्दूलःकामिन्याबहुवासरान् ॥ कदाचिद्दासपत्न्यासरममाणोरहःकिल ॥९॥ सैरंध्र्याकथितंतस्यैतयादृष्टःपतिस्तथा ॥ उ
पालंभंददौतस्मैस्मितपूर्वंरुषान्विता॥१०॥ कदाचिदपिसामान्यांरहोरूपवतींनृपः ॥ क्रीडयन्लालयन्दृष्टःखेदंप्रापतदैवसा ॥ ११॥ नज्ञातोऽयंशठःपूर्वंय
दादृष्टःस्वयंवरे ॥ किंकृतंतुमयामोहाद्वंचिताऽहंनृपेणह ॥ १२ ॥ किंकरोम्यद्यसंतापंनिर्लज्जेनिर्घृणेशठे ॥ काप्रीतिरीदृशेपत्यौधिगद्यममजीवितम् ॥ १३ ॥
अद्यप्रभृतिसंसारेसुखंत्यक्तंमयाखलु ॥ पतिसंभोगजंसर्वंसंतोषोऽद्यमयाकृतः ॥ १४ ॥ अकर्तव्यंकृतंकार्यंतज्जातंदुःखदंमम ॥ देहत्यागःक्रियतेचेद्ध
त्याऽतीवदुरत्यया ॥ १५ ॥ पितृगेहंव्रजाम्याशुतत्राऽपिनसुखंभवेत् ॥ हास्ययोग्यासखीनांतुभवेयंनाऽत्रसंशयः ॥ १६ ॥ तस्मादत्रैवसंवासोवैराग्य
युतयामया ॥ कर्तव्यःकालयोगेनत्यक्त्वाकामसुखंपुनः ॥ १७ ॥ महिषउवाच ॥ इतिसंचिंत्यसानारीदुःखशोकपरायणा ॥ स्थितापतिगृहंत्यक्त्वासु
खंसंसारजंततः ॥ १८ ॥ तस्मात्त्वमपिकल्याणिमामनादृत्यभूपतिम् ॥ अन्यंकापुरुषंमंदंकामार्तासंश्रयिष्यसि ॥ १९ ॥

धिपम् ॥ ७ ॥ चारुदेष्णोराजामद्राधिपस्तांप्राप्यतयास्त्रियासहितइत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ पतिगृहंपतिशयनाऽऽगारमित्यर्थः ॥ संसा
रजंसुखंचहित्वेत्यर्थः ॥ १८ ॥ तस्मादिति ॥ मंदोदरीवत्त्वमपीत्यर्थः ॥ कापुरुषंकुत्सितपुरुषम् ॥ १९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥ ॥ ९ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥२० ॥ इत्थंविनोदार्थंमंदोदरीकथाभगवत्यापृष्टासाश्रुताऽधुनाविनोदंविहाययथार्थंभाषणमाह मंदात्मन्निति॥अहंनप्राकृताऽस्मि किंतुसर्वेश्वरी॥२१॥किमर्थंतर्हिअत्राऽऽगतासीतिचेत्तत्राह यदाय

वचनंकुरुमेतथ्यंनारीणांपरमंहितम् ॥ अकृत्वापरमंशोकंलप्स्यसेनाऽत्रसंशयः ॥२०॥ देव्युवाच ॥ मंदात्मन्गच्छपातालंयुद्धंवाकुरुसांप्रतम् ॥ हत्वा त्वामसुरान्सर्वान्गमिष्यामियथासुखम् ॥ २१ ॥ यदायदाहिसाधूनांदुःखंभवतिदानव ॥ तदातेषांचरक्षार्थंदेहंसंधारयाम्यहम् ॥ २२ ॥ अरूपायाश्चमे रूपमजन्मायाश्चजन्मच ॥ सुराणांरक्षणार्थायविद्धिदैत्यविनिश्चितम् ॥ २३ ॥ सत्यंब्रवीमिजानीहिप्रार्थिताऽहंसुरैःकिल ॥ त्वद्वधार्थंहयारेत्वांहत्वास्था स्यामिनिश्चला ॥ २४ ॥ तस्माद्युध्यस्ववागच्छपातालमसुरालयम् ॥ सर्वथात्वांहनिष्यामिसत्यमेतद्ब्रवीम्यहम् ॥२५॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तःसतया देव्याधनुरादायदानवः ॥ युद्धकामःस्थितस्तत्रसंग्रामांगणभूमिषु ॥२६॥ मुमोचतरसाबाणान्कर्णाऽऽकृष्टाञ्छिलाशितान् ॥ देवीचिच्छेदतान्बाणैःक्रोधा न्मुक्तैरयोमुखैः ॥ २७ ॥ तयोःपरस्परंयुद्धंसंबभूवभयप्रदम् ॥ देवानांदानवानांचपरस्परजयैषिणाम् ॥२८॥ मध्येदुर्धरआगत्यमुमोचचशिलीमुखान् ॥ देवींप्रतिविषासक्तान्कोपयन्नतिदारुणान् ॥ २९ ॥ ततोभगवतीक्रुद्धातंजघानशितैःशरैः ॥ दुर्धरस्तुपपातोर्व्यांगतासुर्गिरिशृंगवत् ॥ ३० ॥ तंतथानिहतं दृष्ट्वात्रिनेत्रःपरमाऽस्त्रवित् ॥ आगत्यसप्तभिर्बाणैर्जघानपरमेश्वरीम् ॥ ३१ ॥ अनागतांस्तुचिच्छेददेवीतान्विशिखैःशरान् ॥ त्रिशूलेनत्रिनेत्रंतुजघानजग दंबिका ॥ ३२ ॥ अंधकस्त्वाजगामाशुहतंदृष्ट्वात्रिलोचनम् ॥ गदयालोहमय्याऽऽशुसिंहंविव्याधमस्तके ॥ ३३ ॥ सिंहस्तुनखघातेनतंहत्वाबलवत्त रम् ॥ चखादतरसामांसमंधकस्यरुषान्वितः ॥ ३४ ॥ तान्रणेनिहतान्वीक्ष्यदानवोविस्मयंगतः ॥चिक्षेपतरसाबाणानतितीक्ष्णाञ्छिलाशितान् ॥३५॥ द्विधाचक्रेशरान्देवीतानप्राप्ताञ्छिलीमुखैः ॥ गदयाताडयामासदैत्यंवक्षसिचांबिका ॥ ३६ ॥ सगदाऽभिहतोमूर्छामवापाऽमरबाधकः ॥ विषह्यपीडांपा पात्मापुनरागत्यसत्वरः ॥ ३७ ॥ जघानगदयासिंहंमूर्ध्निक्रोधसमन्वितः ॥ सिंहोऽपिनखघातेनतंददारमहाऽसुरम् ॥३८॥ विहायपौरुषंरूपंसोऽपिसिंहो बभूवह ॥ नखैर्विदारयामासदेवीसिंहंमदोत्कटम् ॥ ३९ ॥ तंचकेसरिणंवीक्ष्यदेवीक्रुद्धाह्ययोमुखैः ॥ शरैरवाकिरत्तीक्ष्णैःक्रूरैराशीविषैरिव ॥४०॥ त्यक्त्वा सौहरिरूपंतुगजोभूत्वामदस्रवः ॥ शैलशृंगंकरेकृत्वाचिक्षेपचंडिकांप्रति ॥ ४१ ॥ आगच्छंतंगिरेःशृंगंदेवीबाणैःशिलाशितैः ॥ चकारतिलशःखंडाञ्जहा सजगदंबिका ॥ ४२ ॥ उत्पत्यचतदासिंहस्तस्यमूर्ध्निव्यवस्थितः ॥ नखैर्विदारयामासमहिषंगजरूपिणम् ॥ ४३ ॥

देति ॥ २२ ॥ तदेवस्पष्टयति अरूपायाइति ॥ अजन्मायाश्चेत्यत्रडाबुभाभ्यामन्यतरस्यामितिडाप् ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ त्रिनेत्रोदैत्यः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥
॥ ३३ ॥ ३४ ॥ दानवोविस्मयंगतःसचमहिषासुरः ॥ ३५ ॥ दैत्यंवक्षसीतिमहिषाऽसुरमित्यर्थः ॥ ३६ ॥३७॥ ३८॥ ३९ ॥ ४०॥ करत्क्वेति ॥ शुंडायांगृहीत्वेत्यर्थः॥ ४१ ॥४२ ॥४३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अष्टापदीति ॥ अष्टापदीचंद्रमल्लाशरभेकर्कटेपुमानितिमेदिनीकोशादष्टापदीशरभः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ तयोर्देव्यष्टापदिनोः पुनस्तद्रूपंविहायमाहिषंरूपमास्थायशृंगाभ्यांप्राहरत् ॥ ४६ ॥ ४७ ॥

विहायगजरूपंचबभूवाऽष्टापदीतथा ॥ हंतुकामोहरिंकोपाद्दारुणोबलवत्तरः ॥ ४४ ॥ तंवीक्ष्यशरभंदेवीखड्गेनचरुषान्विता ॥ उत्तमांगेजघानाऽऽशुसोऽपितांप्राहरत्तदा ॥ ४५ ॥ तयोःपरस्परंयुद्धंबभूवातिभयप्रदम् ॥ माहिषंरूपमास्थायशृंगाभ्यांप्राहरत्तदा ॥ ४६ ॥ पुच्छप्रभ्रमणेनाशुशृंगाऽऽघातैर्महासुरः ॥ ताडयामासतन्वंगींघोररूपोभयानकः ॥४७॥ पुच्छेनपर्वताञ्छृंगेगृहीत्वाभ्रामयन्बलात् ॥ प्रेषयामासपापात्माप्रहसन्परयामुदा॥४८॥ तामुवाचबलोन्मत्तस्तिष्ठदेविरणागणे ॥ अद्याहंत्वांहनिष्यामिरूपयौवनभूषिताम् ॥ ४९ ॥ मूर्खाऽसिमदमत्ताऽद्ययन्मयासहसंगरम् ॥ करोषिमोहिताऽतीवमृषाबलवतीखरा ॥ ५० ॥ हत्वात्वांनिहनिष्यामिदेवान्कपटपंडितान् ॥ येनारींपुरतःकृत्वाजेतुमिच्छंतिमांशठाः ॥ ५१ ॥ देव्युवाच ॥ मागर्वंकुरुमंदात्मंस्तिष्ठतिष्ठरणांगणे ॥ करिष्यामिनिरातंकान्हत्वात्वांसुरसत्तमान् ॥ ५२ ॥ पीत्वाऽद्यमाधवींमिष्टांशातयामिरणेऽधम ॥ देवानांदुःखदंपापंमुनीनांभयकारकम् ॥ ५३ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वाचषकंहैमंगृहीत्वासुरयायुतम् ॥ पपौपुनःपुनःक्रोधाद्धंतुकामामहासुरम् ॥ ५४ ॥ पीत्वाद्राक्षासवंमिष्टंशूलमादायसत्वरा ॥ दुद्रावदानवंदेवीहर्षयन्देवतागणान् ॥ ५५ ॥ देवास्तांतुष्टुवुःप्रेम्णाचक्रुःकुसुमवर्षणम् ॥ जयजीवेतितेप्रोचुर्दुंदुभीनांचनिःस्वनैः ॥ ५६ ॥ ऋषयःसिद्धगंधर्वाःपिशाचोरगचारणाः ॥ किन्नराःप्रेक्ष्यसंग्रामंमुदितागगनेस्थिताः ॥ ५७ ॥ सोऽपिनानाविधान्देहान्कृत्वाकृत्वापुनःपुनः ॥ मायामयान्जघानाजौदेवींकपटपंडितः ॥ ५८ ॥ चंडिकाऽपिचतंपापंत्रिशूलेनबलाद्धृदि ॥ ताडयामासतीक्ष्णेनक्रोधादरुणलोचना॥५९॥ ताडितोऽसौपपातोर्व्यांमूर्च्छामापमुहूर्तकम् ॥ पुनरुत्थायचामुंडांपद्भ्यांवेगादताडयत् ॥ ६० ॥ विनिहत्यपदाघातैर्जहासचमुहुर्मुहुः ॥ ररावदारुणंशब्दंदेवानांभयकारकम् ॥ ६१ ॥ ततोदेवीसहस्रारंसुनाभंचक्रमुत्तमम् ॥ करेकृत्वाजगादोच्चैःसंस्थितंमहिषासुरम् ॥ ६२ ॥ पश्यचक्रंमदांधाऽद्यतवकंठनिकृंतनम् ॥ क्षणमात्रंस्थिरोभूत्वायमलोकंव्रजाऽधुना ॥ ६३ ॥ इत्युक्त्वादारुणंचक्रंमुमोचजगदंबिका ॥ शिरश्छिन्नंरथांगेनदानवस्यतदारणे ॥६४॥ सुस्रावरुधिरंचोष्णंकंठनालाद्गिरेर्यथा ॥ गैरिकाद्यरुणंप्रौढंप्रवाहमिवनैर्झरम् ॥ ६५ ॥ कबंधस्तस्यदैत्यस्यभ्रमन्वैपतितःक्षितौ ॥ जयशब्दश्चदेवानांबभूवसुखवर्धनः ॥ ६६ ॥ सिंहस्त्वतिबलस्तत्रपलायनपरानथ ॥ दानवान्भक्षयामासक्षुधार्तइवसंगरे ॥ ६७ ॥

॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ माधवींसुराम् ॥ ५३ ॥ हंतुकामामहाऽसुरमित्यस्याऽयमभिप्रायः ॥ महिषाऽसुरस्यकालिकापुराणोक्तरीत्याशिवांशत्वात्तस्यचबुद्धिपुरःसरंहननाऽयोग्यत्वादेवंमदिरांपीत्वातद्वधार्थंदेव्यामदांधत्वंस्वीकृतमिति ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ननुमहिषवधोमार्कंडेयपुराणेऽन्यथोक्तोदेवीभागवतेचाऽन्यथोक्तस्तच्चाऽयुक्तम् ॥ पुराकल्पेयथावृत्तंप्रतिकल्पंतथैवच ॥ प्रवर्ततेस्वयंदेवीदैत्यानांनाशनायवै ॥ तथैवजायतेयुद्धं
तथैवत्रिदशागमइतिरामवृत्तांतवर्णनेकालिकापुराणादितिचेन्न ॥ तत्रवचनेप्रायशइत्यध्याहारेणदोषाऽभावत् ॥ अतएवहरिवंशादिषूत्पत्तिक्रमभेदोऽपिनदोषाधायकइति ॥ ७० ॥ ॥ इतिश्रीदेवी
भागवततिलकेपंचमस्कंधेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ॥ ॥ अर्धाऽधिकैस्त्रिचत्वारिंशत्सुपद्यैरनंतरम् ॥ देवैःकृतामहादेव्याःस्तुतिरित्येतदुच्यते ॥ १ ॥ स्तोतुकामादेवाआगत्याकिंचक्रुस्त
दुच्यते अथेति ॥ १ ॥ तत्रप्रथमतः सृष्टिस्थितिसंहारकर्तृत्वेनसर्वेश्वरत्वंभगवत्याः सहेतुकंवर्णयंति ब्रह्मेति ॥ हेभगवतियस्माद्ब्रह्मातवैवशक्त्यायुक्तोजगत्सृजति ॥ तथाविष्णुरिदंजगदवतिपाल
यति ॥ तथांतकालेप्रलयकालेतवैवशक्त्यायुक्तोमहेशःशिवोजगत्संहरते ॥ यस्माच्चतयाशक्त्याविहीनास्तेब्रह्मादयोजगत्सृष्टिस्थितिनाशेषुनेशानसमर्थास्तस्मादन्वयव्यतिरेकात्त्वमेवजगतःस्थिति
नाशकर्त्री ॥ इदंसृष्टिकर्तृत्वस्याप्युपलक्षणम् ॥ त्वमेवसर्वेश्वरीतिभावः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ काऽसित्वंमहादेवि ॥ साब्रवीदहंब्रह्मरूपिणी मत्तःप्रकृतिपुरुषात्मकंजगत् ॥ मायावाएषानारसिंहीसर्वमिदंसृज
ति सर्वमिदंरक्षति सर्वमिदंसंहरतीत्यादिः ॥ सूतसंहितायांच ॥ यस्तुब्रह्मत्वमापन्नःशिवोयोमुनिसत्तमाः ॥ सातस्याऽपिभवेच्छक्तिस्तयाहीनोनिरर्थकः ॥ यस्तुविष्णुत्वमापन्नःशिवोयोमुनिसत्तमाः

मृतेचमहिषेक्रूरेदानवाभयपीडिताः ॥ मृतशेषाश्चयेकेचित्पातालंतेययुर्नृप ॥ ६८॥ आनंदंपरमंजग्मुर्देवास्तस्मिन्निपातिते ॥ मुनयोमानवाश्चैवयेचान्येसा
धवःक्षितौ ॥ ६९ ॥ चंडिकाऽपिरणंत्यक्त्वाशुभेदेशेऽथसंस्थिता ॥ देवास्तत्राऽऽययुःशीघ्रंस्तोतुकामाःसुखप्रदाम् ॥ ७० ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुरा
णेपंचमस्कंधेमहिषाऽसुरवधोनामाऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८॥ ॥ ॥ ॥ व्यासउवाच॥ अथप्रमुदिताःसर्वेदेवाइंद्रपुरोगमाः॥महिषंनिहतंदृष्ट्वातुष्टुवुर्जगदंबि
काम् ॥ १ ॥ देवाऊचुः ॥ ब्रह्मासृजत्यवतिविष्णुरिदंमहेशःशक्त्यातवैवहरतेननुचांतकाले ॥ईशानतेऽपिचभवंतितयाविहीनास्तस्मात्त्वमेवजगतःस्थिति
नाशकर्त्री ॥ २ ॥ कीर्तिर्मतिःस्मृतिगतीकरुणादयात्वंश्रद्धाधृतिश्चवसुधाकमलाजयाच ॥ पुष्टिःकलाऽथविजयागिरिजाजयात्वंतुष्टिःप्रमात्वमसिबुद्धिरुमा
रमाच॥३॥विद्याक्षमाजगतिकांतिरपीहमेधासर्वंत्वमेवविदिताभुवनत्रयेऽस्मिन्॥आभिर्विनातवतुशक्तिभिराशुकर्तुंकोवाक्षमःसकललोकनिवासभूमे॥४॥
त्वंधारणाननुनचेदसिकूर्मनागौधर्तुंक्षमौकथमिलामपितौभवेताम् ॥ पृथ्वीनचेत्त्वमसिवागगनेकथंस्थास्यत्येतदंबनिखिलंबहुभारयुक्तम् ॥ ५ ॥

॥ सातस्याऽपिभवेच्छक्तिस्तयाहीनोनिरर्थकः ॥ यस्तुरुद्रत्वमापन्नःशिवोयोमुनिसत्तमाः ॥ सातस्याऽपिभवेच्छक्तिस्तयाहीनोनिरर्थकइति ॥२॥ यस्मात्त्वंमहाकारणस्वरूपातस्मात्सर्वकार्यरूपाऽ
पिजातैव ॥ कार्यस्यकारणानन्यत्वादितिवदन्मुख्यानिरूपाणिविभूतिस्थानापन्नान्युपासनार्थमनुवदति कीर्तिरिति ॥ स्मृतिगतीइतिद्वंद्वः ॥ अजपाजपामंत्ररूपेत्यर्थः ॥ गिरिजारुद्रशक्तिः ॥ उमाई
श्वरशक्तिः ॥ ३ ॥ किंपुनरेतावत्स्वरूपैवाहमस्मीतिचेत्तत्राह सर्वंत्वमेवविदितेति ॥ सर्वकारणरूपायास्तवकार्यमात्रस्वरूपत्वात्सर्वात्मकत्वमस्त्येवेत्यर्थः ॥ ननुतदैतच्छक्तिस्वरूपत्वमेवप्रथमतःकि
मितिप्रतिपादितमितिचेदाभिर्विनाव्यवहारस्याऽसंभवादासांमुख्यत्वेनोपासकानांविभूतिस्वरूपप्रदर्शनार्थंप्रतिपादितमित्यभिप्रायेणाह आभिर्विनेति ॥ कर्तुंव्यवहारमित्यर्थः ॥ सकललोकनिवासभू
मेइतिदेवीसंबोधनम् ॥ सर्वाऽधिष्ठानरूपिणीत्यर्थः ॥ अधुनाधारणाशक्तिरूपांविभूतिंवर्णयति त्वंधारणाननुनचेदिति ॥ हेभगवतित्वंधारणाशक्तिरूपाननुनिश्चयेननचेदसितदाकूर्मनागाविलांपृ
थ्वींधर्तुंकथंक्षमौभवेतांनकथमपीत्यर्थः ॥ तथात्वंपृथ्वीनचेदसितदैतज्जगद्बहुभारयुक्तंगगनेंतरिक्षेकथंस्थास्यति ॥ नकथमपीत्यर्थः ॥ तथाचसर्वाधारशक्तिरूपात्वमसीतिभावः ॥ तथाचश्रुतिः ॥
अहंरुद्रेभिर्वसुभिश्चराम्यहमादित्यैरुतविश्वदेवैः ॥ अहंमित्रावरुणोभाबिभर्मीत्यादिः ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

इत्थंसर्वैश्वर्यांत्वयिसत्यांयेऽन्येऽन्यदेवताउपासते तेतवमायागुणैर्विमूढाएवेत्याह येवास्तुवंतीति ॥ वाशब्दस्त्वर्थकः ॥ येतुमनुजाअमरांश्चतुर्मुखविष्णुरुद्रांस्तथाशुभ्रांशुश्चंद्रस्तत्प्रभृतीन्स्तुवंति॥ तेतवमायागुणैर्विमूढाएवमोहिताएव ॥ नस्वोपास्यदेवतांकल्याणदायिनींमुख्यत्वेनाराध्यांजानंतीतिभावः ॥ किंत्वांशक्तिरूपामृतेविहायकार्येकार्यविषयेतेदेवाःप्रभवंति समर्थाभवंति ॥ यतोमूढैराराध्यंते किंतुनैवभवंति त्वच्छक्तियुक्ताएवतेभक्तकार्यंकर्तुंक्षमास्ततस्त्वामेवकुतोनभजंतीतिभावः ॥ तदुक्तंशिवपुराणेउमासंहितायाम् ॥ येनस्तुवंतिदेवेशींसर्वकारणकारणाम् ॥ मायागुणैर्मोहिताःस्युर्हतभाग्यानसंशयइति ॥ ६ ॥ एवमन्यदेवतोपासकोपहासंकृत्वाश्रोत्रियोपहासमाह येजुह्वतिप्रविततइति ॥ हेभगवति अथानंतरंयेप्रवितते विस्तृतेयज्ञे सुरानिंद्रादीन्देवान्समधिकृत्योद्दिश्यसमृद्धंविपुलंहविर्जुह्वतितेऽपिअल्पधियएव ॥ यतस्तस्मिन्यज्ञेत्वंस्वाहारूपानचेदसिनप्रयुज्यसेचेत्तदातेदेवाअद्धासाक्षात्तद्धुतंहविरापुःप्राप्नुयुःकिं नैवप्राप्नुयुः ॥ ततस्त्वदधीनमेवतेषांजीवितमिति ॥ ततस्तस्माद्धेतोस्त्वामेवमूढाःकिंनयजंतिकुतोनयजंतीत्यर्थः ॥ यतोनयजंतिततोऽल्पधियएवतेइतिभावः ॥ तथाचब्रह्मांडपुराणेललितोपाख्याने॥अश्रुतासःश्रुतासश्चयज्वानोयेऽप्ययज्वनः ॥ स्वर्यंतोनापेक्षंतेइंद्रमग्निंचयेविदुः ॥ सिकताइवसंयंतिरश्मिभिःसमुदीरिताः ॥ अस्माल्लोकादमुष्माच्चेत्याहच।रण्यकश्रुतिरिति ॥ काठकेपि ॥ प्लवाह्येतेदृढायज्ञरूपाअष्टादशोक्तमवरंयेषुकर्मेति ॥ ७ ॥ ननुतेषांदेवानांभोगप्रदत्वाल्लोकास्तानेवभजंतीतिचेत्तत्राह भोगप्रदासीति ॥ हेभगवतिभवतित्वमेवचराचराणांभोगप्रदासि ॥ यतःस्वांशैःसप्तप्रकृतिविकृतिरूपैः ॥ षोडशविकारैश्चनित्यंप्राणिनांजीवनंप्राणनंददासिप्रारब्धकर्मभोगार्थम् ॥ नहितद्विरहितानांजीवहीनानांप्रारब्धभोगःसंभवति ॥ तस्मात्प्रारब्धकर्मभोगानुसारेणजीवनदातृत्वात्त्वमेवभोगप्रदासीत्यर्थः ॥ तत्रहेतुमप्याह स्वीयानिति ॥ यथास्वीयान्सुरान्पोषयसि ॥ इहप्रपंचेतद्वत्परान्सुरानपिभोगजीवितदानेनाऽपिपालयसीतिहेतोस्त्वमेवभोगप्रदासीत्यर्थः ॥ नहिपूर्वोक्तदेवानांभोगप्रदत्वेतेदेवाःस्वशत्रुभ्योदैत्येभ्योऽपिभोगंददतीतियुज्यते ॥ दैत्यभोगप्रणाशार्थमेवतेषामुद्योगात्तस्मात्तद्देवेभ्योव्यतिरिक्तात्वमेवभोगप्रदासीतिभावः ॥ ८ ॥ ननुदुष्टान्दैत्यान्किमित्यहंपालयामीतिचेत्तत्राह मातःस्वयमिति ॥ हेभगवतिमातर्यस्मात्कारणाद्विपिनेऽरण्येविनोदाल्लीलयावंध्यानफलान्पलाशरहितान्पत्ररहितान् कटूंश्चवृक्षान्स्वयंविरचितानुत्पादितान्निपुणाःपंडिताःपुरुषानोच्छेदयंतिकथंचित्कथमपि ॥ तस्मात्त्वमपितद्वदेवतेषांनिकृष्टकर्मभिस्तानुत्पाद्यदैत्यान्नोच्छेदयसि किंतुपालयस्येवेत्यर्थः ॥ तदुक्तंविषवृक्षोपिसंवर्ध्यस्वयंछेत्तुमसांप्रतमिति ॥ ९ ॥

येवास्तुवंतिमनुजाअमरान्विमूढामायागुणैस्तवचतुर्मुखविष्णुरुद्रान् ॥ शुभ्रांशुवन्हियमवायुगणेशमुख्यान्किंत्वामृतेजननितेप्रभवंतिकार्ये ॥
॥ ६ ॥ येजुह्वतिप्रवितते ऽल्पधियोंबयज्ञेवन्हौसुरान्समधिकृत्यहविःसमृद्धम् ॥ स्वाहानचेत्त्वमसितेकथमापुरद्धात्वामेवकिंनहियजंतिततोहिमूढाः
॥ ७ ॥ भोगप्रदाऽसिभवतीहचराचराणांस्वांशैर्ददासिखलुजीवनमेवनित्यम् ॥ स्वीयान्सुरान्जननिपोषयसीहयद्वत्तद्वत्परानपिचपालयसीति
हेतोः ॥ ८ ॥ मातःस्वयंविरचितान्विपिनेविनोदाद्वंध्यान्पलाशरहितांश्चकटूंश्चवृक्षान् ॥ नोच्छेदयंतिपुरुषानिपुणाःकथंचित्तस्मात्त्वमप्यतितरांपरिपासिदैत्यान् ॥ ९ ॥

॥ ६९ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नन्वेवंचेत्तेषामुच्छेदोऽनुचितएवेतिकथंमयातेनिरंतरंहन्यंतेइतिचेत्तत्राह यत्त्वंतुहंसीति ॥ हेभगवति ॥ त्वंकरुणारसमाददानैवदेहांतरेपिस्वर्गादिष्वपिदेवांगनानांसुरतरूपासुकेलिषुक्रीडासुमति
येषामरातीनांशत्रूणांतानरातीन्शरैरणमूर्ध्निहंसि यत्तत्तेचरित्रमिदमनुचितंनं ॥ किंत्वीप्सितपूरणायतेषांमनोरथपूरणायैव नद्वेषार्थमित्यर्थः॥अयंभावः ॥यद्यहंदेवानांभोगेच्छून्दैत्यान्नहनिष्यामि
तदातेषांकथंतद्भोगसिद्धिः ॥ नहितेतामसप्रकृतयोयागादिभिःस्वर्गंगमिष्यंति ॥ नचतद्विनातत्सुखंप्राप्स्यंति तस्मादेतानमच्छस्त्रपूतान्कृत्वास्वर्गंप्रापयिष्यामीतिमनीषयातेषांकल्याणार्थमेववव
धोनान्यप्रयोजनइति ॥ तदुक्तम् ॥ लालनेताडनेमातुर्नाऽकारुण्यंयथाऽर्भके ॥ तद्वद्देवमहेशस्यनियंतुर्गुणदोषयोरिति ॥ १० ॥ ननुस्वर्गसुखार्थमेवयदितानहंहन्मितर्हितावन्मात्रंकार्यंममेच्छयाऽ
पिभवितुमर्हति ममेच्छयैवसर्वसृष्टेर्जातत्वात्तथाचकिमर्थंदैत्यवधफल्गुकार्यार्थमवतारग्रहणमितिचेत्तत्राह चित्रंत्वमीति ॥ हेजननियेषांकृतेयेषांदैत्यानामर्थेतेतवदेहनिबंधनंदेहग्रहणंभवति ॥ तेदनु
जादैत्यास्त्वाच्चिंतितेनत्वदिच्छयाअसुभिःप्राणैरहितानसंतीतियत्तच्चित्रमेवाऽऽश्चर्यमेवत्वदिच्छयैवतेषांमरणंस्वर्गप्राप्तिश्चाऽनायासेनैवापेक्षिता ॥ ननुतदर्थमवताराऽपेक्षाऽस्ति ॥ तदेतत्कुतोन
जातमित्याश्चर्यमेवाऽस्माकंभाति ॥ तर्हिममाऽवतारग्रहणेकोहेतुर्भवद्भिर्योजितइतिचेत्क्रीडारसएवाऽत्रहेतुर्नान्यतरः ॥ स्वार्थेतरप् ॥ नान्यइत्यर्थः ॥ अवतारंगृहीत्वानानालीलाः कर्तव्यास्तल्ली

यत्त्वंतुहंसिरणमूर्ध्निशरैररातीन्देवांगनासुरतकेलिमतीन्विदित्वा ॥ देहांतरेऽपिकरुणारसमाददानात्तत्तेचरित्रमिदमीप्सितपूरणाय ॥१०॥ चित्रंत्वमीयद
सुभीरहितानसंतित्वच्चिंतितेनदनुजाःप्रथितप्रभावाः ॥ येषांकृतेजननिदेहनिबंधनंतेक्रीडारसस्तवनचाऽन्यतरोऽत्रहेतुः ॥ ११ ॥ प्राप्तेकलावहहदुष्टतरे
चकालेनत्वांभजंतिमनुजाननुवंचितास्ते ॥ धूर्तैःपुराणचतुरैर्हरिशंकराणांसेवापराश्चविहितास्तवनिर्मितानाम् ॥ १२ ॥ ज्ञात्वासुरांस्तववशानसुरार्दितां
श्चयेवैभजंतिभुविभावयुताविभग्नान् ॥ धृत्वाकरेसुविमलंखलुदीपकंतेकूपेपतंतिमनुजाविजलेऽतिघोरे ॥ १३ ॥ विद्यात्वमेवसुखदाऽसुखदाऽप्यविद्या
मातस्त्वमेवजननार्तिहरानराणाम् ॥ मोक्षार्थिभिस्तुकलिताकिलमंदधीभिर्नाऽऽराधिताजननिभोगपरैस्तथाऽज्ञैः ॥ १४ ॥ ब्रह्माहरश्चहरिरप्यनिशंश
रण्यंपादांबुजंतवभजंतिसुरास्तथान्ये ॥ तद्वैनयेऽल्पमतयोमनसाभजंतिभ्रांताःपतंतिसततंभवसागरेते ॥ १५ ॥

लाकीर्तनेनश्रवणेनच भक्तिवृद्धिःपवित्रता चभविष्यतीतिक्रीडारसएवाऽत्रहेतुरितिभावः ॥ तदुक्तंशिवपुराणेउमासंहितायाम् ॥ यदिच्छावैभवंसर्वंतस्यादेहग्रहःस्मृतः ॥ लीलयासाऽपिभ
क्तानांगुणवर्णनहेतवे ॥ साऽपिलीलाऽपीत्यर्थः ॥ देहग्रहोऽवतारः ॥ ११ ॥ एवमेतादृशवैभवांत्वांजनानभजंतियतोधूर्तैस्तेवंचिताइतिजनानाक्रोशति प्राप्तेकलाविति ॥ दुष्टेकलौप्राप्तेसतिसाध
नांतररहितस्याऽतिपापिनोऽपि स्मरणमात्रेणचतुर्विधपुरुषार्थदांत्वांभगवतींयेनभजंतिते धूर्तैः पुराणचतुरैर्ननुनिश्चियेनवंचिताः ॥वंचयित्वाचतवनिर्मितानांत्वयोत्पादितानांहरिशंकरादीनांसेवा
पराश्चविहिता इत्यहहाहोलोकस्यभाग्यमित्थमस्तीतिभावः ॥ १२ ॥ पुनरपिजनानाक्रोशति ज्ञात्वेति ॥ तववशांस्त्वदधीनानसुरार्दितान्दैत्यपीडितान्विभग्नान्खंडिताभिमानान् एतादृशान्दे
वान्ज्ञात्वाऽपियेभजंतीत्यन्वयः ॥ दीपकंदीपमित्यर्थः ॥ अन्योऽर्थःस्पष्टः ॥ तदुक्तमुमासंहितायाम् ॥ नभजंतिमहादेवींकरुणारससागराम् ॥ अंधकूपेपतंत्येतेघोरेसंसाररूपिणीति ॥ १३ ॥ न
नुतर्हिंकैरहमाराधिताऽस्मीसिचेत्तत्राहुः विद्यात्वमेवेति ॥ असुखदाअविद्याऽपिहेमातस्त्वमेव नराणांजनानाऽऽर्तिहराऽपित्वमवे॥सर्वस्वरूपात्वमेवाऽसीत्यर्थः ॥ सैतादृशीत्वंमोक्षार्थिभिर्मुनिभिः क
लिताऽसिआराधितासि ॥ अज्ञैर्नाऽऽराधितासीत्यार्थिकार्थकथनम् ॥ १४ ॥ तर्हियेमांनभजंतितेषांकागतिर्भवतीतिचेत्तत्राह ब्रह्माहरश्चेति ॥ १५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पुनर्जनानाक्रोशति चंडीति ॥ चंडिकोपइतिधातोश्चंडीतिरूपंनिष्पन्नं ॥ सकलजगद्भयंकरंब्रह्ममायाविशिष्टंचंडीपदवाच्यं॥ब्रह्मणोभयंकरत्वंच भीषास्माद्वातःपवतइतिश्रुतौ ॥ महद्भयंवज्रमुद्यतमिति श्रुतौकंपनादित्यधिकरणेचवर्णितम् ॥ त्वदंघ्रिजलजंतवांघ्रिकमलंतस्मादुत्थितंरजःपंचमहाभूतरूपंअन्यःस्पष्टोर्थः॥१६॥इयंयायथाकथंचिदस्माभिःस्तुतिःक्रियतेसासतीवाऽसतीवेतिनवयंविद्मोयतो वाग्देवतयात्वयायथामुखेस्थितयाप्रेर्यतेतथाकुर्मइत्याह वाग्देवतेति ॥ हेदेविसुराऽसुराणांवाग्देवतात्वमसि ॥ कुतइतिचेद्यस्मात्तेषांमुखेयदैवयदाऽपित्वंचेन्नैववससिवासंनैवकरोषितदातेमरवराउप लक्षणतयादैत्याअपिवक्तुंशक्तानैवप्रभवंतितस्मादित्यर्थः ॥ क्वेयंव्याप्तिर्गृहीतेतिचेद्यस्मान्मनुजास्तद्विहीनावाग्देवताविहीनामूकामुखेसत्यपिनैवब्रुवंतिवदंति तस्मात्तत्रगृहीताव्याप्तिरितिभावः ॥१७॥ अधुनादेवतासुप्रत्येकंदोषंदर्शयंस्तद्भक्तानुपहसति ॥ शप्तोहरिरिति ॥ हेजननिकुपितेनभृगुणाहरिःशप्तस्तुशप्तएवकामंयथेच्छंमीनोबभूव॥तथाकमठःकूर्मः ॥ तथासूकरस्तुवराहोपि॥पश्चादनंतरंनृसिं हइतिएवंप्रकारेण यश्छलकृद्वामनोपिबभूवेतिपराधीनायेऽवतारास्तान्सेवतांपुरुषाणांमृतिभयंकिंनस्यादपितुस्यादेव येशापदग्धाःस्वस्यकल्याणंकर्तुंनशक्नुवंतितैःपरस्यकल्याणंकथंक्रियेतइतिभा वः॥१८॥शंभोःपपातेति॥यस्यशंभोःसतीवियोगादरण्यगतस्यभृगोःशापाल्लिंगंपतितमिदंपुराणादिषुप्रसिद्धम्॥ स्वलिंगपालनेपियोनसमर्थस्तंशिवंयेभजंतितेषामिहपरत्रवा कथंसुखंभूयान्नकथमपीत्य

चंडित्वदंघ्रिजलजोत्थरजःप्रसादैर्ब्रह्माकरोतिसकलंभुवनंभवादौ ॥ शौरिश्चपातिखलुसंहरतेहरस्तुत्वांसेवतेनमनुजस्त्विहदुर्भगोऽसौ ॥ १६ ॥ वाग्देवता त्वमसिदेविसुराऽसुराणांवक्तुंनतेऽमरवराःप्रभवंतिशक्ताः ॥ त्वंचेन्मुखेवससिनैवयदैवतेषांयस्माद्भवंतिमनुजानहितद्विहीनाः ॥ १७ ॥ शप्तोहरिस्तुभृगु णाकुपितेनकामंमीनोबभूवकमठःखलुसूकरस्तु ॥ पश्चान्नृसिंहइतियश्छलकृद्धरायांतान्सेवतांजननिमृत्युभयंनकिंस्यात् ॥१८॥ शंभोःपपातभुविलिंग मिदंप्रसिद्धंशापेनतेनचभृगोर्विपिनेगतस्य ॥ तंयेनराभुविभजंतिकपालिनंतुतेषांसुखंकथमिहाऽपिपरत्रमातः ॥ १९ ॥ योभूद्गजाननगणाऽधिपतिर्म हेशात्तंयेभजंतिमनुजावितथप्रपन्नाः ॥ जानंतितेनसकलार्थफलप्रदात्रींत्वांदेविविश्वजननींसुखसेवनीयाम् ॥ २० ॥ चित्रंत्वयाऽरिजनताऽपिदयार्द्रभावा द्धत्वारणेशितशरैर्गमिताद्युलोकम् ॥ नोचेत्स्वकर्मनिचितेनिरयेनितांतंदुःखाऽतिदुःखगतिमापदमापतेत्सा ॥२१॥

र्थः॥१९॥ योभूद्गजाननेति॥ हेमातः॥ महेशाच्छि वादभूत्कोसौ गजाननश्चाऽसौगणाधिपतिश्चतंशिवपुत्रंयेभजंतितेनरावितथप्रपन्नाअकल्याणकरेदेवेकल्याणकरत्वदेवबुद्धिमापन्नाभ्रांताएव॥शिवाराधनेनतुकल्याणंनैवजायते ॥ कुतःपुनस्तत्पुत्रारा धनेनेतिभावः॥किमर्थमेतादृशंभवतीतिचेत्तत्राह जानंतितेनेति॥सुखसेवनीयांस्मरणमात्रेणापिचतुर्विधपुरुषार्थदांविश्वमातरंनजानंतीतिहेतोःनहितादृशज्ञानेसतिउत्कृष्टपक्षपातंविहायनिकृष्टपक्षपातं कश्चित्करोति॥तस्मात्तेमूढत्वात्तथाकुर्वंतीतिभावः॥तदुक्तंशिवपुराणेउमासंहितायाम्॥गंगांविहायतृष्यर्थंमरुवारियथाव्रजेत्॥विहायदेवींतद्भिन्नंतथादेवांतरंव्रजेदिति॥यस्याःस्मरणमात्रेणपुरुषार्थचतु ष्टयम्॥ अनायासेनलभतेकस्त्यजेत्तांनरोत्तमइति सूतसंहितायामपि॥करुणासागरामेतांयःपूजयतिशांकरीम्॥ किंनसिध्यतितस्येष्टंतस्याएवप्रसादतइति॥२०॥श्रीदेवींसंतोषयितुंकांचिच्चमत्कारवा र्तांकुर्वंति चित्रमिति ॥ हेदेवि ॥ चित्रमयमेकोविलक्षणश्चमत्कारइत्यर्थः ॥ कोसावितिचेच्छृणु त्वयारिजनतापिशत्रुसमूहोपिदयार्द्रभावान्निशितशरैरणेहत्वाद्युलोकंस्वर्गंलोकंगमितापापितेति ॥ नहिदयायांसत्यांदयाविषयस्यवधःसंभवति ॥ नचशत्रुविषयेकस्याऽपिदयोद्भवोभवति ॥ तस्मादिदमुभयमपिविद्यमानमाश्चर्यमेव ॥ननुकिमर्थंमयातेषांदैत्यानामुपरिआश्चर्यकारणभूतादयासंपादितेति चेत्तत्राह नोचेत्स्वकर्मेति ॥ स्वस्यासुरसमूहस्ययत्तामसंकर्मतेननिचितेसंपादितेनिरयेनरकेनितांतमत्यंतंयथास्यात्तथादुःखापेक्षयाप्यतिदुःखस्यगतिःप्राप्तिस्तद्रूपामापदंनोचेत्यदिदयानक्रियतेचे त्तदाऽऽपतेत्प्राप्नुयात्साऽरिजनतेतिहेतोरित्यर्थः ॥ असुरयोनिष्वपियदैतादृशीदयातदाभक्तेषुकियतीस्यादितिनविद्मइतिगूढोऽभिसंधिः ॥ निरतिशयदयावत्त्वमनेनवर्णितम् ॥ २१ ॥ ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ननुवीराणांपराक्रमवर्णनएवसंतोषो भवतितत्तोभवद्भिर्ममपराक्रमःकुतोनवर्ण्यतेतत्राह ब्रह्माहरश्चेति ॥ गर्वभावादहंकारावृतत्वात्तादृशाःपरिच्छिन्नाब्रह्मादयोऽपितवप्रभावंनजानंतियदातदातवाऽमितप्रभावैरतुलप्रभावैर्गुणैःसत्त्वादिभिःसंमोहिताः केऽन्येअस्मदादयःप्रभावंविदितुंसमर्थाभवंति नकेपीत्यर्थः॥तथाचश्रुतिः॥यस्याःस्वरूपंब्रह्मादयोनविजानंतितस्मादुच्यतेऽज्ञेयेति॥२२॥ननुयथामत्प्रभावस्तथामत्स्वरूपमपिकेनापिनज्ञायतेचेत्कथमुच्यतेभगवत्याराधनान्मुक्तोभवतीति॥नहिप्रभावस्वरूपज्ञानंविनाराधनंसंभवतीतिचेत्तत्राह क्लिश्यंतितेऽपीति ॥ हेमातः येमुनयस्तवरूपंदुर्विभाव्यमितिमत्वातवपादांबुजंनहिभजंति ॥ अथचदृश्यमानसूर्याग्निसेवनपराअग्निहोत्रादिकर्मनिष्णाताभवंतितेविमूढचित्ताः ॥ क्लिश्यंत्येवक्लेशंप्राप्नुवंत्येव ॥ यतःश्रुतिशतैःसर्ववेदैरपिप्रतिपादितमतएववेदसारंपरमार्थतत्त्वंतैर्नज्ञातंततइत्यर्थः॥ अयंभावः॥ नहिब्रह्मरूपिण्याभगवत्यारूपंकेनचिदुपलभ्यतेस्पष्टतया॥ किंतु अस्तीत्येवोपलब्धव्यस्तत्त्वभावेनचोभयोः॥ अस्तीत्येवोपलब्धस्यतत्त्वभावःप्रसीदतीतिश्रुत्युक्तरीत्यातथानेतिनेतीतिप्रतिपादितरीत्याचनिषेधावधिभूताकाचिदस्तिभगवतीतिसत्तामात्रोपलब्ध्यैवतदाराधनस्यसंभवात् ॥ तत्रक्लेशंमन्वानायेतांसच्चिदानंदरूपिणींनभजंतितेक्लिश्यंतीतियुक्तमेवेति ॥ तथाश्रुतिः ॥ योवाएतदक्षरमविदित्वागार्गिअस्मिंल्लोकेजुहोति ददातितपस्यत्यपिबहूनिवर्षसहस्राण्यंतवानेवाऽस्यलोकोभवतीति ॥२३ ॥ ननुतर्हिसर्वोत्कृष्टांसुलभांसर्वफलदांममोपासनांकिमितिमूढाःपरित्यजंतिव्यर्थमितिचेत्तत्राह मन्येइति ॥ हेमातस्तवगुणाःसत्त्वादयोहिस्वबुद्धिरचितैःपुरुषबुद्धिरचितैर्विविधाऽऽगमैर्नानातंत्रैर्मोहकैर्हेतुभिर्लोकान्विष्ण्वीशभास्करगणेशदेवतापरान्

ब्रह्माहरश्चहरिरप्युतगर्वभावाज्जानंतितेऽपिविबुधानतवप्रभावम् ॥ केऽन्येभवंतिमनुजाविदितुंसमर्थाःसंमोहितास्तवगुणैरमितप्रभावैः ॥२२॥ क्लिश्यंतितेऽपिमुनयस्तवदुर्विभाव्यंपादांबुजंनहिभजंतिविमूढचित्ताः ॥ सूर्याग्निसेवनपराःपरमार्थतत्त्वंज्ञातंनतैःश्रुतिशतैरपिवेदसारम् ॥२३॥ मन्येगुणास्तवभुविप्रथितप्रभावाःकुर्वंतियेहिविमुखान्ननुभक्तिभावात् ॥ लोकान्स्वबुद्धिरचितैर्विविधाऽऽगमश्चविष्ण्वीशभास्करगणेशपरान्विधाय ॥२४॥ कुर्वंतियेतवपदाद्विमुखान्नराग्र्यान्स्वोक्तागमैर्हरिहरार्चनभक्तियोगैः ॥ तेषांनकुप्यसिदयांकुरुषेऽबिकेत्वंतान्मोहमंत्रनिपुणान्प्रथयस्यलंच ॥२५॥तुर्येयुगेभवतिचाऽतिबलंगुणस्यतुर्यस्यतेनमथितान्यसदागमानि ॥त्वांगोपयंतिनिपुणाःकवयःकलौवैत्वत्कल्पितान्सुरगणानपिसंस्तुवंति॥२६॥

तत्तत्प्राणिप्रारब्धवशेनतत्तद्देवतोपासकान् विधायतवभक्तिभावात्विमुखान्कुर्वंतीतिमन्येहं तत्तत्स्वाद्धेतोस्तवोपासनांपरित्यजंतिस्वभावइत्यर्थः॥२४॥ननुमद्गुणैरेवतेषांबुद्धिर्विपरीतामयैवंकृतेतिभवताकथंज्ञायतइतितत्रोच्यते कुर्वंतियेतवेति ॥ हेंबिकेमातर्येपुरुषाःस्वोक्तागमैः पुरुषप्रणीतागमैःकथंभूतैर्हरिहरार्चनभक्तियोगैर्हरिहरार्चनभक्तिप्रतिपादकैस्तादृशागमैस्तदुपदेशैरित्यर्थः ॥ नराग्र्यान्ब्राह्मणान्तवपदाद्विमुखान्कुर्वंतितेषांसंबंधसामान्येषष्ठीतान्नकुप्यसीत्यर्थ ॥किंच॥तेषुदयांचकुरुषे॥किंच॥तान्मोहमंत्रनिपुणान्वश्याकर्षणादिमंत्रनिष्णातानलंपूर्णंप्रथयसिविस्तारयसि॥धनादिनावंशवृद्ध्यादिनाचेत्यर्थः॥अयंभावः यदित्वदन्यदेवतोपासनातवेष्टानाऽस्तितर्हितद्देवतोपासकानांतद्देवतामंत्रागमोपदेष्टृणांचकल्याणंकथंकरोषिनाशयोग्याहिते ॥ करोषिचकल्याणंयत्किंचित्क्षुल्लकफलप्रदानेन ॥तस्मादपितवाभिमतमेवेतिज्ञायते ॥ तस्मात्त्वयैवस्वगुणैःप्रारब्धवशात्तेषांविपरीताबुद्धिःकृतेतिनिश्चीयतइति ॥२५॥ ननुयद्यहमेवस्वगुणैस्तेषांविपरीतबुद्धिंकरोमितर्हिसत्ययुगेऽपितथाविधाःकुतोनसंतिसर्वेमदाराधकाएवकुतःसंतीतिचेत्तत्राह तुर्येयुगेइति॥तुर्येसत्ययुगेतुर्यगुणस्याऽतिशुद्धसत्त्वगुणस्यामिश्रितस्यगुणत्रयापेक्षयातुर्यत्वात् ॥ तस्यतुर्यगुणस्याऽतिबलंप्राबल्यंभवति॥तेनहेतुनासत्ययुगेऽसदागमान्यसच्छास्त्राणिमथितान्युन्मथितानिभवंति॥ कलौतुतुर्यगुणस्याऽभावाद्गुणत्रयस्याऽतिप्रबलत्वात्कवयोनिपुणाःकवित्वाभिमानिनस्त्वांगोपयंतिनोपासतेमंदभाग्यत्वादथचत्वत्कल्पितान्हरिब्रह्मादीन्सुरान्संस्तुवंतिभजंतेइत्यर्थः ॥ अयंभावः सत्ययुगेसर्वेउत्तमप्रारब्धवंतःपुण्यजनाः संति ततस्त्वयातस्मिन्युगेसुखदायकःसत्त्वगुणएवस्थापितस्तदनुगुणास्त्वोपासनाचस्थापिता ॥ कलियुगेतुदुष्टप्रारब्धत्वात्तेदुःखदायकागुणास्त्वयास्थापितास्सद्गुणानुरोधेनचस्वाऽतिरिक्तदेवानामल्पफलदानांवोपासनास्थापितेतितस्मिन्युगेसर्वेत्वदाराधकाःसंति नान्यदेवताराधकाइति ॥ २६ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अस्तिवयंपामराणांकथात्वदुपासकास्तुधन्याएवेत्याह ध्यायंतीति ॥ तदुक्तमुमासंहितायां ॥ तेधन्याःकृतकृत्याःस्युर्धन्यास्तेषांप्रसूःकुलम् ॥ येषांचित्तंभवेल्लीनंश्रीदेव्यांपरसंविदीति ॥ २७ ॥ अधुनामायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्याभगवत्याःपुंप्रकृत्यात्मकत्वात्केवलप्रकृतिरूपत्वेनापितांवर्णयतिचिच्छक्तिरिति ॥ चिच्छक्तिशब्देनचैतन्यमुच्यते ॥ तदुक्तंसंक्षेपशारीरके ॥ चिच्छक्तिःपरमेश्वरस्य विमलाचैतन्यमेवोच्यतइति ॥ हेमातः साचिच्छक्तिःपरमात्मन्यस्तितेनकारणेनसोपिपरमात्माव्यक्तोनामरूपात्मकोभवतितथाजगत्सुविदितःप्रसिद्धस्तथाभवकृत्यकर्ता प्रपंचसृष्टिस्थितिसंहृतिकर्ताभवति ॥ कःपुरुषोस्मात्परमात्मनोन्यस्त्वद्विरहितः स्वशक्त्यैवाऽमुष्मिन्प्रपंचेकर्तुंविहर्तुंतथासंचलितुंप्रभवति नकोऽपीत्यर्थः ॥ यद्यस्तितर्हितत्रापित्वंशक्तिरूपाभवस्येव ॥ एतादृशीत्वंसकलकारणामहनीयेतिभावः ॥ तदुक्तंदक्षिणामूर्तिसंहितायाम् ॥ शक्त्याविनाशिवेसूक्ष्मेनामधामनविद्यतइति ॥ २८ ॥ ननुमाभूच्चिच्छक्तिस्तत्त्वान्येवचतुर्विंशतिसंख्यानिमहदादीनिजगत्करिष्यंती

ध्यायंतिमुक्तिफलदांभुवियोगसिद्धांविद्यांपरांचमुनयोऽतिविशुद्धसत्त्वाः ॥ तेनाप्नुवंतिजननीजठरेतुदुःखंधन्यास्तएवमनुजास्त्वयियेविलीनाः ॥ २७ ॥ चिच्छक्तिरस्तिपरमात्मनितेनसोपिव्यक्तोजगत्सुविदितोभवकृत्यकर्ता ॥ कोन्यस्त्वयाविरहितःप्रभवत्यमुष्मिन्कर्तुंविहर्तुमपिसंचलितुंस्वशक्त्या ॥२८॥ तत्त्वानिचिद्विरहितानिजगद्विधातुंकिंवाक्षमाणिजगदंबयतोजडानि ॥ किंचेंद्रियाणिगुणकर्मयुतानिसंतिदेवित्वयाविरहितानिफलंप्रदातुम् ॥ २९ ॥ देवामखेष्वपिहुतंमुनिभिःस्वभागंगृह्णीयुरंबविधिवत्प्रतिपादितंकिम् ॥ स्वाहानचेत्त्वमसितत्रनिमित्तभूतातस्मात्त्वमेवननुपालयसीवविश्वम् ॥ ३० ॥ सर्वंत्वयेदमखिलंविहितंभवादौत्वंपासिवैहरिहरप्रमुखान्दिगीशान् ॥ कालेऽत्सिविश्वमपितेचरितंभवाद्यंजानंतिनैवमनुजाःक्वनुमंदभाग्याः ॥ ३१ ॥ हत्वाऽसुरंमहिषरूपधरंमहोग्रंमातस्त्वयासुरगणःकिलरक्षितोऽयम् ॥ कांतेस्तुतिंजननिमंदधियोविदामोवेदागतिंतवयथार्थतयानजग्मुः ॥ ३२ ॥ कार्यंकृतंजगतिनोयदसौदुरात्मावैरीहतोभुवनकंटकदुर्विभाव्यः ॥ कीर्तिःकृताननुजगत्सुकृपाविधेयाप्यस्मांश्चपाहिजननिप्रथितप्रभावे ॥ ३३ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंस्तुतासुरैर्देवीतानुवाचमृदुस्वरा ॥ अन्यत्कार्यंचदुःसाध्यंब्रुवंतुसुरसत्तमाः ॥ ३४ ॥

तिचेत्तत्राह तत्त्वानीति ॥ चिद्विरहितानिचिच्छक्तिविरहितानीत्यर्थः ॥ तान्यपिजडत्वान्नजगत्कर्तुंफलंप्रदातुंवासमर्थानीत्यर्थस्तथैवेंद्रियाण्यपीतिसंपिंडितोर्थः ॥ २९ ॥ अस्माकंदेवानांतुसर्वभावेनत्वमेवपालयित्र्यसीत्याह देवामखेष्वपीति ॥ हेंऽबत्वंचेत्स्वाहारूपातत्रयज्ञेषुनिमित्तभूतासाधनभूतानाऽसितर्हिमुनिभिर्विधिवत्प्रतिपादितंमखेषुहुतंस्वभागंकिंदेवागृह्णीयुर्नगृह्णीयुरित्यर्थः ॥ यस्मादेवंतस्मात्त्वमेवदेवान्पालयसिदेवेषुपालितेषुदेवपालितंविश्वंत्वयैवपालितंभवतीत्यर्थः ॥ ३० ॥ हेभगवति वयंस्तुतिंकर्तुंप्रवृत्ताएवकेवलंनस्तुतिंकर्तुंयोग्यास्तवसकलकारणायामनोवाचामगोचरत्वात्तवचरितस्यब्रह्मादिबुद्धीनामप्यविषयत्वादित्याह सर्वंत्वयेदमिति ॥ मनुजाइत्युपलक्षणंदेवानाम् ॥ ३१ ॥ नकेवलंब्रह्मादयएवत्वांनजानंतीति किंतुवेदाअपितवगतिंयथार्थतयानजानंति तदाकांतेस्तुतिंकर्तुंवयंजानीमइत्याह हत्वासुरमिति ॥ यथार्थतयायाथातथ्येननजग्मुःनप्रापुः ॥ तथाचश्रुतिः॥ यतोवाचोनिवर्तंतइति ॥ ३२॥ अधुनाऽवतारंगृहीत्वादेव्याकृतमुपकारंवर्णयंति कार्यंकृतमिति ॥ भुवनकंटकश्चासौदुर्विभाव्यश्चेतिकर्मधारयः ॥ कृपाविधेयाजगत्सु हेजननि प्रथितप्रभावात्वमस्मांश्चपाहीत्यन्वयः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ अपराधसहस्रेति ॥ सर्वंनिजजनेषुसत्स्वपिपुत्रापराधंनिर्व्याजवृत्त्यामातैवसहतेनान्यइतिज्ञात्वा सर्वजगद्योनिंमातरंसर्वजगतोदेवींकुतोजनानभजंते कुतःस्वकल्याणात्प्र
च्यवंतेइतिजनानाक्रोशति ॥ तथाचव्याससूत्रम् ॥ योनिश्चगीयतइति ॥ ३८ ॥ नकेवलंभगवत्याजगद्योनित्वंकिंतुसर्वजीवसखित्वमप्यस्तीतिवक्तुंद्वासुपर्णेतिश्रुतिमर्थतःपठति ॥ द्वौसुपर्णाविति
॥ अस्मिन्देहरूपे वृक्षेद्वौसुपर्णौपक्षिसदृशौद्वौजीवपरमात्मानौस्तः ॥ तयोर्निरंतरंसख्यमस्तिकदाप्युभयोर्वियोगाऽभावात् एवंरीत्यानयोस्तृतीयःसखानैवाऽस्ति ॥ यएतस्यजीवस्याऽपराधंसहेत
इत्यर्थः ॥ ३९॥ यस्मादेवंतस्माज्जीवःस्वसखायंपरमेश्वरींभगवतींपरसंविदंहित्वाकिंनुकरिष्यतिस्वकल्याणं नहिशत्रुतःकल्याणंसंभवति॥नवागत्यंतरमस्तीत्यर्थः ॥ तस्मादियमेवभगवतीपितृमातृ

यदायदाहिदेवानांकार्यंस्यादतिदुर्घटम् ॥ स्मर्तव्याऽहंतदाशीघ्रंनाशयिष्यामिचाऽऽपदम् ॥३५॥ देवाऊचुः ॥ सर्वंकृतंत्वयादेवि कार्यंनःखलुसांप्रतम् ॥ यद
यंनिहतःशत्रुरस्माकंमहिषासुरः ॥ ३६ ॥ स्मरिष्यामोयथातेंबसदैवपदपंकजम् ॥ तथाकुरुजगन्मातर्भक्तिंत्वय्यप्यचंचलाम् ॥३७॥ अपराधसहस्राणिमा
तैवसहतेसदा ॥ इतिज्ञात्वाजगद्योनिंनभजंतेकुतोजनाः ॥३८॥ द्वौसुपर्णौतुदेहेस्मिंस्तयोःसख्यंनिरंतरम् ॥ नान्यःसखातृतीयोस्तियोपराधंसहेतहि ॥
॥३९॥ तस्माज्जीवःसखायंत्वांहित्वाकिंनुकरिष्यति ॥ पापात्मामंदभाग्योऽसौसुरमानुषयोनिषु ॥४०॥ प्राप्यदेहंसुदुष्प्रापंनस्मरेत्त्वांनराधमः ॥ मनसाक
र्मणावाचाब्रूमःसत्यंपुनःपुनः ॥४१॥ सुखेवाप्यथवादुःखेत्वंनःशरणमद्भुतम् ॥ पाहिनःसततंदेविसर्वैस्तववरायुधैः ॥ ४२ ॥ अन्यथाशरणंनास्तित्वत्पदां
बुजरेणुतः ॥ व्यासउवाच ॥ एवंस्तुतासुरैर्देवीतत्रैवांतरधीयत ॥४३॥ विस्मयंपरमंजग्मुर्देवास्तांवीक्ष्यनिर्गताम् ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचम
स्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः ॥१९॥ जनमेजयउवाच ॥ अथाऽद्भुतंवीक्ष्यमुनेप्रभावंदेव्याजगच्छांतिकरंवरंच ॥ नतृप्तिरस्तिद्विजवर्यशृण्वतःकथाऽमृतंतेमुख
पद्मजातम् ॥१॥ अंतर्हितायांचतदाभवान्यांचक्रुश्चकिंदेवपुरोगमास्ते ॥ देव्याश्चरित्रंपरमंपवित्रंदुराऽऽपमेवाल्पपुण्यैर्नराणाम् ॥२॥ कस्तृप्तिमाप्नोतिकथा
ऽमृतेनभिन्नोऽल्पभाग्यात्पटुकर्णरंध्रः ॥ पीतेनयेनाऽमरतांप्रयातिधिक्तान्नरान्येनपिबंतिसादरम् ॥३॥ लीलाचरित्रंजगदंबिकायारक्षान्वितंदेवमहामुनी
नाम् ॥ संसारवार्धेस्तरणंनराणांकथंकृतज्ञाहिपरित्यजेयुः ॥४॥ मुक्ताश्चयेचैवमुमुक्षवश्चसंसारिणोरोगयुताश्चकेचित् ॥ तेषांसदाश्रोत्रपुटैश्चपेयंसर्वार्थदंवेद
विदोवदंति ॥ ५ ॥ तथाविशेषेणमुनेनृपाणांधर्मार्थकामेषुसदारतानाम् ॥ मुक्ताश्चयस्मात्खलुतत्पिबंतिकथंनपेयंरहितैश्चतेभ्यः ॥ ६ ॥

सखिस्थानासर्वैर्जीवैराराध्येतिभावः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ द्वासुपर्णासयुजासखायेति ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ छ ॥
॥ पंचाशद्भिरथश्लोकैरंतर्धानोत्तरंतुयत्॥अभूद्वृत्तंजगत्क्षेमतदत्रैवापवर्ण्यते ॥ १॥ श्रीदेव्याअंतर्धानोत्तरंजनमेजयःपृच्छति अथेति॥अद्भुतप्रभावंवीक्ष्यतत्कथामृतंशृण्वतोमेतृप्तिर्नास्तीत्यन्वयः ॥१॥
नराणांमध्येऽल्पपुण्यैरित्यन्वयः ॥ तद्दुरापमेवश्रुत्वेतिशेषः ॥ २ ॥ तच्छ्रुत्वाअल्पभाग्याद्भिन्नःकस्तृप्तिमाप्नोतीत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ तेभ्योमुक्तेभ्योरहितैरित्यन्वयः ॥ ६ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

इत्येवमनुमेयमित्यन्वय ॥ ७ ॥ ८ ॥ उदरमेवौदरंतत्पूर्तिमात्रमपिनैवाऽऽप्नुवंतीत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ भगवत्याआराधनादेवैहिकंपारलौकिकंसुखंधर्मार्थकाममोक्षरूपंचसिद्ध्यतीति प्रकरणार्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ कथितमिति ॥ तेत्वयांतर्धानंगतेत्युक्तंतत्रांतर्धानोत्तरंसाभुवनेश्वरीस्वर्गेवामृत्युलोकेवाक्वसंस्थितेतिवदेत्यर्थः ॥ १४ ॥ लयंगतेति ॥ तस्मिन्नेवस्थलेलयंगतास्थूलशरीर

यैःपूजितापूर्वभवेभवानीसत्कुंदपुष्पैरथचंपकैश्च ॥ बैल्वैर्दलैस्तेभुविभोगयुक्तानृपाभवंतीत्यनुमेयमेवम् ॥ ७ ॥ येभक्तिहीनाःसमवाप्यदेहंतंमानुषंभारत भूमिभागे ॥ यैर्नार्चितातेधनधान्यहीनारोगान्विताःसंततिवर्जिताश्च ॥ ८ ॥ भ्रमंतिनित्यंकिलदासभूताआज्ञाकराःकेवलभारवाहाः ॥ दिवानिशंस्वार्थपराःकदाऽपिनैवाप्नुवंत्यौदरपूर्तिमात्रम् ॥ ९ ॥ अंधाश्चमूकाबधिराश्चखंजाःकुष्ठान्वितायेभुविदुःखभाजः ॥ तत्रानुमानंकविभिर्विधेयंनाराधितातैः सततंभवानी ॥ १० ॥ येराजभोगान्वितऋद्धिपूर्णाःसंसेव्यमानाबहुभिर्मनुष्यैः ॥ दृश्यंतियेवाविभवैःसमेतास्तैःपूजितांबेत्यनुमेयमेव ॥ ११ ॥ तस्मात्सत्यवतीसूनोदेव्याश्चरितमुत्तमम् ॥ कथयस्वकृपांकृत्वादयावानसिसांप्रतम् ॥ १२ ॥ हत्वातंमहिषंपापंस्तुतासंपूजितासुरैः ॥ क्वगतासामहालक्ष्मीःसर्वतेजःसमुद्भवा ॥ १३ ॥ कथितंतेमहाभागगतांतर्धानमाशुसा ॥ स्वर्गेवामृत्युलोकेवासंस्थिताभुवनेश्वरी ॥ १४ ॥ लयंगतावातत्रैववैकुंठेवासमाश्रिता ॥ अथवाहेमशैलेसातत्त्वतोमेवदाऽधुना ॥ १५ ॥ व्यासउवाच ॥ पूर्वमयातेकथितंमणिद्वीपंमनोहरम् ॥ क्रीडास्थानंसदादेव्यावल्लभंपरमंस्मृतम् ॥ १६ ॥ यत्रब्रह्माहरिःस्थाणुःस्त्रीभावंतेप्रपेदिरे ॥ पुरुषत्वंपुनःप्राप्यस्वानिकार्याणिचक्रिरे ॥ १७ ॥ यःसुधासिंधुमध्येऽस्तिद्वीपःपरमशोभनः ॥ नानारूपैःसदातत्रविहारंकुरुतेंबिका ॥ १८ ॥ स्तुतासंपूजितादेवैःसातत्रैवगताशिवा ॥ यत्रसंक्रीडतेनित्यंमायाशक्तिःसनातनी ॥ १९ ॥ देवास्तांनिर्गतांवीक्ष्यदेवींसर्वेश्वरींतथा ॥ रविवंशोद्भवंचक्रुर्भूमिपालंमहाबलम् ॥ २० ॥ अयोध्याऽधिपतिंवीरंशत्रुघ्नंनामपार्थिवम् ॥ सर्वलक्षणसंपन्नंमहिषस्याऽऽसनेशुभे ॥ २१ ॥ दत्त्वाराज्यंतदातस्मैदेवाइंद्रपुरोगमाः ॥ स्वकीयैर्वाहनैःसर्वेजग्मुःस्वान्यालयानिते ॥ २२ ॥ गतेषुतेषुदेवेषुपृथिव्यांपृथिवीपते ॥ धर्मराज्यंबभूवाऽथप्रजाश्चसुखितास्तथा ॥ २३ ॥ पर्जन्यःकालवर्षीचधराधान्यगुणाऽऽवृता ॥ पादपाःफलपुष्पाढ्याबभूवुःसुखदाःसदा ॥ २४ ॥ गावश्चक्षीरसंपन्नाघटोध्न्यःकामदानृणाम् ॥ नद्यःसुमार्गगाःस्वच्छाःशीतोदाःखगसंयुताः ॥ २५ ॥ ब्राह्मणावेदतत्त्वाश्चयज्ञकर्मरतास्तथा ॥ क्षत्रियाधर्मसंयुक्तादानाऽध्ययनतत्पराः ॥ २६ ॥ शस्त्रविद्यारतानित्यंप्रजारक्षणतत्पराः ॥ न्यायदंडधराःसर्वेराजानःशमसंयुताः ॥ २७ ॥

स्थभूम्यादिक्रमेणस्वात्मनिलीनावेत्यर्थः ॥ हेमशैलेसुमेरौवा ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ मायाशक्तिः ॥ मायाशक्तिविशिष्टब्रह्मरूपिणीभगवतीश्रीभुवनेश्वरीयत्रमणिद्वीपेवर्ततेतत्रतदंशभूतासागतेत्यर्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ घटवदूधोयासांताघटोध्न्यः ऊधसोनङित्यनङ्आदेशेबहुव्रीहेरूधसोङीषितिङीप् ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २८ ॥२९ ॥ ब्राह्मणैःक्षत्रियैःकृतैर्मखैर्धराःपृथिव्यःपूर्णाआसन्नित्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥

अविरोधस्तुभूतानांसर्वेषांसंबभूवह ॥ आकराधनदानॄणांव्रजागोयूथसंयुताः ॥ २८ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चनृपसत्तम ॥ देवीभक्तिपराःसर्वेसं
बभूवुर्धरातले ॥ २९ ॥ सर्वत्रयज्ञयूपाश्चमंडपाश्चमनोहराः ॥ मखैःपूर्णाधराश्चासन्ब्राह्मणैःक्षत्रियैःकृतैः ॥ ३० ॥ पतिव्रतधरानार्यःसुशीलाःसत्यसं
युताः ॥ पितृभक्तिपराःपुत्राआसन्धर्मपरायणाः ॥ ३१ ॥ नपाखंडंनवाऽधर्मःकुत्राऽपिपृथिवीतले ॥ वेदवादाःशास्त्रवादानान्येवादास्तथाऽभवन् ॥
॥ ३२ ॥ कलहोनैवकेषांचिन्नदैन्यंनाऽशुभामतिः ॥ सर्वत्रसुखिनोलोकाःकालेचमरणंतथा ॥ ३३ ॥ सुहृदांनवियोगश्चनापदश्चकदाचन ॥ नाऽना
वृष्टिर्नदुर्भिक्षंनमारीदुःखदानृणाम् ॥ ३४ ॥ नरोगोनचमात्सर्यंनविरोधःपरस्परम् ॥ सर्वत्रसुखसंपन्नानरानार्यःसुखान्विताः ॥ ३५ ॥ क्रीडंतिमानवाः
सर्वेस्वर्गेदेवगणाइव ॥ नचौरानैवपाखंडावंचकादंभकास्तथा ॥ ३६ ॥ पिशुनालंपटाःस्तब्धानबभूवुस्तदानृप ॥ नवेदद्वेषिणःपापामानवाःपृथिवीप
ते ॥ ३७ ॥ सर्वधर्मरतानित्यंद्विजसेवापरायणाः ॥ त्रिधात्वात्सृष्टिधर्मस्यत्रिविधाब्राह्मणास्ततः ॥ ३८ ॥ सात्त्विकाराजसाश्चैवतामसाश्चतथापरे ॥ स
र्वेवेदविदोदक्षाःसात्त्विकाःसत्त्ववृत्तयः ॥ ३९ ॥ प्रतिग्रहविहीनाश्चदयादमपरायणाः ॥ यज्ञांस्तेसात्त्विकैरन्नैःकुर्वाणाधर्मतत्पराः ॥ ४० ॥ पुरोडाशवि
धानैश्चपशुभिर्नकदाचन ॥ दानमध्ययनंचैवयजनंतुतृतीयकम् ॥ ४१ ॥ त्रिकर्मरसिकास्तेवैसात्त्विकाब्राह्मणानृप ॥ राजसावेदविद्वांसःक्षत्रियाणांपुरो
हिताः ॥ ४२ ॥ षट्कर्मनिरताःसर्वेविधिवन्मांसभक्षकाः ॥ यजनंयाजनंदानंतथैवचप्रतिग्रहः ॥ ४३ ॥ अध्ययनंतुवेदानांतथैवाऽध्यापनंतुषट् ॥
तामसाःक्रोधसंयुक्तारागद्वेषपराःपुनः ॥ ४४ ॥ राज्ञांकर्मकरानित्यंकिंचिदध्ययनेरताः ॥ महिषेनिहतेसर्वेसुखिनोवेदतत्पराः ॥ ४५ ॥ बभूवुर्व्रतनि
ष्णातादानधर्मपरास्तथा ॥ क्षत्रियाःपालनेयुक्तावैश्यावणिजवृत्तयः ॥४६॥ कृषिवाणिज्यगोरक्षाकुसीदवृत्तयःपरे ॥ एवंप्रमुदितोलोकोमहिषेविनिपा
तिते ॥ ४७ ॥ अनुद्वेगःप्रजानांवैसंबभूवधनाऽऽगमः ॥ बहुक्षीराःशुभागावोनद्यश्चैवबहूदकाः ॥ ४८ ॥ वृक्षाबहुफलाश्चाऽऽसन्मानवारोगवर्जिताः॥ना
ऽऽधयोनेतयःक्वाऽपिप्रजानांदुःखदायकाः ॥ ४९ ॥ ननिधनमुपयांतिप्राणिनस्तेऽप्यकालेसकलविभवयुक्तारोगहीनाःसदैव ॥ निगमविहितधर्मेतत्परा
श्चंडिकायाश्चरणसरसिजानांसेवनेदक्षचित्ताः ॥ ५० ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवते महापुराणे पंचमस्कंधे विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ छ ॥

॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अर्धाधिकैःषष्टिपद्यैःशुंभासुरकथोच्यते ॥ स्वस्थानाच्चामरादीनांचच्यवनंसम्यगीर्यते ॥ १ ॥ देव्याश्चरित्रमेकमुक्त्वापुनरपिदेव्याश्चरित्रंद्वितीयंव्यासःकथयति शृणुराजन्निति ॥१॥२॥३॥ परिचरैः

व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिदेव्याश्चरितमुत्तमम् ॥ सुखदंसर्वजंतूनांसर्वपापप्रणाशनम् ॥ १ ॥ यथाशुंभोनिशुंभश्चभ्रातरौबलवत्तरौ ॥ बभूव
तुर्महावीरावबध्यौपुरुषैःकिल ॥ २ ॥ बहुसेनावृतौशूरौदेवानांदुःखदौसदा ॥ दुराचारौमदोत्सिक्तौबहुदानवसंयुतौ ॥ ३ ॥ हतावंबिकयातौतुसंग्रामे
ऽतीवदारुणे ॥ देवानांचहितार्थायसर्वैःपरिचरैःसह ॥ ४ ॥ चंडमुंडौमहाबाहूरक्तबीजोऽतिदारुणः ॥ धूम्रलोचननामाचनिहतास्तेरणांगणे ॥ ५ ॥
तान्निहत्यसुराणांसाजहारभयमुत्तमम् ॥ स्तुतासंपूजितादेवैर्गिरौहेमाऽचलेशुभे ॥ ६ ॥ राजोवाच ॥ कावेतावसुरावादौकथंतौबलिनांवरौ ॥ केनसं
स्थापितौचेहस्त्रीवध्यत्वंकुतोगतौ ॥ ७ ॥ तपसावरदानेनकस्यजातौमहाबलौ ॥ कथंचनिहतौसर्वंकथयस्वसविस्तरम् ॥ ८ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुरा
जन्कथांदिव्यांसर्वपापप्रणाशिनीम् ॥ देव्याश्चरितसंयुक्तांसर्वार्थफलदांशुभाम् ॥ ९ ॥ पुराशुंभनिशुंभौद्वावसुरौभूमिमंडले ॥ पातालतश्चसंप्राप्तौभ्रा
तरौशुभदर्शनौ ॥ १० ॥ तौप्राप्तयौवनौचैवचरेतुस्तपउत्तमम् ॥ अन्नोदकंपरित्यज्यपुष्करेलोकपावने ॥ ११ ॥ वर्षाणामयुतंयावद्योगविद्यापरायणौ ॥
एकत्रैवाऽऽसनंकृत्वातेपातेपरमंतपः ॥ १२ ॥ तयोस्तुष्टोऽभवद्ब्रह्मासर्वलोकपितामहः ॥ तत्राऽऽगतश्चभगवानारुह्यवरटापतिम् ॥ १३ ॥ तावुभौचजग
त्स्रष्टादृष्ट्वाध्यानपरौस्थितौ ॥ उत्तिष्ठतंमहाभागौतुष्टोऽहंतपसाकिल ॥ १४ ॥ वांछितंवावरंकामंददामिब्रुवतामिह ॥ कामदोऽहंसमायातोदृष्ट्वावांतपसो
बलम् ॥ १५ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्यप्रबुद्धौतौसमाहितौ ॥ प्रदक्षिणक्रियांकृत्वाप्रणामंचक्रतुस्तदा ॥ १६ ॥ दंडवत्प्रणिपातंचकृत्वातौ
दुर्बलाकृती ॥ ऊचतुर्मधुरांवाचंदीनौगद्गदयागिरा ॥ १७ ॥ देवदेवदयासिंधोभक्तानामभयप्रद ॥ अमरत्वंचनौब्रह्मन्देहितुष्टोऽसिचेद्विभो ॥ १८ ॥ म
रणादपरंकिंचिद्भयंनाऽस्तिधरातले ॥ तस्माद्भयात्रसंत्रस्तौयुष्माकंशरणंगतौ ॥ १९ ॥ त्राहित्वंदेवदेवेशजगत्कर्तःक्षमानिधे ॥ परिस्फोटयविश्वात्म
न्सद्योमरणजंभयम् ॥ २० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ किमिदंप्रार्थनीयंवोविपरीतंतुसर्वथा ॥ अदेयंसर्वथासर्वैःसर्वेभ्योभुवनत्रये ॥ २१ ॥ जातस्यहिध्रुवंमृत्युर्ध्रुवं
जन्ममृतस्यच ॥ मर्यादाविहितालोकेपूर्वंविश्वकृताकिल ॥ २२ ॥ मर्तव्यंसर्वथासर्वैःप्राणिभिर्नात्रसंशयः ॥ अन्यंप्रार्थयतांकामंददामियच्चवांछितम् ॥
॥ २३ ॥ व्यासउवाच ॥ तदाकर्ण्यवचस्तस्यसुविमृश्यचदानवौ ॥ ऊचतुःप्रणिपत्याऽथब्रह्माणंपुरतःस्थितम् ॥ २४ ॥

सेवकैःसहहतावित्यन्वयः ॥४॥५॥६॥ हेमाचलेशुभेइत्ययंतंसूत्ररूपेण चरित्रमुक्तंतद्व्याख्यानायराजापृच्छति कावेताविति ॥७॥८॥९॥१०॥११॥१२॥ वरटापतिंहंसम् ॥१३॥१४॥ तपसोबलमिति॥
इतिब्रह्मोवाचेतिशेषः ॥ १५ ॥१६॥१७ ॥१८॥१९॥२० ॥ वोयुष्माकमिदंप्रार्थनीयंसर्वथाविपरीतंकिंविपरीतमेवकथमित्यर्थः ॥ विपरीतत्वमेवाह ॥ अदेयमिति ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ संगतःस्थितः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ पालादिक्पाला

पुरुषैरमराद्यैश्चमानवैर्मृगपक्षिभिः ॥ अवध्यत्वंकृपासिंधोदेहिनौवांछितंवरम् ॥ २५ ॥ नारीबलवतीकाऽस्तियानौनाशंकरिष्यति ॥ नबिभीवःस्त्रियः
कामंत्रैलोक्येसचराचरे ॥ २६ ॥ अवध्यौभ्रातरौस्यातांनरेभ्यःपंकजोद्भव ॥ भयंनस्त्रीजनेभ्यश्चस्वभावादबलाहिसा ॥ २७ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिश्रु
त्वातयोर्वाक्यंप्रददौवांछितंवरम् ॥ ब्रह्माप्रसन्नमनसःजगामाथस्वमालयम् ॥ २८ ॥ गतेऽथभवनेतस्मिन्दानवौस्वगृहंगतौ ॥ भृगुंपुरोहितंकृत्वाचक्र
तुःपूजनंतदा ॥ २९ ॥ शुभेदिनेसुनक्षत्रेजातरूपमयंशुभम् ॥ कृत्वासिंहासनंदिव्यंराज्यार्थंप्रददौमुनिः ॥ ३० ॥ शुंभायज्येष्ठभूतायददौराज्यासनंशु
भम् ॥ सेवनार्थंतदैवाशुसंप्राप्तादानवोत्तमाः ॥ ३१ ॥ चंडमुंडौमहावीरौभ्रातरौबलदर्पितौ ॥ संप्राप्तौसैन्यसंयुक्तौरथवाजिगजान्वितौ ॥ ३२ ॥ धूम्र
लोचननामाचतद्रूपश्चंडविक्रमः ॥ शुंभंचभूपतिंश्रुत्वातदाऽगाद्बलसंयुतः ॥ ३३ ॥ रक्तबीजस्तथाशूरोवरदानबलाधिकः ॥ अक्षौहिणीभ्यांसंयुक्तस्तत्रैवाग
त्यसंगतः ॥ ३४ ॥ तस्यैकंकारणंराजन्संग्रामेयुध्यतःसदा ॥ देहाद्रुधिरसंपातस्तस्यशस्त्राहतस्यच ॥ ३५ ॥ जायतेचयदाभूमावुत्पद्यंतेह्यनेकशः ॥ ता
दृशाःपुरुषाःक्रूराबहवःशस्त्रपाणयः ॥ ३६ ॥ संभवंतितदाकारास्तद्रूपास्तत्पराक्रमाः ॥ युद्धंपुनस्तेकुर्वंतिपुरुषारक्तसंभवाः ॥ ३७ ॥ अतःसोऽपिमहावी
र्यःसंग्रामेऽतीवदुर्जयः ॥ अवध्यःसर्वभूतानांरक्तबीजोमहासुरः ॥ ३८ ॥ अन्येचबहवःशूराश्चतुरंगसमन्विताः ॥ शुंभंचनृपतिंमत्वाबभूवुस्तस्यसेवकाः
॥ ३९ ॥ असंख्यातातदाजातासेनाशुंभनिशुंभयोः ॥ पृथिव्याःसकलंराज्यंगृहीतंबलवत्तया ॥ ४० ॥ सेनायोगंतदाकृत्वानिशुंभःपरवीरहा ॥ जगाम
तरसास्वर्गेशचीपतिजयायच ॥ ४१ ॥ चकाराऽसौमहायुद्धंलोकपालैःसमंततः ॥ वृत्रहावज्रपातेनताडयामासवक्षसि ॥ ४२ ॥ सवज्राऽभिहतोभूमौपपातदा
नवाऽनुजः ॥ भग्नंबलंतदातस्यनिशुंभस्यमहात्मनः ॥ ४३ ॥ भ्रातरंमूर्च्छितंश्रुत्वाशुंभःपरबलार्दनः ॥ तत्राऽऽगत्यसुरान्सर्वांस्ताडयामाससायकैः ॥ ४४ ॥
कृतंयुद्धंमहत्तेनशुंभेनाक्लिष्टकर्मणा ॥ निर्जितास्तुसुराःसर्वेसेंद्राःपालाश्चसर्वशः ॥ ४५ ॥ ऐंद्रंपदंतदातेनगृहीतंबलवत्तया ॥ कल्पपादपसंयुक्तंकामधेनुस
मन्वितम् ॥ ४६ ॥ त्रैलोक्यंयज्ञभागाश्चहृतास्तेनमहात्मना ॥ नंदनंचवनंप्राप्यमुदितोभून्महासुरः ॥ ४७ ॥ सुधायाश्चैवपानेनसुखमापमहाऽसुरः ॥ कु
बेरंसचनिर्जित्यतस्यराज्यंचकारह ॥ ४८ ॥ अधिकारंतथाभानोःशशिनश्चचकारह ॥ यमंचैवविनिर्जित्यजग्राहतत्पदंतथा ॥ ४९ ॥ वरुणस्यतथाराज्यंचका
रवन्हिकर्मच ॥ वायोःकार्यंनिशुंभश्चचकारस्वबलान्वितः ॥ ५० ॥ ततोदेवाविनिर्धूताहृतराज्याहृतश्रियः ॥ संत्यज्यनंदनंसर्वेनिर्ययुर्गिरिगह्वरे ॥ ५१ ॥

इंद्रसहिताः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ छ ॥ ॥ तत्राऽधिकैश्चपंचाशत्पद्यैरथसुरैःस्तुता ॥ प्रादु

त्हृताधिकारास्तेसर्वेबभ्रमुर्विजनेवने ॥ निरालंबानिराधारानिस्तेजस्कानिरायुधाः ॥ ५२ ॥ विचेरुरमराःसर्वेपर्वतानांगुहासुच ॥ उद्यानेषुचशून्येषुन दीनांगह्वरेषुच ॥ ५३ ॥ नप्रापुस्तेसुखंक्काऽपिस्थानभ्रष्टाविचेतसः ॥ लोकपालामहाराजदैवाधीनंसुखंकिल ॥ ५४ ॥ बलवंतोमहाभागाबहुज्ञाध नसंयुताः ॥ कालेदुःखंतथादैन्यमाप्नुवंतिनराऽधिप ॥ ५५ ॥ चित्रमेतन्महाराजकालस्यैवविचेष्टितम् ॥ यःकरोतिनरंतावद्राजानंभिक्षुकंततः ॥५६॥ दातारंयाचकंचैवबलवंतंतथाबलम् ॥ पंडितंविकलंकामंशूरंचाऽतीवकातरम् ॥ ५७ ॥ मखानांचशतंकृत्वाप्राप्यैंद्रासनमुत्तमम् ॥ पुनर्दुःखंपरंप्राप्तं कालस्यगतिरीदृशी ॥ ५८ ॥ कालःकरोतिधर्मिष्ठंपुरुषंज्ञानसंयुतम् ॥ तमेवाऽतीवपापिष्ठंज्ञानलेशविवर्जितम् ॥ ५९ ॥ नविस्मयोऽत्रकर्तव्यःसर्वथा कालचेष्टिते ॥ ब्रह्मविष्णुहरादीनामपीदृक्कष्टचेष्टितम् ॥ ६० ॥ विष्णुर्जननमाप्नोतिसूकरादिषुयोनिषु ॥ हरःकपालीसंजातःकालेनैवबलीयसा॥६१॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेभगवतीमाहात्म्येएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ पराजिताःसुराःसर्वेराज्यंशुंभः शशासह ॥ एवंवर्षसहस्रंतुजगामनृपसत्तम ॥ १ ॥ भ्रष्टराज्यास्ततोदेवाश्चिंतामापुःसुदुस्तराम् ॥ गुरुंदुःखातुरास्तेतुपप्रच्छुरिदमादृताः ॥ २ ॥ किं कर्तव्यंगुरोब्रूहिसर्वज्ञस्त्वंमहामुनिः ॥ उपायोऽस्तिमहाभागदुःखस्यविनिवृत्तये ॥३॥ उपचारपरानूनंवेदमंत्राःसहस्रशः॥वांछितार्थकरानूनंसूत्रैःसंलक्षि ताःकिल ॥ ४ ॥ इष्टयोविविधाःप्रोक्ताःसर्वकामफलप्रदाः ॥ ताःकुरुष्वमुनेनूनंत्वंजानासिचतत्क्रियाः ॥ ५ ॥ विधिःशत्रुविनाशाययथोद्दिष्टःसदागमे॥ तंकुरुष्वाऽद्यविधिवद्यथानोदुःखसंक्षयः ॥ ६ ॥ भवेदांगिरसाऽद्यैवतथात्वंकर्तुमर्हसि ॥ दानवानांविनाशायअभिचारंयथामति ॥७॥ बृहस्पतिरुवाच॥ सर्वेमंत्राश्चवेदोक्तादैवाधीनफलाश्रुते ॥ नस्वतंत्राःसुराधीशतथैकांतफलप्रदाः ॥ ८ ॥ मंत्राणांदेवतायूयंतेतुदुःखैकभाजनम् ॥ जाताःस्मकालयोगेन किंकरोमिप्रसाधनम् ॥ ९ ॥ इंद्राग्निवरुणादीनांयजनंयज्ञकर्मसु ॥ तेयूयंविपदंप्राप्ताःकरिष्यंतिकिमिष्टयः ॥ १० ॥ अवश्यंभाविभावानांप्रतीकारोनवि द्यते ॥ उपायस्त्वथकर्तव्यइतिशिष्टानुशासनम् ॥ ११ ॥ दैवंहिबलवत्केचित्प्रवदंतिमनीषिणः ॥ उपायवादिनोदैवंप्रवदंतिनिरर्थकम् ॥ १२ ॥ दैवं चैवाऽप्युपायश्चद्वावेवाऽभिमतौनृणाम् ॥ केवलंदैवमाश्रित्यनस्थातव्यंकदाचन ॥ १३ ॥

भूतापरादेवीदेवकार्यार्थमुच्यते ॥ १ ॥ देवपराजयोत्तरंजातंवृत्तमाह पराजिताइति ॥ १ ॥ गुरुंबृहस्पतिम् ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ हेआंगिरस अंगिरागोत्रोद्भव ॥ ७ ॥ एकांतफलप्रदाः नियमेनफलप्रदाः ॥८॥९॥ तदाइष्टयःकिंकरिष्यंतीत्यर्थः ॥१०॥११॥ ननुदैवमेवप्रबलंवेदुपायःकिमितिकर्तव्यइतिचेत्तत्राह दैवमिति॥१२॥सिद्धांतस्त्वयमस्तीत्याह दैवंचैवाप्युपायश्चेति ॥ १३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥ अनुष्ठानेमुख्योमंत्रःकोवाऽस्तीतिचेत्तत्राह मायाबीजेति ॥ सचमायाविशिष्टब्रह्मणोवाचकः ॥ ह्रींकारउभयात्मकइतिब्रह्मांडपुराणात् ॥ तथाचमायाविशिष्टब्रह्मवाचक भुवनेश्वरीमंत्रेणसामायाविशिष्टब्रह्मरूपिणीभुवनेश्वरीदेवताऽऽराध्येत्यर्थः ॥ तत्पुरश्चरणेमायाबीजपुरश्चरणेरताः आसक्ताइत्यर्थः॥ तत्संख्याचशारदायाम् ॥ प्रजपेन्मंत्रविन्मंत्रंद्वात्रिंशल्लक्षमानतः॥ त्रिःस्वादुयुक्तैर्जुहुयादष्टद्रव्यैर्दशांशतइति ॥ दक्षिणामूर्तिसंहितायांतु ॥ रविलक्षंजपेद्विद्यामितिद्वादशलक्षात्मकंपुरश्चरणमुक्तम् ॥ हालास्यमाहात्म्येतु ॥ एकलक्षजपेनैवसालोक्यंस्थाद्विलक्षतः ॥सा

उपायःसर्वथाकार्योविचार्यस्वधियापुनः ॥ तस्माद्ब्रवीमिवःसर्वान्संविचार्यपुनःपुनः ॥ १४ ॥ पुराभगवतीतुष्टाजघानमहिषासुरम् ॥ युष्माभिस्तुस्तु तादेवीवरदानंददावथ ॥ १५ ॥ आपदंनाशयिष्यामिसंस्मृतावःसदैवहि ॥ यदायदावोदेवेशाआपदोदैवसंभवाः ॥ १६ ॥ प्रभवंतितदाकामंस्मर्तव्या ऽहंसुरैःसदा ॥ स्मृताहंनाशयिष्यामियुष्माकंपरमापदः ॥ १७ ॥ तस्माद्धिमाचलेगत्वापर्वतेसुमनोहरे ॥ आराधनंचंडिकायाःकुरुध्वंप्रेमपूर्वकम् ॥ ॥ १८ ॥ मायाबीजविधानज्ञास्तत्पुरश्चरणेरताः ॥ जानाम्यहंयोगबलात्प्रसन्नासाभविष्यति ॥ १९ ॥ दुःखस्यांतोऽद्ययुष्माकंदृश्यतेनाऽत्रसंशयः ॥त स्मिन्नशैलेसदादेवीतिष्ठतीतिमयाश्रुतम् ॥२०॥ स्तुतासंपूजितासद्योवांछितार्थान्प्रदास्यति ॥ निश्चयंपरमंकृत्वागच्छध्वंवोहिमालयम् ॥२१॥ सुराःस र्वाणिकार्याणिसावःकामंविधास्यति ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादेवास्तेप्रययुर्गिरिम् ॥ २२ ॥ हिमालयंमहाराजदेवीध्यानपरायणाः ॥ माया बीजंहृदानित्यंजपंतःसर्वएवहि ॥ २३ ॥ नमश्चक्रुर्महामायांभक्तानामभयप्रदाम् ॥ तुष्टुवुःस्तोत्रमंत्रैश्चभक्त्यापरमयायुताः ॥ २४ ॥ नमोदेविविश्वेश्वरि प्राणनाथेसदानंदरूपेसुरानंददेते ॥ नमोदानवांतप्रदेमानवानामनेकार्थदेभक्तिगम्यस्वरूपे ॥ २५ ॥ नतेनामसंख्यांनतेरूपमीदृक्तथाकोऽपिवेदादिदेवा दिरूपे ॥ त्वमेवाऽसिसर्वेषुशक्तिस्वरूपाप्रजासृष्टिसंहारकालेसदैव ॥ २६ ॥ स्मृतिस्त्वंधृतिस्त्वंत्वमेवाऽसिबुद्धिर्जरापुष्टितुष्टीधृतिःकांतिशांती ॥ सु विद्यासुलक्ष्मीर्गतिःकीर्तिमेधेत्वमेवाऽसिविश्वस्यबीजंपुराणम् ॥ २७ ॥ यदायैःस्वरूपैःकरोषीहकार्यंसुराणांचतेभ्योनमामोऽद्यशांत्यै ॥ क्षमायोगनिद्रा दयात्वंविवक्षास्थितासर्वभूतेषुशस्तैःस्वरूपैः ॥ २८ ॥ कृतंकार्यमादौत्वयायत्सुराणांहतोऽसौमहारिर्मदांधोहयारिः ॥ दयातेसदासर्वदेवेषुदेविप्रसिद्धापु राणेषुवेदेषुगीता ॥ २९ ॥

मीप्यंचैवसायुज्यंचतुर्लक्षजपात्स्मृते ॥ इत्यनेनलक्षचतुष्टयात्मकमपिपुरश्चरणमभिहितम् ॥१९ ॥२०॥२१ ॥२२ ॥२३ ॥ महामायांमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणींभुवनेश्वरीमित्यर्थः ॥ २४ ॥ तेतुभ्य मित्यर्थः ॥ सदानंदरूपेब्रह्मरूपेइत्यर्थः ॥ २५ ॥ आदिदेवोहिरण्यगर्भस्तदादयोयेदेवास्तत्स्वरूपे ॥ हिरण्यगर्भःसमवर्तताग्रेइतिश्रुतेः ॥ २६ ॥ कांतिशांतीतिद्वंद्वः ॥ तथाकीर्तिमेधेइत्यत्रापि ॥ विश्वस्यबीजंमायाविशिष्टब्रह्मरूपमव्यक्तम् ॥ २७ ॥ तेभ्योरूपेभ्यइत्यर्थः ॥ शांत्यैकल्याणार्थमित्यर्थः ॥ तान्येवरूपाण्याह क्षमायोगनिद्रेति ॥२८॥ कृतंकार्यमिति ॥ यद्यस्मात्कारणात्त्वयाय त्कार्यमादौकृतं किंतत्सुराणांमहारिःशत्रुर्हयारिर्महिषासुरस्त्वयाहतइति ॥ तस्मात्कारणात्सर्वदेवेषुतेदयासदाप्रसिद्धा ॥ सादयावेदेषुपुराणेषुचगीता वर्णितेत्यर्थः ॥ २९ ॥ ॥७॥ ॥७॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

इयंपादपात्वयाकृताऽत्रांकिंचित्रं ॥ मातुःस्वभावएवाऽयंयत्पुत्रेपुदयाकर्तव्येत्याह किमत्राऽस्तीति ॥ यतस्त्वंसुराणांजनित्रीसहायाचाऽसिततःएकचित्तेनाऽस्माकंसमग्रंसर्वंकार्यंकुरुष्व नपुनर्मंहिप वधःकृतइतितावन्मात्रेणसंतोषंकुर्वित्यर्थः ॥ ३० ॥ एतेषांस्तुतिभक्तिश्रद्धादिकंदृष्ट्वाऽहंकार्यंकरिष्यामीत्याशांमाकुरु अस्माकंतज्ज्ञानाऽभावादित्याह नवातेइति ॥ तेगुणानामियत्तांतथातवस्वरूपं चनजानीमहेवयं येनस्तुतिंकर्तुंसमर्थाभवेम ॥ तर्हिकिमर्थंमयाऽनुग्रहःकर्तव्यइतिचेत्तत्राह कृपापात्रमिति ॥ ३१ ॥ नन्वत्रमहान्श्रमोभवतिततोनाऽहमेतत्कार्यंकरिष्यामीतिचेत्तत्राह विनाबाणपा तैरिति ॥ अनायासेनैवेच्छामात्रेणैवसकलजगत्सर्जनवद्रिपून्हंतुंत्वंशक्ताऽसमर्थाऽसि ॥ किमर्थंतर्हिमयादैत्यनाशार्थमवताराधृताइतिचेल्लोकेऽवतारचेष्टावर्णनंकर्तव्यंतेनचतस्यकल्याणंभवितव्यमिति लोकोपकारायैवाऽवतारलीलाइत्याह तथापीति ॥ ३२ ॥ नन्विदंवाक्यंयोजगत्कर्ताऽस्तितंप्रतिवक्तव्यंनाहंतथाविधाऽस्मीतिचेत्तत्राह इदंशाश्वतमिति ॥ मूढाल्लोकाअपिइदंजगच्छाश्वतंनैवजानं तिजननमरणादिपरिणामवत्त्वात् ॥ तथाचजगतःकार्यत्वमुत्पत्त्याश्रयत्वात्सिद्धं तच्चकार्यंकारणंविनानैवसंभवेत् ॥ वानिश्चयेन ॥ तच्चकारणंनकेवलआत्मा निर्विकारत्वात् ॥ नकेवलंजडम् ॥

किमत्राऽस्तिचित्रंयदंबासुतंस्वंमुदापालयेत्पोषयेत्सम्यगेव ॥ यतस्त्वंजनित्रीसुराणांसहायाकुरुष्वैकचित्तेनकार्यंसमग्रम् ॥ ३० ॥ नवातेगुणानामियत्तास्वरूपंवयंदेविजानीमहेविश्ववंद्ये ॥ कृपापात्रमित्येवमत्वातथाऽस्मान्भयेभ्यःसदापाहिपातुंसमर्थे ॥ ३१ ॥ विनाबाणपातैर्विनामुष्टिघातैर्विनाशूलखड्गैर्विनाशक्तिदंडैः ॥ रिपून्हंतुमेवाऽसिशक्ताविनोदात्तथाऽपीहलोकोपकारायलीला ॥ ३२ ॥ इदंशाश्वतंनैवजानंतिमूढानकार्यंविनाकारणंसंभवेद्वा ॥ वयंतर्कयामोऽनुमानंप्रमाणंत्वमेवाऽसिकर्ताऽस्यविश्वस्यचेति ॥ ३३ ॥ अजःसृष्टिकर्तामुकुंदोऽविताऽयंहरोनाशकृद्वैपुराणेप्रसिद्धः ॥ नकिंत्वत्प्रसूतास्त्रयस्तेयुगादौत्वमेवाऽसिसर्वस्यतेनैवमाता ॥ ३४ ॥ त्रिभिस्त्वंपुराराधितादेविदत्तात्वयाशक्तिरुग्राचतेभ्यःसमग्रा ॥ त्वयासंयुतास्तेप्रकुर्वंतिकामंजगत्पालनोत्पत्तिसंहारमेव ॥ ३५ ॥ तेकिंनमंदमतयोयतयोविमूढास्त्वांयेनविश्वजननींसमुपाश्रयंति ॥ विद्यांपरांसकलकामफलप्रदांतांमुक्तिप्रदांविबुधवृंदसुवंदितांघ्रिम् ॥ ३६ ॥ येवैष्णवाःपाशुपताश्चसौरादंभास्तएवप्रतिभांतिनूनम् ॥ ध्यायंतिनत्वांकमलांचलज्ञांकांतिंस्थितिंकीर्तिमथाऽपिपुष्टिम् ॥ ३७ ॥ हरिहरादिभिरप्यथसेवितात्वमिहदेववरैरसुरैस्तथा ॥ भुविभजंतिनयेऽल्पधियोनराजननितेविधिनाखलुवंचिताः ॥ ३८ ॥

तस्यनानाविधनियतभोगवज्जगज्जनकत्वाऽसंभवात् ॥ अतोऽन्यथाऽनुपपत्तिरूपानुमानेनमायाविशिष्टचेतनब्रह्मरूपिणीत्वमेवजगत्कारणमितिवयंकल्पयामइत्यर्थः ॥३३॥ नन्वहंजगत्कर्त्रीचेत्क थंब्रह्मादयःसृष्ट्यादिकर्तारइतिप्रसिद्धमितिचेत्तत्राह अजःसृष्टिकर्तेति ॥ अवितेतिच्छेदःसत्यंतेजगत्कर्तारः परंतुतेदेहवत्त्वादुत्पत्तिमंतएव ॥ तथाचतेषामपिकार्यत्वात्तत्रापिकारणापेक्षायांत्वमेवसर्व कारणंपर्यवस्यसीतिभावः ॥ तथाचश्रुतिर्मैत्रायणीयानाम् ॥ तमोवाइदमेकमेवासतत्परेस्याच्चत्परेणेरितंविषमत्वंप्रयातियदेतद्रजइत्यारभ्य ब्रह्मादीनांमायाविशिष्टब्रह्मणएवोत्पत्तिःप्रतिपादितेति ॥ ३४ ॥ तदेवस्पष्टयति त्रिभिस्त्वमिति ॥ ३५ ॥ इत्थंयात्वंसर्वेश्वरीत्वांयेनभजंतितेमूढाएवेत्याह तेकिंनेति ॥ यतयस्तेपीत्यर्थः ॥ तथायेवैष्णवाद्यास्तेऽपिदंभादांभिकाएवमूढाएवेत्याह येवैष्ण वाइति ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ननुकिमितितेमूढाइतिचेत्तेवैष्णवाद्यायान्विष्ण्वादिदेवान्भजंतितेदेवाअपियांदेवतांपराशक्तिंभजंतितामभजंतस्तेकथंनमूढाइत्याह ॥ हरिहरादिभिरपीति ॥ नहिराजसे वकसेवनकर्ताराजानंभजतिमुख्यत्वेन ॥ नतेकेवलंमूढा अपितुविधिनावंचिताअपीत्याह विधिनेति ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कथंहरिहरादयोभजंतीतितत्स्वरूपमाह जलधिजेति ॥ जलधिजारमा ॥ जतुलाक्षा स्पष्टमन्यत् ॥ ३९ ॥ एतादृशाब्रह्मादयोमहांतोऽपियदात्वांभजंतितदापरस्यकाकथेत्याह किमपरस्यनरस्ये

जलधिजापदपंकजरंजनंजतुरसेनकरोतिहरिःस्वयम् ॥ त्रिनयनोऽपिधराधरजांघ्रिपंकजपरागनिषेवणतत्परः ॥३९॥ किमपरस्यनरस्यकथानकैस्तवपदाब्ज
युगंनभजंतिके ॥ विगतरागगृहाश्चदयांक्षमांकृतधियोमुनयोपिभजंतिते ॥ ४० ॥ देवित्वदंघ्रिभजनेनजनारतायेसंसारकूपपतिताःपतिताःकिलामी ॥
तेकुष्ठगुल्मशिरआधियुताभवंतिदारिद्र्यदैन्यसहितारहिताःसुखौघैः ॥ ४१ ॥ येकाष्ठभारवहनेयवसावहारेकार्येभवंतिनिपुणाधनदारहीनाः ॥ जानीम
हेऽल्पमतिभिर्भवदंघ्रिसेवापूर्वेभवेजननितैर्नकृताकदाऽपि ॥ ४२ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंस्तुतासुरैःसर्वैरंबिकाकरुणान्विता ॥ प्रादुर्बभूवतरसारूपयौव
नसंयुता ॥ ४३ ॥ दिव्यांबरधरादेवीदिव्यभूषणभूषिता ॥ दिव्यमाल्यसमायुक्तादिव्यचंदनचर्चिता ॥४४॥ जगन्मोहनलावण्यासर्वलक्षणलक्षिता॥
अद्वितीयस्वरूपासादेवानांदर्शनंगता ॥ ४५ ॥ जान्हव्यांस्नातुकामासानिर्गतागिरिगह्वरात् ॥ दिव्यरूपधरादेवीविश्वमोहनमोहिनी ॥ ४६ ॥ देवा
न्स्तुतिपरानाहमेघगंभीरयागिरा ॥ प्रेमपूर्वंस्मितंकृत्वाकोकिलामंजुवादिनी ॥ ४७ ॥ देव्युवाच ॥ भोभोःसुरवराःकाऽत्रभवद्भिःस्तूयतेभृशम् ॥ किम
र्थंब्रूतवःकार्यंचिंताविष्टाःकुतःपुनः ॥ ४८ ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वाभाषितंतस्यामोहितारूपसंपदा ॥ प्रेमपूर्वंत्दृदुत्साहास्तामूचुःसुरसत्तमाः ॥ ४९ ॥
देवाऊचुः ॥ देविस्तुमस्त्वांविश्वेशिप्रणताःस्मकृपार्णवे ॥ पाहिनःसर्वदुःखेभ्योसंविग्नान्दैत्यतापितान् ॥ ५० ॥ पुरात्वयामहादेविनिहत्यासुरकंटकम् ॥
महिषंनोवरोदत्तःस्मर्तव्याऽहंसदाऽऽपदि ॥ ५१ ॥ स्मरणाद्दैत्यजांपीडांनाशयिष्याम्यसंशयम् ॥ तेनत्वंसंस्मृतादेविनूनमस्माभिरित्यपि ॥ ५२ ॥ अ
द्यशुंभनिशुंभौद्वावसुरौघोरदर्शनौ ॥ उत्पन्नौविघ्नकर्तारावहन्यौपुरुषैःकिल ॥५३॥ रक्तबीजश्चबलवांश्चंडमुंडौतथाऽसुरौ ॥ एतैरन्यैश्चदेवानांहृतंराज्यं
महाबलैः ॥ ५४ ॥ गतिरन्यानचास्माकंत्वमेवाऽसिमहाबले ॥ कुरुकार्यंसुराणांवैदुःखितानांसुमध्यमे ॥ ५५ ॥ देवास्त्वदंघ्रिभजनेनिरताःसदैवतेदा
नवैरतिबलैर्विपदंसुनीताः ॥ तान्देविदुःखरहितान्कुरुभक्तियुक्तान्मातस्त्वमेवशरणंभवदुःखितानाम् ॥ ५६ ॥ सकलभुवनरक्षादेविकार्यात्वयाऽद्य
स्वकृतमितिविदित्वाविश्वमेतद्युगादौ ॥ जननिजगतिपीडांदानवादर्पयुक्ताःस्वबलमदसमेतास्तेप्रकुर्वंतिमातः ॥ ५७ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापु
राणेपंचमस्कंधेद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥

ति ॥ येत्यक्तैषणाज्ञानिनस्तेऽपित्वदंशभूतांदयांक्षमांचभजंतीत्यर्थः ॥ ४० ॥ येत्वांनभजंतितेषांगतिरीदृशीभवतीत्याह ॥ देवित्वदंघ्रीति ॥ भजनेनरताइत्यन्वयः ॥ ४१ ॥ यवसंतृणंतस्या
ऽवहारोभक्षणम् ॥ स्पष्टमन्यत् ॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥५६॥५७॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ अधोऽधिकैश्चषट्षष्टिश्लोकैरथसुरैःस्तुता ॥ कौशिकीतिगिरौतत्रप्रादुर्भूतेतिचोच्यते ॥ १ ॥ देववाक्यश्रवणोत्तरंपार्वतीयत्कृत्यंचकारतदाह एवंस्तुतेति ॥ १ ॥ कौशिकीति ॥ कोशान्निर्गताकौशिकी ॥ तदुक्तम् शरीरकोशाद्यत्तस्याःपार्वत्यानिःसृतांबिका ॥ कौशिकीतिसमस्तेषुततोलोकेषुगीयतइति ॥ पृषोदरादित्वात्साधुत्वम् ॥ तदुक्तंवैकृतिकरहस्ये ॥ गौरीदेहसमुद्भूतायासत्त्वैकगुणाश्रया ॥ साक्षात्सरस्वतीप्रोक्ताशुंभासुरनिबर्हिणी ॥ दधौचाष्टभुजाबाणमुसलेशूलचक्रभृत् ॥ शंखंघंटांलांगलंचकार्मुकंवसुधाधिप ॥ एषासंपूजिताभक्त्यासर्वज्ञत्वंप्रयच्छतीति ॥ २ ॥ निःसृतायामिति ॥

॥ व्यासउवाच ॥ एवंस्तुतातदादेवीदैवतैःशत्रुतापितैः ॥ स्वशरीरात्परंरूपंप्रादुर्भूतंचकारह ॥ १ ॥ पार्वत्यास्तुशरीराद्वैनिःसृताचांबिकायदा ॥ कौशिकीतिसमस्तेषुततोलोकेषुपठ्यते ॥ २ ॥ निःसृतायांतुतस्यांसापार्वतीतनुव्यत्ययात् ॥ कृष्णरूपाऽथसंजाताकालिकासाप्रकीर्तिता ॥ ३ ॥ मषीवर्णामहाघोरादैत्यानांभयवर्धिनी ॥ कालरात्रीतिसाप्रोक्तासर्वकामफलप्रदा ॥ ४ ॥ अंबिकायाःपरंरूपंविरराजमनोहरम् ॥ सर्वभूषणसंयुक्तंलावण्यगुणसंयुतम् ॥ ५ ॥ ततोंबिकातदादेवानित्युवाचहसस्मिता ॥ तिष्ठंतुनिर्भयायूयंहरिष्यामिरिपूनिह ॥ ६ ॥ कार्यंवःसर्वथाकार्यंविहरिष्याम्यहंरणे ॥ निशुंभादीन्वधिष्यामियुष्माकंसुखहेतवे ॥ ७ ॥ इत्युक्त्वासातदातेवीसिंहारूढामदोत्कटा ॥ कालिकांपार्श्वतःकृत्वाजगामनगरेरिपोः ॥ ८ ॥ सागत्वोपवनेतस्थावंबिकाकालिकान्विता ॥ जगावथकलंतत्रजगन्मोहनमोहनम् ॥ ९ ॥ श्रुत्वातन्मधुरंगानंमोहमीयुःखगामृगाः ॥ मुदंचपरमांप्रापुरमरागगनेस्थिताः ॥ १० ॥ तस्मिन्नवसरेतत्रदानवौशुंभसेवकौ ॥ चंडमुंडाभिधौघोरौरममाणौयदृच्छया ॥ ११ ॥ आगतौददृशातेतुतांतदादिव्यरूपिणीम् ॥ अंबिकांगानसंयुक्तांकालिकांपुरतःस्थिताम् ॥ १२ ॥ दृष्ट्वातांदिव्यरूपांचदानवौविस्मयान्वितौ ॥ जग्मतुस्तरसापार्श्वेशुंभस्यनृपसत्तम ॥ १३ ॥ तौगत्वातौसमासीनंदैत्यानामधिपंगृहे ॥ ऊचतुर्मधुरांवाणींप्रणम्यशिरसानृपम् ॥ १४ ॥ राजन्हिमालयात्कामंकामिनीकाममोहिनी ॥ संप्राप्तासिंहमारूढासर्वलक्षणसंयुता ॥ १५ ॥ नेदृशीदेवलोकेऽस्तिनगंधर्वपुरेतथा ॥ नदृष्टानश्रुताक्वाऽपिपृथिव्यांप्रमदोत्तमा ॥ १६ ॥ गानंचतादृशंराजन्करोतिजनरंजनम् ॥ मृगास्तिष्ठंतितत्पार्श्वेमधुरस्वरमोहिताः ॥ १७ ॥ ज्ञायतांकस्यपुत्रीयंकिमर्थमिहचागता ॥ गृह्यतांराजशार्दूलतवयोग्याऽस्तिकामिनी ॥ १८ ॥ ज्ञात्वानयगृहेभार्यांकुरुकल्याणलोचनाम् ॥ निश्चिंतंनास्तिसंसारेनारीत्वेवंविधाकिल ॥ १९ ॥ देवानांसर्वरत्नानिगृहीतानित्वयानृप ॥ कस्मान्नेमांवरारोहांप्रगृह्णासिनृपोत्तम ॥ २० ॥

पार्वत्यास्तनुव्यत्ययाच्छरीरपरिणामात् तस्यांकौशिक्यांनिःसृतायांनिर्गतायांसत्यां सासैवकौशिकीअथानंतरंकृष्णरूपासंजाता तदासाकृष्णवर्णत्वात्कालिकेतिप्रकीर्तितेत्यर्थः ॥ ३ ॥ तस्याध्यानमाह मषीवर्णेति ॥ इयमेवकालरात्रिरित्यर्थः ॥ ४ ॥ अंबिकायाइति यस्याःशरीरात्कौशिक्युत्पन्नातस्याःपार्वत्याइत्यर्थः ॥ ५ ॥ ततोंबिकापार्वतीत्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ कालिकांस्वशरीरान्निर्गतांकौशिकीमित्यर्थः ॥ ८ ॥ जगन्मोहनस्यकामस्यापिमोहनंमोहकारकम् कलंमधुरंजगौ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ संसारेनिश्चितंनास्तीत्यन्वयः ॥ १९ ॥ २०

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥२१॥ वेधसंब्रह्मणःसंबंधीत्यर्थः ॥ मरालोहंसः ॥ त्वयाआत्तंगृहीतमित्यर्थः॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥त्वयाऽऽत्तानि त्वयागृहीतानि॥कांतारत्नंस्त्रीरत्नम्॥२८॥२९॥३०॥३१ ॥३२ ॥३३॥

इंद्रस्यैरावतःश्रीमान्पारिजाततरुस्तथा ॥ गृहीतोऽश्वःसप्तमुखस्त्वयान्नृपबलात्किल ॥ २१ ॥ विमानंवैधसंदिव्यंमरालध्वजसंयुतम् ॥ त्वयाऽऽत्तंरत्नभूतंतद्बलेनन्नृपचाद्भुतम् ॥ २२ ॥ कुबेरस्यनिधिःपद्मस्त्वयाराजन्समाहृतः ॥ छत्रंजलपतेःशुभ्रंगृहीतंतत्त्वयाबलात् ॥ २३ ॥ पाशश्चाऽपिनिशुंभेनभ्रात्रातवन्नृपोत्तम ॥ गृहीतोस्तिहठात्कामंवरुणस्यजितस्यच ॥ २४ ॥ अम्लानपंकजांतुभ्यंमालांजलनिधिर्ददौ ॥ भयात्तवमहाराजरत्नानिविविधानिच ॥ २५ ॥ मृत्योःशक्तिर्यमस्याऽपिदंडःपरमदारुणः ॥ त्वयाजित्वाहृतःकामंकिमन्यद्वर्ण्यतेन्नृप ॥ २६॥ कामधेनुर्गृहीताऽद्यवर्ततेसागरोद्भवा ॥ मेनकाद्यावशेराजंस्तवतिष्ठंतिचाऽप्सराः ॥ २७ ॥ एवंसर्वाणिरत्नानित्वयाऽऽत्तानिबलादपि ॥ कस्मान्नगृह्यतेकांतारत्नमेषावरांगना ॥ २८ ॥ सर्वाणितेगृहस्थानिरत्नानिविशदान्यथ ॥ अनयासंभविष्यंतिरत्नभूतानिभूपते ॥ २९ ॥ त्रिषुलोकेषुदैत्येंद्रनेदृशीवर्ततेप्रिया ॥ तस्मात्तामानयाऽऽशुत्वंकुरुभार्यांमनोहराम् ॥ ३० ॥ व्यासउवाच ॥ इतिश्रुत्वातयोर्वाक्यंमधुरंमधुराक्षरम् ॥ प्रसन्नवदनःप्राहसुग्रीवंसन्निधौस्थितम् ॥ ३१ ॥ गच्छसुग्रीवदूतत्वंकुरुकार्यविचक्षण ॥ वक्तव्यंचतथातत्रयथाऽभ्येतिकृशोदरी ॥ ३२ ॥ उपायौद्वौप्रयोक्तव्यौकांतासुसुविचक्षणैः ॥ सामदानावितिप्राहुःशृंगाररसकोविदाः॥ ॥ ३३ ॥ भेदेप्रयुज्यमानेऽपिरसाऽऽभासस्तुजायते ॥ निग्रहेरसभंगःस्यात्तस्मात्तौदूषितौबुधैः ॥३४॥ सामदानमुखैर्वाक्यैःश्लक्ष्णैर्नर्मयुतैस्तथा ॥ कानयातिवशेदूतकामिनीकामपीडिता ॥ ३५ ॥ व्यासउवाच ॥ सुग्रीवस्तुवचःश्रुत्वाशुंभोक्तंसुप्रियंपटु ॥ जगामतरसातत्रयत्राऽऽस्तेजगदंबिका ॥३६॥ सोऽपश्यत्सुमुखींकांतांसिंहस्योपरिसंस्थिताम् ॥ प्रणम्यमधुरंवाक्यमुवाचजगदंबिकाम् ॥ ३७ ॥ दूतउवाच ॥ वरोरुत्रिदशारातिःशुंभःसर्वांगसुंदरः ॥ त्रैलोक्याऽधिपतिःशूरःसर्वजिद्राजतेन्नृपः ॥ ३८ ॥ तेनाऽहंप्रेषितःकामंत्वत्सकाशंमहात्मना ॥ त्वद्रूपश्रवणासक्तचित्तेनातिविदूयता ॥ ३९ ॥ वचनंतस्यतन्वंगिशृणुप्रेमपुरस्सरम् ॥ प्रणिपत्ययथाप्राहदैत्यानामधिपस्त्वयि ॥ ४० ॥ देवामयाजिताःसर्वेत्रैलोक्याधिपतिस्त्वऽहम् ॥ यज्ञभागानऽहंकांतेगृह्णामीहस्थितःसदा ॥ ४१ ॥ हृतसाराकृतानूनंद्यौर्मयारत्नवर्जिता ॥ यानिरत्नानिदेवानांतानिचाऽऽहृतवानहम् ॥ ४२ ॥ भोक्ताऽहंसर्वरत्नानांत्रिषुलोकेषुभामिनि ॥ वशाऽनुगाःसुराःसर्वेममदैत्याश्चमानवाः ॥ ४३ ॥ त्वद्गुणैःकर्णमागत्यप्रविश्यहृदयांतरम् ॥ त्वदधीनःकृतःकामंकिंकरोस्मिकरोमिकिम् ॥ ४४ ॥ त्वमाज्ञापयरंभोरुतत्करोमिवशाऽनुगः ॥ दासोऽहंतवचार्वंगिरक्षमांकामबाणतः ॥ ४५ ॥

रसाऽऽभासः ॥ भेदेकपटस्यावश्यंजायमानत्वात्कपटंविनाभेदासंभवात्सतितस्मिन्कपटेरसाऽऽभासएवभवतीत्यर्थः॥निग्रहेदंडे ॥ ३४ ॥३५॥ ३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ द्वात्रिंशल्लक्षणानिकाशीखंडेएकादशाध्याये ॥ पंचसूक्ष्मःपंचदीर्घःसप्तरक्तःषडुन्नतः ॥ त्रिपृथुर्लघुगंभीरोद्वात्रिंशल्लक्षणस्त्विति त्रिलघुस्त्रिगंभीरइ

भजमांत्वंमरालाक्षितवाधीनंस्मराऽऽकुलम् ॥ त्रैलोक्यस्वामिनीभूत्वाभुंक्ष्वभोगाननुत्तमान् ॥ ४६ ॥ तवचाऽऽज्ञाकरःकांतेभवामिमरणावधि ॥ अवध्योऽस्मिवरारोहेसदेवासुरमानुषैः ॥ ४७ ॥ सदासौभाग्यसंयुक्ताभविष्यसिवरानने ॥ यत्रतेरमतेचित्तंतत्रक्रीडस्वसुंदरि ॥ ४८ ॥ ॥ इतितस्यवचश्चित्तेविमृश्यमदमंथरे ॥ वक्तव्यंयद्भवेत्प्रेम्णातद्ब्रूहिमधुरंवचः ॥ ४९ ॥ शुंभायचंचलापांगितद्ब्रवीम्यहमाशुवै ॥ व्यासउवाच ॥ तद्दूतवचनंश्रुत्वास्मितंकृत्वासुपेशलम् ॥ ५० ॥ तंप्राहमधुरांवाचंदेवीदेवार्थसाधिका ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ जानाम्यहंनिशुंभंचशुंभंचाऽतिबलंनृपम् ॥ ५१ ॥ जेतारंसर्वदेवानांहंतारंचैवविद्विषाम् ॥ राशिंसर्वगुणानांचभोक्तारंसर्वसंपदाम् ॥ ५२ ॥ दातारंचाऽतिशूरंचसुंदरंमन्मथाकृतिम् ॥ द्वात्रिंशल्लक्षणैर्युक्तमवध्यंसुरमानुषैः ॥ ५३ ॥ ज्ञात्वासमागतास्म्यत्रद्रष्टुकामामहाऽसुरम् ॥ रत्नंकनकमायातिस्वशोभाधिकवृद्धये ॥ ५४ ॥ तत्राऽहंस्वपतिंद्रष्टुंदूरादेवाऽऽगताऽस्मिवै ॥ दृष्टामयासुराःसर्वेमानवाभुविमानदाः ॥ ५५ ॥ गंधर्वाराक्षसाश्चाऽन्येयेचाऽतिप्रियदर्शनाः ॥ सर्वेशुंभभयाद्भीतावेपमानाविचेतसः ॥ ५६ ॥ श्रुत्वाशुंभगुणानत्रप्राप्तास्म्यद्यदिदृक्षया ॥ गच्छदूतमहाभागब्रूहिशुंभंमहाबलम् ॥ ५७ ॥ निर्जनेश्लक्ष्णयावाचावचनंवचनान्मम॥त्वांज्ञात्वाबलिनांश्रेष्ठंसुंदराणांचसुंदरम् ॥ ५८ ॥ दातारंगुणिनंशूरंसर्वविद्याविशारदम् ॥ जेतारंसर्वदेवानांदक्षंचोग्रंकुलोत्तरम् ॥ ५९ ॥ भोक्तारंसर्वरत्नानांस्वाधीनंस्वबलोन्नतम् ॥ पतिकामास्म्यहंसत्यंतवयोग्यानराधिप ॥ ६० ॥ स्वेच्छयानगरेतेऽत्रसमायातामहामते ॥ ममाऽस्तिकारणंकिंचिद्विवाहेराक्षसोत्तम ॥ ६१ ॥ बालभावाद्धृतंकिंचित्कृतंराजन्मयापुरा ॥ क्रीडंत्याचवयस्याभिःसहैकांतेयदृच्छया ॥ ६२॥ स्वदेहबलदर्पेणसखीनांपुरतोरहः ॥ मत्समानबलःशूरोरणेमांजेष्यतिस्फुटम् ॥ ६३ ॥ तंवरिष्याम्यहंकामंज्ञात्वातस्यबलाऽबलम् ॥ जहसुर्वचनंश्रुत्वासख्योविस्मितमानसाः ॥ ६४ ॥ किमेतयाकृतंक्रूरंव्रतमद्भुतमाशुवै ॥ तस्मात्त्वमपिराजेंद्रज्ञात्वामेहीदृशंबलम् ॥ ६५ ॥ जित्वामांस्वबलेनाऽत्रवांछितंकुरुचात्मनः ॥ त्वंवातवाऽनुजोभ्रातासमेत्यसमरांगणे ॥ ॥ ६६ ॥ जित्वामांसमरेणाऽत्रविवाहंकुरुसुंदर ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेपंचमस्कंधेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

त्यर्थः ॥ एतद्व्याख्याऽपितत्रैवस्पष्टा ॥ महाभारतेचप्रसिद्धानि ॥ ५३ ॥ स्वस्यशोभायाअधिकवृद्ध्यर्थम् ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अर्धोऽधिकैःषष्टिपद्यैर्दूतसंवादकीर्तनम् ॥क्रियतेयत्रदैत्यानांकामार्थमरणंस्मृतम् ॥ १ ॥ तस्मात्परस्त्रियंनैवकामयेन्मतिमान्नरः ॥ इतिदर्शयितुंकामवर्णनंसम्यगीर्यते ॥ २ ॥ देवीवाक्यश्रवणोत्त रंदूतोयदाहतद्ब्रवीति देव्याइति ॥ १ ॥ २ ॥ युधिसांप्रतंयुद्धेयोग्येत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ तेतवकेशेषुअथवातेदैत्याइत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ व्यासउवाच ॥ देव्यास्तद्वचनंश्रुत्वासदूतःप्राहविस्मितः ॥ किंब्रूषेरुचिरापांगिस्त्रीस्वभावाद्धिसाहसात्॥१॥ इंद्राद्यानिर्जितायेनदेवादैत्यास्तथाऽपरे ॥ तंकथंसमरेदेविजेतुमिच्छसिभामिनि ॥२॥ त्रैलोक्येताद्दशोनास्तियःशुंभंसमरेजयेत्॥कात्वंकमलपत्राक्षितस्याग्रेयुधिसांप्रतम् ॥३॥ अविचार्यनवक्तव्यं वचनंक्वाऽपिसुंदरि ॥ बलंस्वपरयोर्ज्ञात्वावक्तव्यंसमयोचितम् ॥४॥ त्रैलोक्याधिपतिःशुंभस्तवरूपेणमोहितः ॥ त्वांचप्रार्थयतेराजाकुरुतस्येप्सितंप्रिये ॥५॥ त्यक्त्वामूर्खस्वभावंत्वंसंमान्यवचनंमम ॥भजशुंभंनिशुंभंवाहितमेतद्ब्रवीमिते॥६॥शृंगारःसर्वथासर्वैःप्राणिभिःपरयामुदा॥ सेवनीयोबुद्धिमद्भिर्नवानासु त्तमोयतः॥७॥ नागमिष्यसिचेद्बालेसक्रुद्धःपृथिवीपतिः ॥ अन्यानाज्ञाकरान्प्रेष्यबलान्नेष्यतिसांप्रतम्॥८॥ केशेष्वाकृष्यतेनूनंदानवाबलदर्पिताः ॥ त्वां नयिष्यंतिवामोरुतरसाशुंभसन्निधौ ॥९॥ स्वलज्जांरक्षतन्वंगिसाहसंसर्वथात्यज ॥ मानितागच्छतत्पार्श्वेमानपात्रंयतोऽसिवै ॥१०॥ क्वयुद्धंनिशितैर्बाणैः क्वसुखंरतिसंगजम् ॥ साराऽसारंपरिच्छिद्यकुरुमेवचनंपटु ॥११॥ भजशुंभंनिशुंभंवालब्धासिपरमंशुभम् ॥देव्युवाच॥ सत्यंदूतमहाभागप्रवक्तुंनिपुणोह्य सि ॥१२॥ निशुंभशुंभौजानामिबलवंतावितिध्रुवम् ॥ प्रतिज्ञामेकृताबाल्यादन्यथासाकथंभवेत् ॥ १३ ॥ तस्माद्ब्रूहिनिशुंभंचशुंभंवाबलवत्तरम् ॥ वि नायुद्धंनमेभर्ताभविताकोऽपिसौष्ठवात् ॥ १४ ॥ जित्वामांतरसाकामंकरंगृह्णातुसांप्रतम् ॥ युद्धेच्छयासमायातांविद्धिमामबलांनृप ॥१५॥युद्धंदेहिसम र्थोऽसिवीरधर्मंसमाचर ॥ बिभेषिममशूलाच्चेद्गच्छपातालमाचिरम् ॥१६॥ त्रिदिवंचधरांत्यक्त्वाजीवितेच्छायदस्तिते ॥ इतिदूतवदाऽऽशुत्वंगत्वास्वपति मादरात् ॥ १७ ॥ सविचार्ययथायुक्तंकरिष्यतिमहाबलः ॥ संसारेदूतधर्मोऽयंयत्सत्यंभाषणंकिल ॥ १८ ॥ शत्रौपत्यौचधर्मज्ञतथात्वंकुरुमाचिरम् ॥ व्यासउवाच ॥ अथतद्वचनंश्रुत्वानीतिमद्बलसंयुतम् ॥ १९ ॥ हेतुयुक्तंप्रगल्भंचविस्मितःप्रययौतदा ॥ गत्वादैत्यपतिंदूतोविचार्यचपुनःपुनः ॥ २० ॥ प्रणम्यपादयोःप्रह्वःप्रत्युवाचनृपंचतम् ॥ राजनीतिकरंवाक्यंमृदुपूर्वंप्रियंवचः ॥ २१ ॥ दूतउवाच ॥ सत्यंप्रियंचवक्तव्यंतेनाचिंतापरोह्यहम् ॥ सत्यंप्रियंच राजेंद्रवचनंदुर्लभंकिल ॥ २२ ॥ अप्रियंवदतांकामंराजाकुप्यतिसर्वथा ॥ साक्षात्कुतःसमायाताकस्यवाकिंबलाऽबला ॥ २३ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ सत्यंप्रियंचवक्तव्यमिति ॥ प्रभोरग्रेसत्यंप्रियंचवाक्यंवक्तव्यमितिहिनीतिशास्त्रंवर्तते ॥ तेनहेतुनाहेराजन्नहंचिंतापरोऽस्मीत्यर्थः ॥ कुताश्चिं तापरइतिचेत्तत्राह सत्यंप्रियंचेति॥यदिसत्यमुच्यतेतर्हितत्कर्णकठोरत्वादप्रियमेवभवति॥यदितुयथामनोरंजनंभवतितथावक्तव्यंतर्हिकार्यहानिः॥अतोहिसत्यप्रियात्मकंवाक्यंदुर्लभमित्यर्थः ॥२२॥ अथराजकार्याऽनुरोधेनसत्यमेववक्तव्यंतदातस्यकर्णकठोरत्वाद्राजासर्वथाकुप्यतीत्यर्थः ॥ एताद्दशमतिकठोरंवक्तुमयोग्यंतयोदात्द्दतमितिभावः ॥ अबलाकिंबलेत्यन्वयः॥ २३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

इदंकिंचिदपिज्ञानगोचरंनभवति ॥ मयाकिंवक्तव्यमित्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ यद्वोचतेतवेतिशेषः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

॥ ३६ ॥

नज्ञानगोचरंकिंचित्किंब्रवीमिविचेष्टितम् ॥ युद्धकामामयादृष्टागर्विताकटुभाषिणी ॥ २४ ॥ तयायत्कथितंसम्यक्तच्छृणुष्वमहामते ॥ मयाबाल्यात्प्रतिज्ञेयंकृतापूर्वंविनोदतः ॥ २५ ॥ सखीनांपुरतःकामंविवाहंप्रतिसर्वथा ॥ योमांयुद्धेजयेदद्धादर्पंचविधुनोतिवै ॥ २६ ॥ तंवरिष्याम्यहंकामंपतिंसमबलंकिल ॥ नमेप्रतिज्ञामिथ्यासाकर्तव्यान्नृपसत्तम ॥२७॥ तस्माद्युद्धयस्वधर्मज्ञजित्वामांस्ववशंकुरु ॥ तयेतिव्याहृतंवाक्यंश्रुत्वाऽहंसमुपागतः ॥ २८ ॥ यथेच्छसिमहाराजतथाकुरुतवप्रियम् ॥ सायुद्धार्थंकृतमतिःसायुधासिंहगामिनी ॥२९॥ निश्चलावर्ततेभूपयद्योग्यंतद्विधीयताम् ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यसुग्रीवस्यनराधिपः ॥ ३० ॥ पप्रच्छभ्रातरंशूरंसमीपस्थंमहाबलम् ॥ शुंभउवाच ॥ भ्रातःकिमत्रकर्तव्यंब्रूहिसत्यंमहामते ॥ ३१ ॥ नार्येकायोद्धुकामाऽस्तिसमाह्वयतिसांप्रतम् ॥ अहंगच्छामिसंग्रामेत्वंवागच्छबलान्वितः ॥ ३२ ॥ यद्रोचतेनिशुंभाऽद्यतत्कर्तव्यंमयाकिल ॥ निशुंभउवाच ॥ नमयानत्वयावीरगंतव्यंरणमूर्धनि ॥३३॥ प्रेषयस्वमहाराजत्वरितंधूम्रलोचनम् ॥ सगत्वातांरणेजित्वागृहीत्वाचारुलोचनाम् ॥३४॥ आगमिष्यतिशुंभाऽत्रविवाहःसंविधीयताम् ॥ व्यासउवाच ॥तन्निशम्यवचस्तस्यशुंभोभ्रातुःकनीयसः॥३५॥ कोपात्संप्रेषयामासपार्श्वस्थंधूम्रलोचनम् ॥शुंभउवाच ॥ धूम्रलोचनगच्छाऽऽशुसैन्येनमहताऽऽवृतः ॥ ३६ ॥ गृहीत्वाऽऽनयतांमुग्धांस्ववीर्यमदमोहिताम् ॥ देवोवादानवोवाऽपिमनुष्योवामहाबलः ॥३७॥ तत्पार्ष्णिग्राहतांप्राप्तोऽहंतव्यस्तरसात्वया ॥ तत्पार्श्ववर्तिनींकालींहत्वासंगृह्यतांपुनः ॥ ३८ ॥ शीघ्रमत्रसमागच्छकृत्वाकार्यमनुत्तमम् ॥ रक्षणीयात्वयासाध्वीमुंचंतीमृदुमार्गणान् ॥ ३९ ॥ यत्नेनमहतावीरमृदुदेहाकृशोदरी ॥ तत्सहायाश्चहंतव्यायेरणेशस्त्रपाणयः ॥४०॥ सर्वथासानहंतव्यारक्षणीयाप्रयत्नतः ॥ व्यासउवाच ॥ इत्यादिष्टस्तदाराज्ञातरसाधूम्रलोचनः ॥ ४१ ॥ प्रणम्यशुंभंसैन्येनवृतःशीघ्रंययौरणे ॥ असाधूनांसहस्राणांषष्ट्यातेषांवृतस्तथा ॥ ४२ ॥ सददर्शततोदेवींरम्योपवनसंस्थिताम् ॥ दृष्ट्वातांमृगशावाक्षींविनयेनसमन्वितः ॥ ४३ ॥ उवाचवचनंश्लक्ष्णंहेतुमद्रसभूषितम् ॥ शृणुदेविमहाभागेशुंभस्त्वद्विरहाऽऽतुरः ॥ ४४ ॥ दूतंप्रेषितवान्पार्श्वेतवनीतिविशारदः ॥ रसभंगभयोद्विग्नःसामपूर्वंत्वयिस्वयम् ॥ ४५ ॥ तेनाऽऽगत्यवचःप्रोक्तंविपरीतंवरानने ॥ वचसातेनमेभर्ताचिंताविष्टमनान्नृपः ॥ ४६ ॥ बभूवरसमार्गज्ञेशुंभःकामविमोहितः ॥ दूतेनतेननज्ञातंहेतुगर्भंवचस्तव ॥ ४७ ॥

॥ ३६ ॥

॥ ३८ ॥ रक्षणीया नहंतव्येत्यर्थः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ असाधूनांदैत्यानामित्यर्थः ॥ तदुक्तम् ॥ वृतःषष्ट्यासहस्राणामसुराणांद्रुतंययाविति मार्कंडेयपुराणे ॥षष्टिसहस्रासुरैःसहितइत्यर्थः ॥ ४२ ॥ रम्योपवनसंस्थितांददर्शेत्यन्वयः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ तेनदूतेनवचस्त्वदुक्तमित्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥ ॥ ५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

यदुक्तंत्वयाकठिनंगूढतात्पर्यंवचोवाक्यमित्यर्थः ॥ नज्ञातइति ॥ तवाऽभिप्रेतः संग्रामस्तेनमूढेननज्ञातइत्यर्थः ॥ ४८ ॥ कोसौद्विविधःसंग्रामस्तदाह रतिजोऽथोत्साहजश्चेति ॥ पात्रभेदमाह रतिजस्त्वयीति ॥ ४९ ॥ इदंतवाऽभिप्रेतमहंजानामिनपूर्वंप्रेषितोमूढोदूतइत्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ तस्मादहंपूर्वापेक्षयाचतुरोस्मिवचनंममशृण्वित्याह चतुरासीति ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ सीधुसंकेनस्वमुखमदिरासेकेनबकुलवृक्षं तथा कुरुबकवृक्षंविकासितमिवराजानंपादघातेनविकासितम् विकसितमशोकमशोकवृक्षंकुर्वित्यर्थः ॥

योमांजयतिसंग्रामेयदुक्तंकठिनंवचः ॥ नज्ञातस्तेनसंग्रामोद्विविधःखलुमानिनि ॥ ४८ ॥ रतिजोऽथोत्साहजश्चपात्रभेदेविवक्षितः ॥ रतिजस्त्वयिवामोरुशत्रोरुत्साहजःस्मृतः ॥ ४९ ॥ सुखदःप्रथमःकांतेदुःखदश्चाऽरिजःस्मृतः ॥ जानाम्यहंवरारोहेभवत्यामानसंकिल ॥ ५० ॥ रतिसंग्रामभावस्तेहृदये परिवर्तते ॥ इतितज्ज्ञंविदित्वामांत्वत्सकाशंनराऽधिपः ॥ ५१ ॥ प्रेषयामासशुंभोऽद्यबलेनमहताऽऽवृतम् ॥ चतुराऽसिमहाभागेशृणुमेवचनंमृदु ॥ ॥ ५२ ॥ भजशुंभंत्रिलोकेशंदेवदर्पनिबर्हणम् ॥ पट्टराज्ञीप्रियाभूत्वाभुंक्ष्वभोगाननुत्तमान् ॥ ५३ ॥ जेष्यतित्वांमहाबाहुःशुंभःकामबलार्थवित् ॥ विचित्रान्कुरुहावांस्त्वंसोऽपिभावान्करिष्यति ॥ ५४ ॥ भविष्यतिकालिकेयंतत्रवैनर्मसाक्षिणी ॥ एवंसंगरयोगेनपतिर्मेपरमार्थवित् ॥ ५५ ॥ जित्वात्वांसुखशय्यायांपरिश्रांतांकरिष्यति ॥ रक्तदेहांन्नखाघातैर्दंतैश्चखंडिताधराम् ॥ ५६ ॥ स्वेदक्लिन्नांप्रभग्नांत्वांसंविधास्यतिभूपतिः ॥ भवितामानसःकामोरतिसंग्रामजस्तव ॥ ५७ ॥ दर्शनाद्वशएवाऽऽस्तेशुंभःसर्वात्मनाप्रिये ॥ वचनंकुरुमेपथ्यंहितकृत्वाऽपिपेशलम् ॥ ५८ ॥ भजशुंभंगणाध्यक्षंमानिनीयातिमानिनी ॥मंदभाग्याश्चतेनूनंशस्त्रयुद्धप्रियाश्चये ॥ ५९ ॥ नतदर्हासिकांतेत्वंसदासुरतवल्लभे ॥ अशोकंकुरुराजानंपादघातविकासितम् ॥ ६० ॥ बकुलंसीधुसेकेनतथाकुरुबकंकुरु ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेदेवीमाहात्म्येचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वाविररामाऽसौवचनंधूम्रलोचनः ॥ प्रत्युवाचतदाकालीप्रहस्यललितंवचः ॥ १ ॥ विदूषकोऽसिजाल्मत्वंशैलूषइवभाषसे ॥ वृथामनोरथांश्चित्तेकरोषिमधुरंवदन् ॥ २ ॥ बलवान्बलसंयुक्तःप्रेषितोऽसिदुरात्मना ॥ कुरुयुद्धंवृथावादंमुंचमूढमतेऽधुना ॥ ३ ॥ हत्वाशुंभंनिशुंभंचत्वदन्यान्वाबलाऽधिकान् ॥ देवीक्रुद्धाशराऽऽघातैर्व्रजिष्यतिनिजालयम् ॥ ४ ॥ क्वाऽसौमंदमतिःशुंभःक्ववाविश्वविमोहिनी ॥ अयुक्तःखलुसंसारेविवाहविधिरेतयोः ॥ ५ ॥

पादघातेनाशोकवृक्षस्यसीधुसेकेनबकुलकुरुबकयोर्वृद्धेर्लोकप्रसिद्धत्वात् ॥ ६० ॥ ॥ ध ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ षष्टिश्लोकैर्महादेव्याहतोऽसौधूम्रलोचनः ॥ विचारःशुंभसदसिजातइत्यपिकीर्त्यते ॥ १ ॥ धूम्रलोचनवाक्यविरामोत्तरंजातंवृत्तमाह इत्युक्त्वाविररामेति ॥ कालीकौशिकी ॥ १ ॥ विदूषकोऽसीति ॥ विदूषकश्चाटुवटौपरनिंदाकरेऽपिचेतिमेदिनी ॥ शैलूषोनटः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ॥ ध ॥ ॥ ध ॥ ॥ ध ॥ ॥ ध ॥ ॥ ध ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ६ ॥ ७ ॥८॥ आजौयुद्धे ॥ एनांसुंदरीमंबिकाम् ॥ अहंराजानंप्रतीत्यन्वयः ॥९॥ तर्हिकार्यंकुतोनकरोषिचेत्तत्राह रसभंगेति ॥१०॥ नाऽयंधर्मोमुखेनवल्गनरूपः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४॥
खरान्रथवाहान्रासभान् ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ यदेति ॥ यदायस्मिन्कालेक्षिपतेत्यजतितस्मिन्नेवकालेसांबिकायस्याःशरीरात्कौशिकीनिर्गतासासुंदरी अंबिका

सिंहीकिंत्वतिकामार्ताजंबुकंकुरुतेपतिम् ॥ करिणीगर्दभंवाऽपिगवयंसुरभिःकिमु ॥ ६ ॥ गच्छशुंभंनिशुंभंचवदसत्यंवचोमम ॥ कुरुयुद्धंनचेद्याहिपाताळंतरसाऽधुना ॥ ७ ॥ व्यासउवाच ॥ कालिकायावचःश्रुत्वासदैत्योधूम्रलोचनः ॥ तामुवाचमहाभागक्रोधसंरक्तलोचनः ॥८॥ दुर्दर्शेत्वांनिहत्याऽऽजौसिंहंचमदगर्वितम् ॥ गृहीत्वैनांगमिष्यामिराजानंप्रत्यहंकिल ॥९॥ रसभंगभयात्कालिबिभेमित्विहसांप्रतम् ॥ नोचेत्त्वांनिशितैर्बाणैर्हन्म्यद्यकलहप्रिये ॥ १० ॥ कालिकोवाच ॥ किंविकत्थसिमंदात्मन्नायंधर्मोधनुष्मताम् ॥ स्वशक्त्यामुंचविशिखान्गंतासियमसंसदि ॥ ११ ॥ व्यासउवाच॥ तच्छ्रुत्वावचनंदैत्यःसंगृह्यकार्मुकंदृढम् ॥ कालिकांतांशराऽऽसारैर्ववर्षाऽतिशिलाशितैः ॥ १२ ॥ देवास्तुप्रेक्षकास्तत्रविमानवरसंस्थिताः ॥ तांस्तुवंतोजयेत्यूचुर्देवींशक्रपुरोगमाः ॥ १३ ॥ तयोःपरस्परंयुद्धंप्रवृत्तंचाऽतिदारुणम् ॥ बाणखड्गगदाशक्तिमुसलादिभिरुत्कटम् ॥ १४ ॥ कालिकाबाणपातैस्तुहत्वापूर्वंखरानथ ॥ बभंजतद्रथंव्यूढंजहासचमुहुर्मुहुः ॥ १५ ॥ सचाऽन्यंरथमारूढःकोपेनप्रज्वलन्निव ॥ बाणवृष्टिंचकारोग्रांकालिकोपरिभारत ॥ १६ ॥ साऽपिचिच्छेदतरसातस्यबाणानसंगतान् ॥ मुमोचाऽन्यानुग्रवेगान्दानवोपरिकालिका ॥ १७॥ तैर्बाणैर्निहतास्तस्यपार्ष्णिग्राहाःसहस्रशः ॥ बभंजचरथंवेगात्सूतंहत्वाखरानपि ॥ १८ ॥ चिच्छेदतद्धनुःसद्योबाणैरुरगसन्निभैः ॥ मुदंचक्रेसुराणांसाशंखनादंतथाऽकरोत् ॥ १९ ॥ विरथःपरिघंगृह्यसर्वलोहमयंदृढम् ॥ आजगामरथोपस्थंकुपितोधूम्रलोचनः ॥ २० ॥ वाचानिर्भर्त्सयन्कालींकरालःकालसन्निभः ॥ अद्यैवत्वांहनिष्यामिकुरूपेपिंगलोचने॥२१॥ इत्युक्त्वासहसाऽऽगत्यपरिघंक्षिपतेयदा ॥ हुंकारेणैवतंभस्मचकारतरसांऽबिका ॥२२॥ दृष्ट्वाभस्मीकृतंदैत्यंसैनिकाभयविव्हलाः ॥ चक्रुःपलायनंसद्योहातातेत्यब्रुवन्पथि ॥ २३ ॥ देवास्तंनिहतंदृष्ट्वादानवंधूम्रलोचनम् ॥ मुमुचुःपुष्पवृष्टिंतेमुदितागगनेस्थिताः ॥२४॥ रणभूमिस्तदाराजन्दारुणासमपद्यत ॥ निहतैर्दानवैरश्वैःखरैश्चवारणैस्तथा ॥२५॥ गृध्राःकाकावटाःश्येनावरफाजंबुकास्तथा ॥ ननृतुश्चुक्रुशुःप्रेतान्पतितात्रणभूमिषु ॥ २६ ॥

हुंकरेणैवहुंकारोच्चारणेनैवतंभस्मचकार ॥ काष्ठंभस्मचकारेतिवत्प्रयोगः ॥ तथाचांबिकयासहुंकारेणनाशितोनतुकालिकया ॥ तदुक्तंमार्कंडेयपुराणे ॥ हुंकारेणैवतंभस्मसाचकारांबिकाततइति ॥
॥ २२ ॥ पथि हातातेत्यब्रुवन्नित्यन्वयः ॥ २३ ॥ २४ ॥ निहतैर्निर्गतप्राणैर्दानवादिभिर्दारुणाभयंकरासमपद्यतेत्यन्वयः ॥ २५ ॥ वटावरफाः ॥ वटवरफशब्देनपिशाचविशेषाः ॥ तदुक्तंशूलिनीमंत्रविधाने ॥ सहस्रंप्रजपेन्मंत्रंशूलिन्यायंस्पृशन्नर. ॥ वटाश्चवरफाश्चैवनस्पृशंतिकदाचनेति ॥ चुक्रुशुःकोलाहलंचक्रुः ॥ रणभूमिषुप्रेतान्पतितान्दृष्ट्वेतिशेषः ॥ २६ ॥ ॥७॥ ॥७॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ यदासर्वैतेनकेसरिणानिपातिताः ॥ यदाचरथाभग्नाबाणपातैर्हयाश्वविनाशितास्तदागगनस्थाइत्यन्वयः ॥ ३४ ॥ भग्नंबलंधूम्रलोचनंपातितंचदृष्ट्वाऽस्माभिर्जयोनैवभवेत्तवेतिनिश्चयःकृतइत्यन्वयः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ संधिर्मैत्री ॥ विग्रहःशत्रुत्वम् ॥ स्थानमुदासीनतयाऽवस्थानम् ॥ निर्याणंपलायनम् ॥३९॥४०॥

अंबिकातद्रणस्थानंत्यक्त्वादूरंस्थलांतरे ॥ गत्वाचकारचाऽप्युग्रंशंखनादंभयप्रदम् ॥ २७ ॥ तंश्रुत्वादरशब्दंतुशुंभःसद्मनिसंस्थितः ॥ दृष्ट्वाऽथदानवान्भग्नानागतान्रुधिरोक्षितान् ॥ २८ ॥ छिन्नपादकराक्षांश्चमंचकारोपितानपि॥भग्नपृष्ठकटिग्रीवान्क्रंदमानाननेकशः ॥२९॥ वीक्ष्यशुंभोनिशुंभश्चक्कगतोधूम्रलोचनः ॥ कथंभग्नाःसमायातानाऽऽनीताकिंवरानना ॥ ३० ॥ सैन्यंकुत्रगतंमंदाःकथयंतुयथोचितम् ॥ कस्याऽयंशंखनादोऽद्यश्रूयतेभयवर्धनः॥ ॥ ३१ ॥ गणाऊचुः ॥ बलंचपातितंसर्वंनिहतोधूम्रलोचनः ॥ कृतंकालिकयाकर्मरणभूमावमानुषम् ॥३२॥ शंखनादोंबिकायास्तुगगनंव्याप्यराजते ॥ हर्षदःसुरसंघानांदानवानांचशोककृत् ॥ ३३ ॥ यदानिपातिताःसर्वेतेनकेसरिणाविभो ॥ रथाभग्नाहयाश्चैवबाणपातैर्विनाशिताः ॥ ३४ ॥ गगनस्थाःसुराश्चक्रुःपुष्पवृष्टिंमुदान्विताः ॥ दृष्ट्वाभग्नंबलंसर्वंपातितंधूम्रलोचनम् ॥ ३५ ॥ निश्चयस्तुकृतोऽस्माभिर्जयोनैवभवेदिति ॥ विचारंकुरुराजेंद्रमंत्रिभिर्मंत्रवित्तमैः ॥३६॥ विस्मयोऽयंमहाराजयदेकाजगदंबिका ॥ भवद्भिःसहयुद्धायसंस्थितासैन्यवर्जिता ॥३७॥ निर्भयैकाकिनीबालासिंहारूढामदोत्कटा ॥ चित्रमेतन्महाराजभासतेऽद्भुतमंजसा ॥ ३८ ॥ संधिर्वाविग्रहोवाऽद्यस्थानंनिर्याणमेवच ॥ मंत्रयित्वामहाराजकुरुकार्यंयथारुचि ॥ ३९ ॥ तत्सन्निधौबलंनाऽस्तितथाऽपिशत्रुतापन ॥ पार्ष्णिग्राहाःसुराःसर्वेभविष्यंतिकिलाऽऽपदि ॥४०॥ समयेतत्समीपस्थौज्ञातौचहरिशंकरौ ॥ लोकपालाःसमीपेऽद्यवर्ततेगगनेस्थिताः ॥ ४१ ॥ रक्षोगणाश्चगंधर्वाःकिन्नरामानुषास्तथा ॥ तत्सहायाश्चमंतव्याःसमयेऽसुरतापन ॥४२॥ अस्माकंमतिमानेनज्ञायतेसर्वथेदृशम् ॥ अंबिकायाःसहायाऽऽशातत्कार्याशानकाचन ॥ ४३ ॥ एकानाशयितुंशक्ताजगत्सर्वंचराचरम् ॥काकथादानवानांतुसर्वेषामितिनिश्चयः ॥४४॥ इतिज्ञात्वामहाभागयथारुचितथाकुरु ॥ हितंसत्यंमितंवाक्यंवक्तव्यमनुयायिभिः ॥ ४५ ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतेषांशुंभःपरबलार्दनः॥ कनीयांसंसमानीयपप्रच्छरहसिस्थितः ॥ ४६ ॥ भ्रातःकालिकयाऽद्यैवनिहतोधूम्रलोचनः ॥ बलंचशातितंसर्वंगणाभग्नाःसमागताः ॥ ४७ ॥ अंबिकाशंखनादंवैकरोतिमदगर्विता ॥ ज्ञानिनांचैवदुर्ज्ञेयागतिःकालस्यसर्वथा ॥ ४८ ॥ तृणंवज्रायतेनूनंवज्रंचैवतृणायते ॥ बलवान्बलहीनःस्याद्दैवस्यगतिरीदृशी ॥ ४९ ॥ पृच्छामित्वांमहाभागकिंकर्तव्यमितःपरम् ॥ अभोग्याचांबिकानूनंकारणादत्रवागता ॥ ५० ॥

समयेइति ॥ तावापहरिशंकरौसमयेसहायौभविष्यतइतिशेषः ॥ ४१ ॥ रक्षोगणाःभूतगणाः ॥ ४२ ॥ वस्तुतस्तस्याःसहायापेक्षैवनास्तीत्याह अंबिकायाइति ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ अभोग्येति ॥ अस्मात्कारणात्परामवरूपादत्रसमागतांबिकानूनमभोग्यानसेवनीयेतियुक्तं पलायनंवायुक्तंयुद्धंवायुक्तमित्यन्वयः ॥ ५० ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ अन्यथेति ॥ बलवद्दैवादहमेवमरिष्यामिचेदित्यर्थः ॥ तदेतिशेषः ॥ तस्यमृतेमयीत्यत्राऽन्वयः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ तामबलांकालिकांहंतुमित्यर्थः ॥५८॥ गृहीत्वेति ॥ कालिकांनिहत्याऽथतामंबिकांगृहीत्वेत्यर्थः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेपंचमस्कंधेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ ४ ॥ ॥ अर्धाऽधिकैःपंचषष्टिपद्यैरथभयंकरम् ॥

युक्तंपलायनंवीरयुद्धंवावदसत्वरम् ॥ लघुंज्येष्ठंविजानामित्वामहंकार्यसंकटे ॥ ५१ ॥ निशुंभउवाच ॥ नवापलायनंयुक्तंनदुर्गग्रहणंतथा ॥ युद्धमेव परंश्रेयःसर्वथैवाऽनयाऽनघ ॥ ५२ ॥ ससैन्योऽहंगमिष्यामिरणेतुप्रवराश्रितः ॥ हत्वातामागमिष्यामितरसात्वबलामिमाम् ॥ ५३ ॥ अथवाबलव द्दैवादन्यथाचेद्भविष्यति ॥ मृतेमयित्वयाकार्यंविमृश्यचपुनःपुनः ॥ ५४ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाशुंभःप्रोवाचचाऽनुजम् ॥ तिष्ठत्वंचंडमुंडौद्वौगच्छेतांब लसंयुतौ ॥ ५५ ॥ शशांकग्रहणायाऽत्रनयुक्तंगजमोचनम् ॥ चंडमुंडौमहावीरौतांहंतुंसर्वथाक्षमौ ॥ ५६ ॥ इत्युक्त्वाभ्रातरंशुंभंसंभाष्यचमहाबलौ ॥ उवाचवचनंराजाचंडमुंडौपुरःस्थितौ ॥५७॥ गच्छतांचंडमुंडौद्वौस्वसैन्यपरिवारितौ ॥ हंतुंतामबलांशीघ्रंनिर्लज्जांमदगर्विताम् ॥५८॥ गृहीत्वाऽथनि हत्याऽऽजौकालिकांपिंगलोचनाम् ॥ आगम्यतांमहाभागौकृत्वाकार्यंमहत्तरम् ॥५९॥ सानाऽऽयातिगृहीताऽपिगर्विताचांबिकायदि ॥ तदाबाणैर्महा तीक्ष्णैर्हंतव्याऽऽहवमंडिता ॥ ६० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपं० पंचविंशोध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याज्ञप्तौतदावीरौचंडमुं डौमहाबलौ ॥ जग्मतुस्तरसैवाऽऽजौसैन्येनमहताऽन्वितौ ॥१॥ दृष्ट्वातत्रस्थितांदेवींदेवानांहितकारिणीम् ॥ ऊचतुस्तौमहावीर्यौतदासामान्वितंवचः ॥ ॥ २ ॥ बालेत्वंकिंनजानासिशुंभंसुरबलार्दनम् ॥ निशुंभंचमहावीर्यंतुराषाड्विजयोद्धतम् ॥ ३ ॥ त्वमेकासिवरारोहेकालिकासिंहसंयुता ॥ जेतुमिच्छ सिदुर्बुद्धेशुंभंसर्वबलान्वितम् ॥ ४ ॥ मतिदःकोऽपितेनाऽस्तिनारीवाऽपिनरोऽपिवा ॥ देवास्त्वांप्रेरयंत्येवविनाशायतवैवते ॥ ५ ॥ विमृश्यकुरुतन्वंगि कार्यंस्वपरयोर्बलम् ॥ अष्टादशभुजत्वात्त्वंगर्वंचकुरुषेमृषा ॥ ६ ॥ किंभुजैर्बहुभिर्व्यर्थैरायुधैःकिंश्रमप्रदैः॥ शुंभस्याऽग्रेसुराणांवैजेतुःसमरशालिनः॥७॥ ऐरावतकरच्छेत्तुर्दंतिदारणकारिणः ॥ जयिनःसुरसंघानांकार्यंकुरुमनोगतम् ॥ ८ ॥ वृथागर्वायसेकांतेकुरुमेवचनंप्रियम् ॥ हितंतवविशालाक्षिसुखदंदुः खनाशनम् ॥ ९ ॥ दुःखदानिचकार्याणित्याज्यानिदूरतोबुधैः ॥ सुखदानिचसेव्यानिशास्त्रतत्त्वविशारदैः ॥ १० ॥ चतुरासिपिकालापेपश्यशुंभबलं महत् ॥ प्रत्यक्षंसुरसंधानांमर्दनेनमहोदयम् ॥ ११ ॥ प्रत्यक्षंचपरित्यज्यवृथैवाऽनुमितिःकिल ॥ संदेहसहितेकार्येनविपश्चित्प्रवर्तते ॥ १२ ॥

युद्धंसमभवद्घोरंश्रीदेव्याश्चंडमुंडयोः ॥ १ ॥ चंडमुंडाऽऽज्ञाऽनंतरंजातंवृत्तमाह इत्याऽऽज्ञप्ताविति ॥ १ ॥ २ ॥ तुराषाडिंद्रस्तस्यविजयेनोद्धतमुन्मत्तम् ॥ ३॥ ४ ॥५॥ स्वपरयोर्बलंविमृश्यवि चार्यकार्यंकुर्वित्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ वृथैवाऽनुमितिः ॥ देवबलमपिमहोदयंबलत्वाद्दैत्यबलवदित्यनुमितिःवृथैव तत्रदैत्यसंबंधित्वस्योपाधित्वादित्यर्थः ॥ १२ ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥१३॥तवदुःखायदेवानांशिक्षाभवतिस्वार्थस्यचसाधिकाभवतीदंकथंत्वयानज्ञातमित्यर्थः ॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥वस्तुतःपत्यपेक्षाममनास्तीत्याह नमेइति ॥ स्वामिनीसर्वेश्वरीत्यर्थः ॥

शत्रुःसुराणांपरमःशुंभःसमरदुर्जयः ॥ तस्मात्त्वांप्रेरयंत्यत्रदेवादैत्येशपीडिताः ॥१३॥ तस्मात्तद्वचनैःस्निग्धैर्वंचिताऽसिशुचिस्मिते ॥ दुःखायतवदेवानां शिक्षास्वार्थस्यसाधिका ॥ १४ ॥ कार्यमित्रंपरिक्षिप्यधर्ममित्रंसमाश्रयेत् ॥ देवाःस्वार्थपराःकामंत्वामहंसत्यमब्रुवम् ॥ १५ ॥ भजशुंभंसुरेशानंजेतारं भुवनेश्वरम् ॥ चतुरंसुंदरंशूरंकामशास्त्रविशारदम् ॥ १६ ॥ ऐश्वर्यंसर्वलोकानांप्राप्स्यसेशुंभशासनात् ॥ निश्चयंपरमंकृत्वाभर्तारंभजशोभनम् ॥१७॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाचंडस्यजगदंबिका ॥ मेघगंभीरनिनदंजगर्जपुनरब्रवीत् ॥ १८ ॥ गच्छजाल्ममृषाकिंत्वंभाषसेवंचकंवचः ॥ त्यक्त्वा हरिहरादींश्चशुंभंकस्माद्भजेपतिम् ॥ १९ ॥ नमेकश्चित्पतिःकार्योनकार्यपतिनासह ॥ स्वामिनीसर्वभूतानामहमेवनिशामय ॥ २० ॥ शुंभामेबहवो दृष्टानिशुंभाश्चसहस्रशः ॥ घातिताश्चमयापूर्वंशतशोदैत्यदानवाः ॥ २१ ॥ ममाऽग्रेदेववृंदानिविनष्टानियुगेयुगे ॥ नाशंयास्यंतिदैत्यानांयूथानिपुनर द्यवै ॥ २२ ॥ कालएवाऽऽगतोस्त्यत्रदैत्यसंहारकारकः ॥ वृथात्वंकुरुषेयत्नंरक्षणायाऽऽत्मसंततेः ॥ २३ ॥ कुरुयुद्धंवीरधर्मरक्षायैत्वंमहामते ॥ मरणं भाविदुस्त्याज्यंयशोरक्ष्यंमहात्मभिः ॥ २४ ॥ किंतेकार्यंनिशुंभेनशुंभेनचदुरात्मना ॥ वीरधर्मंपरंप्राप्यगच्छस्वर्गंसुरालयम् ॥ २५ ॥ शुंभोनिशुंभश्चै वाऽन्येयेचाऽत्रतवबांधवाः ॥ सर्वेतवाऽनुगाःपश्चादागमिष्यंतिसांप्रतम् ॥ २६ ॥ क्रमशःसर्वदैत्यानांकरिष्याम्यद्यसंक्षयम् ॥ विषादंत्यजमंदात्मन्कुरु युद्धंविशांपते ॥ २७ ॥ त्वामहंनिहनिष्यामिभ्रातरंतवसांप्रतम् ॥ ततःशुंभंनिशुंभंचरक्तबीजंमदोत्कटम् ॥ २८ ॥ अन्यांश्चदानवान्सर्वान्हत्वाऽहंसम रांगणे ॥ गमिष्यामियथास्थानंतिष्ठवागच्छवाद्रुतम् ॥ २९ ॥ गृहाणाऽस्त्रंवृथापुष्टकुरुयुद्धंमयाऽधुना ॥ किंजल्पसिमृषावाक्यंसर्वथाकातरप्रियम् ॥ ॥ ३० ॥ व्यासउवाच ॥ तयेत्थंप्रेरितौदैत्यौचंडमुंडौक्रुधाऽन्वितौ ॥ ज्याशब्दंतरसाघोरंचक्रतुर्बलदर्पितौ ॥ ३१ ॥ सापिशंखस्वनंचक्रेपूरयंतीदिशोद श ॥ सिंहोऽपिकुपितस्तावन्नादंसमकरोद्बली ॥ ३२ ॥ तेननादेनशक्राद्याजहर्षुरमरास्तदा ॥ मुनयोयक्षगंधर्वाःसिद्धाःसाध्याश्चकिन्नराः ॥३३॥ युद्धंपर स्परंतत्रजातंकातरभीतिदम् ॥ चंडिकाचंडयोस्तीव्रंबाणखड्गगदादिभिः ॥ ३४ ॥ चंडमुक्ताञ्छरान्देवीचिच्छेदनिशितैःशरैः ॥ मुमोचपुनरुग्रासाचंडि कापन्नगानिव ॥ ३५ ॥ गगनंछादितंतत्रसंग्रामेविशिखैस्तदा ॥ शलभैरिवमेघांतेकर्षकाणांभयप्रदैः ॥ ३६ ॥ मुंडोपिसैनिकैःसार्धंपपाततरसारणे ॥ मु मोचबाणवृष्टिंवैक्रुद्धःपरमदारुणः ॥ ३७ ॥ बाणजालंमहद्दृष्ट्वाक्रुद्धातत्रांबिकाभृशम् ॥ कोपेनवदनंतस्याबभूवघनसन्निभम् ॥ ३८ ॥

॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७ २८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥३५॥कर्षकाणांक्षेत्रकर्षकाणांभयप्रदैर्धान्यादिभक्षणेनभयदायकैः शलभैरिव॥३६॥३७॥ घनसन्निभंकृष्णवर्णं ॥३८॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ललाटफलकादंबिकायाललाटदेशादित्यर्थः॥३९॥ शुष्कानिर्जलायावापीगंभीरातयासममंतर्गतगर्तवद्बुदरंयस्याः॥अतिक्षुधितेति तात्पर्यम्॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥अतिभैरवंयथास्यात्तथाचर्वयंतिवर्तमानसामीप्येभूतेलट्॥चर्चर्वेत्यर्थः॥४५॥अनंतरैर्व्यवधानरहितैः॥४६॥चंडकरच्छायंसूर्यसदृशम्॥चक्रधरोविष्णुस्तदायुधंसुदर्शनम्॥लक्षणयातद्वदित्यर्थः ॥४७॥४८॥४९॥५०॥ मंत्रैरभिमंत्रि

कद्लीपुष्पनेत्रंचभ्रूकुटीकुटिलंतदा ॥ निष्क्रांताचतदाकालीललाटफलकाद्द्रुतम् ॥ ३९ ॥ व्याघ्रचर्मांबराक्रूरागजचर्मोत्तरीयका ॥ मुंडमालाधराघोराशुष्कवापीसमोदरा ॥ ४० ॥ खड्गपाशधराऽतीवभीषणाभयदायिनी ॥ खट्वांगधारिणीरौद्राकालरात्रिरिवाऽपरा ॥ ४१ ॥ विस्तीर्णवदनाजिह्वांचालयंतीमुहुर्मुहुः ॥ विस्तारजघनावेगाज्जघानाऽसुरसैनिकान् ॥ ४२ ॥ करेकृत्वामहावीरांस्तरसासारुषान्विता ॥ मुखेचिक्षेपदैतेयान्पिपेषदशनैःशनैः ॥ ॥ ४३ ॥ गजान्घंटान्वितान्हस्तेगृहीत्वानिदधौमुखे ॥ सारोहान्भक्षयित्वाजौसाट्टहासंचकारह ॥ ४४ ॥ तथैवतुरगानुष्ट्रांस्तथासारथिभिःसह ॥ निक्षिप्यवक्त्रेदशनैश्चर्वयंत्यतिभैरवम् ॥ ४५ ॥ हन्यमानंबलंप्रेक्ष्यचंडमुंडौमहासुरौ ॥ छादयामासतुर्देवींबाणाऽऽसारैरनंतरैः ॥ ४६ ॥ चंडश्चंडकरच्छायंचक्रंचक्रधराऽऽयुधम् ॥ चिक्षेपतरसादेवींननादचमुहुर्मुहुः ॥ ४७ ॥ नदंतंवीक्ष्यतंकालीरथांगंचरविप्रभम् ॥ बाणेनैकेनचिच्छेदसुप्रभंतत्सुदर्शनम् ॥ ४८ ॥ तंजघानशरैस्तीक्ष्णैश्चंडंचंडीशिलाशितैः ॥ मूर्च्छितोऽसौपपातोर्व्यांदेवीबाणार्दितोभृशम् ॥ ४९ ॥ पतितंभ्रातरंवीक्ष्यमुंडोदुःखार्दितस्तदा ॥ चकारशरवृष्टिंचकालिकोपरिकोपतः ॥ ५० ॥ चंडिकामुंडनिर्मुक्तांशरवृष्टिंसुदारुणाम् ॥ ईषिकास्त्रैर्बलान्मुक्तैश्चकारतिलशःक्षणात् ॥ ५१ ॥ अर्धचंद्रेणबाणेनताडयामासतंपुनः ॥ पतितोऽसौमहावीर्योमेदिन्यांमदवर्जितः ॥ ५२ ॥ हाहाकारोमहानासीद्दानवानांबलेतदा ॥ जहर्षुरमराःसर्वेगगनस्थागतव्यथाः ॥ ॥ ५३ ॥ विहायमूर्च्छांचंडस्तुसंगृह्यमहतींगदाम् ॥ तरसाताडयामासकालिकांदक्षिणेभुजे ॥ ५४ ॥ वंचयित्वागदाघातंतंबबंधमहासुरम् ॥ तरसाबाणपाशेनमंत्रमुक्तेनकालिका ॥ ५५ ॥ उत्थितस्तुतदामुंडोबद्धंदृष्ट्वानुजंबलात् ॥ आजगामसुसन्नद्धःशार्ङ्गिकृत्वाकरेदृढाम् ॥ ५६ ॥ आगच्छंतंतदाकालीदानवंवीक्ष्यसत्वरम् ॥ बबंधतरसातंतुद्वितीयंभ्रातरंभृशम् ॥ ५७ ॥ गृहीत्वातौमहावीर्यौचंडमुंडौशशाविव ॥ कुर्वतीविपुलंहासमाजगामांबिकांप्रति ॥ ॥ ५८ ॥ आगत्यतामथोवाचगृहाणेमौपशूप्रिये ॥ रणयज्ञार्थमानीतौदानवौरणदुर्जयौ ॥ ५९ ॥ तावानीतौतदावीक्ष्यचंडिकातौवृकाविव ॥ अंबिकाकालिकांप्राहमाधुरीसंयुतंवचः ॥ ६० ॥ वधंमाकुरुमामुंचचतुरासिरणप्रिये ॥ देवानांकार्यसंसिद्धिःकर्तव्यातरसात्वया ॥ ६१ ॥

ताईषिकाःशलाकाः॥ईषिकास्त्रम् ॥५१॥५२॥५३॥५४॥५५॥५६॥५७॥५८॥ यज्ञेपशुवधस्यापेक्षितत्वाद्रणयज्ञेत्वद्बुद्देशेनेमौपशूमयानीतावित्याह ॥ रणयज्ञार्थमिति॥५९॥६०॥वधंमाकुर्विति ॥ वधंहिंसांमाकुरु तर्हि किंमोचनीयौतत्राह मामुंचेति॥तर्हिबद्धास्थापनीयौतत्राह चतुरासीति ॥ हेरणप्रियेचतुरासित्वंमद्वाक्ययोरर्थंविचार्यदेवानांकार्यसिद्धिस्तरसाकर्तव्यात्वयेत्यर्थः॥ रणेयज्ञबुद्ध्याऽनयोःपशुबुद्ध्याचहननेयागीयहिंसायाहिंसात्वाऽभावाद्वधोऽपिनभविष्यतिमोचनमपिनभविष्यति ॥ देवानांकार्यसिद्धिश्चभविष्यतीतितदभिप्रायइति ॥ ६१ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कालिकादेवींप्राहेत्याह इतितस्याइति ॥६२॥ महत्कार्येदेव्यर्थंबलिदानंकर्तव्यमितिदेव्यभिप्रायंज्ञात्वाकालिकयाऽग्रेमहादैत्यवधादिमहाकार्यसिद्ध्यर्थंपशुबुद्ध्या श्रीदेव्यग्रेतौहताविति गूढोऽभिसंधिः ॥६३॥६४॥ ६५॥अत्रयद्यंबिकाशब्देनकौशिकीमातागृह्यते तदांबिकायाललाटफलकान्निःसृतायाःकाल्याश्चंडमुंडौनिहत्याऽऽगतायाअंबिकयैवचामुंडेतिनामकरणंकृतमित्यर्थ संपद्यते॥यदित्वंबिकाशब्देनकौशिक्येवगृह्यते तदाकौशिकीललाटफलकान्नि सृतायाः काल्याश्चंडमुंडौनिहत्यागतायाः कौशिक्यैवचामुंडेतिनामकरणंकृतमित्यर्थः संपद्यते ॥ मार्कंडेयपुराणेप्युभयपक्षौसंभवतः ॥ प्रांचस्तु द्वितीयपक्षमेवसप्तशतीव्याख्यायांसमाश्रयंति ॥ परंत्वंबिकाशब्दस्यकौशिकीजनन्यांशक्तेःपूर्वमुभयपुराणयोरुक्तत्वात्सैवाऽत्रग्राह्या युक्तत्वादितिप्रथमपक्षएवज्यायानितिममप्रतिभाति॥चामुंडेति॥

व्यासउवाच ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वाकालिकाप्राहतांपुनः ॥ युद्धयज्ञेऽतिविख्यातेखड्गयूपेप्रतिष्ठिते ॥ ६२ ॥ आलंभंचकरिष्यामियथाहिंसानजायते ॥ इत्युक्त्वासातदादेवीखड्गेनशिरसीतयोः ॥ ६३ ॥ चकर्ततरसाकालीपपौचरुधिरंमुदा ॥ एवंदैत्यौहतौदृष्ट्वामुदितोवाचचांबिका ॥ ६४ ॥ कृतंकार्यंसुराणांतेददाम्यद्यवरंशुभम् ॥ चंडमुंडौहतौयस्मात्तस्मात्तेनामकालिके ॥ ६५ ॥ चामुंडेतिसुविख्यातंभविष्यतिधरातले ॥ इतिश्रीदे०म०पंचमस्कंधे चंडमुंडवधेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ हतौतौदानवौदृष्ट्वाहतशेषाश्चसैनिकाः ॥ पलायनंततःकृत्वाजग्मुःसर्वेनृपंप्रति ॥ १ ॥ भिन्नांगाविशिखैःकेचित्केचिच्छिन्नकरास्तथा ॥ रुधिरस्रावदेहाश्चरुदंतोऽभिययुःपुरे ॥२॥ गत्वादैत्यपतिंसर्वेचक्रुर्बुंबारवंमुहुः ॥ रक्षरक्षमहाराजभक्षयत्यद्यकालिका ॥ ३ ॥ तयाहतौमहावीरौचंडमुंडौसुरार्दनौ ॥ भक्षिताःसैनिकाःसर्वेवयंभग्नाभयाऽऽतुराः ॥ ४ ॥ भीतिदंचरणस्थानंकृतंकालिकयाप्रभो ॥ पातितैर्गजवीराश्वैर्दासेरकपदातिभिः ॥ ५ ॥ शोणितौघवहाकुल्याकृतामांसाऽतिकर्दमा ॥ केशशैवलिनीभग्नरथचक्रविराजिता ॥६॥ छिन्नबाह्वादिमत्स्याढ्याशीर्षतुंबीफलान्विता ॥ भयदाकातराणांवैसुराणांमोदवर्धिनी ॥ ७ ॥ कुलंरक्षमहाराजपातालंगच्छसत्वरम् ॥ क्रुद्धादेवीक्षयंसद्यःकरिष्यतिनसंशयः ॥८॥ सिंहोऽपिभक्षयत्याजौदानवान्दनुजेश्वर ॥ तथैवकालिकादेवीहंतिबाणैरनेकधा ॥ ९ ॥ तस्मात्त्वमपिराजेंद्रमरणायमृषामतिम् ॥ करोषिसहितोभ्रात्राशुंभेनकुपिताशयः ॥ १० ॥ किंकरिष्यतिनार्येषाक्रूराकुलविनाशिनी ॥ यस्याहेतोर्महाराजहंतुमिच्छसिबांधवान् ॥ ११ ॥ दैवाधीनौमहाराजलोकेजयपराजयौ ॥ अल्पार्थायमहद्दुःखंबुद्धिमान्नप्रकल्पयेत् ॥ १२ ॥ चित्रंपश्यविधेःकर्मयदधीनंजगत्प्रभो ॥ निहताराक्षसाःसर्वेस्त्रियापश्यैकयानया ॥ १३ ॥

पृषोदरादित्वात्साधुः ॥ ॥ इतिश्रीदे० पं० चंडमुंडवधेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ॥ अर्धाऽधिकैस्त्रिषष्ट्यात्मपद्यैरथसविस्तरम् ॥ रक्तबीजाऽसुरस्याऽत्रयुद्धंसम्यगिहोच्यते ॥ १ ॥ चंडमुंडवधोत्तरंजातंवृत्तमाह हतौताविति ॥ २ ॥ बुंबारवमितिहस्तमुखसंयोगेनक्रियमाणःशब्दोबुंबारवः ॥ कस्मिंश्चिदनर्थेसंप्राप्तेएवंतंशब्दंलोकाःकुर्वंति ॥३॥ ४ ॥ दासेरकपदातिभिरिति ॥ दासेरकस्तुकरभेदासीपुत्रेचधीवरेइतिमेदिनी ॥ दासेरकाश्चपदातयश्चेतिद्वंद्वः कर्मधारयोवा ॥ दासेरकाउष्ट्रावा ॥ ५ ॥ कुल्यानदी ॥ शोणितमेवजलंतस्यप्रापिकामांसमेवातिशयितःकर्दमोयस्यां केशरूपैःशैवालवती भग्नारथास्तेषांचक्रैरावर्तस्थानापन्नैर्विराजिता॥६॥छिन्नायेबाहुपादास्तएवमत्स्यास्तैर्युक्ता॥ शीर्षाण्येवतुंबीफलानितद्युक्ता ॥७॥८॥९॥१०॥किंकरिष्यतीतिकिमनयाफलमित्यर्थः॥११॥१२॥१३॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

सुसंभ्रमआश्चर्यम् ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३॥२४॥२५॥ जीविताशायुष्माकंबलीयस्यस्तीत्यर्थः ॥२६॥ ममदैवाधीनत्वनिश्चयात्सानास्तीत्याह

जेतात्वंलोकपालानांसैन्ययुक्तोहिसांप्रतम् ॥ एकाप्रार्थयतेबालायुद्धायेतिसुसंभ्रमः ॥१४॥पुरात्वयातपस्तप्तंपुष्करेदेवतायने॥वरदानायसंप्राप्तोब्रह्मालोकपितामहः ॥ १५ ॥ धात्रोक्तस्त्वंमहाराजवरंवरयसुव्रत ॥ तदात्वयामरत्वंचप्रार्थितंब्रह्मणःकिल॥१६॥देवदैत्यमनुष्येभ्योनभवेन्मरणंमम ॥सर्पकिन्नरयक्षेभ्यःपुल्लिंगवाचकादपि ॥ १७ ॥ तस्मात्त्वांहंतुकामैषाप्राप्तायोषिद्वराप्रभो ॥ युद्धंमाकुरुराजेंद्रविचार्यैवंधियाऽधुना ॥१८॥ देवीह्येषामहामायाप्रकृतिःपरमामता ॥ कल्पांतकालेराजेंद्रसर्वसंहारकारिणी ॥ १९ ॥ उत्पादयित्रीलोकानांदेवानामीश्वरीशुभा ॥ त्रिगुणातामसीदेवीसर्वशक्तिसमन्विता ॥ ॥ २० ॥अजय्याचाक्षयानित्यासर्वज्ञाचसदोदिता ॥ वेदमाताचगायत्रीसंध्यासर्वसुरालया ॥ २१ ॥ निर्गुणासगुणासिद्धासर्वसिद्धिप्रदाऽव्यया ॥ आनंदाऽऽनंददागौरीदेवानामभयप्रदा ॥ २२ ॥ एवंज्ञात्वामहाराजवैरभावंत्यजाऽनया ॥ शरणंव्रजराजेंद्रदेवीत्वांपालयिष्यति ॥ २३ ॥ आज्ञाकरोभवैतस्याःसंजीवयनिजंकुलम् ॥ हतशेषाश्चयेदैत्यास्तेभवंतुचिरायुषः ॥२४॥ व्यासउ० ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाशुंभःसुरबलार्दनः ॥उवाचवचनंतथ्यंवीरवर्यगुणान्वितम् ॥२५॥ शुंभउ० ॥ मौनंकुर्वंतुओमंदायूयंभग्नारणाजिरात्॥शीघ्रंगच्छतपातालंजीविताशाबलीयसी ॥ २६ ॥ दैवाधीनंजगत्सर्वंकाचिंतात्रजयेमम ॥ देवास्तथैवब्रह्माद्यादैवाधीनावयंयथा ॥ २७ ॥ ब्रह्माविष्णुश्वरुद्रोयंयमोग्निर्वरुणस्तथा ॥ सूर्यश्चंद्रस्तथाशक्रःसर्वेदैववशाःकिल ॥ २८॥ काचिंतातर्हिमेमंदायद्भावितद्भविष्यति ॥ उद्यमस्तादृशोभूयाद्यादृशीभवितव्यता ॥२९॥ सर्वथैवंविचार्यैवनशोचंतिबुधाःक्वचित् ॥ स्वधर्मंनत्यजंतीहज्ञानिनोमरणाद्भयात् ॥३०॥ सुखंदुःखंतथैवायुर्जीवितंमरणंनृणाम् ॥ कालेभवतिसंप्राप्तेसर्वथादैवनिर्मितम् ॥ ३१ ॥ ब्रह्मापततिकालेस्वेविष्णुश्चपार्वतीपतिः ॥ नाशंगच्छंत्यायुषोंतेसर्वेदेवाःसवासवाः ॥ ३२ ॥ तथाऽहमपिकालस्यवशगःसर्वथाऽधुना ॥ नाशंजयंवागंतास्मिस्वधर्मपरिपालनात् ॥३३॥ आहूतोप्यनयाकामंयुद्धायाऽबलयाकिल ॥ कथंपलायनपरोजीवेयंशरदांशतम् ॥ ३४ ॥ करिष्याम्यद्यसंग्राममंयद्भावितद्भवत्विह ॥ जयोवामरणंवाऽपिस्वीकरोमियथातथा ॥ ३५ ॥ दैवंमिथ्येतिविद्वांसोवदंत्युद्यमवादिनः ॥ युक्तियुक्तंवचस्तेषांयेजानंत्यभिभाषितम् ॥ ३६ ॥ उद्यमेनविनाकामंनसिध्यंतिमनोरथाः ॥ कातराएवजल्पंतियद्भाव्यंतद्भविष्यति ॥ ३७ ॥

दैवाधीनमिति ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३०॥३१ ३२॥ इत्थंकालवशत्वेसर्वेषांसमानेयथातेयुद्धंचिंततथाहमपीत्याह तथाहमपीति॥३३॥३४॥३५॥ दैवाधीनत्वपक्षेऽपीदमुत्तरंमयादत्तम् ॥ उद्यमाधीनत्वपक्षेतुसर्वथायोद्धव्यमित्येवायातीत्याह दैवंमिथ्येति ॥ तेषांवचोयुक्तियुक्तंइत्थंयेभिभाषितंशास्त्रंजानंतितेवदंतीत्यर्थः ॥३६॥ तत्रयुक्तिमाह उद्यमेनविनेति ॥ तद्भविष्यतीति अत्रेतिशेषः ॥३७॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तस्यसत्त्वेकिमिति ॥ तस्यादृष्टस्यसत्त्वेकिंप्रमाणंनप्रमाणमस्तीत्यर्थः ॥ अदृश्यमदृष्टंकथंदृश्यते तस्माददृश्यत्वाऽभावान्नप्रत्यक्षंप्रमाणमदृष्टसत्त्वेइत्यर्थः ॥ ३८ ॥ तस्माददृष्टाऽभावादवलंबंविनै
वाश्रयंविनैवैषाचित्तस्यधारणास्थापना दुःखेदुःखविषये ॥३९॥ चक्रीति ॥ वर्तुलंपाषाणद्वयंपिष्टसाधनंचक्रीपदवाच्यं ॥ लोकेचक्कीतिवदंति ॥ ४० ॥ ननूद्यमेकृतेऽपिक्वचित्कार्यंनभवतितस्मादु
द्योगोप्यकिंचित्करः किंतुदैवमेवप्रधानमितिचेत्तत्राह कदाचिदिति ॥ कार्यानुरूपोद्योगेभवत्येवकार्यम् ॥ कार्यबाहुल्येउद्योगन्यूनतायांनकार्यंभवतीतिनतन्निर्वाहार्थमदृष्टाऽपेक्षास्तीत्यर्थः॥४१॥
प्रत्यक्षप्रमाणाऽभावेऽप्यागमस्याऽदृष्टविषयेप्रामाण्यमस्त्येवेतिचेद्येवेदप्रामाण्यवादिनस्तान्प्रतीत्थंवक्तव्यम् नवयंतादृशाः॥ किंतु प्रत्यक्षमेकेचार्वाकाइति नास्तिकमतावलंबिनइत्याह देशंकालंचे

अदृष्टंबलवन्मूढाःप्रवदंतिनपंडिताः ॥ प्रमाणंतस्यसत्त्वेकिमदृश्यंदृश्यतेकथम् ॥३८॥ अदृष्टंक्काऽपिदृष्टंस्यादेषामूर्खविभीषिका ॥ अविलंबंविनैवैषादुःखे
चित्तस्यधारणा ॥३९॥ चक्रीसमीपेसंविष्टासंस्थितापिष्टकारिणी ॥ उद्यमेनविनापिष्टंनभवत्येवसर्वथा ॥४०॥ उद्यमेचकृतेकार्यंसिद्धियात्येवसर्वथा ॥ क
दाचित्तस्यन्यूनत्वेकार्यंनैवभवेदपि ॥४१॥ देशंकालंचविज्ञायस्वबलंशत्रुजंबलम् ॥ कृतंकार्यंभवत्येवबृहस्पतिवचोयथा ॥४२॥ व्यासउवाच ॥ इतिनि
श्चित्यदैत्येंद्रोरक्तबीजंमहाऽसुरम् ॥ प्रेषयामाससंग्रामेसैन्येनमहतावृतम् ॥४३॥ शुंभउवाच॥रक्तबीजमहाबाहोगच्छत्वंसमरांगणे ॥ कुरुयुद्धंमहाभागय
थातेबलमाहितम् ॥४४॥ रक्तबीजउवाच ॥ महाराजनतेकार्याचिंतास्वल्पतरापिवा ॥ अहमेनांहनिष्यामिकरिष्याविवशेतव ॥४५॥ पश्यमेयुद्धचातुर्यं
क्वेयंबालासुरप्रिया॥दासींतेहंकरिष्यामिजित्वेमांसमरेबलात् ॥४६॥ व्यासउवाच ॥ इत्याभाष्यकुरुश्रेष्ठरक्तबीजोमहासुरः॥जगामरथमारुह्यस्वसैन्यपरि
वारितः ॥४७॥ हस्त्यश्वरथपादातिवृंदैश्चपरिवेष्टितः॥निर्जगामरथारूढोदेवींशैलोपरिस्थिताम्॥४८॥तमागतंसमालोक्यदेवीशंखमवादयत्॥भयदंसर्वदै
त्यानांदेवानांमोदवर्धनम्॥४९॥श्रुत्वाशंखस्वनंचोग्रंरक्तबीजोतिवेगवान् ॥ गत्वासमीपेचामुंडांबभाषेवचनंमृदु॥५०॥रक्तबीजउवाच॥बालेकिंमांभीषय
सिमत्वात्वंकातरंकिल ॥ शंखनादेनतन्वंगिवेत्सिकिंधूम्रलोचनम् ॥ ५१ ॥ रक्तबीजोस्मिनाम्नाऽहंत्वत्सकाशमिहागतः ॥ युद्धेच्छाचेत्पिकालापेसज्जा
भवभयंनमे ॥५२॥ पश्याऽद्यमेबलंकांतेदृष्टायेकातरास्त्वया ॥ नाऽहंपंक्तिगतस्तेषांकुरुयुद्धंयथेच्छसि ॥५३॥ वृद्धाश्चसेविताःपूर्वंनीतिशास्त्रंश्रुतंत्वया ॥
पठितंचार्थविज्ञानंविद्वद्गोष्ठीकृताऽथवा ॥५४॥ साहित्यतंत्रविज्ञानंचेदस्तितवसुंदरि ॥ शृणुमेवचनंपथ्यंतथ्यंप्रमितिबृंहितम् ॥ ५५ ॥

ति ॥ देशकालावप्युद्योगस्यसामग्रीभूतेकल्प्येतेइतिभावः ॥ कोभवतामाचार्यइतिचेत्तत्राह बृहस्पतीति ॥ बार्हस्पत्यंशास्त्रमित्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ अयंरक्तबीजोमहिषाऽसुरस्योत्पत्तिसमयेचि
तामध्यान्निर्गतोदेहांतरेणरंभासुरएवेतिपूर्वमुक्तम् ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ शैलोपरिस्थितामिति ॥ यद्यपिदेवीशुंभस्योपवनेस्थितेतिपूर्वमुक्तंतथाऽपिचंडमुंडवधानंतरंसर्वदैत्यानांवधेवि
स्तीर्णस्थलस्यापेक्षितत्वाल्लोकासंकुलितेविस्तीर्णेदेशेहिमालयेगतवतीभगवतीतिवा शैलोपर्येवतस्योपवनमासीदितिवाबोध्यम् ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ परंतुयत्किंचिन्म
योच्यतेतच्छ्रुत्वापश्चाद्युद्धंकुर्वित्याह वृद्धाश्चेति ॥ सर्वेषांवाक्यानांचेदस्तीत्यनेनान्वयः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

रसानामिति ॥ विद्वत्सभासुशृंगाररसःशांतिरसश्चेतिद्वावेवमुख्यत्वेनगणितौ ॥ ५६ ॥ नृपभावेसंसारासक्तिरूपेनृपस्वभावेइत्यर्थः ॥ अस्मिन्रसेकेसक्ताइतिचेत्तत्राह ॥ विष्णुर्लक्ष्म्याइति ॥५७॥ ॥ ५८ ॥ शांतिरसेकेसक्ताइतिचेद्धतभाग्याइत्याह अप्राप्तभोगविभवाइति ॥ ५९ ॥ ६० ॥ येकुत्राऽप्युपयोगिनोनसंत्यंधपंगुमूढादयस्तेशांतिरसेनिमग्नाइत्यर्थः ॥ किंच ज्ञानंभवतिचेत्साऽपिशांतिः शांतिरसोस्तु तदेवतुसर्वथादुर्लभमित्याह क्वज्ञानमिति ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ चामुंडाललाटान्निःसृताकालिकाकोशान्निर्गता ॥ अंबिकातयोर्जननी ॥ ॥ इतिश्रीदे० पंचमस्कंधेसप्तविंशो

रसानांचनवानांवैद्वावेवमुख्यतांगतौ ॥ शृंगारकःशांतिरसोविद्वज्जनसभासुच ॥ ५६॥ तयोःशृंगारएवादौनृपभावेप्रतिष्ठितः ॥ विष्णुर्लक्ष्म्यासहाऽऽस्ते वैसावित्र्याचतुराननः ॥ ५७ ॥ शच्येंद्रःशैलसुतयाशंकरःसहशेरते ॥ वल्ल्यावृक्षोमृगोमृग्याकपोत्याचकपोतकः ॥ ५८ ॥ एवंसर्वेप्राणभृतःसंयोगरसिकाभृशम् ॥ अप्राप्तभोगविभवायेचाऽन्येकातरानराः ॥ ५९ ॥ भवंतियतयस्तेवैमूढादैवेनवंचिताः ॥ असंसाररसज्ञास्तेवंचितावंचनापरैः ॥ ६० ॥ मधुरालापनिपुणैरताःशांतिरसेहिते ॥ क्वज्ञानंक्वचवैराग्यंवर्तमानेमनोभवे ॥ ६१ ॥ लोभेक्रोधेचदुर्धर्षेमोहेमतिविनाशके ॥ तस्मात्त्वमपिकल्याणिकुरुकांतंमनोहरम् ॥ ६२ ॥ शुंभंसुराणांजेतारंनिशुंभंवामहाबलम् ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वारक्तबीजोऽसौविररामपुरःस्थितः ॥६३ ॥ श्रुत्वाजहासचामुंडाकालिकाचांबिकातथा ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेपंचमस्कंधेसप्तविंशोध्यायः ॥२७॥ ॥ व्यासउवाच ॥ कृत्वाहास्यंततोदेवीतमुवाचविशांपते ॥ मेघगंभीरयावाचायुक्तियुक्तमिदंवचः ॥ १ ॥ पूर्वमेवमयाप्रोक्तंमंदात्मन्किंविकत्थसे ॥ दूतस्याऽग्रेयथायोग्यंवचनंहितसंयुतम् ॥ २ ॥ सदृशोममरूपेणबलेनविभवेनच ॥ त्रिलोक्यांयदिकोऽपिस्यात्तंपतिंप्रवृणोम्यहम् ॥ ३ ॥ ब्रूहिशुंभंनिशुंभंचप्रतिज्ञामेपुराकृता ॥ तस्माद्युद्धंचस्वजित्वामांविवाहंविधिवत्कुरु ॥ ४ ॥ त्वंवैतदाऽऽज्ञयाप्राप्तस्तस्यकार्यार्थसिद्धये ॥ संग्रामंकुरुपातालंगच्छवापतिनासह ॥ ५ ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंदेव्याःसदैत्योऽमर्षपूरितः ॥ मुमोचतरसाबाणान्सिंहस्योपरिदारुणान् ॥ ६ ॥ अंबिकातांञ्छरान्वीक्ष्यगगनेपन्नगोपमान् ॥ चिच्छेदसायकैस्तीक्ष्णैर्लघुहस्ततयाक्षणात् ॥ ॥ ७ ॥ अन्यैर्जघानविशिखैरक्तबीजंमहासुरम् ॥ अंबिकाचापनिर्मुक्तैःकर्णाकृष्टैःशिलाशितैः ॥ ८ ॥ देवीबाणहतःपापोमूर्च्छामापरथोपरि ॥ पतितेरक्तबीजेतुहाहाकारोमहानभूत् ॥ ९ ॥ सैनिकाश्चुक्रुशुःसर्वेहताःस्मइतिचाऽब्रुवन् ॥ ततोबुंबारवंश्रुत्वाशुंभःपरमदारुणम् ॥ १० ॥

ध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ त्रिषष्टिश्लोकवर्यैस्तुरक्तबीजासुरेणह ॥ देव्यासहमहायुद्धमभूदितिचवर्ण्यते ॥ १ ॥ रक्तबीजवाक्यंश्रुत्वादेवीयदाहतदुच्यते कृत्वाहास्यमिति ॥ १ ॥ पूर्वमेवेति ॥ हेमंदात्मन् पूर्वंप्रेषितस्यदूतस्याऽग्रेयथायोग्यंहितसंयुतंवचनंमयापूर्वमेवप्रोक्तंपुनस्त्वंकिमर्थंविकत्थसइत्यन्वयः ॥ २ ॥ तत्किमुक्तमितिचेत्तदाह सदृशोममेति ॥ प्रवृणोमिवर्तमानसामीप्येभविष्यतिलट् वरिष्यामीत्यर्थः ॥ ३ ॥ इतिप्रतिज्ञेत्यर्थः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ अन्यैरितिस्थूलाग्रैरित्यर्थः ॥ ८ ॥ तेनचरक्तंननिर्गतंमूर्च्छांचजातेत्युभयंयुक्तमेव ॥ ९ ॥ १० ॥ ॥ ६५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

उद्योगंसर्वसैन्यानांदैत्यानामादिदेशह ॥ शुंभउवाच ॥ निर्यातुदानवाःसर्वेकांबोजाःस्वबलैर्वृताः ॥११॥ अन्येऽप्यतिबलाःशूराःकालकेयाविशेषतः ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याज्ञप्तंबलंसर्वंशुंभेनचचतुर्विधम् ॥ १२ ॥ निर्जगाममदाविष्टंदेवीसमरमंडले ॥ तमागतंसमालोक्यचंडिकादानवंबलम् ॥ १३ ॥ घंटानादंचकाराशुभीषणंभयदंमुहुः ॥ ज्यास्वनंशंखनादंचचकारजगदंबिका ॥ १४ ॥ तेननादेनसाजाताकालीविस्तारितानना ॥ श्रुत्वातन्निनदंघोरंसिंहोदेव्याश्ववाहनम् ॥ १५ ॥ जगर्जसोऽपिबलवान्जनयन्भयमद्भुतम् ॥ तन्निनादमुपश्रुत्यदानवाःक्रोधमूर्च्छिताः ॥ १६ ॥ सर्वेचिक्षिपुरस्त्राणिदेवींप्रतिमहाबलाः ॥ तस्मिन्नेवाऽऽयतेयुद्धेदारुणेलोमहर्षणे ॥ १७ ॥ ब्रह्मादीनांचदेवानांशक्तयश्चंडिकांययुः ॥ यस्यदेवस्ययद्रूपंयथाभूषणवाहनम् ॥ ॥ १८ ॥ तादृग्रूपास्तदादेव्यःप्रययुःसमरांगणे ॥ ब्रह्माणीवरटारूढासाक्षसूत्रकमंडलुः ॥ १९ ॥ आगताब्रह्मणःशक्तिःब्रह्माणीतिप्रतिश्रुता ॥ वैष्णवीगरुडारूढाशंखचक्रगदाधरा ॥ २० ॥ पद्महस्तासमायातापीतांबरविभूषिता ॥ शांकरीतुवृषारूढात्रिशूलवरधारिणी ॥ २१ ॥ अर्धचंद्रधरादेवीतथाऽहिवलयाशिवा ॥ कौमारीशिखिसंरूढाशक्तिहस्तावरानना ॥ २२ ॥ युद्धकामासमायाताकार्तिकेयस्वरूपिणी ॥ इंद्राणीसुष्ठुवदनासुश्वेतगजवाहना ॥ २३ ॥ वज्रहस्ताति षाव्यासंग्रामाभिमुखीययौ ॥ वाराहीसूकराकाराप्रौढप्रेतासनामता ॥२४॥ नारसिंहीनृसिंहस्यबिभ्रतीसदृशंवपुः ॥ याम्याचमहिषारूढादंडहस्ताभयप्रदा ॥ २५ ॥ समायाताऽथसंग्रामेयमरूपाशुचिस्मिता ॥ तथैववारुणीशक्तिःकौबेरीचमदोत्कटा ॥ २६ ॥ एवंविधास्तथाकारायुःस्वस्वबलैर्वृताः ॥ आगतास्ताःसमालोक्यदेवीमुदमवापच ॥ २७ ॥ स्वस्थासुमुदिरेदेवादैत्याश्चभयमाययुः ॥ ताभिःपरिवृतस्तत्रशंकरोलोकशंकरः ॥ २८ ॥ समागम्यचसंग्रामेचंडिकामित्युवाचह ॥ हन्यंतामसुराःशीघ्रंदेवानांकार्यसिद्धये ॥ २९ ॥ निशुंभंचैवशुंभंचयेचाऽन्येदानवाःस्थिताः ॥ हत्वादैत्यबलंसर्वंकृत्वाचनिर्भयंजगत् ॥ ३० ॥ स्वानिस्वानिचधिष्ण्यानिसमागच्छंतुशक्तयः ॥ देवायज्ञभुजःसंतुब्राह्मणायजनेरताः ॥३१ ॥ प्राणिनःसंतुसंतुष्टाःसर्वेस्थावरजंगमाः ॥ शमंयांतुतथोत्पाताईतयश्चतथापुनः ॥ ३२ ॥ घनाःकालेप्रवर्षंतुकुर्वंतुबहुफलातथा ॥ व्यासउवाच ॥ एवंब्रुवतिदेवेशेशंकरेलोकशंकरे ॥ ३३ ॥

॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ शिखिसंरूढामयूरारूढेत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ तथाऽऽकाराः यस्यदेवस्ययाशक्तिस्तस्यदेवस्ययआकारस्तथाऽऽकारोयासांताइत्यर्थः ॥ २७ ॥
॥ २८ ॥ २९ ॥ येचाऽन्येदानवाःस्थितास्तान् दैत्यबलंचसर्वंहत्वेत्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६५ ॥ ॥ ६५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अतिविशिष्टतेजसः कौशिक्याः सविधेस्वयंगंतुमशक्तास्तादेवशक्तीरीशानोदेव्यैदर्शयित्वाकौशिक्याः स्वशक्तेः पार्वत्याः सकाशात्प्रादुर्भूतत्वेनधृष्टतयाईशानएवतथोक्तवानितिभावः॥स्वस्याऽपिसहा यप्रदर्शनेनेषद्धृष्टाभगवतीतस्योत्तरंनाऽऽहकिंतुतस्याःसकाशादुत्पन्नाकाचिच्छक्तिरित्याह चंडिकायाःशरीरात्त्विति॥शिवाशतनिनादिनीशतशब्दोनंतवाची॥ शिवानांशतेननिनादिनीतिविग्रहः॥

चंडिकायाःशरीरात्तुनिर्गताशक्तिरद्भुता ॥ भीषणाऽतिप्रचंडाचशिवाशतनिनादिनी ॥३४॥ घोररूपाऽथपंचास्यमित्युवाचस्मितानना ॥ देवदेवव्रजाशुत्वं दैत्यानामधिपंप्रति ॥ ३५ ॥ दूतत्वंकुरुकामारेब्रूहिशुंभंस्मराकुलं ॥ निशुंभंचमदोत्सिक्तंवचनान्ममशंकर ॥३६॥ मुक्तात्रिविष्टपंयातयूयंपातालमाशुवै॥ देवाःस्वर्गेसुखंयांतुतुराषाट्स्वासनंशुभम् ॥३७॥ प्राप्नोतुत्रिदिवंस्थानंयज्ञभागांश्चदेवताः ॥ जीवितेच्छाचयुष्माकंयदिस्यात्तुमहत्तरा ॥३८॥ तर्हिगच्छ तपातालंतरसायत्रदानवाः ॥ अथवाबलमास्थाययुद्धेच्छामरणायचेत् ॥३९॥ तदाऽऽगच्छंतुतृप्यंतुमच्छिवाःपिशितेनवः ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वाव चनंतस्याःशूलपाणिस्त्वरान्वितः ॥ ४० ॥ गत्वाऽऽहदैत्यराजानंशुंभंसदसिसंस्थितम् ॥ शिवउवाच ॥ राजन्दूतोहमंबायास्त्रिपुरांतकरोहरः ॥ ४१॥ त्व त्सकाशमिहाऽऽयातोहितंकर्तुंतवाऽखिलम् ॥ त्यक्त्वास्वर्गंतथाभूमिंयूयंगच्छतसत्वरम् ॥४२॥पातालंयत्रप्रह्लादोबलिश्चबलिनांवरः॥ अथवामरणेच्छा चेत्तर्ह्याऽऽगच्छतसत्वरम् ॥ ४३ ॥ संग्रामेवोहनिष्यामिसर्वानेवाहमाशुवै ॥ इत्युवाचमहाराज्ञीयुष्मत्कल्याणहेतवे ॥ ४४ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिदैत्य वरान्देवीवाक्यममृतसन्निभम् ॥ हितकृच्छ्रावयित्वासप्रत्यायातश्चशूलभृत् ॥४५॥ ययासौप्रेरितःशंभुर्दूतत्वेदानवान्प्रति ॥ शिवदूतीतिविख्याताजाता त्रिभुवनेखिले ॥ ४६ ॥ तेऽपिश्रुत्वावचोदेव्याःशंकरोक्तंतुदुष्करम् ॥ युद्धायनिर्ययुःशीघ्रंदंशिताःशस्त्रपाणयः ॥ ४७ ॥ तरसारणमागत्यचंडिकांप्रतिदा नवाः॥निर्जघ्नुश्चशरैस्तीक्ष्णैःकर्णाकृष्टैःशिलाशितैः ॥४८॥ कालिकाशूलपातैस्तान्गदाशक्तिविदारितान् ॥ कुर्वतीव्यचरत्तत्रभक्षयंतीचदानवान् ॥४९॥ कमंडलुजलाक्षेपगतप्राणान्महाबलान् ॥ ब्रह्माणीचाऽकरोत्तत्रदानवान्समरांगणे ॥ ५० ॥ माहेश्वरीवृषारूढात्रिशूलेनाऽतिरंहसा ॥ जघानदानवान्सं ख्येपातयामासभूतले ॥ ५१ ॥ वैष्णवीचक्रपातेनगदापातेनदानवान् ॥ गतप्राणांश्चकाराऽऽशुचोत्तमांगविवर्जितान् ॥ ५२ ॥ ऐंद्रीवज्रप्रहारेणपातया मासभूतले ॥ ऐरावतकराघातपीडितान्दैत्यपुंगवान् ॥ ५३ ॥ वाराहीतुंडघातेनदंष्ट्राग्रपातनेनच ॥ जघानक्रोधसंयुक्ताशतशोदैत्यदानवान् ॥ ५४ ॥ नारसिंहीनखैस्तीव्रैर्दारितान्दैत्यपुंगवान् ॥ भक्षयंतीचचाराऽऽजौननादचमुहुर्मुहुः ॥ ५५ ॥

निनददनंतशिवावृतेत्यर्थः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ मच्छिवाः॥यामयासहनिनदंत्यःप्रादुर्भूताः ॥ पिशितंमांसम् ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ इत्युवाचमहाराज्ञीति ॥ त्यक्त्वास्वर्गमित्यारभ्याशुवै एतत्पर्यंतमितिशब्दार्थः ॥ ४४ ॥ देवीवाक्यं देव्यावाक्यंहितकृदमृतसन्निभंश्रावयित्वाशूलभृच्छिवःप्रत्यायातइत्यर्थः ॥ ४५ ॥ ययेति ॥ कौशिकीतउद्भूतयेत्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ २९ ॥ ३० तेकाशिराजसुतेऊचतुः ॥ ३१ ॥श्वश्रुतिसंबोधनं संयुतेमिलितेसपत्न्यौ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥४४॥४५॥

पुनःसोपिमृतोभ्रातायक्ष्मणापीडितोभृशम् ॥ अनपत्योयुवाधन्वीमातामेदुःखिताऽभवत् ॥ २९ ॥ काशिराजसुतेद्वेतुमृतंदृष्ट्वापतिंतदा ॥ पतिव्रताधर्मपरेभगिन्यौसंबभूवतुः ॥३०॥ तेऊचतुःसतींश्वश्रूंरुदतींभृशदुःखिताम् ॥ पतिनासहगामिन्यौभविष्यावोहुताशने ॥३१॥ पुत्रेणसहतेश्वश्रुस्वर्गेगत्वाऽथनंदने ॥ सुखेनविहरिष्यावःपतिनासहसंयुते ॥ ३२ ॥ निवारितेतदामात्रावध्वौतस्मान्महोद्यमात् ॥ स्नेहभावंसमाश्रित्यभीष्मस्यवचनात्तदा ॥३३॥ गांगेयेनचमात्रामेसंमंत्र्यचपरस्परम् ॥ कृत्वौर्ध्वदेहिकंसर्वंसंस्मृतोऽहंगजाह्वये ॥ ३४ ॥ स्मृतमात्रस्तुमात्रावैज्ञात्वाभावंमनोगतम् ॥ तरसैवाऽऽगतश्चाऽहंनगरंनागसाह्वयम् ॥ ३५ ॥ प्रणम्यमातरंमूर्ध्नासंस्थितोऽथकृतांजलिः ॥ तामब्रुवंसुतप्तांगींपुत्रशोकेनकर्शिताम् ॥ ३६ ॥ मातस्त्वयाकिमाहूतोमनसाऽहंतपस्विनि ॥ आज्ञापयमहत्कार्येदासोऽस्मिकरवाणिकिम् ॥३७ ॥ त्वंमेतीर्थंपरंमातर्देवश्चप्रथितःपरः॥आगताश्चिंतितश्चाऽत्रब्रूहिकृत्यंतवप्रियम्॥३८॥ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वाऽहंस्थितस्तत्रमातुरग्रेयदासुने ॥ तदासामामुवाचेदंपश्यंतीभीष्ममंतिके ॥ ३९ ॥ पुत्रतेऽद्यमृतोभ्रातापीडितोराजयक्ष्मणा ॥ तेनाऽहंदुखिताजातावंशच्छेदभयादिह ॥ ४० ॥ तस्मात्त्वमद्यमेधाविन्मयाऽऽहूतःसमाधिना ॥ गांगेयस्यमतेनात्रपाराशर्यार्थसिद्धये ॥ ४१॥ कुलंस्थापयनष्टंत्वंशंतनोर्नामिकारणात् ॥ रक्षमांदुःखतःकृष्णवंशच्छेदोद्भवाद्द्रुतम् ॥ ४२ ॥ काशिराजसुतेभार्येभ्रातुस्तवयवीयसः ॥ साधोर्विचित्रवीर्यस्यरूपयौवनभूषिते ॥ ४३ ॥ ताभ्यांसंगम्यमेधाविन्पुत्रोत्पादनकंकुरु ॥ रक्षस्वभारतंवंशंनात्रदोषोऽस्तिकर्हिचित् ॥ ४४ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिमातुर्वचःश्रुत्वाजातश्चिंतातुरोह्यहम् ॥ लज्जयाऽऽकुलचित्तस्तामब्रुवंविनयानतः ॥ ४५ ॥ मातःपापाधिकंकर्मपरदाराभिमर्शनम् ॥ ज्ञात्वाधर्मपथंसम्यक्करोमिकथमादरात् ॥ ४६ ॥ तथायवीयसोभ्रातुर्वधूःकन्याप्रकीर्तिता ॥ व्यभिचारंकथंकुर्यामधीत्यनिगमानहम् ॥४७॥ अन्यायेननकर्तव्यंसर्वथाकुलरक्षणम्॥ नतरंतिहिसंसारात्पितरःपापकारिणः ॥ ४८ ॥ लोकानामुपदेष्टायःपुराणानांप्रवर्तकः ॥ सकथंकुत्सितंकर्मज्ञात्वाकुर्यान्महाद्भुतम् ॥ ४९ ॥ पुनरुक्तोह्यहंमात्रारुदत्याभृशमंतिके ॥ पुत्रशोकातितप्तायावंशरक्षणकाम्यया ॥ ५० ॥ पाराशर्यनतेदोषोवचनान्ममपुत्रक ॥ गुरूणांवचनंतथ्यंसदोषमपिमानवैः ॥ ५१ ॥ कर्तव्यमविचार्यैवशिष्टाचारप्रमाणतः ॥ वचनंकुरुमेपुत्रनतेदोषोऽस्तिमानद ॥ ५२ ॥ पुत्रस्यजननंकृत्वासुखिनींकुरुमातरम् ॥ विशेषेणतुसंतप्तांमग्नांशोकार्णवेसुत ॥ ५३ ॥ इतितांब्रुवतींश्रुत्वातदासुरनदीसुतः ॥ मामुवाचविशेषज्ञःसूक्ष्मधर्मस्यनिर्णये ॥ ५४ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ यापुत्रशोकातितप्तातयामात्रेत्यन्वयः ॥ ५०॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ भविष्यतिसुतःपुत्रेति ॥ हेपुत्र सुतोभविष्यतिकिमित्यर्थः ॥ रात्रौगर्भधारणमनयाकृतंनवेतिप्रश्नार्थः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ कथंपुत्रेति ॥ हेपुत्र व्यास तेपुत्रोंधोभविष्यतीतिकथंत्वयाशापोदत्तोनेदमुचितंकृतमितिभावः ॥६१॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥२४॥ ॥ ॥ त्रिषष्टिश्लोकवर्यैस्तुस्वमोहमुपपादयन् ॥ व्यासोज्ञानिवराणांच

द्वैपायनविचारोऽत्रनकर्तव्यस्त्वयाऽनघ ॥ मातुर्वचनमादायविहरस्वयथासुखम् ॥ ५५ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वामातुश्चप्रार्थनंतथा ॥ निःशंकोऽहंतदाजातःकार्येतस्मिन्नजुगुप्सिते ॥ ॥ ५६ ॥ अंबिकायांप्रवृत्तोऽहमृतुमत्यांमुदानिशि ॥ मयिविमनसायांतुतापसेऽकुत्सितेभृशम् ॥ ५७ ॥ शप्ता मयासासुश्रोणीप्रसंगेप्रथमेतदा ॥ अंधस्तेभवितापुत्रोयतोनेत्रेनिमीलिते ॥५८॥ द्वितीयेन्हिमुनिश्रेष्ठपृष्टोमात्रारहःपुनः॥भविष्यतिसुतःपुत्रकाशिराजसुतोदरे॥५९॥मयोक्ताजननीतत्रव्रीडानम्रमुखेनह॥विनेत्रोभवितापुत्रोमातःशापान्ममैवहि ॥६०॥ तयानिर्भर्सितस्तत्रकठोरवचसामुने॥कथंपुत्रत्वशयाप्ता पुत्रस्तेंधोभविष्यति ॥६१॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥२४॥ ॥॥ ॥ ॥व्यासउवाच ॥ वासवीचकिताजाताश्रुत्वामेवाक्यमीदृशम् ॥ दाशेयीमामुवाचेदंपुत्रार्थेभृशमातुरा ॥ १ ॥ अंबालिकावधूर्धन्याकाशिराजसुतासुत ॥ भार्याविचित्रवीर्यस्यविधवाशोकसंयुता ॥ ॥ २ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नारूपयौवनशालिनी ॥ तस्यांजनयसंगत्वंकृत्वापुत्रंसुसंमतम् ॥३॥ नांधोराज्याधिकारीस्यात्तस्मात्पुत्रंमनोहरम् ॥ उत्पादयराजपुत्र्यांवचनान्ममानद ॥ ४ ॥ इत्युक्तोऽहंतदामात्रास्थितस्तत्रगजाव्हये ॥ यावदृतुमतीजाताकाशिराजसुतामुने ॥ ५ ॥ एकांतेशयनागारेप्राप्तासामम सन्निधौ ॥ लज्जमानासुकेशांतास्वश्वश्रूवचनात्तदा ॥ ६ ॥ दृष्ट्वामांजटिलंदांतंतापसंरसवर्जितम् ॥ सास्वेदवदनाजातापांडुराविमनाभृशम् ॥ ७ ॥ कुपितोऽहंतदादृष्ट्वाकामिनींनिशिसंगताम् ॥ वेपमानांस्थितांपार्श्वेह्यब्रवंतामहंरुषा ॥ ८ ॥ दृष्ट्वामांयदिगर्वेणपांडुवर्णासमावृता ॥ अतस्तेतनयःपांडुर्भविष्यतिसुमध्यमे ॥ ९ ॥ इत्युक्तानिशितत्रैवस्थितोंबालिकयायुतः ॥ भुक्तातांनिशिनिर्यातःस्थानमापृच्छ्यमातरम् ॥ १० ॥ ततस्ताभ्यांसुतौकालेप्रसूतावंधपांडुरौ ॥ धृतराष्ट्रश्चपांडुश्चप्रथितौसंबभूवतुः ॥ ११ ॥ मातामेविमनाजातातादृशौवीक्ष्यतौसुतौ ॥ ततःसंवत्सरस्यांतेमामाहूयतदाब्रवीत्॥१२॥ द्वैपायनसुतौजातौराज्ययोग्यौनतादृशौ ॥ अन्यंमनोहरंपुत्रंसमुत्पादयमेप्रियम् ॥ १३ ॥

मोहेपृच्छतिकारणम् ॥ १ ॥ पुनरभिव्यासः स्वमोहंस्वदुःखमुपपादयति वासवीचकितेति ॥ दाशेयीदाशा दाशपत्नीतस्याः कन्यासत्यवती ॥ स्त्रीभ्योढगितिढक् ॥ यद्यपिसामत्स्योदरेजातातथापिसादाशेनकन्यात्वेनस्वीकृतेतितत्पत्न्याअपिसाकन्याजातेति सत्यवतीदाशेयी ॥ १ ॥ २ ॥ संगतस्यांकृत्वापुत्रंजनयेत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ रुषेति ॥ कामातुरेमयिप्रीत्यकरणाद्रोषसंभवइत्यभिप्रायः ॥ ८ ॥ मामननुरूपंदृष्ट्वागर्वेगस्वसौंदर्याभिमानेनयदियतस्त्वंपांडुवर्णाजातातत इत्यर्थः ॥ ९ ॥ तांभुक्त्वानिर्यातइत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥१८ ॥ १९ ॥ २० ॥२१ ॥ मयाहेतुनात्रयः पुत्राअभवन्नित्यर्थः ॥ मायावृद्धिंगतेति ॥ परक्षेत्रोद्भवेपुत्रेऽन्यस्त्रीषुजायमानेपुत्रेममभायावृद्धिंगतेत्यर्थः ॥ ममपुत्राएतेइ तिभावोजातइत्यर्थः ॥ २२ ॥ तदेवाह विस्मृतइति ॥ २३ ॥२४ ॥ तयामाययाकिंकृतंतदाह मातरिस्नेहेति ॥ संवृतमासक्तम् एतादृशंममचित्तंमाययामोहितंवनेशांतिनागात् नप्राप्तवदित्यर्थः ॥ ॥ २५ ॥ २६ ॥ ननुतवविवेकाभावान्मायामोहितत्वंयुक्तमेवेतिचेद्विवेकोऽप्यतिनिर्मलोऽस्ति ॥ तथापिमायामोहितत्वमस्तीत्याश्चर्यमित्याह कदाचिदिति ॥ चिंतयन्विचारयन्स्थितोऽहंयदातदा

तथेतिसामयाप्रोक्तामुदिताजननीतदा ॥ अंबिकांप्रार्थयामाससुतार्थेकालआगते ॥ १४ ॥ पुत्रिव्यासंसमालिंग्यपुत्रमुत्पादयाऽद्भुतम् ॥ कुरुवंशस्यकर्तारं राज्ययोग्यंवरानने ॥ १५ ॥ वधूर्लज्जान्वितार्किंचिन्नोवाचवचनंतदा ॥ गतोऽहंशयनागारेमातुस्तद्वचनान्निशि ॥ १६ ॥ दासीविचित्रवीर्यस्यरूपयौवनसंयुता ॥ प्रेषितांबिकयात्वत्रविचित्राभरणांबरा ॥१७॥ चंदनारक्तदेहासापुष्पमालाविभूषिता ॥ आयाताहावसंयुक्तासुकेशीहंसगामिनी ॥ १८ ॥ पर्यंकेमांसमावेश्यसंस्थिताप्रेमसंयुता ॥ प्रसन्नोऽहंतदातस्याविलासेनाऽभवंमुने ॥१९॥ रात्रौसंक्रीडितंप्रेम्णातयासहमयाभृशम् ॥ वरोदत्तःपुनस्तस्यैप्रसन्नेनतुनारद ॥ २० ॥ सुभगेभवितापुत्रःसर्वलक्षणसंयुतः ॥ सुरूपःसर्वधर्मज्ञःसत्यवादीशमेरतः ॥ २१ ॥ सतदाविदुरोजातस्त्रयःपुत्रामयाऽभवन् ॥ मायावृद्धिंगतासाधोपरक्षेत्रोद्भवेमम ॥ २२ ॥ विस्मृतःशुकसंबंधीविरहःशोककारणम् ॥ दृष्ट्वात्रीन्स्वसुतान्कामंवीर्यवान्वीर्यसंमतान् ॥ २३ ॥ मायाबलवतीब्रह्मन्दुस्त्यजाह्यकृतात्मभिः ॥ अरूपाचनिरालंबाज्ञानिनामपिमोहिनी ॥२४॥ मातरिस्नेहसंबद्धंतथापुत्रेषुसंवृतम् ॥ नमेचित्तंवनेशांतिमगान्मुनिवरोत्तम ॥ २५ ॥ दोलारूढंमनोजातंकदाचिद्धस्तिनापुरे ॥ पुनःसरस्वतीतीरेनचैकत्रव्यवस्थितिः ॥ २६ ॥ कदाचिच्चिंतयन्ज्ञानंमानसेप्रतिभातिवै ॥ केऽमीपुत्राःक्वमोहोऽयंनश्राद्धार्हामृतस्यमे ॥ २७ ॥ व्यभिचारोद्भवाःकिंमेसुखदाःस्युःसुताःकिल ॥ मायाबलवतीमोहंवितनोतिहिमानसे ॥ २८ ॥ जानन्मोहांधकूपेऽस्मिन्पतितोऽहंमृषामुने ॥ इत्यकुर्वंरहस्तापंकदाचित्सुसमाहितः ॥ २९ ॥ राज्यंप्रापततःपांडुर्बलवान्भीष्मसंमतः ॥ तदाममममनोजातंप्रसन्नंसुतकारणात् ॥ ३० ॥ कुंतीमाद्रीसुरूपेद्वेभार्येतस्यबभूवतुः ॥ शूरसेनसुताकुंतीमद्रराजसुतापरा॥३१॥सशापंद्विजतःप्राप्यकामिनीद्वयसंयुतः॥पांडुर्निर्वेदमापन्नस्त्यक्त्वाराज्यंवनंगतः ॥ ३२ ॥ तदामामाविशच्छोकःश्रुत्वापुत्रंवनेस्थितम् ॥ गतोहंतत्रयत्राऽसौभार्याभ्यांसहसंस्थितः ॥३३॥ तमाश्वास्यवनेपांडुंपुनःप्राप्तोगजाव्हये ॥ धृतराष्ट्रंसमाभाष्यह्यगमंब्रह्मजातटे ॥३४॥

कदाचिन्ममममानसेइत्यर्थः ॥ केऽमीति ॥ अमीपुत्राःकेमेमृतस्यश्राद्धार्हाअपिन ॥ श्राद्धकारिणोऽपिनभवंति तथासतितेष्वयंमोहःक्वनिरर्थकस्तेषुमोहइतिज्ञानमित्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ तथाविज्ञानिनोऽपिमेमायाविमोहोनगच्छतिदुःखादिकंचजायतइतिदर्शितम् ॥ २९ ॥ यदापांडुर्नृपोराज्यंप्रापतदाममममनःप्रसन्नंजातमित्यर्थः ॥ इयमपिमायैव ॥ ३० ॥ ३१ ॥ [illegible] शापमिति ॥ स्त्रीसंभोगेकृतेस तितवमरणंभविष्यतीत्येवंरूपम् ॥ ३२ ॥ तदामामितिइयमपिमायैवेतिभावः ॥ ३३ ॥ ब्रह्मजातटेसरस्वतीतटे ॥ ३४ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ पतिनासहाऽग्निंप्रविष्टेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ परात्मभिःपरदेहैःपीडितइयमपिमायेत्यर्थः ॥ भीष्मेणेति ॥ भीष्मेणविदुरेणधृत ... ॥ श्रुतेपांडोः पुत्राःपालिताइति

क्षेत्रजान्पंचपुत्रान्ससमुत्पाद्यवनाश्रमे ॥ धर्मतोवायुतःशक्रादश्विभ्यांपंचपांडवान् ॥ ३५ ॥ युधिष्ठिरोभीमसेनस्तथैवाऽर्जुनइत्यपि ॥ कुंतीपुत्राःसमाख्याताधर्मानिलसुरेशजाः ॥ ३६ ॥ नकुलःसहदेवश्चमद्रराजसुतासुतौ ॥ कदाचित्तुरहोमाद्रींसमालिंग्यमहीपतिः ॥३७॥ मृतःशापात्तुमुनिभिःसंस्कृतोहुतभुङ्मुखे ॥ माद्रीतत्रसतीभूत्वाप्रविष्टापतिनासह ॥ ३८ ॥ स्थितापुत्रयुताकुंतीज्वलितेजातवेदसि ॥ मुनयःसुतसंयुक्तांशूरसेनसुतांतदा ॥ ३९ ॥ दुःखितांपतिहीनांतामानिन्युर्गजसाह्वये ॥ समर्पिताऽथभीष्मायविदुरायमहात्मने ॥ ४० ॥ श्रुत्वाऽहंसुखदुःखाभ्यांपीडितस्तुपरात्मभिः ॥ भीष्मेणपालिताःपुत्राःपांडोरितिविचिंत्यते ॥ ४१ ॥ विदुरेणतथाप्रीत्याधृतराष्ट्रेणधीमता ॥ दुर्योधनादयस्तस्यपुत्रायेक्रूरमानसाः ॥ ४२ ॥ एकत्रस्थितिमापन्नाविरोधंचक्रुरद्भुतम् ॥ द्रोणाचार्यस्तुसंप्राप्तस्तत्रभीष्मेणमानितः ॥ ४३ ॥ अध्यापनायपुत्राणापुरेतस्मिन्निवासितः ॥ कर्णःकुंत्यापरित्यक्तोजातमात्रःशिशुर्यदा ॥ ४४ ॥ सूतेनपालितोनद्यांप्राप्तश्चाऽधिरथेनह ॥ दुर्योधनप्रियश्चाऽभूत्कर्णःशूरतमस्तथा ॥ ४५ ॥ परस्परंविरोधोभूद्भीमदुर्योधनादिषु ॥ धृतराष्ट्रस्तुसंचिंत्यक्लेशंपुत्रेषुतेषुच ॥ ४६ ॥ निवासंकल्पयामासपांडवानांमहात्मनाम् ॥ विरोधशमनायैवनगरेवारणावते ॥ ४७ ॥ दुर्योधनेनतत्रैवद्रोहाज्जतुगृहाणिवै ॥ कारितानिचदिव्यानिप्रेष्यमित्रंपुरोचनम् ॥ ४८ ॥ श्रुत्वाजतुगृहेदग्धान्पांडवान्पृथयायुतान् ॥ पौत्रभावान्मुनिश्रेष्ठमग्नोऽहंव्यसनार्णवे ॥ ४९ ॥ शोकातुरोभृशंशून्येवनेपश्यन्नहर्निशम् ॥ दृष्टामयैकचक्रायांपांडवादुःखकर्शिताः ॥ ५० ॥ ततस्तुष्टमनाश्चाऽहंजातःपार्थान्विलोक्यच ॥ प्रेरितास्तेमयातूर्णंद्रुपदस्यपुरंप्रति ॥ ५१ ॥ तेनतास्तत्रदुःखार्ताविप्रवेषधराःकृशाः ॥ मृगचर्मपरीधानाःसभायांसंस्थितास्तदा॥ ५२ ॥ कृत्वापराक्रमंजिष्णुःसजित्वाद्रुपदात्मजाम् ॥ चक्रुर्विवाहंमानिन्याःपंचैवमातृवाक्यतः ॥ ५३ ॥ दृष्ट्वाविवाहंतेषांतुमुदितोऽहंभृशंतदा ॥ ततोनागाह्वयेप्राप्ताःपांचालीसहितामुने ॥ ५४ ॥ निवासंखांडवप्रस्थंधृतराष्ट्रेणकल्पितम् ॥ पांडवानांद्विजश्रेष्ठवसुदेवसुतेनवै ॥ ५५ ॥ तर्पितःपावकस्तत्रविष्णुनासहजिष्णुना ॥ राजसूयःकृतोयज्ञस्तदाहंमुदितोभवम् ॥५६॥ दृष्ट्वाथविभवंतेषांतथामयकृतांसभाम् ॥ दुर्योधनोतिसंतप्तोदुरोदरमथाकरोत् ॥ ५७ ॥ दुर्द्यूतवेदीशकुनिर्नक्षज्ञश्चधर्मजः ॥ हृतंराज्यंधनंसर्वंयाज्ञसेनीचक्लेशिता ॥५८॥ वनेद्वादशवर्षाणिपांडवास्तेविवासिताः॥पांचालीसहितास्तेनदुःखंमेजनितंभृशम्॥५९॥

विचिंत्यदुर्योधनादयस्तस्यधृतराष्ट्रस्यपुत्राविरोधंचक्रुरित्यन्वयः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ मग्नोऽहमिति ॥ इयमपिमायैवेत्यर्थः ॥ ४९ ॥ वनेपश्यन्नन्वेषमाणइत्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

जानन्धर्मंसनातनमिति ॥ ब्रह्मविद्यांतत्साधनंचसर्वंजानन्नित्यर्थः ॥ ६० ॥ ज्ञानिनोऽपिममकथमनेकेषुपूर्वोक्तेषुस्थलेषुमायामोहसुखदुःखादिकंचजातमित्यर्थः ॥ मोहादीनामनेकेषुदर्शनार्थमेवैतावत्प
र्यंतंप्रसिद्धकथायाउपन्यासः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ सप्ताधिकैश्चपंचाशत्पद्यैरथतुनारदः ॥ स्वमोहस्यैवमाहात्म्यंनिजगादेतिचो
च्यते ॥ १ ॥ इतिमेइति ॥ इतिमेपूर्वोक्तवाक्यंश्रुत्वामांनारदआहेत्यन्वयः ॥१॥ संसारेऽस्मिन्निति ॥ अयंभावः ॥ ज्ञानिनोऽपिममकथंमायामोहदुःखादिकंजायतइतित्वयापृष्टंतत्रनाऽयंज्ञानमहिमाये
नविक्षेपरूपसंसारोच्छेदोभवेत् ॥ किंतुमायायाःशक्तिद्वयमस्ति॥एकाऽऽवरणशक्तिरपराविक्षेपरूपा तत्रज्ञानेसत्यावरणरूपशक्तेर्नाशेऽपिविक्षेपशक्तिःप्रारब्धकर्मक्षयपर्यंतंतथैवतिष्ठति तयाचपूर्ववदेव

एवंनारदसंसारेसुखदुःखात्मकेभृशम् ॥ निमग्नोऽहंभ्रमेणैवजानन्धर्मंसनातनम् ॥ ६० ॥ कोऽहंकस्यसुतास्तेऽमीकामाताकिंसुखंपुनः ॥ येनमेहृदयंमो
हाद्भ्रमतीतिदिवानिशम् ॥ ६१ ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिसंतोषोनाऽधिगच्छति ॥ दोलारूढंमनोमेऽत्रचंचलंनस्थिरंभवेत् ॥ ६२ ॥ सर्वज्ञोऽसिमुनिश्रेष्ठसं
देहंमेनिवर्तय ॥ तथाकुरुयथाऽहंस्यांसुखितोविगतज्वरः ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ व्यासउवा
च ॥ इतिमेवचनंश्रुत्वानारदःपरमार्थवित् ॥ मामाहचस्मितंकृत्वापृच्छंतंमोहकारणम् ॥ १ ॥ नारदउवाच ॥ पाराशर्यपुराणज्ञकिंपृच्छसिसुनिश्चयम् ॥
संसारेऽस्मिन्विनामोहंकोऽपिनास्तिशरीरवान् ॥ २ ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रःसनकःकपिलस्तथा ॥ माययावेष्टिताःसर्वेभ्रमंतिभववर्त्मनि ॥ ३ ॥ ज्ञानि
नंमांजनोवेत्तिभ्रांतोऽहंसर्वलोकवत् ॥ शृणुमेपूर्ववृत्तांतंप्रब्रवीमिसुनिश्चितम् ॥ ४ ॥ दुःखंमयायथापूर्वमनुभूतंमहत्तरम् ॥ स्वकृतेनचमोहेनभार्यार्थेवा
सवीसुत ॥ ५ ॥ एकदापर्वतश्चाऽहंदेवलोकान्महीतलम् ॥ प्राप्तौविलोकनार्थायभारतंखंडमुत्तमम् ॥ ६ ॥ भ्रमंतौसहितावुर्व्यांपश्यंतौतीर्थमंडलम् ॥
पावनानिचस्थानानिमुनीनामाश्रमाञ्छुभान् ॥ ७ ॥ शपथंदेवलोकात्तुकृत्वापूर्वंपरस्परम् ॥ चलितौसमयंचेमंसंमंत्र्यनिश्चयेनवै ॥ ८ ॥ चित्तवृत्तिस्तुव
क्तव्यायादृशीयस्यजायते ॥ शुभावाऽप्यशुभावाऽपिनगोप्तव्याकदाचन ॥ ९ ॥ भोजनेच्छाधनेच्छाऽपिरतीच्छावाभवेदपि ॥ यादृशीयस्यचित्तेतुकथ
नीयापरस्परम् ॥ १० ॥ इत्यावांसमयंकृत्वास्वर्गाद्भूलोकमागतौ ॥ एकचित्तौमुनीभूतौविचरंतौयथेच्छया ॥ ११ ॥

कदाचिन्मोहादिकंजायते ॥ तस्मात्कथंममविचारवतोऽपिमोहादिकमितिनाश्चर्यंकिंतुदेहवतःस्वभावएवाऽयमिति ॥२॥ नकेवलंजीवानामेवमोहादिकंजायतेइतिमंतव्यं किंत्वीश्वराणामपीत्याह ब्रह्मा
विष्णुस्तथारुद्रइति ॥ तेषांमोहःप्रथमस्कंधमारभ्यबहुषुस्थलेषुपूर्वमुपपादितएव॥माययावेष्टिताइतिवेष्टितत्वात् ज्ञानिनामपितेषांविक्षेपशक्तिर्वर्ततएव॥अतएवतेभववर्त्मनिभ्रमंतिनीचमत्स्यादियोनि
षु ॥ यतोदेवादीनामपीदृशीदशाततोमनुष्याणांकिंविचार्यमितिभावः ॥ ३ ॥ किंच हेव्यास मांजनोज्ञानिनंवेत्तितत्राऽहमपिज्ञानीसन्नपिसर्वलोकवत्पामरजनवद्भ्रांतएवकस्मादितिचेच्छृणु ममलोकाती
तांदुर्दशामित्याह शृण्विति ॥ ४ ॥ ५ ॥ पर्वतश्चाऽहंपर्वतनामाममभागिनेयोमुनिरहंचेत्यर्थः ॥ ननुब्रह्मपुत्रस्यनारदस्यकथंपर्वतोभागिनेयइतिचेत्सप्तमस्कंधेदक्षान्नारदस्यद्वितीयजन्मनोवक्ष्यमाण
त्वेनद्वितीयजन्मस्थोऽयंभागिनेयइत्यभिप्रायेणाऽस्याउक्तेःसत्त्वात् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ चित्तवृत्तिस्तुवक्तव्येति ॥ भूतलेनानाविधंवस्तुदृष्ट्वायस्ययादृशीजायेतचित्तवृत्तिःसातेनवक्तव्येत्यर्थः ॥
अयमेवोभाभ्यांसंकेतःकृतः ॥ ९ ॥१० ॥ ११ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

एवंभ्रमंतौलोकेऽस्मिन्ग्रीष्मांतेसमुपागते ॥ संजयस्यपुरंरम्यंसंप्राप्तौनृपतेःपुनः ॥ १२ ॥ तेनसंपूजितौभक्त्याराज्ञासंमानितौ[illegible] ॥ स्थितौतत्रगृहे तस्यचातुर्मास्यंमहात्मनः ॥ १३ ॥ वार्षिकाश्चतुरोमासादुर्गमाःपथिसर्वदा ॥ तस्मादेकत्रविबुधैःस्थातव्यमितिनिश्चयः ॥ १४ ॥ अष्टौमासांस्तुप्रवसेत्स दाकार्यवशाद्द्विजः ॥ वर्षाकालेनगंतव्यंप्रवासेसुखमिच्छता ॥ १५ ॥ इतिसंचिंत्यमनसासंजयस्यगृहेतदा ॥ संस्थितौमानितौराज्ञाकृतातिथ्यौमहात्मना ॥ १६ ॥ दमयंतीतिविख्यातातस्यपुत्रीमहीपतेः ॥ आज्ञप्तापरिचर्यार्थंसुदतीसुंदरीभृशम् ॥ १७ ॥ विवेकज्ञाविशालाक्षीराजपुत्रीकृतोद्यमा ॥ सेवनंस र्वकालेचव्यदधादुभयोरपि ॥ १८ ॥ स्नानार्थमुदकंकालेभोजनंमृष्टमायतम् ॥ मुखवासंतथाचाऽन्यंयदिष्टंतद्ददातिसा ॥ १९ ॥ मनोभिलषितान्कामानु भयोरपिकन्यका ॥ व्यजनासनशय्यादीन्वांछितान्यप्यकल्पयत् ॥ २० ॥ एवंसंसेव्यमानौतुस्थितौराज्ञोगृहेकिल ॥ वेदाध्ययनसंशीलावावांवेदव्रतेर तौ ॥ २१ ॥ अहंवीणांकरेकृत्वासाधयित्वास्वरोत्तमम् ॥ गायत्रंसामसुस्वादमगांकर्णरसायनम् ॥ २२ ॥ राजपुत्रीतुतच्छ्रुत्वासामगानंमनोहरम् ॥ बभू वमयिरागाढ्याप्रीतियुक्ताविशारदा ॥ २३ ॥ दिनेदिनेनुरागोऽस्यामयिवृद्धिंगतःपरः ॥ ममाऽपिप्रीतियुक्तायांमनोजातंस्पृहापरम् ॥ २४ ॥ ममतस्यच साकन्याभोजनादिषुकर्हिचित् ॥ अकरोदंतरंकिंचित्सेवाभेदंरसान्विता ॥ २५ ॥ स्नानायोष्णजलंमह्यंपर्वतायचशीतलम् ॥ दधिमह्यंतथातक्रंपर्वताया ऽप्यकल्पयत् ॥ २६ ॥ शयनास्तरणंशुभ्रंमदर्थेपर्यकल्पयत् ॥ प्रीत्यापरमयायद्वत्पर्वतायनतादृशम् ॥ २७ ॥ विलोकयतिमांप्रेम्णासुंदरीनचपर्वतम् ॥ ततोऽस्यास्तादृशंदृष्ट्वापर्वतःप्रेमकारणम् ॥ २८ ॥ मनसाचिंतयामासकिमेतदितिविस्मितः ॥ पप्रच्छमारहःसम्यग्ब्रूहिनारदसर्वथा ॥ २९ ॥ राजपुत्री त्वयिप्रेमकरोतिमुदिताभृशम् ॥ ददातिभक्षभोज्यानिस्नेहयुक्तासमंततः ॥ ३० ॥ नतथामयिभेदोऽत्रसंदेहंजनयत्यसौ ॥ मन्यतेत्वांपतिंकर्तुंसर्वथासंजया त्मजा ॥ ३१ ॥ तवाऽपितादृशंभावंजानामिलक्षणैरहम् ॥ नेत्रवक्त्रविकारैश्चज्ञायतेप्रीतिकारणम् ॥ ३२ ॥ सत्यंवदनतेमिथ्यावक्तव्यंवचनंमुने ॥ स्वर्गतः समयंकृत्वाचलितौसंस्मराऽधुना ॥ ३३ ॥ नारदउवाच ॥ पृष्टोऽहंपर्वतेनेदंकारणंतुहठाद्यदा ॥ तदाऽहंह्रीसमाक्रांतःसंजातश्चाऽब्रुवंपुनः ॥ ३४ ॥ पर्व तैषाविशालाक्षीपतिंमांकर्तुमुद्यता ॥ ममाऽपिमानसोभावोवर्ततेऽस्यांविशेषतः ॥ ३५ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंसत्यंपर्वतःकोपसंयुतः ॥ मामुवाचमुनिर्वाक्यंधि ग्धिगितिपुनःपुनः ॥ ३६ ॥ प्रथमंशपथान्कृत्वावंचितोऽहंत्वयायतः ॥ भववानरवक्त्रस्त्वंशापान्ममममित्रध्रुक् ॥ ३७ ॥ इतिशप्तस्तुतेनाऽहंकुपितेनम हात्मना ॥ सहसाह्यभवंक्रूरःशाखामृगमुखस्तदा ॥ ३८ ॥

॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ शाखामृगगोमर्कटः ॥ ३८ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ तिमिंगिलविवर्जितेसुखविघातकपदार्थरहितेनादसिंधावित्यर्थः

मयाऽपिनकृतातस्मिन्क्षमातुभगिनीसुते ॥ सोऽपिशप्तोऽतिकोपाद्वैमास्वर्गेतेगतिःकिल ॥ ३९ ॥ स्वल्पेऽपराधेयस्मान्मांशप्तवानसिपर्वत ॥ तस्मात्त्वाऽपिमंदात्मन्मृत्युलोकेस्थितिःकिल ॥ ४० ॥ पर्वतस्तुगतस्तस्मान्नगराद्विमनाभृशम् ॥ अहंवानरवक्त्रस्तुसंजातस्तत्क्षणादपि ॥४१॥ दृष्ट्वामांवानरंक्रूरंराजपुत्रीविलक्षणा ॥ विमनाऽतीवसंजातावीणाश्रवणलालसा ॥ ४२ ॥ व्यासउवाच ॥ ततःकिमभवद्ब्रह्मन्कथंशापान्निवर्तितः ॥ मानुषास्यःपुनर्जातोभवान्ब्रूहियथाविधि ॥ ४३ ॥ पर्वतःक्वगतोभूयःसंगमोयुवयोरभूत् ॥ कदाकुत्रकथंसर्वंविस्तरेणवदस्वह ॥ ४४ ॥ नारदउवाच ॥ किंब्रवीमिमहाभागमायायाश्चरितंमहत् ॥ दुःखितोऽहंभृशंतत्रपर्वतेरुषितेगते ॥ ४५ ॥ पुनःसेवापरात्यर्थंराजपुत्रीममाऽभवत् ॥ गतेऽथपर्वतेकामंस्थितस्तत्रैवसद्मनि ॥४६॥ अहंदुःखान्वितोदीनस्तथावानरवन्मुखः ॥ विशेषेणतुचिंतार्तःकिंमेस्यादितिचिंतयन् ॥ ४७ ॥ संजयोऽथसुतांदृष्ट्वाकिंचित्प्रकटयौवनाम् ॥ विवाहार्थेराजसुतामपृच्छत्ससचिवंतदा ॥ ४८ ॥ विवाहकालःसंप्राप्तःसुतायाममसांप्रतम् ॥ योग्यंवरंममब्रूहिराजपुत्रंसुसंमतम् ॥ ४९ ॥ रूपौदार्यगुणैर्युक्तंशूरंसुकुलसंभवम् ॥ विवाहंविधिवत्पुत्र्याःकरोमिकिलसांप्रतम् ॥ ५० ॥ प्रधानस्त्वब्रवीद्राजन्राजपुत्राह्यनेकशः ॥ वर्ततेभुविपुत्र्यास्तेयोग्याःसर्वगुणान्विताः ॥ ॥ ५१ ॥ यस्मिन्रुचिस्तेराजेंद्रतमाहूयनृपात्मजम् ॥ देहिकन्यांधनंभूरिहस्त्यश्वरथसंयुतम् ॥ ५२ ॥ नारदउवाच ॥ पितुश्चिकीर्षितंज्ञात्वादमयंतीतदानृपम् ॥ धात्र्यामुखेनवाक्यज्ञातमुवाचरहःस्थितम् ॥ ५३ ॥ धात्र्युवाच ॥ दमयंतीमहाराजपुत्रीतेमामथाऽब्रवीत् ॥ पितरंब्रूहिधात्रेयिवचनान्मेसुखान्वितम् ॥ ५४ ॥ मयावृतोऽथमेधावीनारदोमहतीयुतः ॥ नादमोहितयाकामंनाऽन्यःकोऽपिप्रियोमम ॥ ५५ ॥ कुरुमेवांछितंतातविवाहंमुनिनासह ॥ नाऽन्यंवरिष्येधर्मज्ञनारदंतुपतिंविना ॥ ५६ ॥ मग्नाऽहंनादसिंधौवैनक्रहीनेरसात्मके ॥ अक्षारेसुखसंपूर्णेतिमिंगिलविवर्जिते ॥ ५७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ तत्पुत्र्यावचनंश्रुत्वाराजाधात्रीमुखात्ततः॥ भार्यांप्रोवाचकैकेयींसमीपस्थांसुलोचनाम् ॥ १ ॥ राजोवाच ॥ यदुक्तंवचनंकांतेधात्र्यातत्तुत्वयाश्रुतम् ॥ वृतोऽयंनारदःकामंमुनिर्वानरवक्त्रभाक् ॥ २ ॥ किमिदंचिंतितंपुत्र्याबुद्धिहीनविचेष्टितम् ॥ कथमस्मैमयादेयाकन्याहरिमुखायसा ॥ ३ ॥ क्वाऽसौभिक्षुःकुरूपःक्वदमयंतीममाऽऽत्मजा ॥ विपरीतमिदंकार्यंनविधेयंकदाचन ॥ ४ ॥

॥ ५७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ षट्पंचाशत्पद्यवर्यैर्विवाहोनारदस्यह ॥ प्रोच्यतेयत्रमोहस्यमहिमाऽतीववर्ण्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेदमयंतीस्वाभिप्रायंधात्र्यैप्रोवाचेत्युक्तंतदुत्तरंजातंवृत्तमाह तत्पुत्र्यावचनमिति ॥ १ ॥ २ ॥ बुद्धिहीनंयथास्यात्तथाविचेष्टितमित्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

हेतुकेशांते शास्त्रवृद्धानुसारयायुक्त्यामुनिरतांमुग्धांनिवारयेत्यन्वयः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ बुबूलवृक्षःकंटकवृक्षः ॥ १० ॥ दासेरकायदास्याःपुत्रोदासेरः ॥ क्षुद्राभ्योवेतिपक्षेढ्रक् सएवदासेरकः ॥

तामेकांतेसुकेशातेनिवारयहठात्सुताम् ॥ युक्त्यामुनिरतांमुग्धांशास्त्रवृद्धानुसारया ॥ ५ ॥ इतिभर्तृवचःश्रुत्वाजननीतामथाऽब्रवीत् ॥ क्वतेरूपंमुनिःक्वाऽसौवानरास्योऽधनःपुनः ॥ ६ ॥ कथंमोहमवाप्ताऽसिभिक्षुकेचतुरापुनः ॥ लताकोमलदेहात्वंभस्मरूक्षतनुस्त्वयम् ॥ ७ ॥ वार्तावानरवक्त्रेणकथंयुक्तातवाऽनघे ॥ काप्रीतिःकुत्सितेपुंसिभविष्यतिशुचिस्मिते ॥ ८ ॥ वरस्तेराजपुत्रोऽस्तुमाकुरुत्वंवृथाहठम् ॥ पितातेदुःखमाप्नोतिश्रुत्वाधात्रीमुखाद्वचः ॥ ९ ॥ लग्नांबुबूलवृक्षेणकोमलांमालतीलताम् ॥ दृष्ट्वाकस्यमनःखेदंचतुरस्यनगच्छति ॥ १० ॥ दासेरकायतांबूलीदलानिकोमलानिकः ॥ ददातिभक्षणार्थायमूर्खोऽपिधरणीतले ॥ ११ ॥ वीक्ष्यत्वांकरसंलग्नांनारदस्यसमीपतः ॥ विवाहेवर्तमानेतुकस्यचेतोनदह्यति ॥ १२ ॥ कुमुखेनसमंवार्तानरुचिंजनयत्यतः ॥ आमरणात्तुकथंकालःक्षपितव्यस्त्वयाऽमुना ॥ १३ ॥ नारदउवाच ॥ इतिमातुर्वचःश्रुत्वादमयंतीभृशातुरा ॥ मातरंप्राहतन्वंगीमयिसाकृतनिश्चया ॥ १४ ॥ किंमुखेनचरूपेणमूर्खस्यचधनेनकिम् ॥ किंराज्येनाऽविदग्धस्यरसमार्गाविदोऽस्यच ॥ १५ ॥ हरिण्योऽपिवनेधन्यायानादेनविमोहिताः ॥ गातुःप्राणान्प्रयच्छंतिधिङ्मूर्खान्मानुषान्भुवि ॥ १६ ॥ नारदोवेत्तियांविद्यांमातःसप्तस्वरात्मिकाम् ॥ तृतीयःकोऽपिनोवेदशिवादन्यःपुमान्किल ॥ १७ ॥ मूर्खेणसहसंवासोमरणंतत्क्षणेक्षणे ॥ रूपवान्धनवांस्त्याज्योगुणहीनोनरःसदा ॥ १८ ॥ धिङ्मैत्रीमूर्खभूपालेवृथागर्वसमन्विते ॥ गुणज्ञेभिक्षुकेश्रेष्ठावचनात्सुखदायिनी ॥ १९ ॥ स्वरज्ञोग्रामवित्कामंमूर्छनाज्ञानभेदभाक् ॥ दुर्लभःपुरुषश्चाष्टरसज्ञोदुर्बलोऽपिवै ॥ २० ॥ यथानयतिकैलासंगंगाचैवसरस्वती ॥ तथानयतिकैलासंस्वरज्ञानविशारदः ॥ २१ ॥ स्वरमानंतुयोवेदसदेवोमानुषोपिसन् ॥ सप्तभेदंनयोवेदसपशुःसुरराडपि ॥ २२ ॥ मूर्छनातानमार्गंतुश्रुत्वामोदंनयातियः ॥ सपशुःसर्वथाज्ञेयोहरिणाःपशवोनहि ॥ २३ ॥ वरंविषधरःसर्पःश्रुत्वानादंमनोहरम् ॥ अश्रोत्रोऽपिमुदंयातिधिक्सकर्णाश्चमानवान् ॥ २४ ॥ बालोऽपिसुस्वरंगेयंश्रुत्वामुदितमानसः ॥ जायतेकिंतुतेवृद्धानजानंतिधिगस्तुतान् ॥ २५ ॥ पितामेकिंनजानातिनारदस्यगुणान्बहून् ॥ द्वितीयःसामगोनास्तित्रिषुलोकेषुतत्समः ॥ २६ ॥ तस्मादसौमयानूनंवृतःपूर्वसमागमात् ॥ पश्चाच्छापवशाज्जातोवानरास्योगुणाकरः ॥ २७ ॥ किन्नरानप्रियाःकस्यभवंतितुरगाननाः ॥ गानविद्यासमायुक्ताःकिंमुखेनवरेणह ॥ २८ ॥ पितरंब्रूहिमेमातर्वृतोऽयंमुनिसत्तमः ॥ तस्मात्त्वमाग्रहंत्यक्त्वादेहितस्मैचमांमुदा ॥ २९ ॥

उष्ट्रोवा ॥ ११ ॥ १२ ॥ अमुनानारदेन ॥ १३ ॥ १४ ॥ अस्यरसमार्गाविदोविदग्धस्यमूर्खस्यमुखेनरूपेणधनेनचकिंफलमित्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ सप्तभेदंषड्जादिसप्तभेदसहितंगानमित्यर्थः ॥ २२ ॥ हरिणाःपशवोनहि तेषांगानलुब्धत्वस्यसत्त्वात् ॥ २३ ॥ सकर्णाश्चेति ॥ यतोमुदंनयांतीतिशेषः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२॥वानरास्योऽहंतत्रैवस्थितइत्यर्थः ॥ ३३ ॥ यतोवानराननस्ततोदुःखसंतप्तइत्यर्थः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ अस्यभाषितंशापोद्धाररूपंश्रुत्वा
चित्तंप्रवणंकृत्वाअनुग्रहःकृतइत्यन्वयः ॥ ४१ ॥४२॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातमिति ॥ ज्ञानिनोऽपिममम मायामोहसुखदुःखादिकंविक्षेपरूपमस्त्येवेत्येतदाख्यातंकथितमि

॥ नारदउवाच ॥ इतिपुत्र्यावचःश्रुत्वाराज्ञीराज्ञेन्यवेदयत् ॥ आग्रहंसुंदरीज्ञात्वासुतायानारदेमुने ॥ ३० ॥ विवाहंकुरुराजेंद्रदमयंत्याःशुभेदिने ॥ मुनि
नासचसर्वज्ञोवृतोऽसौमनसाऽनया ॥ ३१ ॥ नारदउवाच ॥ इतिसंचोदितोराज्ञ्यासंजयःपृथिवीपतिः ॥ चकारविधिवत्सर्वंविधिंवैवाहिकंततः॥३२॥ एवं
दारग्रहंकृत्वावानरास्यःपरंतप ॥ स्थितस्तत्रैवमनसादह्यमानेनचान्वहम् ॥ ३३ ॥ यदागच्छद्राजसुतासेवार्थंममसन्निधौ ॥ अभवंदुःखसंतप्तस्तदाऽहंवान
राननः ॥ ३४ ॥ दमयंतीतुमांवीक्ष्यप्रफुल्लवदनांबुजा ॥ शोकंवानरवक्त्रत्वान्नचकारकदानच ॥३५॥ एवंगच्छतिकालेतुसहसापर्वतोमुनिः ॥ कुर्वंस्तीर्था
न्यनेकानिद्रष्टुंमांसमुपागतः ॥३६॥ मयाऽतिमानितःप्रेम्णापूजितश्चयथाविधि ॥ आसीनआसनेदिव्येवीक्ष्यमांदुःखितोह्यभूत् ॥ ३७ ॥ कृतदारंवानरा
स्यंदीनंचिंतातुरंभृशम् ॥ दयावान्मामुवाचेदंपर्वतोमातुलंकृशम् ॥ ३८ ॥ मयानारदकोपात्त्वंशप्तोऽसिमुनिसत्तम ॥ निष्कृतंतस्यशापस्यकरोम्यद्यनि
शामय ॥ ३९ ॥ भवत्वंचारुवदनोममपुण्येननारद ॥ दृष्ट्वाराजसुतांचित्तेकृपाजाताममाऽधुना ॥४०॥ नारदउवाच ॥ मयाऽपिप्रवणंचित्तंकृत्वाश्रुत्वा
ऽस्यभाषितम् ॥ अनुग्रहःकृतःसद्यस्तस्यशापस्यतत्क्षणात् ॥४१॥ भागिनेयतवाप्यस्तुगमनंसुरसद्मनि ॥ शापस्याऽनुग्रहःकामंकृतोऽयंपर्वताऽधुना ॥
॥४२॥नारदउवाच ॥ जातोऽहंचारुवदनोवचनात्तस्यपश्यतः॥ राजपुत्रीतुसंतुष्टामातरंप्राहसत्वरम् ॥ ४३ ॥ मातस्तेसुमुखोजातोजामाताचमहाद्युतिः॥
वचनात्पर्वतस्याऽद्यमुक्तशापोमुनेरभूत् ॥ ४४ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंराज्ञ्याकथितंतत्तुराजनि ॥ ययौदृष्टुंमुनिंतत्रसंजयःप्रीतिमांस्तदा ॥ ४५ ॥ धनंसमर्पितं
राज्ञासंतुष्टेनतदामहत् ॥ मह्यंचभागिनेयायपारिबर्हंमहात्मना ॥४६॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंवर्तनंयत्पुरातनम् ॥ मायायाबलमाहात्म्यंह्यनुभूतंयथामया
॥ ४७ ॥ संसारेऽस्मिन्महाभागमायागुणकृतेऽनृते ॥ तनुभृत्तुसुखीनास्तिनभूतोनभविष्यति ॥ ४८ ॥ कामक्रोधौतथालोभोमत्सरोममतातथा ॥ अ
हंकारोमदःकेनजिताःसर्वेमहाबलाः ॥ ४९ ॥ सत्त्वंरजस्तमश्चैवगुणास्त्रयइमेकिल ॥ कारणंप्राणिनांदेहसंभवेसर्वथामुने ॥५०॥ कस्मिंश्चित्समयेव्यासव
नेऽहंविष्णुनासह ॥ गच्छन्हास्यविनोदेनस्त्रीभावंगमितःक्षणात् ॥ ५१ ॥

त्यर्थः ॥४७॥ यावत्कालपर्यंतंगुणत्रयजन्योदेहस्तिष्ठतितावत्कापल्पर्यंतंमायामोहसुखदुःखादिकंविक्षेपजातंसर्वस्याऽपिभविष्यत्येव नतत्रप्रतीकारोस्तीत्याह संसारेऽस्मिन्निति ॥ ४८ ॥ ४९ ॥
सर्वथामुनेइति ॥ तथाचगुणत्रयवैषम्यंनियमेनभविष्यत्येव ततश्चमोहादिकंभविष्यत्येवेति ॥५०॥ स्वस्यमायामोहादिकंप्रदर्शयितुमेकांकथामुपपाद्यद्वितीयामुपपादयति कस्मिंश्चित्समयइति॥५१॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ अर्धाधिकैश्चतुःपंचाशत्पद्यैर्नारदःपुनः ॥ स्वकथांवदतिप्राज्ञइत्येतत्सम्यगीर्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांतेराजप्रश्नकथनोत्तरंजातंवृत्तमाह निशामयेति ॥ मुनिभिरपिमायाबलंसुदुर्ज्ञेयमित्यन्वयः ॥ १ ॥ तदेवविशदयति मायामोहितमिति ॥ २ ॥ ३ गायत्रंसामेत्यन्वयः ॥४॥

राजपत्नीत्वमापन्नोमायाबलविमोहितः ॥ पुत्राःप्रसूताबहवोगेहेतस्यनृपस्यह ॥ ५२ ॥ व्यासउवाच ॥ संशयोऽयंमहान्साधोश्रुत्वातेवचनंकिल ॥ कथंनारीत्वमापन्नस्त्वंमुनेज्ञानवान्भृशम् ॥ ५३ ॥ कथंचपुरुषोजातोब्रूहिसर्वमशेषतः ॥ कथंपुत्रास्त्वयाजाताःकस्यराज्ञोगृहेंजसा ॥ ५४ ॥ एतदाख्याहिचरितंमायायामहदद्भुतम् ॥ मोहितंचययासर्वमिदंस्थावरजंगमम् ॥ ५५ ॥ नतृप्तिमधिगच्छामिशृण्वंस्तवकथामृतम् ॥ सर्वग्रंथार्थतत्त्वंचसर्वसंशयनाशनम् ॥ ५६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ निशामयमुनिश्रेष्ठगदतोममसत्कथाम् ॥ मायाबलंसुदुर्ज्ञेयंमुनिभिर्योगवित्तमैः ॥ १ ॥ माययामोहितंसर्वंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ ब्रह्मादिस्तंबपर्यंतमजयादुर्विभाव्यया ॥ २ ॥ कदाचित्सत्यलोकाद्वैश्वेतद्वीपेमनोहरे ॥ गतोऽहंदर्शनाकांक्षीहरेरद्भुतकर्मणः ॥ ३ ॥ वादयन्महतींवीणांस्वरतानविभूषिताम् ॥ गायत्रंगायमानस्तुसामसप्तस्वरान्वितम् ॥ ४ ॥ दृष्टोमयादेवदेवश्चक्रपाणिर्गदाधरः ॥ कौस्तुभोद्भासितोरस्कोमेघश्यामश्चतुर्भुजः ॥ ५ ॥ पीतांबरपरीधानोमुकुटांगदराजितः ॥ लक्ष्म्यासहविलासिन्याक्रीडमानोमुदायुतः ॥ ६ ॥ वीक्ष्यमांकमलादेवीगतांतर्धानमंतिकात् ॥ सर्वलक्षणसंपन्नासर्वभूषणभूषिता ॥ ७ ॥ नारीणांप्रवराकांतारूपयौवनगर्विता ॥ सुप्रियावासुदेवस्यवरचामीकरप्रभा ॥ ८ ॥ अंतर्गृहंगतांदृष्ट्वासिंधुजांव्यंजनान्विताम् ॥ मयापृष्टोदेवदेवोवनमालीजगत्प्रभुः ॥ ९ ॥ भगवन्देवदेवेशपद्मनाभमुरारिहन् ॥ कथंचमागताद्दृष्ट्वामामागच्छंतमंतिकात् ॥ १० ॥ नाऽहंविटोनवाधूर्तोतापसोऽहंजगद्गुरो ॥ जितेंद्रियोजितक्रोधोजितमायोजनार्दन ॥ ११ ॥ नारदउवाच ॥ निशम्यवचनंकिंचिद्विर्वयुक्तंजनार्दनः ॥ उवाचमांस्मितंकृत्वावीणावन्मधुरांगिरम् ॥ १२ ॥ विष्णुरुवाच ॥ नारदैवंविधानीतिर्निस्थातव्यंकदाचन ॥ पतिंविनाऽन्यसान्निध्येकस्यचिद्योषयाक्वचित् ॥ १३ ॥ मायासुदुर्जयाविद्वन्योगिभिर्जितमारुतैः ॥ सांख्यवद्भिर्निराहारैस्तापसैश्चजितेंद्रियैः ॥ १४ ॥ देवैश्चमुनिशार्दूलयत्त्वयोक्तंवचोऽधुना ॥ जितमायोऽस्मिगीतज्ञनैवंवाच्यंकदाचन ॥ १५ ॥ नाऽहंशिवोनवाब्रह्माजेतुंतांप्रभवोऽप्यजाम् ॥ मुनयःसनकाद्याश्चकस्त्वंकेऽन्येक्षमाजये ॥ १६ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ अंतर्धानंगताअदृश्यतांगतांतर्गृहेंगतेत्यर्थः ॥ ७ ॥ ८ ॥ व्यंजनान्वितांवस्त्रांतव्यंजितस्तनीमित्यर्थः ॥९॥ मांदृष्ट्वामालक्ष्मीःकथंगताकिमर्थंगतेत्यर्थः ॥१०॥११॥१२॥१३॥ देवैश्चदुर्ज्ञेयेत्यन्वयः ॥ एवंसतियत्त्वयोक्तमहंजितमायोऽस्मीतितदेवंवाक्यंत्वयाकदाऽपिनवक्तव्यमित्याह यत्त्वयोक्तमिति॥१४॥१५॥ यतःशिवादयोऽपितामजांमायांजेतुंनसमर्थास्तस्मादित्याह नाऽहंशिवइति॥ कस्त्वमिति ॥ यतएवंतस्मात्कस्त्वंपामरस्तस्याजयेक्षमस्तथान्यवोकेक्षमानकेऽपीत्यर्थः॥१६॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

देहंधारयन्मायांजयतीतिकथंसंभवेत्॥मायाजयेदेहस्याऽप्यसंभवःस्यात्कारणाभावेकार्यस्यानस्थितेरित्याह देवदेहमिति॥१७॥ननुमायाजितैवज्ञानिभिरावरणाभावात्केवलंविक्षेपशक्तिरेवावशिष्टास्ती
तिचेत्सैवविक्षेपशक्तिर्मायातयाबद्धत्वंतदधीनमोहसुखदुःखादिमत्त्वंचसंभवत्येवेत्याह त्रियुतस्तामिति॥त्रियुतोगुणत्रययुतइत्यर्थः॥कथंजेतुंशक्तइत्यन्वयः॥विक्षेपशक्तिस्तुस्थास्यत्येवेतिभावः॥१८॥न

देवदेहंनृदेहंवातिर्यग्देहमथाऽपिवा ॥ बिभ्रयाद्यःशरीरंचसकथंतांजयेदजाम् ॥ १७ ॥ त्रियुतस्तांकथंमायांजेतुंशक्तःपुमान्भवेत् ॥ वेदविद्योगविद्वाऽपि
सर्वज्ञोविजितेंद्रियः ॥ १८ ॥ कालोऽपितस्यारूपंहिरूपहीनःस्वरूपकृत् ॥ तद्वशेवर्ततेदेहीविद्वान्मूर्खोऽथमध्यमः ॥ १९ ॥ कालःकरोतिधर्मज्ञंकदाचि
द्विकलंपुनः ॥ स्वभावात्कर्मतोवाऽपिदुर्ज्ञेयंतस्यचेष्टितम् ॥ २० ॥ नारदउवाह ॥ इत्युक्त्वाविरतोविष्णुरहंविस्मयमानसः ॥ तमब्रुवंजगन्नाथंवासुदेवंस
नातनम् ॥ २१ ॥ रमापतेकथंरूपामायासाकीदृशीपुनः ॥ कियद्बलाक्वसंस्थानाकस्याधारावदस्वमे ॥२२॥ द्रष्टुकामोऽस्मितांमायांदर्शयाऽऽशुमहीधर॥
ज्ञातुमिच्छामितांसम्यक्प्रसादंकुरुमापते ॥ २३ ॥ विष्णुरुवाच ॥ त्रिगुणासाऽखिलाधारासर्वज्ञासर्वसंमता ॥ अजेयानेकरूपाचसर्वव्याप्यस्थिताजग
त् ॥ २४ ॥ दिदृक्षायदितेचित्तेनारदारोहणंकुरु ॥ गरुडेमत्समेतोऽद्यगच्छावोऽन्यत्रसांप्रतम् ॥ २५॥ दर्शयिष्यामितेमायांदुर्जयामजितात्मभिः ॥ दृष्ट्वा
तांब्रह्मपुत्रत्वंमाविषादेमनःकृथाः ॥ २६ ॥ इत्युक्त्वादेवदेवोमांसस्मारविनतासुतम् ॥ स्मृतमात्रस्तुगरुडोतदागाद्धरिसन्निधौ ॥ २७॥ आगतंगरुडंवीक्ष्य
आरुरोहजनार्दनः ॥ समारोप्यचमांपृष्ठेगमनायकृतादरः ॥ २८॥ चलितोविनतापुत्रोवैकुंठाद्वायुवेगवान् ॥ प्रेरितोयत्रकृष्णेनगंतुकामेनकाननम् ॥२९॥
महावनानिदिव्यानिसरांसिसरितस्तथा ॥ पुरग्रामाकरादींश्चखेटखर्वटगोव्रजान् ॥ ३० ॥ मुनीनामाश्रमान्रम्यान्वापीश्चसुमनोहराः ॥ पल्वलानि
विशालानिह्रदान्पंकजभूषितान् ॥ ३१ ॥ मृगाणांचवराहाणांवृंदान्यप्यवलोक्यच ॥ गतावावांकान्यकुब्जसमीपंगरुडासनौ ॥३२॥ तत्ररम्यंसरोदिव्यं
दृष्टंपंकजमंडितम् ॥ हंसकारंडवाकीर्णंचक्रवाकोपशोभितम् ॥३३॥ नानावर्णैःप्रफुल्लैश्चपंकजैरुपरंजितम् ॥ शुचिमिष्टजलंभृंगयूथनादविराजितम्॥३४॥
मामाहभगवान्वीक्ष्यतडागंपरमाद्भुतम् ॥ स्पर्धकंचोदधेःक्षीरमिष्टंवारिविशेषतः ॥ ३५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पश्यनारदगंभीरसरःसारसनादितम् ॥ स
वैत्रपंकजैश्छन्नंस्वच्छनीरप्रपूरितम् ॥ ३६ ॥ अत्रस्नात्वागमिष्यावःकान्यकुब्जंपुरोत्तमम् ॥ इत्युक्त्वागरुडादाशुमामुत्तार्यव्यतारयत् ॥ ३७ ॥

नुजगतोमायाधीनत्वेकालाधीनत्वंकथंलोकैरुच्यतइतिचेत्कालोऽपिमायायाएवरूपमित्यभिप्रायेगेत्याह कालोपितस्यारूपंहीति॥आत्मातिरिक्तस्यमायामयत्वादित्यर्थः॥१९॥२०॥२१॥२२॥ प्रसादं
कुर्विति॥मायावैभवंवदेत्यर्थः॥२३॥तत्रकथंरूपेत्यस्योत्तरंत्रिगुणासेति॥कस्याधारेत्यस्योत्तरमखिलाधारेति॥कियद्बलेत्यस्योत्तरमजेयेति ॥ सर्वतोबलवतीत्यर्थः ॥ कीदृशीत्यस्योत्तरंसर्वज्ञेति ॥ क्वसं
स्थानेत्यस्योत्तरंसर्वंव्याप्यसंस्थितेति॥प्रश्नवाक्येसुप्सुपेतिसमासः॥ २४ ॥२५॥२६ ॥२७ ॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥ ३३॥३४॥ उदधेःस्पर्धकंस्पर्धाकरम्॥३५॥३६॥व्यतारयत्गमितवान्॥३७॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ४१ ॥ २९

विहस्यभगवांस्तत्रजग्राहममतर्जनीम् ॥ स्तुवन्सरोवरंभूयस्तीरेमामनयत्प्रभुः ॥ ३८ ॥ विश्रम्यतटभागेतुस्निग्धच्छायेमनोहरे ॥ मामुवाचमुनेस्नानंकुरु त्वंविमलेजले ॥३९ ॥ पश्चादहंकरिष्यामितडागेऽस्मिन्सुपावने ॥ साधूनामिवचेतांसिजलानिनिर्मलानिच ॥ ४०॥ सुरभीणिपरागैस्तुपंकजानांविशेष तः ॥ इत्युक्तोऽहंभगवतामुक्त्वावीणांमृगाजिनम् ॥ ४१ ॥ स्नानायकृतधीस्तीरेगतःप्रेमसमन्वितः ॥ पादौप्रक्षाल्यहस्तौचशिखांबध्वाकुशग्रहम्॥४२॥ कृत्वाचम्यशुचिस्तोयेस्नातवानस्मितज्जले ॥ यदातस्मिन्जलेरम्येस्नातोऽहंपश्यतोहरेः ॥ ४३॥ विहायपौरुषंरूपंप्राप्तःस्त्रीत्वमनुत्तमम् ॥ हरिर्गृहीत्वावी णांमेतथाकृष्णाजिनंशुभम् ॥ ४४ ॥ आरुह्यगगनंतूर्णजगामस्वगृहंक्षणात् ॥ ततोऽहंस्त्रीत्वमापन्नश्चारुभूषणभूषितः ॥४५॥ तत्क्षणान्मनसाजातापूर्व देहस्यविस्मृतिः ॥ विस्मृतोसौजगन्नाथोमहतीविस्मृतापुनः ॥ ४६ ॥ संप्राप्यमोहिनीरूपंतडागान्निर्गतोबहिः ॥ अपश्यंनलिनीजुष्टंसरस्तद्विमलोदकम् ॥ ४७ ॥ किमेतदितिमनसाऽकरवंविस्मयंमुहुः ॥ एवंचिंतयमानस्यनारीरूपधरस्यमे ॥ ४८ ॥ सहसादृक्पथंप्राप्तस्तत्रतालध्वजोनृपः ॥ गजाश्वरथवृंदै श्चसंवृतोरथसंस्थितः ॥ ४९ ॥ युवाभूषणसंवीतोदेहवानिवमन्मथः ॥ वीक्ष्यमांभूपतिस्तत्रदिव्यभूषणभूषिताम् ॥ ५० ॥ राकाचंद्रमुखींयोषांविस्मयंप रमंगतः ॥ पप्रच्छकाऽसिकल्याणिकस्यपुत्रीसुरस्यवा ॥ ५१ ॥ मानुषस्यचवाकांतेगंधर्वस्योरगस्यच ॥ एकाकिनीकथंबालारूपयौवनभूषिता ॥ ५२ ॥ विवाहिताऽथकन्यावासयंवदसुलोचने॥ किंपश्यसिसुकेशांतेतडागेऽस्मिन्सुमध्यमे ॥ ५३ ॥ चिकीर्षितंपिकालापेब्रूहिमन्मथमोहिनि ॥ भुंक्ष्वभोगान्म रालाक्षिमयासहकृशोदरि ॥ ५४ ॥ वांछितान्मनसानूनंकृत्वामांपतिमुत्तमम् ॥इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेअष्टाविंशोऽध्यायः ॥२८ ॥ ६॥

नारदउवाच ॥ इत्युक्तोऽहंतदातेनराज्ञातालध्वजेनच ॥ विमृश्यमनसात्यर्थंतमुवाचविशांपते ॥ १ ॥ राजन्नाहंविजानामिपुत्रीकस्येतिनिश्चयम् ॥ पित रौक्वचमेकेनस्थापिताचसरोवरे ॥ २ ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिकथंमेसुकृतंभवेत् ॥ निराधाराऽस्मिराजेंद्रचिंतयामिचिकीर्षितम् ॥ ३ ॥ दैवमेवपरंराजन्ना स्त्यत्रपौरुषंमम ॥ धर्मज्ञोसिमहीपालयथेच्छसितथाकुरु ॥ ४ ॥ तवाऽधीनास्म्यहंभूपनमेकोप्यस्तिपालकः ॥ नपितानचमाताचनस्थानंनचबांधवाः ॥ ५ ॥ इत्युक्तोऽसौमयाराजाबभूवमदनातुरः ॥ मांनिरीक्ष्यविशालाक्षींसेवकानित्युवाचह ॥ ६ ॥ नरयानमानयध्वंचतुर्वाह्यंमनोहरम् ॥ आरोहणार्थ मस्यास्तुकौशेयांबरवेष्टितम् ॥ ७ ॥ मृद्वास्तरणसंयुक्तंमुक्ताजालविभूषितम् ॥ चतुरस्रंविशालंचसुवर्णरचितंशुभम् ॥ ८ ॥

॥ ४१ ॥

षट्षष्टिश्लोकवर्यैस्तुस्त्रीभावंगमितस्यच ॥ नारदस्यपुनःसम्यक्पुरुषप्राप्तिरुच्यते ॥१॥ तालध्वजसमागमानंतरंजातंवृत्तमाह इत्युक्तइति ॥ १॥२॥ सुकृतंकल्याणम् ॥ ३ ॥ ४॥५ ॥६ ॥७ ॥८ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ पूर्वदेहंपुंभावंमुनिजन्मचनस्मृतवानित्यथः ॥ १७ ॥ पत्नीष्वस्यान्यपत्नीषुमध्येप्रियासत्यहमेवाऽस्ययोषानान्येत्यर्थः ॥ १८ ॥ १९ ॥ ब्रह्मविज्ञानमिति ॥ अनेनचब्रह्मविज्ञानेजातेऽपिपुनःसंस्काररूपेणदग्धबीजवत्स्थितस्याऽऽवरणशक्तिरूपस्याज्ञानस्यमायाबलात्प्रादुर्भावोऽस्मिन्नेवजन्मनिभवतीतिबोधितम् ॥ एतादृशमहोमाया

तस्यतद्वचनंश्रुत्वाभृत्याःसत्वरगामिनः ॥ आनिन्युःशिबिकांदिव्यांमदर्थेवस्त्रवेष्टिताम् ॥ ९ ॥ आरूढाऽहंतदातस्यांतस्यप्रियचिकीर्षया ॥ मुदितोऽसौगृहेनीत्वामांतदापृथिवीपतिः ॥ १० ॥ विवाहविधिनाराजाशुभेलग्नेशुभेदिने ॥ उपयेमेचमांतत्रहुतभुक्सन्निधौततः ॥ ११ ॥ तस्याऽहंवल्लभाजाताप्राणेभ्योऽपिगरीयसी ॥ सौभाग्यसुंदरीत्येवंनामतत्रकृतंमम ॥ १२ ॥ रममाणोमयासार्धंसुखमापमहीपतिः ॥ नानाभोगविलासैश्चकामशास्त्रोदितैस्तथा ॥ ॥ १३ ॥ राजकार्याणिसंत्यज्यक्रीडासक्तोदिवानिशम् ॥ नाऽसौविवेदगच्छंतंकालंकामकलारतः ॥ १४ ॥ उद्यानेषुचरम्येषुवापीषुचगृहेषुच ॥ हर्म्येषुवरशैलेषुदीर्घिकासुवरासुच ॥ १५ ॥ वारुणीमदमत्तोऽसौविहरन्काननेशुभे ॥ विसृज्यसर्वकार्याणिमदधीनोबभूवह ॥ १६ ॥ व्यासाऽहंतेनसंसक्ताक्रीडारसवशीकृता ॥ स्मृतवान्पूर्वदेहंनपुंभावंमुनिजन्मच ॥ १७ ॥ ममैवाऽयंपतिर्योषाऽहंपत्नीषुप्रियासती ॥ पट्टराज्ञीविलासज्ञासफलंजीवितंमम ॥ १८ ॥ इतिचिंतयतीतस्मिन्प्रेमबद्धादिवानिशम् ॥ क्रीडासक्तासुखेलुब्धातंस्थितावशवर्तिनी ॥ १९ ॥ विस्मृतंब्रह्मविज्ञानंब्रह्मज्ञानंचशाश्वतम् ॥ धर्मशास्त्रपरिज्ञानंतदासक्तमनाःस्थिता ॥ २० ॥ एवंविहरतस्तत्रवर्षाणिद्वादशैवतु ॥ गतानिक्षणवत्कामक्रीडासक्तस्यमेमुने ॥ २१ ॥ जातागर्भवतीचाऽहंमुदंप्रापनृपस्तदा ॥ कारयामासविधिवद्गर्भसंस्कारकर्मच ॥ २२ ॥ अपृच्छद्दोहदंराजाप्रीणयन्मांपुनःपुनः ॥ नाऽब्रुवंलज्जमानाऽहंनृपंप्रीतमनाभृशम् ॥ २३ ॥ संपूर्णेदशमेमासिपुत्रोजातस्ततोमम ॥ शुभेह्निग्रहनक्षत्रलग्नताराबलान्विते ॥ २४ ॥ बभूवन्नृपतेर्गेहेपुत्रजन्ममहोत्सवः ॥ राजापरमसंतुष्टोबभूवसुतजन्मतः ॥ २५ ॥ सूतकांतेसुतंवीक्ष्यराजामुदमवापह ॥ अहंभूमिपतेश्चासंप्रियाभार्यापरंतप ॥ २६ ॥ ततोवर्षद्वयांतेवैपुनर्गर्भोमयाधृतः ॥ द्वितीयस्तुसुतोजातःसर्वलक्षणसंयुतः ॥ २७ ॥ सुधन्वेतिसुतस्याऽथनामचक्रेनृपस्तदा ॥ वीरवर्मेतिज्येष्ठस्यब्राह्मणैःप्रेरितस्स्वयम् ॥ २८ ॥ एवंद्वादशपुत्राश्चप्रसूताभूपसंमताः ॥ मोहितोऽहंतदातेषांप्रीत्यापालनलालने ॥ २९ ॥

बलमितिभावः॥ननुब्रह्मज्ञानेजातेऽपिपुनरज्ञानस्योद्भवेब्रह्मज्ञानंनिरर्थकमेवेतिचेन्न ॥ सकृद्ब्रह्मज्ञानेनदग्धस्याऽज्ञानस्यसंस्काररूपेणदग्धबीजवत्स्थितस्यतस्मिन्नेवदेहेप्रादुर्भावेपि तस्यजन्मांतरदायकत्वाभावात्ब्रह्मज्ञानसार्थकत्वसिद्धेः ॥ तीर्थेश्वपचगृहेवानष्टस्मृतिरपित्यजन्प्राणान्ज्ञानसमकालमेवकैवल्यंयाति ॥ हतशोकइतिपरमार्थसारेपतंजल्युक्तेरिति॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ दोहदंगर्भिणीमनोरथम् ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ अहंनारदोभगवतामाययावंचितोऽस्मीतिमयामनसानकदापिचिंतितमेताद्दशंमायाबलंप्रबलमितिभावः ॥ ३९ ॥

पुनरष्टसुताःकालेकालेजाताःस्वरूपिणः ॥ गार्हस्थ्यंमेततःपूर्णंसंपन्नंसुखसाधनम् ॥ ३० ॥ तेषांदारक्रियाःकालेकृताराज्ञायथोचिताः ॥ स्नुषाभिश्चतथा पुत्रैःपरिवारोमहानभूत् ॥ ३१ ॥ ततःपौत्रादिसंभूतास्तेपिक्रीडारसान्विताः ॥ आसन्नानारसोपेतामोहवृद्धिकराभृशम् ॥ ३२ ॥ कदा चित्सुखमैश्वर्यंक दाचिद्दुःखमद्भुतम् ॥ पुत्रेषुरोगजनितंदेहसंतापकारकम् ॥ ३३ ॥ परस्परंकदाचित्तुविरोधोभूत्सुदारुणः ॥ पुत्राणांवावधूनांचतेनसंतापसंभवः ॥ ३४ ॥ सुखदुःखात्मकेघोरेमिथ्याचारकरेभृशम् ॥ संकल्पजनितेक्षुद्रेमग्नोऽहंमुनिसत्तम ॥ ३५ ॥ विस्मृतंपूर्वविज्ञानंशास्त्रज्ञानंतथागतम् ॥ योषाभावेविलीनो ऽहंगृहकार्येषुसर्वथा ॥ ३६ ॥ अहंकारस्तुसंजातोभृशंमोहविवर्धकः ॥ एतेमेबलिनःपुत्राःस्नुषाःस्वकुलसंभवाः ॥ ३७ ॥ एतेपुत्राःसुसन्नद्धाःक्रीडंतिमम वेश्मसु ॥ धन्याऽहंखलुनारीणांसंसारेऽस्मिन्नहोभृशम् ॥ ३८ ॥ नारदोऽहंभगवतावंचितोमाययाकिल ॥ नकदाचिन्मयाप्येवंचिंतितंमनसाकिल॥३९॥ राजपत्नीशुभाचाराबहुपुत्रापतिव्रता ॥ धन्याऽहंकिलसंसारेकृष्णैवंमोहितस्त्वहम् ॥ ४० ॥ अथकश्चिन्नृपःकामंदूरदेशाधिपोमहान् ॥ अरातिभावमाप न्नःपतिनासहमानद ॥ ४१ ॥ कृत्वासैन्यसमायोगंरथैश्चवारणैर्युतम् ॥ आजगामकान्यकुब्जेपुरेयुद्धमचिंतयन् ॥ ४२ ॥ वेष्टितंनगरंतेनराज्ञासैन्ययुतेन च ॥ ममपुत्राश्चपौत्राश्चनिर्गतानगरात्तदा ॥ ४३ ॥ संग्रामस्तुमुलस्तत्रकृतस्तैस्तेनपुत्रकैः ॥ हतारणेसुताःसर्वेवैरिणाकालयोगतः ॥ ४४॥ राजाभग्नस्तु संग्रामादागतःस्वगृहंपुनः ॥ श्रुतंमयामृताःपुत्राःसंग्रामेभृशदारुणे ॥ ४५॥ सहत्वामेसुतान्पौत्रान्गतोराजाबलान्वितः ॥ क्रंदमानाह्यहंतत्रगतासमरमं डले ॥ ४६ ॥ दृष्ट्वातान्पतितान्पुत्रान्पौत्रांश्चदुःखपीडितान् ॥ विललापाहमायुष्मञ्छोकसागरसंप्लवे ॥ ४७ ॥ हापुत्राःक्वगतामेऽद्यहाहतास्मिदुरात्म ना ॥ दैवेनाऽतिबलिष्ठेनदुर्वारेणाऽतितापिना ॥ ४८ ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रभगवान्मधुसूदनः ॥ कृत्वारूपंद्विजस्याऽगाद्वृद्धःपरमशोभनः ॥ ४९ ॥ सुवासा वेदवित्कामंमत्समीपंसमागतः ॥ मामुवाचाऽतिदीनांसक्रंदमानांरणाजिरे ॥ ५० ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ किंविषीदसितन्वंगिभ्रमोऽयंप्रकटीकृतः ॥ मोहेन कोकिलालापेपतिपुत्रगृहात्मके ॥ ५१ ॥ कात्वंकस्याःसुताःकेऽमीचिंतयाऽऽत्मगतिंपराम् ॥ उत्तिष्ठरोदनंत्यक्त्वास्वस्थाभवसुलोचने ॥ ५२ ॥ स्नानंच तिलदानंचपुत्राणांकुरुकामिनि ॥ परलोकगतानांचमर्यादारक्षणायवै ॥ ५३ ॥ कर्तव्यंसर्वथातीर्थेस्नानंतुनगृहेक्वचित् ॥ मृतानांकिलबंधूनांधर्मशास्त्रस्य निर्णयः ॥ ५४ ॥ नारदउवाच ॥ इत्युक्त्वातेनविप्रेणवृद्धेनप्रतिबोधिता ॥ उत्थिताऽहंनृपेणाऽथयुक्ताबंधुभिरावृता ॥ ५५ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ शोकंनिरर्थकंत्यज अयंपुत्राणाक्रियाकालोऽस्तीत्यर्थः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ केनहेतुनेतिविस्मृतइत्यर्थः ॥ ६६ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेएकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ त्र्यधिकैश्चैवपंचाशत्पद्यैरथहरिःस्वयम् ॥ नारदायमहामायामहिमानंवदत्यपि ॥ १ ॥ नारदस्यपुरुषभावप्राप्त्युत्तरंजातंवृत्तमा

अग्रतोद्विजरूपेणभगवान्भूतभावनः ॥ चलिताऽहंततस्तूर्णंतीर्थंपरमपावनम् ॥ ५६ ॥ हरिर्मांकृपयातत्रपुंतीर्थेसरसिप्रभुः ॥ नीत्वाऽऽहभगवान्विष्णुर्द्विजरूपीजनार्दनः ॥ ५७ ॥ स्नानंकुरुतडागेऽस्मिन्पावनेगजगामिनि ॥ त्यजशोकंक्रियाकालःपुत्राणांचनिरर्थकम् ॥ ५८ ॥ कोटिशस्तेमृताःपुत्राजन्मजन्मसमुद्भवाः ॥ पितरःपतयश्चैवभ्रातरोजामयस्तथा ॥ ५९ ॥ केषांदुःखंत्वयाकार्यंभ्रमेऽस्मिन्मानसोद्भवे ॥ वितथेस्वप्नसदृशेतापदेदेहिनामिह ॥६०॥ नारदउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वातीर्थेपुरुषसंज्ञके ॥ प्रविष्टास्नातुकामाऽहंप्रेरितातत्रविष्णुना ॥६१॥ मज्जनादेवतीर्थेषुपुमाञ्जातःक्षणादपि ॥ हरिर्वीणांकरेकृत्वास्थितस्तीरेस्वदेहवान् ॥ ६२ ॥ उन्मज्ज्यचमयातीरेदृष्टःकमललोचनः ॥ प्रत्यभिज्ञातदाजातामममचित्तेद्विजोत्तम ॥ ६३ ॥ संचिंतितंमयातत्रनारदोऽहमिहाऽऽगतः ॥ हरिणासहस्त्रीभावंप्राप्तोमायाविमोहितः ॥ ६४ ॥ इतिचिंतापरश्चाऽहंयदाजातस्तदाहरिः ॥ मामाहनारदागच्छकिंकरोषिजलेस्थितः ॥ ६५ ॥ विस्मितोऽहंतदास्मृत्वास्त्रीभावंदारुणंभृशम् ॥ पुनःपुरुषभावश्चसंपन्नःकेनहेतुना ॥ ६६ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेएकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ मांदृष्ट्वानारदंविप्रंविस्मितोऽसौमहीपतिः ॥ क्वगताममभार्यासाकुतोऽयंमुनिसत्तमः ॥ १ ॥ विललापनृपस्तत्रहाप्रियेतिमुहुर्मुहुः ॥ क्वगतामांपरित्यज्यविलपंतंवियोगिनम् ॥२॥ विनात्वांविपुलश्रोणिवृथामेजीवितंगृहम् ॥ राज्यंकमलपत्राक्षिकिंकरोमिशुचिस्मिते ॥ ३ ॥ नप्राणामेबहिर्यांतिविरहेणतवाऽधुना ॥ गतोवैप्रीतिधर्मस्तुत्वामृतेप्राणधारणात् ॥ ४ ॥ विलपामिविशालाक्षिदेहिप्रत्युत्तरंप्रियम् ॥ क्वगतासामयिप्रीतिर्याभूत्प्रथमसंगमे ॥ ५ ॥ विमग्नाकिंजलेसुभ्रुभक्षितामत्स्यकच्छपैः ॥ गृहीतावरुणेनाशुममदौर्भाग्ययोगतः ॥ ६ ॥ धन्यासुचारुसर्वांगियात्वंपुत्रैःसमागता ॥ अकृत्रिमस्तुपुत्रेषुस्नेहस्तेऽमृतभाषिणि ॥ ७ ॥ नयुक्तमधुनायन्मांविहायत्रिदिवंगता ॥ विलपंतंपतिंदीनंपुत्रस्नेहेनयंत्रिता ॥ ८ ॥ उभयंमेगतंकांतेपुत्रास्त्वंप्राणवल्लभा ॥ तथापिमरणंनास्तिदुःखितस्यभृशंप्रिये ॥ ९ ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिरामोनास्तिमहीतले ॥ रामाविरहजंदुःखंजानातिरघुनंदनः ॥ १० ॥ विधिनानिष्ठुरेणाऽत्रविपरीतंकृतंभुवि ॥ दंपत्योर्मरणंभिन्नंसर्वथासमचित्तयोः ॥ ११ ॥

ह मांदृष्ट्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ तवविरहेणयदिप्राणाबहिर्निर्गच्छंतितदपिवरम् परंतुतेऽपिबहिर्ननिर्गच्छंतीत्याह नप्राणाइति ॥ प्राणधारणात्प्राणधारणंव्याप्ययावज्जीवमित्यर्थः ॥ त्वामृतेप्रीतिधर्मोगतउच्छिन्नइत्यर्थः ॥ इत.परंयावज्जीवंकुत्राऽपिप्रीतिर्नस्थास्यतीत्यर्थः ॥ ४ ॥ मयियातवप्रीतिःस्थितासाऽधुनाक्वगतेत्यन्वयः ॥५॥ ६ ॥ पुत्रैःसहसमागतामृतेत्यर्थः ॥७॥८॥९॥१०॥११॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पतिनासहेति ॥ तथापुरुषस्याऽपिस्त्रियासहज्वलनंकुतोनकृतमितिभावः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ यद्भूतंयदुत्पन्नंतद्यथोत्पन्नंतथागतंतत्रखेदोनुचितइतिभावः ॥ १८ ॥ १९ ॥ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ दायादेपुत्रे न्यस्यस्थापयित्वेत्यर्थः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ मायेयमिति ॥ भगवत्याःसच्चिदानंदरूपिण्याःदेव्याइयंदृश्यमानासर्वामायाभवति ॥ कासामाया य

उपकारस्तुनारीणांमुनिभिर्विहितःकिल ॥ यदुक्तंधर्मशास्त्रेषुज्वलनंपतिनासह ॥ १२ ॥ एवंविलपमानंतंराजानंभगवान्हरिः ॥ निवारयामासतदावचनैर्युक्तियोजितैः ॥ १३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ किंविषीदसिराजेंद्रक्कगतातेप्रियांगना ॥ नश्रुतंकिंत्वयाशास्त्रंनकृतोऽसौबुधाश्रयः ॥ १४ ॥ कासाकस्त्वंक्कसंयोगोवियोगःकीदृशस्तव ॥ प्रवाहरूपसंसारेनृणांनौतरतामिव ॥ १५ ॥ गृहेगच्छनृपश्रेष्ठवृथातेरुदितेनकिम् ॥ संयोगश्चवियोगश्चदैवाधीनःसदानृणाम् ॥ १६ ॥ अनयासहतेराजन्संयोगस्त्विहसंवृतः ॥ मुक्तात्वयाविशालाक्षीसुंदरीतनुमध्यमा ॥ १७ ॥ नदृष्टौपितरावस्यास्त्वयाप्राप्तासरोवरे ॥ काकतालीप्रसंगेनयद्भूतंतत्तथागतम् ॥ १८ ॥ माशोकंकुरुराजेंद्रकालोहिदुरतिक्रमः ॥ कालयोगंसमासाद्यभुंक्ष्वभोगान्यहेयथा ॥ १९ ॥ यथागतागतासातुतथैववरवर्णिनी ॥ यथापूर्वंतथातत्रगच्छकार्यंकुरुप्रभो ॥ २० ॥ रुदितेनतवाऽद्यैवनागमिष्यतिकामिनी ॥ वृथाशोचसिपृथ्वीशयोगयुक्तोभवाऽधुना ॥ २१ ॥ भोगःकालवशादेतितथैवप्रतियातिच ॥ नाऽत्रशोकस्तुकर्तव्योनिष्फलेभववर्त्मनि ॥ २२ ॥ नैकत्रसुखसंयोगोदुःखयोगस्तुनैकतः ॥ घटिकायंत्रवत्कामंभ्रमणंसुखदुःखयोः ॥ २३ ॥ मनःकृत्वास्थिरंभूपकुरुराज्यंयथासुखम् ॥ अथवान्यस्यदायादेवनंसेवयसांप्रतम् ॥ २४ ॥ दुर्लभोमानुषोदेहःप्राणिनांक्षणभंगुरः ॥ तस्मिन्प्राप्तेतुकर्तव्यंसर्वथैवात्मसाधनम् ॥ २५ ॥ जिह्वोपस्थरसोराजन्पशुयोनिषुवर्तते ॥ ज्ञानंमानुषदेहेवैनान्यासुचकुयोनिषु ॥ २६ ॥ तस्माद्गच्छगृहंत्यक्त्वाशोकंकांतासमुद्भवम् ॥ मायेयंभगवत्यास्तुययासंमोहितंजगत् ॥ २७ ॥ नारदउवाच ॥ इत्युक्तोहरिणाराजाप्रणम्यकमलापतिम् ॥ कृत्वास्नानविधिंसम्यक्जगामनिजमंदिरम् ॥ २८ ॥ दत्त्वाराज्यंस्वपौत्रायप्राप्यनिर्वेदमद्भुतम् ॥ वनंजगामभूपालस्तत्त्वज्ञानमवापच ॥ २९ ॥ गतेराजन्यहंवीक्ष्यभगवंतमधोक्षजम् ॥ तमब्रुवंजगन्नाथंहसंतंमांपुनःपुनः ॥ ३० ॥ वंचितोऽहंत्वयादेवज्ञातंमायाबलंमहत् ॥ स्मरामिचरितंसर्वंस्त्रीदेहेयत्कृतंमया ॥ ॥ ३१ ॥ ब्रूहिदेमेवदेवेशप्रविष्टोऽहंसरोवरे ॥ विगतंपूर्वविज्ञानंस्नानादेवकथंहरे ॥ ३२ ॥ योषिद्देहंसमासाद्यमोहितोऽहंजगद्गुरो ॥ पतिंप्राप्यनृपश्रेष्ठपुलोमीवासवंयथा ॥ ३३ ॥ मनस्तदेवतच्चितंदेहःसचपुरातनः ॥ लिंगतदेवदेवेशस्मृतेर्नाशःकथंहरे ॥ ३४ ॥

याजगत्सर्वंसदेवासुरमानुषंसंमोहितंभवति तथाचमायामयत्वात्सर्वस्यमिथ्यात्वमुक्तंभवति मिथ्यात्वादेवमिथ्यापदार्थस्याधिष्ठानज्ञानमंतरानाशाभावादधिष्ठानरूपसच्चिदानंदात्मिकायाभगवत्याःसाक्षात्कारोऽवश्यंसंपादनीयोमायामयप्रपंचनाशनार्थमितिभावः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ यत्त्वयोक्तंविविक्तमधुनायथाजानामितथातदास्त्रीभावसमयेविवेकःक्वगतइति तत्रनैवंसंदेहंकुरु ॥ सर्पभ्रमस्थलेविवेकज्ञानस्यकुत्राऽप्यसत्त्वादित्याह पश्यनारदेति ॥ ननुभ्र
मस्थलेकुतोनविवेकस्तिष्ठतीतिचेन्मायावीविलासादित्याह मायाववीलिासोयमिति ॥ तत्रानुभवंप्रसिद्धमाह दशाभेदाइति ॥ तादशाआह जाग्रदिति ॥ एताश्चतस्रोदशायद्यपिभ्रमरूपाआत्मनितिष्ठंति
तथापितद्दशानुभवसमयेउपदेशमंतरानकस्यापिभ्रमोऽयमितिविवेकज्ञानंभवति ॥ यथाऽयंदृष्टांतस्तथात्वयिदेहांतरप्राप्तसतिभ्रमोऽयमितिनत्वयाज्ञातमतोदृष्टांतानुरोधेनपुनःकीदृशःसंदेहोऽत्रसंदे
हस्थलंनैतदित्यर्थः ॥ नहिरज्जुसर्पादिभ्रमस्थलेसदुपदेशंविनाविवेकज्ञानंभवतिमायाविनोविलासएवाऽयंयःस्वमाययासत्यमपिसत्यमिवदर्शयतीति ॥ ३९ ॥ इदमेवाऽनेकदृष्टांतोपपादनेनविशदय

विस्मयोऽयंमहान्मेत्रज्ञाननाशंप्रतिप्रभो ॥ कथयाऽद्यरमाकांतकारणंपरमंचयत्॥३५॥नारीदेहंमयाप्राप्यभुक्ताभोगाद्यनेकशः ॥ सुरापानंकथंनित्यंविधि
हीनंचभोजनम् ॥ ३६ ॥ मयातदेवनज्ञातंनारदोऽहमितिस्फुटम् ॥ जानाम्यद्ययथासर्वंविविक्तंनतथातदा ॥ ३७ ॥ विष्णुरुवाच ॥ पश्यनारदमायावी
विलासोऽयंमहामते ॥ देहेषुसर्वजंतूनांदशाभेदाद्यनेकशः ॥ ३८ ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिश्चतुरीयादेहिनांदशा ॥ तथादेहांतरेप्राप्तेसंदेहःकीदृशःपुनः॥३९ ॥
सुप्तोनरोनजानातिनशृणोतिवदत्यपि ॥ पुनःप्रबुद्धोजानातिसर्वंज्ञानमशेषतः ॥ ४० ॥ निद्रयाचाल्यतेचित्तंभवंतिस्वप्नसंभवाः ॥ नानाविधामनोभेदा
मनोभावाद्यनेकशः॥ ४१ ॥ गजोमांहंतुमायातिनशक्तोऽस्मिपलायने ॥ किंकरोमिनमेस्थानंयत्रगच्छामिसत्वरः ॥ ४२ ॥ मृतंपितामहंस्वप्नेपश्यतिस्व
गृहागतम् ॥ संयोगस्तेनवार्ताचभोजनंसहमन्यते ॥ ४३ ॥ प्रबुद्धःखलुजानातिस्वप्नेदृष्टंसुखासुखम् ॥ स्मृत्वासर्वंजनेभ्यस्तुविस्तरात्प्रवदत्यपि ॥४४॥
स्वप्नेकोऽपिनजानातिभ्रमोऽयमितिनिश्चयः ॥ यथातथैवविभवोमायायादुर्गमःकिल ॥ ४५ ॥ नाऽहंनारदजानामिपारंपरमदुर्घटम् ॥ गुणानांकिलमा
यायानैवशंभुर्नपद्मजः ॥ ४६ ॥ कोऽन्योज्ञातुंसमर्थोभून्मानतोमंदधीःपुनः ॥ मायागुणपरिज्ञानंनकस्याऽपिभवेदिह ॥४७॥ गुणत्रयकृतंसर्वंजगत्स्था
वरजंगमम् ॥ विनागुणैर्नसंसारोवर्ततेकिंचिदप्यदः ॥ ४८ ॥ अहंसत्त्वप्रधानोऽस्मिरजस्तमःसमन्वितः ॥ नकदाचिन्त्रिभिर्हीनोभवामिभुवनेश्वरः॥४९ ॥
तथाब्रह्मापितातेऽत्ररजोमुख्यःप्रकीर्तितः ॥ तमःसत्त्वसमायुक्तोनताभ्यामुज्झितःकिल ॥ ५० ॥

ति ॥ सुप्तोनरइति ॥ यथासुप्तोनरःसुप्तिसमयेसुप्तिरितिनजानातिप्रबुद्धस्तुसुप्तोऽहमेतावंतंकालमितिजानातितथेतिशेषः ॥ तथासर्वंज्ञानंभ्रमस्थलेऽस्तीत्यर्थः ॥ तस्मिन्समयेतस्यतत्त्वंनजानातीत्य
र्थः ॥ ४० ॥ स्वप्नदृष्टांतमस्मिन्नेवार्थेआह निद्रयेति ॥ ४१ ॥ तानेवनानाविधमनोभावानाह ॥ गजोमामिति ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ जानातिस्मरतीत्यर्थः ॥ ४४ ॥ उपसंहरति यथातथैवेति ॥ ४५॥ ननु
मायायाएवमघटितघटनापटीयस्त्वंकीदृशमितिचेत्तन्नकोऽपिजानातीत्याह नाऽहंनारदेति॥ गुणानांपारमित्यन्वयः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ येनज्ञेयंसगुणत्रयांतर्गतोवातदतीतोवा ॥ यदितदतीतस्तदा
सपरमात्मैवाऽस्तिनिर्विकारोनान्यस्तस्यचनिर्विकारत्वादघटितघटनापटीयस्त्वंतेनज्ञातुमशक्यम् ॥ यदितुगुणत्रयांतर्गतस्तदापश्चाज्जायमानस्यार्वाचीनस्यकथंतज्ज्ञानंसंभवेन्नहिपुत्रस्यपितृकृतस्व
जननव्यापारस्यज्ञानसंभवस्तस्मान्नकोपिमायायावैभवंजानातीत्याह गुणत्रयकृतंसर्वमिति ॥ ४८ ॥ तदेवोपपादयति अहंसत्त्वेति ॥ ४९ ॥ ५० ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तथाचश्रुतिर्मायावैभवस्यदुर्ज्ञेयत्वंदर्शयति ॥ कोअद्धावेदकइहप्रवोचत्कुतआजाताकुतइयंविसृष्टिः ॥ अर्वाग्देवाअस्यविसर्जनेनाथाकोवेदयतआबभूव ॥ इयंविसृष्टिर्यतआबभूवयदिवादधेयदिवान ॥ योअस्याध्यक्षःपरमेव्योमन्सोअंगवेदयदिवानवेदेति ॥५१॥ तर्हिंकिंकर्तव्यमेतत्परिज्ञानायेतिचेत्तत्राह तस्मादिति ॥ नकिंचिन्मायावैभवपरिज्ञानेफलमस्तिकिंतर्हिसंसारोमायामयोमिथ्याभूतोमाया विनिर्मितोदुर्घटोऽपारोऽसारभूतोस्तीतिज्ञात्वातस्मिन्मोहोनकर्तव्यः ॥ किंतुयेनमायाविनामायाविशिष्टब्रह्मणानिर्मितोयंसंसारस्तांमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणींभगवतींजपेद्ध्यायेत्त्रमेत्तन्निष्ठस्तत्पराय

शिवस्तथातमेमुख्योरजःसत्त्वसमावृतः ॥ गुणत्रयविहीनस्तुनैवकोऽपिमयाश्रुतः ॥५१॥ तस्मान्मोहोनकर्तव्यःसंसारेऽस्मिन्मुनीश्वर ॥ मायाविनिर्मितेऽसारेऽपारेपरमदुर्घटे ॥ ५२ ॥ दृष्टामायात्वयाऽप्येवभुक्ताभोगाह्यनेकशः ॥ किंपृच्छसिमहाभागतस्याश्चरितमद्भुतम् ॥५३॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम० षष्ठस्कंधेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ निशामयमहाराजब्रवीमिविशदाक्षरम् ॥ माहात्म्यंखलुमायायानारदात्तुमयाश्रुतम् ॥ १ ॥ मयापुनर्मुनिःपृष्टोनारदःसर्ववित्तमः ॥ श्रुत्वाकथांमुनेस्तस्यनारीदेहसमुद्भवाम् ॥२॥ ब्रूहिनारदपश्चात्किंकथितंहरिणातदा ॥ क्वगतश्चजगन्नाथोभवतासहमाधवः ॥ ३ ॥ नारदउवाच ॥ इत्युक्त्वाभगवांस्तस्मिंस्तडागेऽतिमनोहरे ॥ आरुह्यगरुडंगंतुंवैकुंठेचमनोदधे ॥४॥ मामुवाचरमाकांतोयथेष्टंगच्छनारद ॥ एहिवाममलोकंस्वंयथारुचितथाकुरु ॥ ५ ॥ ब्रह्मलोकंगतश्चाऽहमापृच्छ्यचमधुसूदनम् ॥ भगवानपिदेवेशस्तत्क्षणाद्गरुडासनः ॥ ६ ॥ वैकुंठमगमत्तूर्णंमामादिश्ययथासुखम् ॥ ततोऽहंपितृसदनंगतोयातेजनार्दने ॥ ७ ॥ चिंतयन्सकलंदुःखंसुखंचपरमाद्भुतम् ॥ गत्वाप्रणम्यपितरंस्थितोयावत्पुरःपितुः ॥ ॥८॥ तावत्पृष्टोमुनेपित्रावीक्ष्याचिंतातुरंतुमाम् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ क्वगतोऽसिमहाभागकस्माच्चिंतातुरःसुत ॥९॥ स्वस्थनैवाऽद्यपश्यामिमनस्तेमुनिसत्तम॥ केनाऽपिवंचितोऽसित्वंदृष्टंवाकिंचिदद्भुतम् ॥ १० ॥ विषण्णंगतविज्ञानंपश्यामित्वांकथंसुत ॥ नारदउवाच ॥ इतिपृष्टस्तदापित्राबृस्यांसमुपवेश्यच ॥ ॥ ११ ॥ तमब्रुवंस्ववृत्तांतंमायाबलसमुद्भवम् ॥ वंचितोऽहंपितःकामंविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ १२ ॥ स्त्रीभावंगमितःकामंवर्षाणिसुबहून्यपि ॥ अनुभूतंमहद्दुःखंपुत्रशोकसमुद्भवम् ॥१३॥ प्रबोधितोऽहंतेनैवमृदुवाक्यामृतेनच ॥ पुनःसरोवरेस्नात्वाजातोऽहंनारदःपुमान् ॥१४॥ किमेतत्कारणंब्रह्मन्यन्मोहमगमंतदा ॥ विस्मृतंपूर्वविज्ञानंतन्मयस्तरसाकृतः ॥ १५ ॥ एतन्मायाबलंब्रह्मन्नजानेऽहंदुरत्ययम् ॥ ज्ञानहानिकरंजातंमूलंमोहस्यविस्फुटम् ॥ १६ ॥

णएवभवेदितिभावः ॥ तदुक्तंसूतसंहितायाम् ॥ ततःसर्वंसमुत्सृज्यपूर्णांपरमसंविदम् ॥ स्वात्मनैवानुसंधायपुनस्तच्चविसर्जयेत् ॥ स्वानुभूत्यास्वयंसाक्षात्स्वात्मभूतांमहेश्वरीम् ॥ पूजयेदादरेणैवपूजासापुरुषार्थदेति ॥ ५२ ॥ उपसंहरति दृष्टेति ॥ ५३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ षट्त्रिंश्लोकैर्महामायामहिमासंनिगद्यते ॥ तन्नाशनेभगवतीध्यानादिकमिहोच्यते ॥ १ ॥ विष्णुनानारदायोपदेशेकृतेऽनंतरंजातंवृत्तमाह निशामयेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ चिंतातुरंमांवीक्ष्यस्थितेनपित्राऽहंपृष्टइत्यर्थः ॥ मुनेइतिव्याससंबोधनम् ॥ ९ ॥ ॥ १० ॥ बृस्यामासने ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ अहंमोहमगमंगतवानित्यर्थः ॥ विस्मृतंमयेतिशेषः तन्मयोमोहमयोऽहंतरसावेगेनकृतः ॥ किमस्यकारणमित्यर्थः॥ १५ ॥ १६ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

हेताततामेवाऽतिदुर्घटकारिणींमायांत्वंकथंजितवानित्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ कालकर्मेति ॥ मायोपादानकारणंकालकर्मादिकंनिमित्तकारणंसाधनंसामग्रीभूतंतैर्नैमित्तकारणैर्वृतायु
क्तामायाऽस्तीत्यर्थः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ कालस्वभावोनियतिर्यदृच्छाभूतानियोनिःपुरुषइतिचिंत्येतिश्वेताश्वतरे ॥ तथाचाऽनेकसामग्रीविशिष्टामायाऽतिप्रबलायतएकैकसामग्रीनाशोऽपिकेनचित्क
र्तुंनशक्यते कुतः पुनःसकलसामग्रीसहितायास्तस्यानाशइति ॥२१॥ वयंसर्वेविमोहिताइति ॥ अज्ञानिनआवरणशक्त्याविक्षेपशक्त्याचमोहिताःवयं ज्ञानिनस्तुविक्षेपशक्त्याविमोहितायावद्देहधारण
पर्यंतमित्यर्थः ॥ २२ ॥ कौरवनाशजंपूर्वमध्यायद्वयेनत्वयोक्तंमोहम् ॥ सुखासीनः ॥ सुखेभूमानंदेसंविद्रूपिण्यांभगवत्यामासीनः ॥ स्थितस्तन्निष्ठोभूत्वेत्यर्थः ॥२३ ॥ कालक्षयंकुरुनजगत्तन्मोहादि

अनुभूतंमयासम्यक्ज्ञातंसर्वंशुभाशुभम् ॥ कथंत्वंजितवांस्तातततमुपायंवदस्वमे ॥१७॥ नारदउवाच ॥ विज्ञप्तोऽसौमयाधाताप्रीतिपूर्वमतःपरम् ॥ मामु
वाचस्मितंकृत्वापितामेवासवीसुत ॥ १८ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ दुर्जयैषासुरैःसर्वैर्मुनिभिश्चमहात्मभिः ॥ तापसैर्ज्ञानयुक्तैश्चयोगिभिःपवनाशनैः ॥ १९ ॥ ना
हंतांसर्वथाज्ञातुंशक्तोमायांमहाबलाम् ॥ विष्णुर्ज्ञातुंनशक्तश्चतथाशंभुरुमापतिः ॥२०॥ दुर्ज्ञेयासामहामायासृष्टिस्थित्यंतकारिणी ॥ कालकर्मस्वभावाद्यैर्नि
मित्तकारणैर्वृता ॥२१॥ शोकंमाकुरुमेधाविंस्तत्रमायामहाबले ॥ नचैवविस्मयःकार्योवयंसर्वेविमोहिताः ॥२२॥ नारदउवाच ॥ पित्रेत्युक्तस्तदाव्यासत
मापृच्छ्यगतस्मयः ॥ आगतोऽस्म्यत्रपश्यन्वैतीर्थानिचवराणिच ॥ २३ ॥ तस्मात्त्वमपिसंत्यज्यमोहंकौरवनाशजम् ॥ कालक्षयंसुखासीनःस्थानेऽस्मि
न्कुरुसत्तम ॥ २४ ॥ अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभम् ॥ निश्चयंहृदयेकृत्वाविचरस्वयथासुखम् ॥ २५ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वानारदोराजन्
गतोमांप्रतिबोध्यच ॥ अहंतच्चिंतयन्वाक्यंयदुक्तंमुनिनातदा ॥ २६ ॥ स्थितःसरस्वतीतीरेकल्पेसारस्वतेवरे ॥ कालातिवाहनायैतत्कृतंभागवतंमया ॥
॥ २७ ॥ पुराणमुत्तमंभूपसर्वसंशयनाशनम् ॥ नानाख्यानसमायुक्तंवेदप्रामाण्यसंश्रितम् ॥ २८ ॥ संदेहोऽत्रनकर्तव्यःसर्वथानृपसत्तम ॥ यथेंद्रजा
लिकःकश्चित्पांचालींदारवींकरे ॥ २९ ॥ कृत्वानर्तयतेकामंस्वेच्छयावशवर्तिनीम् ॥ तथानर्तयतेमायाजगत्स्थावरजंगमम् ॥ ३० ॥ ब्रह्मादिस्तंबपर्य
तंसदेवासुरमानुषम् ॥ पंचेंद्रियसमायुक्तंमनश्चित्तानुवर्तनम् ॥ ३१ ॥ गुणास्तुकारणंराजन्सर्वेषांसर्वथात्रयः ॥ कार्यकारणसंयुक्तंभवतीतिविनिश्चयः ॥
॥ ३२ ॥ भिन्नभिन्नस्वभावास्तेगुणामायासमुद्भवाः ॥ शांतोघोरस्तथामूढस्त्रयस्तुविविधायतः ॥ ३३ ॥

कंवाऽवलोकयजीवन्मुक्तिलाभार्थंभगवत्यांसमाधिनिष्ठोभवेत्यर्थः ॥२४॥ यदिसमाधिमतोऽपिकदाचित्प्रारब्धवशेनचित्तंव्युत्थितंभवेत्तदाविक्षेपोभोक्तव्यएवनतत्रोपायोस्तीत्याह अवश्यमेवेति ॥२५॥
॥ २६ ॥ कल्पेसारस्वतेवरइति ॥ सारस्वतकल्पेजायमानाःया कथादेव्याविर्भावादिकास्तागृहीत्वामयैतद्देवीभागवतंकृतमित्यर्थः ॥ यद्वा ॥ सारस्वतकल्पेएवमयैतद्भागवतंकृतमित्यर्थः ॥ कालाति
वाहनेति ॥ समाधेर्व्युत्थितस्यचित्तस्यविक्षेपबाधामाभूत्किंतुभगवतीगुणानुवर्णनेनकालोगच्छतुतदर्थमित्यर्थः ॥ तदुक्तंमात्स्ये ॥ सारस्वतस्यकल्पस्यमध्येयेस्युर्नरामराः ॥ तद्वृत्तांतोद्भवंलोकेतद्भा
गवतमिष्यतइति ॥ २७ ॥ २८ ॥ मायैवैतेषांसर्वभावानांकारणंसर्वस्यदृश्यमात्रस्यापिसर्वकारणमित्यत्रनसंदेहःकर्तव्यइत्याह संदेहोऽत्रनकर्तव्यइति ॥ पांचालींपुत्तलींदारवींदारुनिर्मिताम् ॥ २९ ॥
॥३०॥३१॥गुणास्त्विति ॥ मायागुणाएवेत्यर्थः ॥३२॥ विविधास्त्रयोगुणाः ॥ प्रस्तारेकृतेत्रयाणांनवभेदाभवंतिपुनर्नवानांप्रस्तारेपुनस्तावतांप्रस्तारेएवंक्रमेणाऽनंताभेदागुणानांभवंतीत्यर्थः ॥ ३३ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

एवंगुणानामनंतत्वंप्रसाध्यतेषांव्याप्‍यामायाव्याप्तिमाह तत्समेतइति ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ माधवोविष्णुरपितथैवेत्याह माधवोऽपीति ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ॥ ४४ ॥ मन्वादयोऽपितथैवेत्याह सूर्यवंशोद्भवाइति ॥ ४५ ॥ यस्मादेवंतस्मान्मायाव्याप्तंमायामयमेवसर्वमित्याह मायाधीनमिति यस्मादिदंसर्वंमायाधीनंतस्माद्विष्णुःसर्वज्ञःसन्कथंहयरूपंधृतवानित्यादिःसंदेहोनकर्तव्यइत्याह तस्माद्राजन्निति ॥ सर्वोपिदेहीमायाधीनइत्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ननुमायायाजडत्वात्कथंजगद्वशीकर्तुंसमर्थेतिचेत्तत्राह साचमायेति ॥ संविद्रूपेसंविद्रूपिण्यांभगवत्यांतिष्ठतितदधीनासर्वदासंविद्रूपाधीनाऽस्ति तेनसंविद्रूपेणसर्वदाजीवेप्रेरिताचाऽस्ति ॥ तथाचसंविद्रूपिण्याभगवत्याश्चेतनत्वात्तत्प्रेरितमायाधीनत्वंजगतःसंभवतीत्यर्थः ॥ ननुप्रवर्तकत्वंचा

तत्समेतःपुमान्नित्यंतद्विहीनःकथंभवेत् ॥ नभवत्येवसंसारेरहितस्तंतुभिःपटः ॥ ३४ ॥ तथागुणैस्त्रिभिर्हीनोनदेहीतिविनिश्चयः ॥ देवदेहोमनुष्योवातिरश्चोवानराधिप ॥ ३५ ॥ गुणैर्विरहितोनस्यान्मृद्विहीनोघटोयथा ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रस्त्रयश्चामीगुणाश्रयाः ॥ ३६ ॥ कदाचित्प्रीतियुक्तास्तेतथाप्रीतियुताःपुनः ॥ तथाविषादयुक्तास्तेभवंतिगुणयोगतः ॥ ३७ ॥ ब्रह्माकदाचित्सत्त्वस्थस्तदाशांतःसमाधिमान् ॥ प्रीतियुक्तोभवेत्सर्वभूतेषुज्ञानसंयुतः ॥ ॥ ३८ ॥ पुनःसत्त्वविहीनस्तुरजोगुणसमावृतः ॥ तदाभवेद्घोररूपःसर्वत्राऽप्रीतिसंयुतः ॥ ३९ ॥ यदातमोगुणाविष्टोबाहुल्येनभवेद्विधिः ॥ तदाविषादसंपन्नोमूढोभवतिनाऽन्यथा ॥ ४० ॥ माधवोऽपिसदासत्त्वसंश्रितःसर्वथाभवेत् ॥ यदाशांतःप्रीतियुक्तोभवेज्ज्ञानसमन्वितः ॥ ४१ ॥ सएवरजआधिक्यादप्रीतिसंयुतोभवेत् ॥ घोरश्चसर्वभूतेषुगुणाधीनोरमापतिः ॥ ४२ ॥ रुद्रोऽपिसत्त्वसंयुक्तःप्रीतिमाञ्छांतिमान्भवेत् ॥ रजोनिमीलितःसोऽपिघोरःप्रीतिविवर्जितः ॥ ४३ ॥ तमोगुणयुतःसोऽपिमूढोविषादयुग्भवेत् ॥ एतेयदिगुणाधीनाब्रह्मविष्णुहरादयः ॥४४॥ सूर्यवंशोद्भवास्तद्वत्सोमवंशभवाअपि ॥ मन्वादयश्चयेप्रोक्ताश्चतुर्दशयुगेयुगे ॥ ४५ ॥ अन्येषांचैवकावार्तासंसारेऽस्मिन्नृपोत्तम ॥ मायाधीनंजगत्सर्वंसदेवासुरमानुषम् ॥ ४६ ॥ तस्माद्राजन्नकर्तव्यःसंदेहोऽत्रकदाचन ॥ देहीमायापराधीनश्चेष्टतेतद्वशानुगः ॥४७॥ साचमायापरेतत्त्वेसंविद्रूपेऽस्तिसर्वदा ॥ तदधीनाप्रेरिताचतेनजीवेषुसर्वदा॥४८॥ ततोमायाविशिष्टांतांसंविदंपरमेश्वरीम् ॥ मायेश्वरींभगवतींसच्चिदानंदरूपिणीम् ॥ ४९ ॥ ध्यायेत्तथाराधयेच्चप्रणमेच्चजपेदपि ॥ तेनसासदयाभूत्वामोचयत्येवदेहिनम् ॥ ५० ॥ स्वमायांसंहरत्येवस्वानुभूतिप्रदानतः ॥ भुवनंखलुमायास्यादीश्वरीतस्यनायिका ॥ ५१ ॥

ऽप्यस्यमाययानस्वभावतइतिसूतसंहितोक्तेः ॥ प्रवर्तनाशक्तिरपिमायायाएवाऽस्तिचेत्सत्यम् ॥ चेतनाश्रितत्वमेवमायायानस्वातंत्र्येणावस्थानंमायायाअस्ति तत्संबंधादेवतस्याश्चेतनत्वमित्यत्रैवग्रंथस्यतात्पर्यात् ॥ तथाचश्रुतिः मैत्रायणीयानाम् ॥ तमोवाइदमग्रआसीदेकंतत्परेस्यात्तत्परेणेरितंविषमत्वंप्रयातीति ॥ ४८ ॥ नन्वेतादृशमायायानिवृत्तिःकेनभविष्यतीतिचेदधिष्ठानभूतसंविद्रूपभगवत्याराधनेनेत्याह ततोमायाविशिष्टांतामिति ॥ मायेश्वरींमायायाअंतर्यामिभूतांमायायाअधिष्ठानभूतांसंविदंभगवतीमित्यर्थः ॥ ४९ ॥ ध्यायेदिति ध्यानादिनाकिंभविष्यतितदाह ॥ तेनसासदयेति ॥ योयंबध्नातितदाराधनेनसमुक्तोभवतीतिन्यायादितिभावः ॥ ५० ॥ ननुमायातोमोचनेऽपिकुत्रचिद्वर्तमानासामायाकालांतरेबाधिष्यत्येवेतिचेत्तत्राह स्वमायांसंहरत्येवेति॥ मायायामिथ्यात्वान्मिथ्यापदार्थस्याऽधिष्ठानेकल्पितत्वादधिष्ठानज्ञानेनरज्जुसर्पादेःकल्पितस्यनिःशेषंनाशदर्शनान्मायाधिष्ठानभूतस्वसंविद्रूपस्यानुभूतिः ॥ साक्षात्कारस्तत्प्रदानतः ॥ प्रदानेननिःशेषांस्व

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

मायांसंहरत्येवनाशयत्येवेत्यर्थः ॥ तथाचनिःशेषनाशात्कालांतरेबाधशंकानाऽस्तीतिभावः॥ तदुक्तंसूतसंहितायाम् ॥ अधिष्ठानावशेषोहिनाशःकल्पितवस्तुनइति ॥ मायेश्वरीत्वादेवभगवत्याभुव नेश्वरीतिनामेत्याह ॥ भुवनंखलुमायास्यादिति ॥ ५१ ॥ ननुतस्याअनुग्रहेऽप्यतिप्रयत्नसाध्योदुर्घटएवेतिचेत्तत्राह तद्रूपेति ॥ तस्याअनुग्रहोस्तुवामावातस्याःसंविद्रूपेयदिचित्तंसक्तंतदातत्स्वरूपस्व भावेनैवसदसद्भूतयासदसद्विलक्षणयामाययाकिंभवेन्नकिमपीत्यर्थः ॥ नहिवन्हिसान्निध्येशैत्यबाधाभवति ॥ नचवन्हेस्तस्मिन्पुरुषेऽनुग्रहोऽस्ति ॥ किंतुवन्हिस्वभावएवाऽयंतद्वदत्राऽपीतिभावः ॥ ॥ ५२ ॥ ननुब्रह्मविष्ण्वादिदेवतानुग्रहेणाऽपिमायानाशोभविष्यतीतिचेत्तत्राह ॥ नान्यद्वैदेवतांतरमिति ॥ नहिरज्जुसर्पोहरिहरादिदेवताराधनेनतदनुग्रहेणाश्वमेधादिकर्मणावाकदाचिदपिनश्यति किंत्वधिष्ठानभूतरज्जुज्ञानादेव ॥ तद्वदत्रापिरज्जुसर्पवद्भासमानायामायायानहरिहराद्युपासनयानाशोनवाश्वमेधादिकर्मभिर्नाशः ॥ किंतुमायाधिष्ठानभूतसंविद्रूपभगवत्याराधनानुभवेनैवेतिभावः ॥ ॥ ५३ ॥ तत्रैवयुक्त्यंतरमाह तमोराशिमिति ॥ यथातमोनाशयितुंनद्वितीयंतमःशक्तंसमर्थंभवेत्किंतुभानुप्रभाचंद्रप्रभाविद्युत्प्रभावन्हिप्रभाएवसमर्थाभवंति तद्वदत्रापिमायांधकारनाशेमायांधकारद्र

भुवनेशीततःप्रोक्तादेवीत्रैलोक्यसुंदरी ॥ तद्रूपेयदिसक्तंस्याच्चित्तंभूमिपतेसदा ॥ ५२ ॥ माययाकिंभवेत्तत्रसदसद्भूतयानृप ॥ तस्मान्मायानिरासार्थंना न्यद्वैदेवतांतरम् ॥ ५३ ॥ समर्थंतुविनादेवींसच्चिदानंदरूपिणीम् ॥ तमोराशिंनाशयितुंशक्तंनैवतमोभवेत् ॥ ५४ ॥ किंतुभानुप्रभाचंद्रविद्युद्वन्हिप्रभाद यः ॥ तस्मान्मायेश्वरीमंबांस्वप्रकाशांतुसंविदम् ॥ ५५ ॥ आराधयेदतिप्रीत्यामायागुणनिवृत्तये ॥ इतिसम्यग्मयाख्यातंवृत्रासुरवधादिकम् ॥ ५६ ॥ यत्पृष्टंराजशार्दूलकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ पूर्वार्धोऽयंपुराणस्यकथितस्तवसुव्रत ॥ ५७ ॥ यत्रदेव्यास्तुमहिमाविस्तरेणोपपादितः ॥ एतद्रहस्यंश्रीमा तुर्नदेयंयस्यकस्यचित् ॥ ५८ ॥ देयंभक्तायशांतायदेवीभक्तिरतायच ॥ शिष्यायज्येष्ठपुत्रायगुरुभक्तियुतायच ॥ ५९ ॥ इदमखिलकथानांसारभूतंपुरा णंनिखिलनिगमतुल्यंसत्प्रमाणानुविद्धम् ॥ पठतिपरमभावाद्यःशृणोतीहभक्त्यासभवतिधनवान्वैज्ञानवान्मानवोऽत्र ॥ ६० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापु राणेषष्ठस्कंधेभगवतीमाहात्म्येएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ वेदाष्टवसुभूसंख्यैः(१८८४)पद्यैर्व्यासकृतैःशुभैः ॥ देवीभागवतस्याऽस्यषष्ठस्कंधःसमाप्तवान् ॥ १ ॥

पामायामयाहरिहरादयोनमायांनाशयितुंसमर्थाः किंतुस्वप्रकाशसंविद्रूपिण्येवभगवतीतिभावः ॥ ५४ ॥ यस्मादेवंतस्मात्सैवसच्चिदानंदरूपिणीभगवतीसमाराध्येत्याह तस्मादिति ॥ ५५ ॥ उपसंहर ति सम्यगिति ॥ ५६ ॥ पूर्वार्धोऽयंपुराणस्येति ॥ तेनचपूर्वार्धोत्तरार्धभेदेनभागद्वयवदिदंपुराणमस्तीतिबोधितम् ॥ तेनचततोभागवतंप्रोक्तंभागद्वयविभूषितमित्यादित्यपुराणवचनमपिदेवीभा गवतपरमेव नविष्णुभागवतपरं ॥ विष्णुभागवतदशमस्कंधस्यपूर्वोत्तरार्धभेदेनभागद्वयवत्त्वेऽपिसर्वपुराणस्यभागद्वयवत्त्वाभावात् ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ग्रंथपाठफलंवदति इदमखिलकथानामिति ॥ ६० ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरंगनाथात्मजःसुधीः ॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठोभिधानतः ॥ १ ॥ देवीभागवतस्याऽस्यव्याख्यानरहितस्यच ॥ व्याख्यांयःकृतवान्सम्यग्विशदार्थांतुनिर्मलाम् ॥ २ ॥ तिलकाख्यांतुतस्यास्तुपूर्वोर्धेतमगाच्छुभः ॥ षष्ठस्कंधःसमाप्तोऽत्रतेनतुष्यतुपार्वती ॥ ३ ॥ ॥ इतिश्रीशैवकुलोत्पन्नरंगनाथात्मजश्रीलक्ष्मीगर्भजनीलकंठकृतेदेवीभागवतव्याख्याने तिलकाभिधेएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ६ ॥ ॥ स्कंधश्चायंसमाप्तः ॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ६ ॥ ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥ इति श्रीमद्देवीभागवत षष्ठस्कंधः समाप्तः ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[OrderDescription]
,CREATED=28.07.20 15:12
,TRANSFERRED=2020/07/28 at 15:27:49
,PAGES=89
,TYPE=STD
,NAME=S0003395
,Book Name=M-2768-SHRIMAD DEVIBHAGWAT
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection